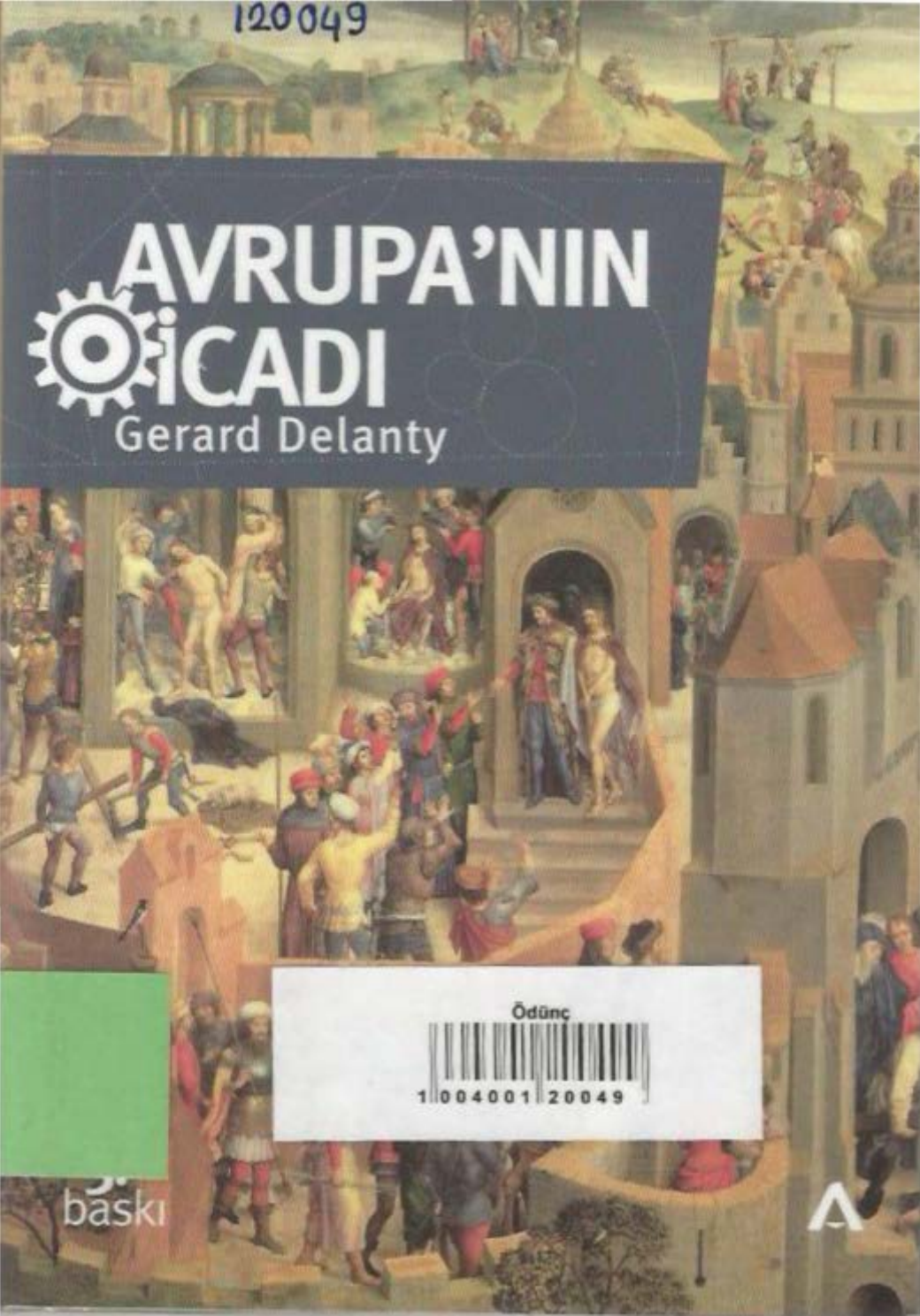
120049

AVRUPA'NIN İCADI

Gerard Delanty

Ödünç
1004001 20049

baskı

Delanty, Gerard
Avrupa'nın İcadı: Fikir, Kimlik, Gerçeklik
Inventing Europe: Idea, Identity, Reality

1. Milliyetçilik - Avrupa 2. Etnisite - Avrupa 3. Avrupa - Siyaset ve Hükümet

ISBN 13: 978-975-250-002-0

Adres Yayınları® / 15
3. Baskı: Mart 2013; 2. Baskı: Ekim 2005; 1. Baskı: Ekim 2004

© 2012, 2003; Liberte Yayınları®
© 1995, Gerard Delanty

Bu kitap ilk olarak İngilizcede, Macmillan Publishers Limited'in bir markası olan Palgrave Macmillan tarafından, *Inventing Europe* ismiyle basılmıştır. Türkçe çeviri ve baskısı Palgrave Macmillan'ın izniyle yapılmıştır. Bu Eser'in müellifi olarak yazarın hakları mahfuzdur.

Tashih: Selçuk Durgut
Sayfa Düzeni: Liberte Yayınları
Kapak Tasarımı: Muhsin Doğan
Montaj: Merkez Repro
Baskı: Tarcan Matbaası
Adres: Zübeyde Hanım Mah. Samyeli Sok. No: 15, İskitler, Ankara
Telefon: (312) 384 34 35-36 | Faks: (312) 384 34 37 | Sertifika No: 25744

LiBeRtE
liberteyayıngrubu

Adres: GMK Bulvarı No: 108/16, 06570 Maltepe, Ankara
Telefon: (312) 230 87 03 | Faks: (312) 230 80 03
Web: www.liberte.com.tr | E-mail: info@liberte.com.tr
Sertifika No: 16438

Adres Yayınları® Liberte Yayın Grubu'nun tescilli bir markasıdır.

Gerard Delanty interdisipliner bir sosyologdur. Ağırlıklı olarak sosyal ve siyasal problemler uzerine kültürel analiz ve sosyal teori alanında çalışmaktadır. Özel ilgi alanı küresel perspektiften modernliğin karşılaştırmalı analizi ve Avrupa'daki sosyal değişimdir. On bir kitabın müellifi ve yedi kitabın da editörü olan Delanty'nin yüzden fazla makalesi çeşitli dergilerde yayınlanmıştır.

Dünyanın birçok ülkesinde misafir öğretim görevlisi olarak da bulunan Profesör Delanty, 2007'den bu yana Sussex Üniversitesi'nden çalışmaktadır.

ÖZET İÇİNDEKİLER

1 AVRUPA KARMAŞASI: TEORİK GİRİŞ

2 AVRUPA FİKRİNİN KÖKENLERİ

3 AVRUPA'NIN BATILILAŞTIRILMASI

4 AVRUPA'NIN SINIRLARI: DEĞİŞEN SINIRLAR

5 MODERNİTE DÖNEMİNDE AVRUPA

6 DOĞU'NUN AYNASINDA AVRUPA

7 AVRUPA KİMLİĞİNİN KRİZİ

8 SOĞUK SAVAŞ KURGUSU OLARAK AVRUPA

9 SOĞUK SAVAŞ SONRASI AVRUPA

10 SONUÇ: ULUS-ÖTESİ VATANDAŞLIĞA DOĞRU

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 13

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ 19

TEŞEKKÜR 53

1 Avrupa Karmaşası: Teorik Giriş 55

2 Avrupa Fikrinin Kökenleri 81

Teorik Perspektifler 81
Avrupa ve Antik Dönem 83
Haç ve Hilal 93
Hıristiyan Dünyası ve Avrupa 97
Sonuç 103

3 Avrupa'nın Batılılaştırılması 105

Teorik Perspektifler 105
Avrupa Yönetim Şeklinin Ortaya Çıkışı 108
Mücadele İdeolojisinin Doğuşu 111
Avrupa Kimliği ve Doğu Sınırı 114
Avrupa ve Almanya'nın Oluşumu 119
Birlik Efsanesi 123
Avrupa'nın Batılılaşması 125
Avrupa Kimliği ve Batı Sınırı 127
Sonuç 131

4 Avrupa'nın Sınırları: Değişen Sınırlar 133

Kuramsal Bakış Açıları 133
Sınır Bölge Balkanlar 135
Arada Kalan Bölgeler 140
Avrasya'nın Keşfi 147
Sonuç 154

5 Modernite Döneminde Avrupa 157

Teorik Perspektifler 157
Avrupa Kimliğinin Sekülerleşmesi 159
Avrupa ve Aydınlanma 165
Avrupa ve Fransız Devrimi 170
Avrupa ve Ulusal Fikir 172
Avrupa'nın Romantik Yeniden Keşfi 181
Sonuç 186

6 Doğu'nun Aynasında Avrupa 189

Teorik Perspektifler 189
Doğu'nun İcadı 193
Uygarlık ve Kültür 203
Avrupa ve Beyaz Adamın Yükü 206
Sonuç 211

7 Avrupa Kimliğinin Krizi 215

Kuramsal Bakış Açıları 215
Mitteleuropa'nın İcadı 217
Avrupa'nın Dağılışı 224
Avrupa'nın Kötümserliği 227
Avrupa'nın Faşist Efsanesi 230

Sonuç ... 234

8 Soğuk Savaş Kurgusu Olarak Avrupa 237

Kuramsal Bakış Açıları ... 237
Amerika'nın Avrupa Miti ... 238
Avrupa ve Soğuk Savaş'ın Başlangıç Noktası ... 243
Pazar Avrupası ... 250
Sonuç ... 254

9 Soğuk Savaş Sonrası Avrupa 257

Kuramsal Bakış Açıları ... 257
Soğuk Savaş Anlaşmasının Sonu ... 260
Avrupa *A La Carte* ... 271
Avrupacılığın Jeo-Politikaları ... 277
Avrupa Kalesi ... 282

10 Sonuç: Ulus-Ötesi Vatandaşlığa Doğru 293

KAYNAKÇA ... 309

DİZİN ... 339

ÖNSÖZ

İNSANLIK TARİHİNİN EN YIKICI DÖNEMİ OLAN 20. Yüzyıl'ın sona erdiği bu günler Avrupa olgusunu tartışmamız için en uygun zamandır. Aslında bu tartışmanın uzun süre önce yapılması gerekirdi. Ulusalcılık, ırkçılık ve faşizm hakkında geniş bir tarihsel perspektifin ışığında yazılmış pekçok kitap mevcutken, "Avrupa" olgusu üzerine, modern yönetim sistemlerindeki kimlik politikalarını esas alan sistematik ve eleştirel bir çalışma yoktur. Avrupa olgusu hakkındaki tartışmaların çoğu, geniş tarihsel bir bağlam ve buna eşlik eden politik bilinçdikkate alınmaksızın yapılmaktadır. Avrupa'nın kurguladığı anlamda Doğu (*Orient*) hakkında pek çok çalışma yapılmışken; Avrupa'nın başka bir icadıolan "Avrupa olgusu", neredeyse hiç incelenmemiştir. Ulus fikri, entelektüel eleştirilerin ana hedefi olmuşken, evrensel ve birleştirici bir proje olarak Avrupa mitini yok etmek veya savunmak için hiçbir şey yazılmamıştır.

Elinizdeki çalışma, mevcut araştırmalarımla ulusal kimlik ve politik kültür konuları üzerine beş yılı aşkın bir süredir

verdiğim derslerin birikimi sonucunda hayat buldu. Avrupa kimliğininen çarpıcı özelliklerinden birisi, 19. Yüzyıl'da yerel kimliklerin yerini ulusal kimliklere bıraktığı sürece hayat veren dinamiklerden oldukça farklı dinamiklere sahip olmasıdır. Benibukonuda en fazla zorlayan ve cezbeden şey, Avrupa fikrinin husumet vedüşmanlıktan doğması; uzlaşma ve barıştan ziyade, çatışma ve bölünmeyle varlığınıkoruyabilmesidir. Esasında, Avrupa fikri, tıpkı diğer makro-kimlikler gibi, birleştirici olmaktan çok bölücüdür ve, genellikle, zorla ve şiddetlesağlanmaya çalışılan homojenleştirme politikalarının da kaynağı olmuştur. Kanaatimce, bu tarz "kimlik"lere artık gereksinim duyupduymadığımızı yeniden ve i yice düşünmeliyiz.

Avrupa kimliğinin, yakın dönemlerin çözüm bekleyen en önemli politik meselesi olduğu düşünüldüğünde, bu probleme doğrudan yönelen bir kitabın olmayışı şaşkınlık vericidir. Soğuk Savaş'ın ve bu savaşın oluşturduğu uzlaşmanın çöküşüyle birlikte, Avrupa'nın geçmişine ve bugününe dair görüşlerimiz büyük birdeğişikliğe uğramıştır. Bugün Berlin, bölünmüş Avrupa'nın bir sembolü değil, birleşmiş Almanya'nın başkentidir. Bosna'da yaşanan savaş, Avrupa kimliğinin oluşması ve gelişmesi hususunda soru işaretleri yaratanciddi bir faktör olmuştur. Komünizmin çökişünden sonra Avrupa fikri üzerine yazılan bir kitap, kaçınılmaz olarak, daha önce yazılmış olanlardan oldukça farklı olacaktır. Bugün Soğuk Savaş'ın koşullarından kaynaklanan pek çok yanlış algı ve düşünce artık ortadan kalkmıştır ya da bugünün değişen koşullarına cevap veremediği için önemsenmemektedir. Yabancı düşmanlığının artmasına paralel olarak ırkçılığın hortlaması ve Avrupa Kalesi (*Fortress Europe*) gibi kavramların ortaya çıkışı, bugünün sorunlarının çözümlerini geçmişte aramak-

tan, geçmişi yeniden canlandırma fikrini önermekten başka bir şey değildir. Bu durumda sorgulanması gereken, totaliter bir proje ve buna eşlik eden etno-kültürcülüğün zemininde şekillenen Avrupa kurgusudur. Devlet-üstülük kabusundan ziyade, özerklik ve sorumluluğadayananko lektif bir kimliğin gerekliliğini yeterince vurgulayabildiğimiumuyorum. Öyleyse, ana problem, Avrupa kimliğinin, hem ulusalcılığın tutarlı gücünü hem de özerk kurumların resmî kültürünü kullanarak ırkçılıkla mücadele ede bilecek kapasiteye ve güce ne ölçüde sahipolduğudur. "Bir birlikolarak Avrupa"nınneşriyetilkelerinin yeniden araştırılması, kaçınılmaz olarak, kolektif kimliklerin içinde şekillenebileceği bir mekan yaratma girişimiyle doğrudan bağlantılıdır. Ancak, gerçekleşmesi muhtemel olan sonuçlardan biri de, Avrupa kimliğinin kontrol edilemez bir bölünme ve dağılmanınkapısını aralamasıdır.

Altını çizmem gerekir ki, bu kitap, Avrupa kimliğinin problemlerini genel bir tarihsel perspektiften ele alarak eleştirel bir çözümlemeye tabi tutmaarayışında olan sosyal ve siyasal bilimler öğrencilerine yönelik olarak hazırlanmıştır. Bugörevi başarıyla tamamlamak için –şematik ve yorumsal boyutlarını göz ardı etmeksizin– tarihsel, sosyal ve politik çalışmaları ayrıntılı bir şekilde gözden geçirdim. Her ne kadar birincil kaynaklara başvurma noktasında, bukonularda uzmanlaşanaraştırmacılar kadar başarılı olamasamda, eserin orijinalliği ve büyük bir boşluğu dolduracağı konusunda iddialıyım. Eleştirel niyetle ortaya atılan teorik argümanları kolayca anlaşılır kılmak için, varolan tarih yazımını (histiyografi) gözden geçirdim. Şunu söyleyebilirim ki, bu eser, Avrupa'nın anlamı üzerine yürütülmekte olan çoğulcu tartışmaya eleştirel bir açıdan katılmıştır ve bilgi verici olduğu kadar, kışkırtıcıolmayı da hedeflemiştir.

Bildiğim kadarıyla, Avrupa olgusu üzerine yazılmış hiçbir sistematik ve eleştirel çalışma bulunmamaktadır. Avrupa olgusu üzerine yapılan çalışmaların çoğu, genellikle, Avrupa Birliği'nin "Avrupası"nı temel alan, birleşme olgusuna odaklanmış eserlerdir. Bu tip eserler, eleştirel nitelik taşımamışlar; hatta övgüler yağdıran ya da methiyelerdüzennesirlerolmaktan öteye gidememişlerdir (Del Corral, 1959; Couloubaritsis, 1993). Hay (1957) ve Fischer (1957) gibi klasikmonograflar bunların eniyisi olmakla birlikte, onlar bile gere ksiz detaylarla boğulmuşlardır. 1950 ve 1960'larda yazılmış olan bualandaki en önemli yorum kitapları; Barraclough (1955, 1963), Beloff (1957), Chabod (1961), Curio (1958), Durosdle (1965), Foerster (1967), Gollwitzer (1964), Heather (1992), de Rougemont (1966) ve Voyanne (1964) imzalarını taşımaktadır. Ne var ki, bu eserler, çağdaş yaklaşımlardan ve eleştirel boyuttan yoksundurlar. Avrupa hakkında eleştirel olmayan düşünceler, Compagnon ve Seebacher (1993) tarafından ortaya konulan önemli eserlerde açıkça görülür. "Kültürel meydan okuma" olarak Avrupa vurgusu, Domenach (1990), Patocka (1983 ve 1991) ve Rijksbaron (1987)'nin eserlerinde mevcuttur. Avrupa hakkında yazılmış pekçok makale ve kitap olsa da, gerçekte; modernlik, demokrasi ve ulusalcılık gibi diğer ilgili alanlarla bağkuran, sosyo-politik bağlamda yazılmış ciddi eserlerin sayısı çok azdır. Avrupa aynı zamanda felsefî bir ideal olarak da ortaya konmuştur (Patocka, 1983; Heller ve Fehler, 1988; Heller, 1991). Avrupa olgusu, kuşkusuz, tarihçilerin deçok sevdiği bir konuolmuş ve "Avrupa'nın oluşu mu" adında pek çokeser yayınlanmıştır (Bowle, 1952; Burns, 1947; Dawson, 1932; Hazard, 1990; Wolff, 1968). Bu çalışmaların hemen hepsinde, Avrupa; kendi tarihini gozler önüne seren, pozisyonunukendi belirleyen manevî bir varlık gi bi

yansıtılmış ve asla eleştiriye tabi tutulmamıştır. Kayda değer bazı ayrımları içeren kitaplar; Bartlett (1993), Scüzs (1988) ve Seton-Watson (1989)'a aittir. Cahnman (1952), Louis (1954) ve Parker (1960)'ın yaptığı çalışmalarda ise Avrupa, dar bir coğrafi bölge olarak ele alınmıştır.

Avrupa olgusu sıklıkla Doğu (*Orient*) fikri üzerine yapılan çalışmalar bağlamında, (Said, 1979) ya da Avrupa ve İslâm ilişkileri bağlamında i delenir (Barker ve diğerleri, 1985; Daniel, 1960, 1966; Djait, 1985; Kabanni, 1988; Lewis, 1993a). Weberci "Batı'nın biricikliği" teması, bu konuyla ilgili karşılaştırmalı tarih yazımının ana gövdesini oluşturmuştur (Anderson, 1974a, 1974b; Baechler, 1988; Chirot, 1985; McNeil, 1963; Mann, 1986, 1993; Meyer, 1989). Avrupa fikri üzeri ne yapılan sosyolojik çalışmalar da çok azdır; (Morın, 1987; Münch, 1994; Weidenfeld, 1985; Rootes ve Davis, 1994) ama, kanaatimce, bir tema olarak Avrupa, sosyolojik araştırmalar için odak noktası olmaya doğru hızla ilerlemektedir (Bloomfield, 1993; Haller, 1990; Hamm, 1992). Kolektif bir kimliğin temeli olarak Avrupa olgusu üzerine çok az çalışma yapılmıştır (Garcia, 1993; Nelson ve diğerleri, 1992; Smith, 1992; Balibar, 1991a). Avrupa Birliği "Avrupası"na yönelik eleştirilerin çoğu Avrupa kimliğini, önceden bilinen ve kabul edilen bir veriolarak alır ve politik kurumlar üzerinde yoğunlaşır (Galtung, 1973). Avrupa-merkezcilik, eleştirel çalışmalar için daha azkullanışlıdır (Amin, 1989; Lambropoulos, 1993; Hall, 1992). Avrupakimliğinin tarihî kökenleri üzerine yapılmış önemli çalışmalardan birisi, Bernal'in *Black Athena*'sıdır (1987). Ayrıca, Avrupa fikrının çok faydalı yeni değerlendirmeleri; *Avrupa Düşünceler Tarihi* (*History of European Ideas*, 1980; 1), *Geçmiş ve Şimdi* (*Past and Present*, 1992; 137) ve

History Workshop Journal (1992, 33) gi bi yayınların bazı özel sayılarında bulunabilir.

Bu kitabı yazarken, "*Longue duree*" nosyonuna sahip karşılaştırmalı bir tarih okulu olan Annales Okulu başta olmak üzere, farklı ekollerden de faydalandım. Alman tarih sosyolojisinden –özellikle Max Weber'in "Batı rasyonalizmi"nden (*Occidental* rationalism)– ve İngiliz Marksist tarihçilerinden, özellikle, geliştirdiği "icat edilmiş gelenek" kavramıyla ün kazanan ve kitabımın başlığının da esin kaynağıolan Eric Hobsbawm'dan (1983) daoldukça faydalandım. Avrupa fikri üzerine yazılan kitaplarda mutlaka soz edilmekdurumunda olunan bir eseride burada belirtmek gerekir: Theodor Adorno ve Max Horkheimer; *Aydınlanma'nın Diyalektiği* (*Dialectic of Enlightenment*, 1979). Tüm uygarlığı itham eden biryaklaşımı içeren ve Frankfurt Okulu'nun eleştirel kuramınıaçıklayan bu eserler, Holokost'un ortaya çıkmasında Avrupakimliğinin ne denli etkin ve etkiliolabileceği sorusunu ve ihtimalini ortaya koymaktadırlar. Tüm uygarlığı itham eden bir yaklaşımı içeren ve Frankfurt Okulu'nun eleştirel kuramını açıklayan bu eserler, Holokost'un or taya çıkmasında Avrupa kimliğinin ne denli etkin ve etkiliolabileceğı sorusunu ve ihtimalini ortaya koymaktadırlar. Son olarak, benim teorik yaklaşımımın merkezini oluşturan Michel Foucault ve Jurgen Habermas'ı da bu isimler arasında zikretmek istiyorum.

En azından, Avrupa fikriüzerine var olan bilgileri, yorumlayıcı bir çerçeve içerisinde sistemleştirmeyi başarabildiğimi umuyorum. Belki bir gün, Avrupalılık söyleminin eleştirisi, eleştirel modernite teorisinin bir parçası olarakgörülecektir.

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

'*Avrupa'nın İcadı*'; Avrupa kimliği, kültürü ve uygarlığının tarihsel, sosyolojik ve felsefî kökenlerini eleştirel düzlemde sorgulama arayışından hareketle, bu kökensel geçmişe binaen bir gelecek perspektifi çizmeye çalışan ve günümüzde Avrupa'nın yaşadığı kurumsal ve yapısal problemleri kimlik algısı üzerinden çözümleme teşebbüsünde bulunan bir ilk eserdir. Güçlü teorik çerçevesi, farklı parametrelerle zenginleştirilmiş özgün sosyo-politik çözümlemeleri ve hepsinden önemlisi Avrupa kimliği ve uygarlığı hakkında çalışan her araştırmacının mutlaka atıfta bulunma zorunluluğunu hissettiği bir eserdir Avrupa'nın İcadı. Ne var ki literatürde haklı bir saygınlık kazanan bu eseri ilk defa Türk okuyucusuyla buluşturduğumuz günden buyana, hem Avrupa kimlik ve uygarlığına dair ciddi ve çeşitlilik arz eden bir literatür oluşmuş ve hem de analiz nesnesi olarak alınan Avrupa ve Avrupa Birliği çok önemli değişim ve dönüşümlere maruz kalmıştır. Tüm bu değişim ve dönüşümler ve oluşmakta olan zengin literatürü tanıtma ve okuyucu kitaba hazırlama kaygı-

sı beni, biraz uzunca birgiriş yazısını kaleme almamı zorunlu kılmıştır.

Bu bağlamda, öncelikle kitabın en son basımından itibaren Avrupa'da yaşanan ve konumuz açısından mutlaka bilinmesi gereken önemli olayları ve tarihi dönüm noktalarını aktarmak düşüncesindeyim. Buna ekolarak, bugün Avrupakültür ve uygarlığının en son halkası olan Avrupa Birliği'nin ilk oluş ve kuruluş felsefesine dairkısa birkronolojiyi paylaşmayı da, tablonun bütününü ortayakoyabilmek adına elzem addediyorum. Öte yandan, yukarıda sözünüettiğim, Avrupa kültür ve uygarlığına dair yeni yenioluşmaktaolan literatürü ve buliteratürde, elinizdeki eseri tamamlayıcı nitelikte olan farklı yaklaşımları da paylaşmanınufuk açıcı bir katkı olacağına inanıyorum. Zira ciddi birkaramsarlık ve güvensizlikiçine giren ve aşılması çok zor yapısal ve kurumsal problemler yüzleşen Günümüz Avrupası, tekrar geçmişinden medet ummaya çalışmakta ve geçmişin başarılarını yeniden yorumlama ve motivasyon üzerine kurgulanan yeni bir Avrupa 'icat' etmeyeçalışmaktadır.

Ne yazık ki, bölgesel bir aktör olmaktan küresel bir güç olmaya doğru evrilmeyi tasarlayan Avrupa Birliği, bugün yüzleşmeyi hiçumınadığı ciddi bir krizin içinde bulmuştur kendini. Dahada vahim olan gelişme ise, bukrizden çıkışın yegane yolu olarak, Avrupa'yı biruygarlıkprojesiolaraközgün ve benzersiz kılan ve kimliğini oluşturan temeldeğer ve parametrelerden vazgeçmeyi getiren koyu bir katamsarlık olmuştur. Her ne kadar bu karamsarlığınnedeni, 2009 yılındanitibaren acı yüzünü başta ABD olmak üzere, Avrupa üzerinde de hissettiren küresel mali kriz olsa da, asıl kriz demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü prensiplerinde yaşanmaktadır. Başka bir ifadeyle, Avrupa'nın beşiklik yaptığı Aydınlanma ve demokratik dev-

rimlerin birer uzantısıolan hoşgörü, çok-kültürlülük,kultürel çoğulculuk, karşılıklı anlayış ve dayanışma parametreleri demokrasi anlayışının gerisine düşmektedir. Bu durum tekno-ekonomik gerilemeden daha vahim sonuçları olan bir olgudur. Bu olgunun altında, Avrupa'ya gerçekleşen ve bundan sonra artarak devam etmesi kaygıyla beklenen göç olgusudur.

Göçün altında yatan ana korku ise, bu olgunun Avrupa değerlerine ters düşen kültürlere sahip insanları kıtaya taşıdığı kanaatidir. Bu kanaat; farklılıklara hoşgörü, çok-kültürlülük, kültürel çoğulculuk, karşılıklı anlayış gibi değerlerin erozyona uğramasına ve eşit vatandaşlık anlayışı yerin eayrımcılığın, ırkçılığınve yabancı düşmanlığının esas alınmasına yolaçmaktadır. Bir de buna karar alma süreçlerine halkların katılamadığı, Birlik düzeyinde aidiyet hissinin zayıfladığı, ortak Avrupa kimliğinin oluşturulamadığı, Anayasa'nın 2007 Lizbon Antlaşması'nın temel ilkelerinden ibaret kaldığı, dar ufuklu ve tutucu liderlerin inhisar altına aldığı, Avrupa Guvenlik ve Savunma Politikasının ve buna bağlı birortak dış politikanın geliştirilemediği ve demokrasikısıtının had safhaya ulaştığı bir Avrupa tablosu eklendiğinde, artık Avrupa Birliği'nin küreselbir aktör olma idealinin bir hayâl hâlne geldiğiniaçıkça söyleyebiliriz.

AB, İkinci Dünya Savaşı'ndansonra, Birinci ve ikinci dünya savaşlarının yarattığı milyonları bulan insan kaybını ve maddî zararı göz önünde bulundurarak, kurucu uye olarak Almanya, İtalya, Fransa, Belçika, Hollandı ve Lüksemburg'un bir araya gelerek, Avrupa kıtasında savaşı imkansız kılacak bir siyasal sistem kurmak üzere bir araya geldiler. Kıta'da savaşı imkansız kılmanın en önemli yolu olarak, hem birinci ve hem de ikinci dünya savaşlarının patlamasına neden olan Almanya'nın kuşatılmasıydı. Bu kuşatmanın gerçekleştirilebilmesi için Almanya

ile Fransa arasında geçmişten beri sınır problemleri olan Alsace Lorreine ve Ruhr bölgelerindeki kömür ve çeliğin denetim altına alınmasıydı. Malum olduğu üzere, silâhı üretmede kullanılan iki materyal, kömür ve çelik idi. Hatta bu anlayışla, önce Almanya bu yapıya dâhil edilmek istenmemiş ama daha sonra uluslararası toplumun dışına itilen bir Almanya'nın denetimden uzak ve daha tehlikeli olacağı göz önünde bulundurarak bu ülkenin uluslararası sisteme entegrasyonu daha ehven görülmuştür. Öte yandan, ikinci Dünya savaşının akabinde Yalta'da bir araya gelen Stalin, Roosevelt ve Churchill sonradan "yüzdeler anlaşması" (*percentage agreement*) adıyla anılacak ve savaşı sona erdirecek bir antlaşmaya imza atarak dünyayı kendi aralarında paylaşacaklardı. İşte bu paylaşımın demokratik, kapitalist ve liberal blokun Avrupa'daki özünü oluşturacak olan kesim, yukarıda sözünü ettiğimiz ülkeler olacaktı. Bu ülkeler dahasonra Avrupa'nınkendi içersinde ve kendine özgü bir güvenlik organı olan Batı Avrupa Birliği'ni ve Avrupa Savunma İşbirliği İnisiyatifi'ni kurmaya çalıştılar ama bu yapı, ABD'nin onayı olmadığından ve özellikle Fransa'nın savunma harcamalarına katılmak istememesinden dolayı akamete uğradı.

Bu defa oluşmakta olan SSCB ve onun peyki konumunda olan Doğu Avrupa ülkelerinden müteşekkil olan Doğu Blok'undan, başka bir ifadeyle Varşova Paktı'ndan gelebilecek tehditlere karşı bir güvenlik mimarîsinin kuruluşu gündeme geldi. Artık Monroe Doktrini olarak bilinen, ABD'nin içine kapanması olarakifade edilen yüz yıllık politika sona ermektedir. Nihayetinde ABD'yi içerde, SSCB'yi dışarıda ve Almanya'yı yerinde (denetim altında) tutacak güvenlik örgütüolarak NATO kurulacaktır. Dolayısıyla, AB'nin öncüsü olan AET öncelikleikinci dünya savaşında sonra oluşmakta olan iki -ku-

tuplu dünyada Avrupa'nın güvenlik ihtiyacını karşılamak üzere AKÇT (Avrupa Kömür ve Çelik Teşkilatı) ve Atom Enerjisi Topluluğu'nu (EURATOM) oluşturdu. 1957 yılında imzalanan ve 1959'da yürürlüğe giren ve AET'nin kurucu anlaşması olan Roma Antlaşması, fonksiyonalist (işlevselci) entegrasyon teorisinden ilhamla ve bütünleşmenin ilk ayağının ekonomik entegrasyon olduğundan hareketle ekonomik bütünleşmeyi adım adım beraberinde getirecek olan kurum ve kuruluşları tüm enstrümanlarıyla oluşturmaya başladı.

Bundan sonraki safha artık, daha sonra Avrupa Tek Pazarı olarak anılacak olan ve AB üyesi ülkelerde paranın, malların, sermayenin, hizmetlerin ve insanların kıta çapında hiçbir bariyere takılmaksızın dolaşımını öngören bir entegrasyon modeli esas alınacaktı. 1992 yılı AET açısından en önemli dönüşüm olacaktı. Zira Maastricht Antlaşması olarak bilinen ve AB Kurucu Antlaşması adıyla resmiyet kazanan bu anlaşma, Avrupa'nın artık sadece bir ekonomik birlik olmakla sınırlı kalmaması, aynı zamanda siyasi bir birlik olması fikrini ön plana çıkarıyordu. Aslında bu fikir bir boyutuyla AB'nin bu tarihe kadar oldukça başarılı bir ekonomik uyum sağlaması ve Kıta Avrupası'nda bir refah kalesi oluşturmanın verdiği haklı gururdan kaynaklansa da, öte yandan dönemin getirdiği siyasi konjonktür de adeta böyle bir siyasi birliği zorunlu hâle getirmekteydi. Şöyle ki, NATO'nun kurulmasına ve iki -kutuplu dünyanın oluşmasına neden olan komünist tehdidi artık kalmamış, Doğu Avrupa'da 1989'da başlayan ulusalcı ihtilâl, Sovyet Rusya'ya sıçramış ve Komünist Parti'nin parçalanmasıyla nihayetlenen süreç, SSCB bünyesinde yer alan pek çok ülkenin bağımsızlığına yol açmıştır. Ancak süreç bununla sınırlı kalmamış, Doğu Avrupa ülkeleri başta olmak üzere, bağımsızlığına kavuşan eski Varşova Paktı

üyesi ülkeler AB'ye üyeolmak üzere birbiri ardınca resmi başvuru süreçleri başlatmışlardır. Bu başvurular, AB'nin kendiyapısını, temel niteliklerini yeniden tanımlamasına ve bu tanıma bağlıolarak kendi coğrafî, kültürel ve siyasî sınırlarınınnerede başlayıp nerede bittiğini sorgulamayaitti.

Bu sorgulama sonucunda, Kopenhagsiyasi kriterleriolarak bilinen üyelikkriterleri ortaya çıkmıştır. Bu kriterlere göre, artık Birliğe üye olmakiçin başvuruda bulunan aday ülkelerin, işleyen bir açık pazar ekonomisine, yüz yirmibin sayfalık AB müktesebatını (*acqui communiter*) hazmedebilecek vekendisine uyarlanabilecek bir hukuksistemine ve AB'ninkendi değerleri olarak gördüğü ve evrensel nitelik taşıdığı iddiasında bulunduğudemokrasi, hukukun üstünlüğü, azınlık haklarının korunması, çok-kültürlülük ve kültürel çoğulculuk kavram ve olgularınıyaşatabilecek bir kurumsal yapıya sahip olması gerekecekti. AB artıkkendisini bir uygarlıkprojesi olarak tanımlamakta, kendinidünyanın diğer kısmından, özgün kimliğini referans alarak, ayırmaktaydı. Budüşüncenin temelleri aslında çok eskilere, Aydınlanma, Rönesans ve Reformasyon'un yaşandığı ve modernizmin doğduğu 15 ve 16. Yüzyıllar'adayanmaktaydı. Bu yüzyıllarda Avrupa, kendi yaratmaya başladığı kültürün, doğaya hâkim olmanın ve teknolojiyi kullanmanın getirdiği özgüven, Kartezyen felsefeyi kullanarakgözlem, deney ve somuta yönelen modern bilim anlayışının doğuşu, Batı'nın Batılılaştırılması denen bir süreci ve bu süreçle birlikte Portekiz, Hollanda ve İspanya gibi denizgücü olan ülkelerin kolonileştirme faaliyetlerine başlamaları, ulaştıkları topraklarda kendine özgü kültürlerini evrenselleştirerek uygarlık nosyonununiçini doldurmaya çalışmaları ve nihayetinde dünyayı 'Batı ve diğerleri' (West and the rest) olarak kategorikbir

ayrışmayagitmelerini beraberindegetirmiştir. İştebu sürecin sonucunda oryantalist bir düşünce sistematiği Batı'ya hâkim olmuş, doğunun kaynaklarının bu kaynağı kullanacakzihni kapasiteye sahip olmayan doğuluların elinden alarak Avrupalılar üzerinden insanlığınhizmetine sunmakolarak tanımlanabilecek kültür bağımlı bir dünya algısı hızla yerleşmeye başlamıştır. Özü itibarıyla tamamen dışlayıcı, kategorik ve patolojikbirkimlikalgısınındoğmasınayolaçanbu tarihseltecrübe günümüzAvrupa kimliğinin de temellerini oluşturmuştur. Kültürel evrim basamakları olarak ifade edilen ve Batı'nın daima diğer toplumlardan en azından bir üst aşamada olduğunuvarsayan; tarım toplumundan,sanayitoplumuna,sanayi toplumundanpost-endüstriyeltopluma oradanenformasyon toplumuveuzayçağınadoğruevrilentoplum basamaklarının daimaen üstüne kendini yakıştıran kibirli (arrogant) biryaklaşım benimsemiştir.

Ancak2000'liyıllarınbaşınagelindiğindeentegrasyonubir aşama daha ileriye götürülüp, Para Birliği kurumunun ihdası söz konusuolmuş, şu an 17 ülkeAvrobölgesi içerisindeyer almıştır. 2009 başlarında ABD'de başlayan küresel mali kriz etkisini Avrupa'da da etkisini göstermeyebaşlamış, federal bir şekilde dağıtılan AB yapısal yardımlarının denetiminin yapılamaması, ulusal bütçe harcamalarının federal anlamdatakip edilememesien büyük sorunhâlinegelmiştir. Yapısaluyumve bölgelerarasıeşitsizliğin giderilmesi için ayrılan fonlarbürokratlarınyolsuzluğu neticesindeçarçur edilmiştir. İzlandabaşta olmaküzere İspanya,Portekiz, Yunanistan veİtalyabukrizden had safhadaetkilenmişlerdir.Ancaktedbir olarak bu ülkelerdeki hükümetler, yerlerini sessiz sedasız teknokrat hükümetlere yerini bırakmıştır. Ayrıca bazı ülkelerin Euro-zone dan çıkarıl-

ması söz konusudur. 2011 Aralığında yapılan ve Almanya ve Fransa'nın başını çektiği Zirve Toplantısında 26 üye ülke AB çapında ortak bir bütçenin hazırlanmasını kabul etmiş, ama İngiltere bu metne imza atmayarak mali açıdan kendisini Birliğin dışına itmiştir. 2012 ocak ayı içerisinde uluslararası kredilendirme kuruluşları, içerisinde Fransa'nın da bulunduğu yaklaşık altı AB üyesi ülkenin kredi derecesini düşürmüştür.

AB'nin siyasi bir birlik olmasının önündeki en büyük engellerden birisi de şu anda sahip olduğu kurumsal yapısıdır. Kurucu altı üyeye göre tasarlanmış olan Konsey, Komisyon ve parlamento yapısı artık hem üye ülkeleri temsil yetten ve hem de karar alma mekanizmalarının demokratik işleyişi açısından yetersizlik içermektedir. Açıklık, şeffaflık ve politik hesap sorulabilirlik ilkeleri, modern bir demokrasinin olmazsa olmaz şartları olmasına rağmen AB içerisinde tüm kararlar bu üç organın kapalı kapıları ardında alınmaktadır. Burada seçilmişlerden ziyade halk lara karşı hiçbir sorumluluğu olmayan ve Eurocrat diye ifade edilen atanmış bürokratlar söz sahibidir. Kararların hantal bir sürecin sonucunda, 11 farklı resmi dile çevrildiği, halkların birbirini anlamada zorlandığı ve sık sık tercüme kazalarının yol açtığı krizleri yaratmaktadır. Halk bu mekanizmanın içerisinde kendine yer bulamadığından dolayı "no-demos" kriziolarak adlandırılan bir aidiyet sorunu yaşamaktadır.

Öyle ki, kararların kendilerine sorulmadan ve realist politikanın "yüksek politika" kategorisinde yürütülen anlayışı, zaman zaman yapılan referandumlarda birlik politikalarına ters ve karşıt kararlar alarak protesto edebilmektedirler. Örneğin en yakın zamanda Slovakya, özellikle Yunanistan ve İtalya'yı kurtarmak için tasarlanan İstikrar Fonunu yapılan halk oylamasında reddederek ortaçaplı bir krize neden olmuştur. Bu

aynı zamanda küçük ülkelerlebüyükülkeler arasındamakul bir temsiliyet mekanizmasının olmayışın dan da kaynaklanan bir problemdir. Öyle ki, son zamanlarda d ış politik saikler nedeniyledeolsa, Almanyave FransaAB'nın liderliğinüstlenmiş, DoğuAvrupa veBaltıkülkeleribaştaolmak üzere, Birliğeson radan katılan ve küçük ülkeler karar alma mekanizmalarından hızladışlanmaktavebirbirinden farklı Avrupalaroluşmaktadır.

Tüm ülkeler Avrupa Birliği'nin tüm entegrasyon paramet relerine ortak bir şekilde katılmamakta, ortak savunma ve dış politika, adaletve içişlerindeişbirliği,ortak para vevize uygu lamasıgibiortaklıkenstrümanları üyelerarasındauçurumuartırır bir biçimde farklılıkların doğmasına yol açmaktadır. Hatta entegrasyonun farklı boyutlarınınulusal egemenlik boyutu bağlamında yarattığı tartışma, beceriksizpolitikacılarınkendi hatalarını Birliğe yansıtmaları imkanını vermiş,halklar nezdinde Birlik kısıtlayıcı, ulusalpolıtikaları saboteedenveegemen lik haklarını ihlal eden sevimsizbir mekanizma hâlini almıştır.

Özellikle halkların aidiyet ve kimlik sorunlarını gidermek amacıyla 2004 yılından itibaren bır Anayasa oluşturma sü reci başlatılmıştır.Eski Fransa devletbaşkanı ValéryGiscard d'Estaing başkanlığında oluşan Anayasa Konvansiyonu üye ve aday ülkelerden de temsilciler alarak halkı karar alma sürecinedâhil eden, kurumsal yapıyı dahageniş bir temsiliyet imkanı verecekşekilde genişletmeyeçalışan veortakbir Avrupa kimliği yaratarak ulus-inşa stratejilerini uygulayarak ortak bir marş, bayrak, tarihgibi parametreler etrafındabütünleş tirmeyi amaçlayan Avrupa Anayasası Mayıs 2005'te Hollanda ve Fransa'daki referandumlarda reddedildi. Bu durumbir yandanAB'nin dışarıya karşı tek yumrukolamadığını ve hem de büyük güçlere karşı prestijini azaltarak AB'nin küresel bır

aktör olma iddiasını zayıflatmıştır.

AslındaAvrupa'nınen büyük sorunlarıgenişlemeninsınırları ve derinleşmenin aşamaları arasındaki tercihte gizlidir. AB, 'Vatanlar Avrupası' mı, yoksa 'Vatandaşlar Avrupası' mı olacaktır (federal-konferedal dilemma). Bu da AB'nin bölgesel birgüçolarak kalması ya da Türkiye'yi deiçine alabilecekbir jeopolitikufuk geliştirerekküresel biraktörolmaarasındabir tercihtir. Buanlayışlarbağlamında LizbonAntlaşması2007'de gündemegelmiş,2008 yılında İrlanda referandumundareddedilmiş, ancak bu ülkenin 2009 Haziranında referandumu yenilemesi ve bu süreçteki pazarlıklar nihayetinde 2009'da anlaşmanın yürürlüğe girmesini sağlamıştır. Bu anlaşmaya göre, dönem başkanlığı yerini AB Konsey başkanlığına dönüştürülmüş, ortak savunma ve dış politika birnevi dışişleri bakanına kavuşturularak daha güçlü bir temsiliyet kazanmış, ikili çoğunluk sistemi adı verilen nüfusla temsiliyet arasında dengekurmayısağlayanbiryapı önerilmiştir.

Ortak savunma ve dış politika alanı AGSK oluşturulmasınızorunlukılmış,ziraABD başkanıClinton 1999'da güvenlik bağlamındakullandığıözgunkavramolarak"seperablebutnot seperate" olanyani ABD'ninguvenliğisöz konusuolduğunda müdahil olduğu ve maliyetini üstlendiği ama Avrupa'ya özgü güvenlik problemlerine kayıtsız kalacağı birsistemi getirmiştir.BudurumAB'nin Eurocorpsdenen 60.000kişilikbirordu fikrini ortaya koymasını,dışarıya karşıortakbirtutum sergilemesini gerektirmektedir. Özellikle 2003 yılında gerçekleşen ABD'nin Irak işgalinden sonra üyelerin çok farklı tutumlar sergilemesi ve dış dünyaya karşı ortak bir ses verememesi AB'nin küresel bir aktörhâline gelmesini engelleyen en buyükhandikaphâline gelmiştir.

Adalet ve içişleri konusunda en önemli başlık, Schengen vizesidir. Özellikle Arap Baharıyla adıyla bilinen Arap Devrimleriile birlikteAvrupa kıtasınagöçlerin artması,göçlerle beraber Avrupalı olmayan fikırlerin de kıtada hükümran olması, üye ülkelerin kaçakçılık, terör, uyuşturucu trafiği ve polisiye işbirliği konusunda çok fazla gönüllü olmaması lemidir. Aynı zamanda ulusalcı, ırkçı faşist, muhafazakar, İslâmofobik ve zenofobik(yabancı düşmanlığı) veşiddetyanlısı aşırısağ politikaların üstüsteiktidara gelmeleri vetüm bu negatifoluşlarısomutlaştıran2001 Temmuzu'ndaUtoyaadasındaNorveçlibirgencin77 masuminsana duzenlediğisüikastla yaşanan vahşet vaziyetin ne ölçüde alarmc edici olduğunu yeterince göstermektedir.

Öteyandan tüm bu güncel gelişmeve sorunları biran için geride bırakıp 'Avrupa kültürü' ve 'Avrupa uygarlığı' hakkında akademik literatürü genel hatlarıyla ele alalım: Avrupa'da işbirliği ve bu işbirliğineyönelikpolitikve entelektüelbelgeler ve'Avrupakultürü've 'Avrupa uygarlığı' hakkındaakademik literatür, birbirinden farkları açıkça gözlemlenebilen, en az beş 'Avrupa kültürü' olduğunubize göstermektedir. Kolektif kemhollerin analizinden beklenebileceği gibi, bu farklı kavramsallaşt rmalar, kısmenörtüşseler de, Avrupa kültürve uygarlığının tüm farklı çağrışım ve varyasyonlarını kucaklayabilecek butünlukten uzaktırlar. 'Kultür' ve 'uygarlık' kavramları üzerinden yaptığımız tartışmadan çıkacak sonuç da nitekim, bu nosyonlarhakkındaki tarifleri tekbir düzen yaratacak biçimde insicamlı hâle getirmenin imkansızlığı ve kaotik durumun esas alınması gerektiğidir. Müteakip çözümlemede 'Avrupa'kavramı spesifik olarak Avrupa Birliği'ne işaret etmekten ziyade 'genış anlamda Avrupa'yı yani Avrupa kıtasını ifade

eder. Daha sonra göreceğimiz gibi, Avrupa kıtasının tanımı analizimin arenadaki aldığı yere göre 'Avrupa' üzerine farklı perspektifler muvacehesinde değişiklikler gösterebilir. Bunun ötesinde, 16. Yüzyıl'dan beri süregelen ekonomik küreselleşme sürecine eşlik eden Avrupa uygarlığı fikrini bu yaklaşıma dâhil etmiyorum.

'Avrupa kültürünün' aşağıdaki kavramları arasında birini ya da birkaçını ön plana çıkarabiliriz:

Kendine Özgü Kültürel Kimliği Olan Ortak 'Avrupa Mirası' Olarak Avrupa

Avrupa kültürü kavramı pekçok siyasî dokümanda yer alır. İlk planda, daha sonra isimi Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) olacak olan Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK)'nın 1986'da düzenlediği Viyana toplantısının sonuç bildirgesinde bu konuya işaret etmiştim. Sonuç bildirgesi bu tür çabaların Avrupa kültürel mirasının ortak unsurlarını tanımlamak için yapılması gerektiğini ifade eder. Bugün hâlâ bu ortak mirasın tanımlanmaya çalışıldığını okumanın oldukça komik ve eğlenceli olduğu söylenebilir. Hiç kuşkusuz bu konferansın katılımcılarının zihnindeki ortak miras asil unsurlardır, tabii ki Avrupa tarihinin kara sayfaları değil...

Ne var ki, ortak Avrupa mirasının ana unsurlarının bu tarz tanımlanmasının sonuçları şu an için görülebilir. Bochmann, titiz bir analiz sonrasında, şu sonuçlara ulaşmıştır: 19. Yüzyıl'ın sonunda bu Avrupa mirası kavramı 'tamamlandı' ve günümüzde, en azından Avrupa'nın en pozitif meşrulaştırılmasına göre, aşağıdaki unsurlar geniş toplum kesimleri tarafından genel bir uzlaşıyla kabul edilmelidir:

a) Greko-Roman (Yunan-Roma), Antikite, Hıristiyanlık, Rönesans ve Hümanizm, Aydınlanma ve Fransız İhtilâli'nin siyasî düşüncesi ve sosyalizmin tümtipleri

b) Diğer kıtalara doğru genişletilmiş, zengin ve dinamik bir maddî kültür

c) Bireyin insan haklarını ve özgürlüğünü garanti altına alan yasallığın varlığınca ifade edilen özgün bir bire kavramsallaştırması

d) Birşekilde birlikte yaşamayı zorunlukılan farklısiyasi düzenlere sahip devletlerçoğulculuğu

e) Avrupa dışındaki halklara, devletlere ve uluslarasaygı.[1]

Avrupa ortak mirasının tüm bu unsurları 1975 Helsinki Nihaî Senedi'nde (Helsinki Final Act) ve AGİK ve AGİT'in müteakip konferanslarına ait belgelerde de bulmak mümkündür. Bu şekilde tanımlanan Avrupa kültürü ilk etapta politik amaçlara ulaşmak için kurgulanmış görünmektedir. Kluckhohn'un ifade ettiği gibi, kültürü 'kişinin zihninde depoladığı bilgi ve aynı zamanda düşünme, duyma ve hissetme tarzı' olarak alırsak, uluslararası siyasî elitin de bu şekilde düşünmesini sağlama çabası içine girmek gerekir.

Bu kültürel mirasın tüm unsurları hususunda herkes hemfikir değildir. Mirasımızın ana unsurları olarak sonik ielement gerçekten tartışmaya açıktır. Bu kültürel mirasın diğer unsurlarının izlerine; teknolojik inovasyonun uygulanmasında, ekonomi hayatının rasyonel yönetiminde ve ulus-devletlerin idaresinde kolayca rastlanabilir. Bunun ötesinde, Engizisyon, köle ticareti, Holokost ve Güneydoğu Avrupa'da yakın za-

manda yaşananetnik temizlik gibi Avrupatarihinin karasayfalarını niçingözardıetmekdurumundayız?*

* Dünyayı derinden etkileyen Avrupa kültür ve uygarlığını özellikle 15.Yüzyıl'dan sonra diğer kültür ve uygarlıklardan ödünç aldıklarıyla beraber incelemeyi oldukça önemsiyorum. Öyle ki Avupa'ya esin kaynağı olan uygarlıklar; Yahudilik, Yunan kültürü, Roma kültürü, Hint ve Arap kültürel alanı, Alman dünyası... Bunun ötesinde, büyük kültürel değişimler asla sadece ulusal inovasyonlardan ibaret değildir. Aydınlanma Fransa başta olmak üzere İskoçya, İngiltere, Almanya ve tüm Avrupa ülkelerinde köklere sahiptir. Aydınlanma fikirlerini en önemli öncüsü olan Baruch de Spinoza, yazdığı kitabı 'Sefarad Yahudileri ve Hollandalıları, heretik (kabul olunmuş doktrinlere karşı) yazıların yazılabildiği tek ülke olan Hollanda'da yayınladı ama Amsterdam'daki dini cemaatinden uzaklaştırılmaktan kurtulamadı. Hollanda, İspanyol isyancılara karşı yapılan seksen yıllık isyanın ürünü olan bir ülkedir. Ki bu isyanda kişinin kendi bilincinin merkezi rol oynadığı bireysel hakları temel alan bir başkaldırıdır. Fransız filozof, matematikçi ve fizikçi René Descartes (1596-1650), 1629'dan 1649'a kadar Hollanda'da yaşadı. Stockhom'de öldü. Hümanizm Avrupa'nınfarklı bölgelerinde kökleri olan bir düşünce akımıydı. Büyük hümanist Erasmus (1469-1536) Rotterdam'da doğdu, ama onu gerçek bir Avrupalı olarak tanımlamak gerekir. Comenius (1592-1670) Reform'u savunan ve yeni bir pedagojinin temellerini atan Çek hümanistiydi. Özetle, Avrupa'nın tüm bölgeleri modern bilimin gelişmesine katkıda bulundu: İtalyan Leonardo da Vinci (1452-1510) ve Galileo Galilei (1564-1642); Polonyalı Nicolas Copernicus (1473-1542), Danimarkalı Tycho Brahe (1546-1601), Belçikalı Christiaan Huygens (1629-1695), İrlandalı Robert Boyle (1627-1691), İngiliz Isaac Newton (1642-1727), Alman Gottfried Leibniz (1646-1716). Ve biz bu gelişme sürecinemodern doğal bilimler, felsefe, sanat, mimarî, iktisat ve sosyal ve beşerî bilimler... Pek çok kültürel ifadeedebî ürünlerindağıtımında etkili olan dil farklılıklarıyüksek tenkültüredayanır. Küçük dillerde üretimin büyük parçası üç'uygarlık'tan birinin dilini kullanan insanlarca bilinmez. Ama bu durum böyle bir üretimin olmadığını göstermez. Resim, fotoğrafçılık, sinematografi, mimari gibi görsel sanatlarda kültürel ifade özgün ulusal ve kültürel renk ve desenler taşır. Ne var ki, sanat günümüzde bir ulusal kültürün dar sınırlarından ayrılamazken Avrupa 'uygarlığında' uluslararası unsur dalma ağır basar. Ulus-devletler gibi kurulu çerçeveler gerçek kültürel ifadenin özünü bozabilir ve yeni dünyanın imajı ve tahayyülü ile baş etmeye çalışır. Sadece geçmiş başarılarına dönük bir yönelime sahip olan bir kültürkemikleşir, değişime karşı kapılarını kapatır ve uygarlık olma niteliğini kaybeder.

'Ulusal Kültürlerin' Bütünlüğü Olarak Avrupa

Helsinki Nihaî Senedi gibi siyasî belgelerde biz Avrupa'nın 'ulusal kültürlerin' bütünlüğü olarak kavramsallaştırıldığına da şahit oluruz. Bu perspektifte her ulusal kültür ayrı bir kültürel kimliğe sahip kabul edilir ve kimlik karşılıklı kültürel değiş tokuşla zenginleştirilir. Bu değiş tokuşlar her kültürün özgünlüğüne saygı duymalıdır ve aynı zamanda katılımcılar arasında ortak değer bilincine zorlanmalıdır.[2] Katılımcı ülkeler uluslararası iki taraflı değiş tokuş alanın genişletmeye teşvik edilir. Bu değiş tokuşlar, uluslar arasında karşılıklı anlayış ve güvenin artmasına katkıda bulunur. Bu kültür kavramında vurgu sanatsal, entelektüel ve bilimsel mübadeleye yapılmaktadır. 'Ulusal kültür' kavramı bazı hileli ve tuzaklarla dolu siyasi problemlerden kaçınmak için daha fazla irdelenmez. Bu değiş tokuş süreçlerinde yer alacak kişiler, kendi ulusal kültürlerin sembolleri, taraftarları ve savunucularıdır.

Öyle ki, bu kişilerin kendi 'ulusal *Volkgeist*'lerini ifade etmeleri düşünülür ve peki eğer öyleyse uluslararası ya da evrensel bağları olan sanatçı ve entelektuellerin dışlanılması mı düşünülmektedir? Avrupa kültürlerinin bütünlüğü olarak Avrupa kavramı aşağıdaki çok önemli soruyu gündeme getirmektedir: Ulusal kültürleri Avrupalı yapan nedir? Helsinki Nihaî Senedi metni ve daha sonra yapılan toplantıların tutanakları ve sonuç bildirgeleri ne Avrupa kavramını ulusal kültürler kümesi olarak görürler, ne de Avrupa kültürlerini kıtasını özgün kılacak imalarda bulunurlar. Ulus-devletlerin ilgi alanına giren toprakları ve bu topraklar üzerinde yaşayan ulusal kültürler, bölgesel kültürler ve azınlık kültürleri arasındaki ilişkilere asla atıfta bulunmazlar. İspanya ve Fransa'daki

Bask azınlığı örneğinde olduğu gibi ulus-devletlerin sınır bölgelerinde yaşayanazınlıkların taleplerindebu ilgisizlikpolitik açıdan ciddi bir çelişki yaratır.

Oluşmakta Olan Bir Modern Kültür Olarak Avrupa

Daha önceki kavramların aksine 'oluşmakta olan bir modern kültür olarak Avrupa' kavramı; çağdaş modernleşme süreçleriyle bağlantılı olarak 'Avrupa kültürü' nün dinamiklerine vurgu yaparve Avrupa kültürünün ve sosyo-kültürel ve ekonomik değişimler arasındaki etkileşimin (daha önce işaret ettiğimkültürelunsurları da içermeküzere) birsonucuolan kimliğinevrimineişareteder.Bu Avrupa kavramı, ki Helsinki Nihai Senedi gibi siyasî belgelerde çokça atıfta bulunulur, Avrupa hakkında politikve ekonomik düşüncede baskın olan gelişme modeline tamamen uyan bir gelişim seyriizlediğindendolayı sürprizle karşılanmamalıdır.

Geçmişte sanayileşme; rasyonelleşme, bireyselleşme ve özgürlüğedayananyeni sosyal düzenin gelenekselbağvekültürlerinyerinialmasüreci olaraktanımlanırdı.Oluşmaktaolan sanayi toplumu (*Gesellsha ft*) gelenekse l toplumun (*Gemeinsha ft*) zıddıdır. Evrilen sosyal duzen sosyal ilerlemeaçısından yorumlandı. Kişilerin pozisyonlarının; şahısların vasıtlarına, başarılarına, yeni iş bölümündeki yerlerine ve piyasa değerine katkılarına göre belirlendiği daha iyi bir topluma doğru gelişmesi sosyal ilerlemediraynızamanda. Bu tarz bir gelişme bilim ve teknolojinin sürüklediği, ekonomikgelişmenin sınaîüretimle bağlantılı olduğu sanayitoplumunun yükselişi ile paralelliğinin tesadüfîolduğu düşünüldü. Bu tesadufaynı zamandabireyselbeceriler veinsan sermayesinin yeterli kul lanımıüzerine kurgulanan, dünyaçapında ve açık piyasaların

gelişmesini esas alan gelişmedir. İkinci Dünya Savaşı'na kadar tüm bu gelişmeler ulus-devletin doğuşu ve güçlenmesiyle bağlantılıkılındı. Bu modelebağlıolarak,ortak Avrupakültürü Avrupa toplumunun post-endustriyel topluma geçişinin olmazsaolmaz şartıdır.Hatırlanacağıüzere,Avrupakültürüne niçin ihtiyaçduyulduğunu detaylıolarakGellner'in ifadelerine dayanarak analizetmekmumkündur.

19. ve 20. Yüzyıllar'daulusal kultürünehemmiyetinevurgu yapan ulus devletlersosyo-ekonomikbirgelişmeiçinbir çerçeveoluşturdu.Lakinmodernleşmeninsüregelensüreçleri belirli açılardan bu çerçeveleri şu an demode kılmıştır. Avrupa'nın değişen sosyo-ekonomik yapısı ve Avrupa devletlerini doğuşu böylece kültürel seviyede önemlideğişimleri işaret eder: Avrupa kültürünü oluşumu...

Peki bu gelişmenin sonuçları ne olacaktır? Tüm bu gelişmeler ulusal kültürlerin zayıflayacağı anlamına mı geliyor? Ulus-devleti çerçeveleyen 'geleneksel kültürler'marjinalleşecek midir? Modern Avrupa kültüründe Avrupa'nın kültürel mirasınınyerine olacaktır? Yadabu bağlamdadiğerhususları bir yana bırakıpsadeceAvrupauygarlığıhakkındakonuşmak daha evla mıdır?

Kültürlerin Bütünlüğü Olarak Avrupa Kültürü

Avrupa'ya mütealliksiyasî dokümanlarda ulusalkültürleribir araya getirip gruplayan yapının dışındaAvrupa kültürühakkında konuşmanın birtakımsağlam gerekçeleri mevcuttur. Bu kabil bir Avrupa kültürü kavramı ulusal sınırlara saygıyı ifade eden politik konvansiyonu ve ulusuniç politikalarınamüdahale etmeme kuralını vurgular. Analizimizde bu tarz politik

mülahazalarla kendimizi sınırlayamayız. Avrupa Birliği'nin ortaya çıkışı ve tedrici gelişimi ve genişlemesi ulus-devletlerin konumunudeğiştirdive Avrupakültürleri üzerindeBirliğin etkisihâkim hâlegelmeyebaşladı. Kültürlerin bütünlüğü olarak Avrupa kültürü kavramı ulusal kültürlerin tümü olarak Avrupa kültürü kavramından daha geniş ve kapsayıcı bir konsepttir. Bu konsept ulus-inşadöneminin standartlaştırıcı güçlerine riayetbakımındanvarlığını sürdürenazınlık kültürleriniiçerir.Gerçektende, Avrupa Birliği'ningündemegelişi veSovyetİmparatorluğu'nunçöküşünü, etnikliğe bağlı ulusal otonomi talebi,ulusal sınırları kesen bölgeselcilik ve Avrupa'da'sanayi-öncesi kültürlerin'yenidendoğuşutakipeder.

Avrupa Kültür Alanları

Kültürkavramıvefarklı Avrupakültür 'seviyeleri' analizim,sistematikaraştırmanınantik dönemden kalmaama hâlâ geçerliliğini sürdüren bölünme noktalarının varlığına işaret etmeden eksikkalır.Delmas'a göre,bu bölünmenoktalarındanbirisiçeşitli kültürelaçılardan kuzey, batıve doğu Avrupa ülkeleriolarak kıtanınayrılmasısöz konusuolmuştur. Bir diğerbölünme noktasıise, Avrupa'nınAkdeniz veBizans ülkeleriarasındadır. Böylece,kültürel aileleryadakültürel alanlararasındaşöylebir ayrımyapabiliriz: Kuzey-doğu,SlavveAkdeniz.[3]

ScardigliAvrupa'nın teknik-ekonomik gelişmesinin süregelenkültürelçeşitliliğe eşlikettiğini,değerlerve uygulamalar arasındakigittikçeartançatışmanınürettiği alanlararasındaki kültürel zorlamanın kaçınılmaz olduğunu belirtir. Bir yanda Kuzey Avrupa (İskandinavya, Birleşik Krallık, Hollanda, Flandra, Lüksemburg ve Almanya) öte yanda Akdeniz dünyası (güney, batı ve orta Fransa, İtalya, İspanya, Portekizve

Yunanistan) kadın özerkliği, sosyallik rolü, hayattan tatmin, teknolojik gelişmeye güven açılarından dikkate değerdir. Bu süregelen farklılıklarekonomikkaynakların ev halkı içerisinde harcanmasından dolayıAvrupa ülkeleri arasında dikkate değerbir yakınlaşmaya doğru dönüşmektedir.[4]

Şimdiye kadar aktardıklarımın tümü çok uzun zamandır kültürel Avrupa'nın hem birlik ve hem de çeşitlik olduğunu vurgulamaktadır. *L'Express*'e mülakat veren Avrupa'daki Neolitik dönem uzmanı Jean Guilaine M.Ö. 2500 ve 2200 arasında, iki ya da üç yüzyıllık zaman diliminde, Avrupa'nın her yerindeaynısilâhların,aynı süseşyasıve takıların, aynıünlüçan şeklindeiçme kaplarınınhep aynıstilledekoreedildiğinibelirtmektedir. Kuzeyden Güneye,Atlantik'ten Balkanlar'a genel kültürelözelliklerinbölgesel özgünlükleri aşarakkapsayıcı birnitelik kazandığınıbelirtenGuilainebu durumungöçlerin sonucu olmadığını ifade eder. Kıtanın elitlerince belirlenen ortak davranış ve stilin bir yansımadırbu benzerlikler ... Bu belki de Avrupa'nın ilk birleşmesidir.'Avrupa'nındoğuşunun iki yüzü vardır: Birinci yüzü, bölgesel kimlikleri zayıflatması, ikincisi ise, tarih öncesinin anlaşılmaz büyük muammalarından biri olarakkalan "kültürler-üstü" bütünlüğügösterir.'[5]

Sentez Mümkün müdür?

Avrupa kültürü ve Avrupa'nın kültürü kavramlarıyla yüzleştiğimizde, Avrupa'nın özgünlüğü ve kendini 'Avrupa-olmayan'dan ayıran kimliğiyle kültürel çekirdekolarakalgılanırken öte yandan Avrupakültürlerin çoğulluğuve kültürel 'kimliklerin' koleksiyonu olarakdeğerlendirilir. Önümüzdekipolitik görev, gerçekten, uzlaşılmaz olanı uzlaştırmaktır. Bu görevi

icra ederken bazı tehlikeli tuzaklardan kaçınmalıyız. Tüm ulusal kültürler olarak Avrupa'nın sembolüyle/temsiliyetiyle Avrupa çoğulculuğuyla karıştırmamalıyız. Analizim bu tarz bir sembolizmin Avrupa kültürünün beş kavramıyla karşılaştırıldığındabu kavramlarıngayet sığkaldığını göstermektedir. Bununötesinde,Avrupakültürünü tarihî kültürel çekirdeğiyle karıştırmamalıyız. Sonuç olarak, daha önce zikrettiğimiz beş perspektifi kapsayan Avrupa kültürüyle ilgili uzlaşma ihtimali fikri dışlanabilir. Butarzbir tümüylekapsayıcı uzlaşmaya ulaşma düşüncesi tehlikeli bir illuzyondur. Zira kültürün şu an yaşadığımızgerçeklik perspektifinden sürekli geçmişiyenidenyorumlamasürecioldığunuunutarakgeçmişebakarak kültürü sınırlamakgibi biryanlış bir fikirden hareket etmek kişiyidoğruya veolması gerekenegötüremez

Dinamik,geleceğe açık,oluşumuve devinimi hiç bitmeyen ve 'Avrupalıların' tanımlanmış uzlaşısına dayanmayan bir kültür tanımı yapmayı tercih ederim. Ne var ki, geçmişte Avrupa'da ana antagonizma noktalarınıaşmakiçin geliştirilen birtakım çözümler korunmalı ve Avrupa diyalogunda gündemegetirilmelidir.

Avrupa Birliği'nin birleşmesi ya da bütünleşmesi, ekonomik,sosyal,siyasîveadlî Avrupa'yıkapsayanmonolitik(yekparevebütüncül)biryapıolarak yorumlananbirAvrupakültürüne dayanmaz. Bu kabil bir Avrupa kültürü, Birliğe henüz dâhil olmayan ulus-devletlerin içeride tutulması ya da dışlanması konusunda kararverirken esas alınacakbir referansçerçevesi olamaz. Nevarki, Avrupa'nın özgünlüğüne dayanan değerler veprensipler statüsünüformüleetmekiçin tasarlanmalıdır. Bu tarzbir statü Avrupa genişlemesinin geleceği veAB'nin kültürel siyasetiningeleceğitartışmalarındaçok faydalıdır.

Avrupa'nın Özgünlüğü Meselesi

İçeriden bakışa dayanan kolektif kimlikler arasındaki ayrım yapabiliriz ve Avrupa, Avrupa Birliği, Avrupa uluslarını ve diğer önemli antitelerin dışarıdan bakışına ve içerden bakışa bağlıdır. İçeriden bakış bir grubun üyelerinin öteki gruplara kıyasla farklılığı görme yollarına işaret eder. Grup üyelerinin çoğunun ya da hepsinin ortak olduğu bir sembolleştirme ve temsiliyettir bu. Bunun haricinde, dışarıdan bakış 'Avrupa' gibi bir antitenin özgün karakteristiğini keşfetmeye çalışan bir ya da daha çok insanın analizinin ürünüdür. Bunu yapmaya çalışan kişiler 'dışarıdakiler' olabilir –örneğin, Avrupalı olmayan– ve ama pek çok durumda onlar, sistematik içerden bakışın olmadığını, 'Avrupa'nın özgün karakterinin önemli unsurlarının, 'Avrupa Birliği'nin ya da diğer önemli kolektivitelerin kamusal tartışmalarda hakkettiği orandatartışılmadığını düşünen analiz edilen antitenin üyeleridir.

Bu heriki yol da takip edilebilir. Avrupa'nın özgünlüğüne atıfta bulunduğum zaman zihnimde dışarıdan gözlem yapmış oluyorum. Kolektif kimlik kavramı Avrupa, AB ve onun oluşturucu parçaları üzerinde içerden gözlem için dönüştürülecektir.

Bazı Ana Rapor ve Kitaplarda Görülen Avrupa'nın Özgünlüğü

Özgünlük kavramı bu durumda diğer grup ya da kültürden farklı olarak algılanan bir grup, ulus, bölge ya da dine işaret eder. Bu 'özgünlük'; unsurların figürasyonu, ilişkiler sisteminin özgünlüğü gibi niteliklerdir. Özellikle ilişkiler sisteminin özgünlüğü anlamı, kültür modeli kavramını kullandığımızda gündemegelir. Bu özgünlük kavramının kullanımı, yüceltilen

özgünlüğe sahip ulus ve kültür farklarına açısından diğer birimlerle mukayeseyi ifade eder. Gerçi sıklıkla bu tarz mukayeseler muğlak kalmaya mahkumdur. Avrupa kimliği ya da özgünlüğü hakkındaki tartışmalar, sıklıkla, Avrupa'nın kültürel mirasının temel parametreleriyle sınırlandırılır. Ya da sistematik mukayeseli analizlere hiç referansta bulunmadan uzun tarihî sürecin sonucu olarak mirasın şu an var olan biricik karakteri de Avrupa'nın özgünlüğü problematiğiyle sınırlandırılmıştır. AGİK[6] ve AGİT belgelerinde de durum aynıdır. AGİT'in 1986 Viyana Toplantısının sonuç bildirgesinde Avrupa kültürel mirasının ortak unsurlarını tanımlama çabasını belirtmiştir. Belge ilişkilerini geliştirmede faydalı olabilecek katılımcı devletlerin değer ve geleneklerinde ortak unsurlara işaret eder.

Avrupa Komisyonu'nun Avrupa Kimliği hakkındaki yayınlarında bu Avrupa kimliği sıklıkla özgünluğü vurgulanan bir kavram olmuştur. Bu yayının önsözünde Avrupa Topluluğu İleriçalışmalar Müdürü Jean Claude Thebault, Avrupa kimliğinin üç oluşturucu kutbuna dikkat çeker: 'Birincisi; Avrupa hümanizm ve hümanizmin bugünkü Avrupa mirasını oluşturan tüm değerlerinden beslenir. İkincisi; Avrupa'nın çeşitliliği olup Topluluk ilk kurulduğunda uyumlu bir sürecin işletildiği düşünülürken bu harmoni çeşitliğin filizlenmesine imkan sağlayacak ve Avrupa pazarının oluşmasına zemin hazırlayacak gerekli adım hâline geldi. Çeşitlilik tam anlamıyla Avrupa'nın zenginliğidir. Sonuç olarak, evrensellik bir Avrupa değeri ve zorunluluğudur. Bazı zamanlar Avrupa, yolundan saparak 'Avrupa Kalesi' (Fortress Europe) fikrini canlandırmış ve bu kurucu ilke hatırlanmış ve yeniden diriltilmiştir.[7]

Kimliğin iki boyutlu olduğu gözlemlenebilir: Bir yandan hafıza ve miras, öteyandan gönüllülük ve başarılacak proje-

ler... Sözü geçen Avrupa kimliği'Avrupalıların' hâlâ zihinlerindeolan bir şey değildir,ancakzamaniçerisindegelecekiçin amaçlariçeren geçmiştengelenunsurların seçimindenoluşan ve Avrupa Birliği'nin oluşum sürecinde yaratılması gereken bir parametredir.

Serge Bernstein aynı soruyu gündeme getirir: 'Avrupa kimliğimevcutmudur?'.Açıkçabelirtilmelidirki Bernsteinve bu bağlamdadiğeryazarlarzihinlerindeAvrupaBirliği'nindegil, geniş anlamda Avrupa'nın olduğunu itiraf etmektedirler. Bernstein'e göre; Avrupa'nın inşası kimlik problemiyle maluldür. Gerçekte ne bir Avrupadevleti vardır, ne de sınırlariyi tanımlanmış bir toprak parçası... Kültürel düzeyde toplumu karakterize eden ortak tanım ve semboller bağlamında birliğin oluştuğunusöylemekvehissetmekçok zordur. Bernstein Avrupa kültürel kimliğinin oluşmasının önündeki en büyük engel olarakdillerin çoğulluğunu görür. Sonuçolarak,ulusal kimliğin şekillemiş faktörü olaraktarihin temsiliyeti Avrupa düzeyinde mevcut değildir. Avrupa'nın birerparçası olan ülkelerintarihlerindenbağımsızbirAvrupatarihi yoktur.

Tüm bunlara rağmen Bernstein, ne var ki, Avrupa kimliğinin köklerinin olduğu sonucuna varır: İki yüzyıldan beri Avrupa ülkelerinin paralel evrimlerini yakınlaşması; Aydınlanma, devrimhareketleri, moderndevletindoğuşu,endüstri devrimi, liberal demokratik rejimlerin kuruluşu, otoriter ya da faşistdevletlere karşı muhalefet, refah devletinin kuruluşuna eşlikedenİkinci Dünya Savaşı sonrası uzun ekonomik yayılma, ortak savunma sistemine katılım (NATO), geniş kuşaklarda aynı tarz kimlik krizleri ...Ülkeler arasındaki asla göz ardı edilemeyecek farklararağmen ülkelerinortak tecrübeleri onları bir araya getirir. Üçüncu Dünya ulkeleri,eski sosyalist

ülkeler ve hatta ABD bile kendi aralarındaki farklılıkları derinleştirirler.[8] Bernstein Batı Avrupa'nın özgünlüğünü vurgular ve Avrupa Birliği'nin genişlemesi bağlamında anlamsal tartışmaları goz ardı eder. Ne var ki, Bernstein tartışmalarda ihmal edilenönemlibirunsurungüzelbir örneğini verir. Gerçekten de Avrupa'nın özgünlüğünün nerde bittiğini bilmiyoruz

Bazı karşılaştırmalarda Avrupa'nın özgünlüğü ilketapta Avrupa Birliği'nin sınırları ve İnsan Haklarına aynı şekilde bakan bir uygarlık ailesi kapsamında değerlendirilmiştir. Fakat bu haklar'evrensel'olduğutakdirde ilgililulus-devletlerdeetkilikorumaveuygulamabakımından hüküm verildiğindeAvrupa'nın özgünlüğü içingeçerlibirölçek olabilir. 1989'da Berlin Duvarı'nınyıkılmasından önce DoğuAvrupaözgünlük araştırmasına henüz dâhil edilmemişti. Ne var ki, Avrupa'nın özgünlüğününuzunbir tarihi surecin sonucuolarak görüldüğünde daha onceki sayfalarda tanımlarıyapılan bu özgünlük, bu bölgeleri ilgilendirir ya da, aksi takdirde, bazı bölgeler 'Avrupa'dan dışlanmalıdır. Ya da her ne kadar arzulanmasa da özgünlüğu bağlamındaAvrupa kimliğinin inşası;DoğuAvrupa'yı 'dahaBüyük Avrupa' (*Greater Europe*)ya dâhil etmek için revize edilmelidir.

Edgar Morin Avrupa'nın kültürel kimliği hakkında konuştuğunda, Avrupa kültürünün orijinalliğinin geçmişte ve bugün mütemadiyenuretici olduğunu,bu özgünlüğün müttefiklerve muhalifler arasındaki etkileşim ve müdahale anaforunun bir ürunü olmasında gizli olduğunu belirtir: din/akıl, inanç/şüphe, mitsel düşünce/eleştirel düşünce, deneycilik/akılcılık, varlık/fikir, özgücülük/evrenselcilik, sorgulama/inşa, felsefe/bilim, hümanist kültur/bilimsel kültür, eski/yeni, gelenek/devrim, birey/grup, içkinlik/aşkınlık, hamletçi yonelim/prometeci yönelim, Don Kişotçuluk/sançа pançizm

gibi ... Morin devamla, diyalogun pek çok kültürünana karakteristiği olduğunu, ama bu diyalogun az yada çok yavaşlatan, duraklatan ve kontrol eden dogma ve yasak kuşağıylaçevrelenmiştir. Avrupa'nın kültürel özgünlüğü, buna karşıt olarak, diyalogun süreklilik ve yoğunluğuyla alakalıdır ve oluşturucu parçalarının her biri diğerleriyle çatışmaz ve bir diğerini yok etmez. Taraflar boğucu ve ebediyen devam eden bir hegemonyayı empoze etmez.[9]

Avrupa'nın ortak kültürü ve kimliği hakkında yorum yapanların çoğu bu kimliğin çeşitliliği, çoğulculuğu, temeldeğerler üzerindezıtlıkları olgularına vurgu yaparlar. Duroselle Avrupa'yıçeşitliği ve kendi içerisindekizıtlıklarıyla ve bir uygarlık olarakdünyada başka bir yerden daha ileriye itmiştir. Çeşitlilikvezıtlık uluslarımızın herbirininiçkinbir karakterdir vebunlarsadeceortakolankarakterlerdir.[10]

Kundera'ya göre, Avrupa'nın kültürel ve kimliksel özgünlüğü'ruhunun' özerkliğinde bulunabilir. Bu ruh Avrupa düşüncesinin çeşitliğidir ve bu çeşitliği tehdit eden her şeye karşıdır: merkeziyetçilik, tek-biçimlilik, rasyonelleştirme ve bürokrasi gibi muhalif oluşum ve kurumlarla çatışmaya girer.[11] Aynıyolu takipederek Finkielkraut da şunu ifadeeder: Avrupa ruhunözerkliğikavramında ifadesini bulanbelirlibir kültür fikridir.'[12]

Avrupa kültürel kimliğine, bu kimliği kontrol etmeye çalışan güçlere karşılık, ruhun özerkliğinin birtemel olarakyeterli olup olmadığı sorusu gündeme gelmelidir. Bu duruma karşıt olarak Morin'in, Avrupa kimliğinin alamet-i farikası olarak ıtlıklar ve tezatların ehemmiyetini ihsas ettirdiğini görürüz. Ondan önce, Dennisde Rougemont Avrupa'nıngelişmesinde

farklı ve birbirine zıt yörüngelerin izleğini sürer: Diyalogun özerk Yunan kent devletlerinde doğuşu, yeryüzünde sadece bu topraklarda neşv-ü nema bulan dayanışma, akıl ve mukayese kabiliyeti, eleştirel ruh ve Sokratçı tolerans. Buna zıt olarak gelişen olayları olarak şunları sayar: İmparatorluk Roması'nda öteki Avrupa'nın doğuşu, diktatörlük Avrupası, kolektivist ve standart devlet müdahalesi, genellikle aklaaykırı bir biçimde uygulama alanı bulabilen Hikmet-i Hükümet (*Raison d'Etat*) ve nihayetinde muhaliflerin sistem dışına itilmesi...[13] Rougemont Avrupa kimliğinin özgünlüğünün Yunan ölçüm hissine, Roma hukuk duygusuna, Alman özgür insanlardan oluşmuş topluluk düşüncesi, Keltlerin ruhsal maceraları ve Hıristiyanların adalet ve eşitlik taleplerigibi parametrelere dayanır.[14]

Avrupa Aydınlanma ve Romantizm gibi birbirine zıt düşünce şekillerini biteviye uzlaştırma çabasıdır.[15] Aynı zamanda doğa bilimleri, sosyal bilimler ve beşeri bilimlergibi farklı kültürler arasında ortak bir yol bulma sanatıdır.[16] Bu durum Avrupa gelişmesinde bizi diyalogun merkezi rolüne gerigötürür. Kökeninde bu ilkeni reddedilmesinden dolayı Avrupa'da pek çok trajedinin yaşandığı doğrudur. Ne var ki, biz Avrupalılar olarak, uzun bir tarihi gelişim seyrinin sonucunda, yeni fikirlerin birbirleriyle çatışan fikirlerin ve bu fikirlerin arkaplanında bulunan siyasî sistem ve ideolojilerin çarpışmasından doğduğunu yeterince öğrenmiş durumdayız. Sonuçta Avrupa kimliği, bireylerin onur ve değerinin bilinmesi ve buna bağlı olarak diyaloga güçlü bir biçimde yapışmıştır. İnsan hakları ve gelişimine dair görüşler antik ve tekrar edilegelen ihtilafları aşma çabalarının ürünleridir.[17]

Avrupa kimliğiyle ilgili bu araştırma tarzı entelektüellerin ve politika yapıcıların Avrupa halklarını Avrupalı olmanın ne

demekolduğu üzerinedüşünmeye tahrikve teşvik etmelerinde görülebilir.

Bir diğer soru da şu bağlamda ortaya çıkabilir: Avrupa'nın özgünlüğüaçısındanbakıldığında Amerika BirleşikDevletleri 'Avrupa'ya ait midir? Avrupa kimliğinin kurgulanmasında pek çok niteliği ABD ile ilişkilendirildi.VegerçektenSamuel Huntington,kitabı *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzenin Yeniden Tesisi*'nde Avrupa Uygarlığı hakkında konuştuğunda Avrupa ve ABD'yeişaret eder.[18] Bununla birlikte, ABDkendisine demokrasiyi koruma misyonu biçen ve aynı zamanda demokrasiyiArap bölgeleri başta olmak üzere tüm dünyaya yaymaya çalışan en önemli dünya gücüdür. Bu bakış açısıyla ABD, uluslararasıdiyaloga biçtiğirolaçısından Avrupabölgesiyle kendiarasında keskinbirfark yaratmaktadır.

İlk etapta Avrupa kimliği arayışı, daha önceki sayfalarda detaylı bir biçimdeortaya koyduğunuz gibi,zamanve mekan boyutuylamukayesedenoldukça uzaktır.

İkinci olarak, bukırılık arayışında birdiğerciddi aksaklık göze çarpmaktadır. Daha önceki sayfalarda Avrupa kimliğine özgünlüğü açısından değinmiştir. Buradan hareketle Morin, Duroselle, Finkielkraut, Kundera, Rougemont, Foerster ve Lepeniesgibi teorisyenlerin fikirlerini tartışırken Avrupa kimliğinden Avrupa kültürel kimliği kavramına kaymıştım. Fakat bu tarz bir paradigmal kayış siyasî, sosyal ve ekonomik kurumlarıylaAvrupaözgünlüğünün farklıboyutlarınadikkatimizi çekmektedir. Bu açıdan Avrupa refah devletiningelişmesine ve malların ve hizmetlerin üretiminin örgütlenmesinin özgün yollarına işaret edebilirim. Avrupa kültürel kimliği kavramına yönelik tartışmalarda sıklıkla, evrensel teknolojik

kültürün doğum yeri olarak Avrupa hakkında hiç konuşulmaz. Teknolojikkültürün doğuşu veyükselişi,modernbilincimizin oluşmasında önemli rol oynayan birincil anlamda bir Avrupalıgelişmesidir.[19]

Üçüncü planda, Avrupa'nın özgünlüğüne yönelik kurgulamaların tarihçiler, sosyologlar ve politikacılar tarafından yapıldığının bilincinevarmakdurumundayız.Bukişilertarihî kaynaklara dayanmaktadır. Avrupa'nın özgünluğünün ya da kimliğinin kurgulamaları,20. Yüzyıl'ınortalarındanberiitibarını kaybetmiş ulusal karakterler üzerine çalışmalarla benzerlikarz etmektedir. Ulusların yada halkların ulusal karakterleri üzerineçalışmalar pekçok durumdadışarıdanbakışa dayalıdır. Gözlemci dışarıdan bakanın yerine kendini konumlandırır ve halkave ulusabakışbütünsel olarakkarakterizeetmeye ve'ruh' ya da '*Volkgeist*' ya da '*etos*' un en önemli unsurlarını göstermeye çalışır.Gözlemci bir halkı ya da ulusu niteleyen bilgi zenginliğinden bir kısmını seçmek durumundayken, kendi referans çerçevesine ve bu çerçevenınbelirlediğikategorileştirmeye güçlü bir biçimde bağlıdır ki gözlemciöteki ulusyadahalkı kendi kültürel bakış gözlüğüylegözlemler.

Bundan dolayı, iki ya da daha fazlagözlemci bir diğerini aynı ulus ya da halkı birbirinden bağımsız olarak tanımlar ve sonuçta 'ulusal karakterler' farklı açılardan muazzam farklılıklar gösterir. Bu farklılıklar bizzat paylaşılan alışkanlıklar ya da kültürün tanımı ve belirli niteliklerin doğasını yorumlamayla ilgilidir.Aynıstüreçler Avrupaözgünlüğünun tanımı tehlikedeyken önemli birrol oynar: Avrupa kimliğinin özgünlüğünün inşası bizzat Avrupalıların Avrupa ya da AvrupaBirliğitecrubesinin ulusal, bölgesel, dinî veetnikkolektifkimlikve bağlarıbakımından bilgi vermeyen bir dışarıdan gözlem bakışıdır. Avrupalılar

açısından dünyanın ve özellikle daha spesifik olarak Avrupa'nın kolektif sembollerinelerdir? Avrupa'nınanlamının farkındalığı ve bilincihakkındaAvrupalılar ne söyleyebilirler? Diğer kimlik türleri bağlamında Avrupalıların Avrupa kimliği fikri hakkında ne öğrenebiliriz? Nevarki,ABve Avrupa hakkındakitartışmalarda faydalıolabilecek Avrupa'nın özgünlüğünün kabataslak sunumuve ortayakonuluşudikkate değerolacaktır.

Özellikle Avrupa Birliği Bağlamında Avrupa'nın Özgünlüğünün Sistematik Taslağı

20. Yüzyıl'akadar Avrupa'nın (kültürel) özgünlüğü hakkında ne düşünüldüğü sorusu cevaplanması çok zor olamayan bir sorudur: 'Biz' kendimiz olarak düşündüğümüzde, özellikle 'büyük ulusun' üyeleri/vatandaşları olarak, 'uygar olmayan' dünyaya 'uygarlığın müjdecileri' olarak ve her ulusun 'Beyaz adamınyakarının'özgünbirmarkasıolarakbirtakımniteliklere sahip olası suretiyle...

Arkamızda bıraktığımız bu dönem Avrupa uygarlığının dışındakilerin hakkında ırkçı önyargılara (*stereotype*) dahi yol açan ve pek çok negatif anıyı hâlâ zihnimizde diri tutan bir zaman dilimidir. Avrupalılar Avrupa Birliği'ni inşa sürecine girdiğinde,Avrupalı olarak 'bizimle'Avrupalı olmayanlar arasındaki ayrımgörevi zorlubir meydanokuma hâlinegeldi. Acaba AvrupaBirliğiüyeleriolarakbiz,hangiortak noktaları paylaşıyoruz?Avrupanerede'sonaeriyor'?

Avrupa kültürünün beş kavramını irdeleyen analizim, ilk soruya verilen farklı cevapların bir manzumesidir. Avrupa'nın ortak kültürelmirasına vurgu yapanlar,kuşkusuz, Avrupa'nın farklı parçalarının ortak kültürel özelliklerini araştırırken

Avrupa tarihini esas alırlar. Geçmişte hangi süreçler ve ana olaylar bugün bildiğimiz 'Avrupa'yı ne ölçüde şekillendirmiştir? Avrupa kıtasının tarihini, uluslar ve ana bölgeler gibi Avrupa'nın farklı parçaları arasındaki kültürel farkları bulmak ve açıklamak için araştırmak mümkün müdür? Bu durumda, modern zamanlarda bildiğimiz gibi, kültürel farklılıklarla sonuçlanan tarihi süreçlerle ilgiliyiz. Burada aynı sonuçları doğurmak zorunda olmayan iki farklı yaklaşımla yüzleşiriz.

Bir yandan 'içeriden bakış' adayanan analiz türüne sahibiz. Bu durumda ulus-devlet ya da bölge mukimleri özgünlüklerini, kimliklerini, 'dışarıdakiler'le mukayeseli olarak, formüle eder. Biriciklik lerini, halklarının ruhunun özgünlüğünü (*'Volkgeist'*) ifade ederler. Diğer yandan, kültürel farklılıkların analizi 'dışarıdan bakış' dayanabilir: Gözlemci Avrupa ulus ve bölgelerinin mukimlerinin karakteristik kültürel özelliklerini bulmaya çalışır. Ulusal nitelikler hakkındaki pek çok çalışma bu yaklaşımın bir ere örneğini yansıtır. 'Ulusal kültürlerin bütünlüğü olarak Avrupa' ve 'Avrupa'nın kültür alanları' analizin bu kategorisine girerler. Avrupa halkları arasındaki farklılıklara hakkındaki bilgi farklı ulus ve alanların üyeleri arasındaki yoğun temaslar döneminde çok büyük ehemmiyeti haizdir.

Bu durum Ötekinin önyargıya dayalı imajının lüzumuna delalet eder ve farklı uluslarının üyeleri arasında yanlış anlama ve ihtilaflara yol açan ama aynı zamanda tamamlayıcılık fikrini de oluşturan gerçek farklılıkları gün yüzüne çıkarır. Genel anlamda kültürün 'kapalı kültür' olduğunu vurguluyorum Spesifik sosyal grup ya da topluma aidiyetin sonucu olarak kültür 'bizim içimizde'dir. Yabancılarla (karşılıklı) ilişkilerimizde davranışımızın özgünlüğünün bilincinde değiliz. Bu kapalı kültürün önemi pek çok sistematik araştırmada ortaya

çıkmıştır. Özellikle farklı ulusal kültürel kökenlerden gelen üyelerinin bir arada çalıştığı örgütlerde bu durum barizbir biçimde görülür.[20]

'Oluşmakta olan Avrupa kültürüne', başka bir ifadeyle, modernleşmesürecinde Avrupa'nın değişimineatıflarbulmuş durumdayız.Burada Avrupakültürüneişlevselbakışlayüzleşmekteyiz. Modern Avrupa kültürü birbirini anlama ihtiyacının ve Avrupalılarolarakbirlikteçalışmave yaşama gereksiniminin bir sonucu olarak gelişmektedir. Bu ileriyedönük yaklaşımdır. Avrupa kültürünebubakışaçısı geçmişteenkopuşu ima etmez. Avrupa modernleşmesinin dinamik vizyonuna uygun olduğumüddetçeAvrupa kültürel mirasınaişareteder. Bunun ötesinde,Avrupa'nın kültürel gelişimiüzerinegeliştirdiğimiz bu perspektifdahaönce sunduğum ötekianlamında 'kültür'üngörünmemesi ya da yokolması anlamına gelmez. Bu kültürler az ya da çok birlikte yaşayabilirler. Oluşmakta olan Avrupa kültürü modern uluslararası eliti ve ağlarını karakterize eder.Halbukidiğergruplarkökten Avrupakültürünün öneminivurgulama eğilimiolacaktır.Uzuntarihsel sürecin sonucundaAvrupakültürelkimlikleriarasındakifarkların önemi de ortadadır.

Sonuç olarak, 'oluşmakta olan Avrupa kültürü' ile 'kültürlerin bütünlüğü olarak Avrupa kültürü' arasında 'oluş' olmak'tan daha önemlidir. Ama birincisinde Avrupa birleşmesinin oluşkültüronemlidir, ikincisinde isebu birleşmebağımsız, yenilikçi kültürel ifadeninfırsat ve ihtimallerini sağladığı sürecetekönemliolgu olarakkalacaktır.

Avrupa-dışı ile mukayese edildiğinde Avrupa'nın özgünlüğü neyi ifade eder? İlk soruya verilecek cevaplar ikincisi

için ışık olabilecektir. 'Oluşmakta olan Avrupa kültürüne dair üçüncü ve dördüncü perspektifler, Avrupa kimliğinin yörüngesinin izini sürenlere kabul edilebilir cevaplar vermezler. Üçüncü perspektifte 'oluşmakta olan Avrupa kültürü' dinamiktir ve Avrupa uygarlığının modern bir tarzı olarak Avrupa-olmayan bölgelere uzanır. Dördüncü perspektifte bu sorular daha az anlam taşır. Uluslararası sosyal hareketler ve küreselağların 'Avrupası'ndaAvrupalıolarak'biz've'Ötekiler' arasındaki fark, pekçokdurumda ortadan kaybolacaktır.

DOÇ.DR. HÜSAMETTİNİNAÇ
Ocak2013, Kütahya

Sonnotlar

1. Bochmann, K. (1990). "L'idée d'Europe jusqu'au XX. siècle", içinde Villain-Gandossi, C. (eds) *Le concept del'Europe dans le Processus de la CSCE.* (Tübingen: Günther Narr Verlag).
2. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı, Helsinki Nihai Senedi, 1975
3. Delmas, C. (1980). *La civilisation européenne*. (Paris: Presses universitaires de France).
4. Scardigli, V. (1988). *L'Europe des modes de vie*. (Paris: Editions du Centre National de la Recherche Scientifique).
5. Guillaine, J. (2000). "L'Europe n'est pas née en Europe" *L'Express*, no. 2609, 11 Haziran
6. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı, Helsinki Nihai Senedi, 1975, s.205.
7. Janse, T. (2002) "Reflections on a European Identity". içinde Villain-Gandossi, C (ed.), *L'Europe a la racherché de son identité*. (Paris. Editions de CTHS)
8. Berstein, S. (1991) "Existe-t-il une identité européenne?". içinde Tronquoy, P (ed.), *L'Europe en perspective*. (Chaiers français, no. 298)
9. Morin, E. (1990) (1987). *Penser l'Europe*. (Paris: Gallimard)
10. Duroselle, J.B. (1965). *L'idée de l'Europe dans l'histoire*. (Paris: Denoël)

11. Kundera, M. (1984). "The Tragedy of Central Europe", *New York Review of Books*. (New York: New York Review)

12. Rougemont, D. De. (1979). "Sur l'etat de l'union de l'Europe". *l'Union de l'Europe*. (Paris : Editions Stock)

13. Finkilekraut, A.,(1985). "What is Europe", *New York Review of Books* (New York: New York Review)

14. Foerster, R.H.(1976). *Geschicte einer politischen Idee*. (Münih: Hauser Verlag)

15. Rougemont, D. De.(1979)."Sur l'etat de l'union de l'Europe". *l'Union de l'Europe*.(Paris: Editions Stock)

16. Lepenies, W. (1985)."Die drei Kulturen", *Soziologie zwishen Literature und Wissenschaft*, (Münih/Viyana: Hauser Verlag)

17. Berting, J. (1990)"Identité culturelle de la "Grand Europe", içinde Villain-Gandossi, C. (eds) *Le concept de l'Europe dans le processus de la CSCE*. (Tübingen: Gunter Narr Publications)

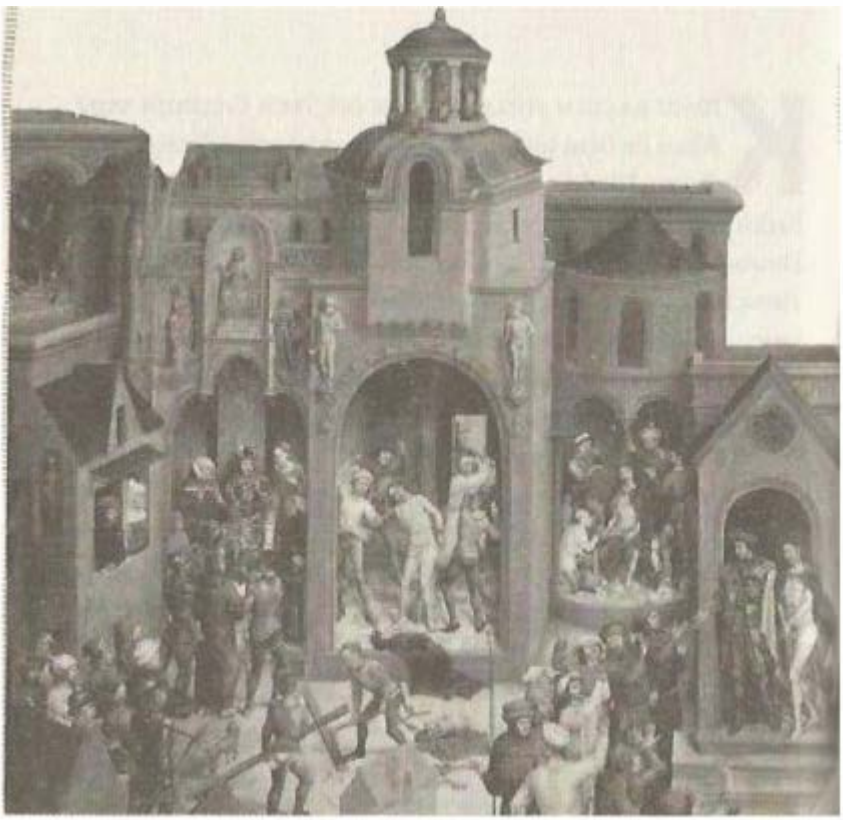
18. Huntington, S. (1996) *The Clash of Civilizations and the Remaking of the World Order*, (New York: Simon & Shuster)

19. Berting, J. (1997) Indo-Dutch Studies on Development Alternatives", içinde Doornbos, M., Kaviraj, S. (eds), *Dynamics of State Formation. India and Europe Compared*, (Londra: Sage Publications)

20. D'Iribarne, P. (1989)"La logique de l'honneur", *Gestion des enterprises et traditions nationales*. (Paris: Aux editions du Seuil)

TEŞEKKÜR

KİTABIBAŞTAN SONAGÖZDENGEÇİRENGUDRUNVON Alten ile beni bu kitabı yazmaya cesaretlendirdiğinden dolayı Patrick O'Mahony'ye teşekkür etmek isterim. Farklı taslakmetinlerinigözden geçiren PeterBennet, James Deutsch, Walter Lorenz, Christine McCall, J. P. O'Carroll, Patrick O'Mahony ve Luisa Passerini ile bölümlerin taslaklarını okuyanIsabella Denhez, Phil O'Flynn, Jhon Maguire, Senia Paseta, Tracey Skillington ve Piet Strydom'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Kuşkusuz, eserdeki tezlerin hatalı kısımlarının sorumluluğunu üstlenmek bana kalıyor. Teknik yardımlarından dolayı editörüm Jo Campling ve Mark Hamilton'a, pek çok kütuphaneciye, Almanya, İrlanda ve İtalya'daki seminerlerinkatılımcılarına içtenbir teşekkür borçluyum. Ayrıca, editöryel yardımlarından dolayıAnnabel Buckley ve Anne Rafique ile, bu kitabı tamamalamam için sundukları destek için İrlanda Cork Üniversitesi AvrupaSosyal Araştırmalar Merkezi'ne minnettarım.

1

AVRUPA KARMAŞASI: TEORİK GİRİŞ

Bu kitap, Avrupa fikrinin, kendi kimliğinin aynasında, her çağda nasıl yeniden inşa edildiğini anlatmaktadır. "Avrupa"yı kültürel bir kurgu olarak mercek altına alacak ve "Avrupa"nın doğruluğu aşikâr bir varlık (*self-evident entity*) olmadığını kanıtlayacağım: Avrupa bir gerçeklik olduğu kadar bir fikirdir de. "Avrupa", ileride kanıtlayacağım gibi, tartışmalı bir kavramdır. Avrupa fikri, karmaşık bir uygarlığın merkezi ve düzenleyici bir metaforu olarak, kültürümüzün kendiçelişkileri ve çatışmaları ile olan mücadelesini açıklar.

Yakınçağlarda gündemien fazla meşguleden şey, gerçekte Avrupa teriminin anlamına ve bu terimin çağdaş politik kimlikle ilişkisine yönelik çok az düşünce üretilmiş olmasına rağmen, "Avrupa birleşmesi" sorunu olmuştur. Oysa Avrupa söylemi, salt bir birleşme ve bünyesine dâhil etme ile ilgili olmayıp, aynı zamanda, dışlanma ve dışlanma normlarına dayanan farklılık kurgusu açısından da çelişkili bir görünüm arzetmiştir. Avrupa söylemi, fikirler ve ideallerin oluşturduğu büyük, karmaşık bir

yapıyı temsil eder. Örneğin birleşmeyi ele alalım. Pek çok Avrupalı için birleşme, sadece ulaşılamaz olduğu ya da gerçekten, sosyal dışlamayı sağlayan veya çevre üzerinde merkezin iktidarını güçlendiren bir strateji olarak algılandığı sürece arzulanan bir hedeftir. Avrupa fikrinin özü, modern yönetim şeklinde (*polity*), kolektif kimliğin normatif ufuklarına hak kındaki köklü çelişkidir. Çelişiklik, kolektif kimliğin iki modeli arasındaki çözümlenmemiş bir gerilimile belirginleşir: Bir yanda, dışlayıcı ve formel yönetim şekli, diğer yanda ise daha çok katılım ve dayanışmaya dayanan yönetim nosyonu vardır. Benim bu kitaptaki ilgi alanım, Avrupa fikrinin, ulusal kimliğin dar normatif ufuklarından ve "Avrupa Kalesi" (*Fortress Europe*) projesi şovenizminden arındırılmış bir kolektif kimliğin ne ölçüde temeli olabileceğini değerlendirmektir. Çok külturlü bir toplumun etnik kültürcülüğe dayanmayan bir kolektif kimliğe evrilip evrilemeyeceği sorunu, ekonomik ve politik bütünleşmeyle ilgili konular kadar önemlidir. Kolektif kimliğin birtemeli olarak Avrupa fikrinin sınırları ve olasılığı, bu kitabın ilgi alanıdır Öneriniteliğindeki yanıtım; Avrupa fikrinin, yurttaşlığın yeni nosyonu üzerine odaklanması koşuluyla, kolektif kimliğin normatif temeli olabileceğidir.

Ana temam, Avrupa fikrinin sonsuza kadar devam edecek, yeni kolektif kimliklerin baskısıyla belirlenen, bir icat ve yenidenicat sureci olduğudur. Eleştırmek istediğimşey, Platon tarzı değişmez Avrupa idealivizyonuile özgürlük, demokrasi veotonomi değerlerinin çizdığı yörüngeyle bağlantılı olan Avrupa fikri nosyonudur. İlk defa Karl Jaspers'in (1947) "Avrupa ruhu" olarak adlandırdığı, ya da –20. Yüzyıl'ın başlarında T. S. Eliot (1946), Edmund Husserl ve Paul Valery gibi diğer yazarlarının andığı– özsel anlamdaki Avrupa geleneğinin birliği,

Avrupa'nın çağdaş vizyonlarının temelini oluşturan yaygın bir varsayımdır. 1947'de "yeni birliksadece eski kökler üzerinde birleşebilir: Hıristiyan inancıve Avrupaların ortakolarak miras aldıkları klasikdiller..." diye yazdığında, birçokkişi T. S. Eliot'la aynı fikri paylaşmayacakolsa da (1978, s. 160), bugün Avrupa'nınkültüreltemelinin, Latin Hıristiyanlığı, insanîdeğerlerveliberal demokrasidenbeslendiğihususundagenişbir uzlaşının olduğu görülmektedir (Kundera, 1984). Bu inançların temelsizolduğunu, ya da normatifbir konsept olarak kullanılması durumunda Avrupa fikrinin, eleştirel bir düşünceye bağımlıolması gerektiğinigösterebileceğimiumuyorum. Fikirlerinbizzattarihin ürünleri olduğudüşüncesindenhareketle, Avrupatarihinin, buyükbirleşmefikrinin gelişmekaydeden birsomutlaşması şeklindegörülmesi mümkün değildir. Avrupa tarihiboyuncahiçbir tutarlı fikir, ilk çağlardanbugüne süregelmemiştir ve Avrupa'nın tarihsel sınırları pek çok defa kendiliğinden değişmiştir. Aynızamanda,tarihin buyük değişkenliği içindebazı şeylerfark edilebilir vebu farkedilen şey,tarihinbirliğideğil,aksine karşıtlığıdır:Avrupafikri uzlaşmadan daha çok, çatışmanın ürünü olmuştur.

"Avrupa birleşmesi" fikrine bağlı kalarak, Avrupa kültüründe eleştirelve kendi kendini sorgulayan geleneklerin aşında, birleşme fikrini nadiren normatifbir dayanak noktası olarak cazip bulduğunu –burada faşizm karşıtı direnişistisna olarak durmaktadır– tartışacağım. Avrupa fikri siviltoplum geleneğinden ziyadedevlet geleneği ve elit kültürleri ile bağlantılıdır. Bundan dolayı, önemli olan, normatif bir fikirve modern yönetimanlayışındarasyonelkolektifkimliklerinbir temeli olarak kullanıldığında, Avrupa fikrinin, devlet geleneğinden bağımsız hâle gelmesidir.Toplumsalboyut olmaksızın

Avrupa fikri, milliyetçilerin ve burokratların ellerine düşecek tir. Bu nedenle, "ruhun özerkliği" (Finkielkraut, 1985) ya da Husserl'in adımlarını izleyerek, Jan Patocka'nın (1983, s.23) Platoncu metafizikteki köklerine atıfta bulunarak, "Avrupa hayatı projesi etrafındaki ruhlailgili belirginleşen sorun" olarak adlandırdığı bazı kültürel özlere başvurmuyorum. Çek Cumhuriyeti'nin devlet başkanı Vaclav Havel'in 1994'te Strazburg'daki Avrupa Parlamentosu'nda yaptığı konuşmasında dile getirdiği, Avrupa'nın, birkimlik oluşturmayı ve karizma yaratmayı mümkün kılacak "ruhsal ya da ahlâki boyuta" gereksinimduyduğu fikrinide yeterli bir görüşolarakdeğerlendirmiyorum. Her ne kadar Havel'in teknokratik olmayan bir Avrupa kimliği temennisine geniş ölçüde katılıyorsam da, kolektif kimliğin normatif dayanağınıkülturiçeriğuninteme li ya damodernleşme projesiniAydınlanma'nın vaatlerininaçıklayıcısıolarakgör nlere ve Gorbaçov (1987, ss.1997/8) tara fından formüle edilen şu nosyona itiraz ediyorum: "Avrupa, "Atlantik'tenUrallar'a" 19.ve20. Yüzyıllar'ın büyük felsefi ve toplumsal öğretileri olan Rönesans ve Aydınlanma'nın ortak mirasıtaraf ındanbirleştirilen kültürelvetarihsel birvarlıktır".

Avrupa'dan bir "icat" olarak sözetmek, Avrupa'nın bir ta rihselsüreç içerisindeki kurgulanışına vurgu yapmaktır; bu, Avrupa diye isimlendirdiğimiz şeyin, aslında, hiç durmadan değişen kalıplarve dinamiklerin tarihsel olarak kurgulanmış bir realitesi olduğunu vurgulamaktır. Avrupa'nınçoğusadece geçmişe dönuk olarak Avrupa'dır vedeforme olmuş bir modernleşmenin gölgesinde "icat edilmiştir". Üstelik Avrupa'nın tarihi sadece birleşme fikirlerinin tarihi değil, aynı zamanda, hem içsel ve hem de dışsal anlamda bölünme ve sınırlarla ayrılmanın da tarihidir. Bu nedenle, toplum ve tarihin gerçek

dünyası üzerinde hareket eden gizemli bir nesne olmadığı için, Avrupa fikrinin iktidarınsomut biçimlerinde vejeo-politikyapılarda nasıl bir iç değerlendirmeye tâbi tutulduğunu göstermeyeçalışacağım.

Değişkenbir fikirveaçıklık taşımayan birşey olduğuiçin, Avrupa'yı tanımlamak problemlerle doludur. Farklı bağlamlarda farklı insanlar için farklı şeyler ifade ettiğinden dolayı, Avrupa'yı, basit bir mantıkla, sadece birbölge olarak tanımlamak hatalıdır.Tarih tarafından oluşturulmuş ve, aynı zamanda, bu tarihin öznesi olan Avrupa, tıpkı siyasal literatürümüze yerleşmiş kelimeler gibidir. Tanımlanmasının ve bir sisteme bağlanmasının öncesinde Avrupa kimliği var olmamıştır. Avrupa kimliği ulusal kültürlerin ve birbirinekarşıtkolektif kimliklerin açıkça çözümlenmemiş çatışmaları tarafından belirlenen kuşkulu bir kurgudur. Bütünleşmenin birleştirici mitleri, farklılıkları karmaşaya yolaçmaksızın çözümlemedikçe, kuşkuyla değerlendirilmelidir. Bu bağlamda vurgulamak istediğim şey, Avrupa fikrinin zihinlerde stratejikhedeflerle kurgulanmışolduğu ve bukimliğin işaretettiği "gerçekliğin"de stratejikolarak kullanıldığıdır."Söylem"in sosyolojikkonseptibunu açıklamaya yardım edebilir: Bizzat kendisi inşa edicibirgüç olduğundan dolayı, Avrupa bir fikre, kimliğe yada realiteye indirgenemez. Gerçekolan,içindefikirve kimliklerinşekillendirildiğive tarihsel gerçekliklerin oluşturulduğu söylemdir.

Avrupa fikrini bağlamsalolarak açıklarken, bunun tarihsel bir proje ve Avrupa toplumundaki güçlerden dâimî bir parçalanma tehdidine karşı evrenselleştirici bir fikir olduğunu göstermek niyetindeyim;zira,Avrupa,başlı başınabir politik sistem ya da jeopolitik bir bölge olmanın aksine, esas olarak, kültürel değerler çerçevesinde birleştirici bir temadır. Avrupa

kompleks bir uygarlığın merkezi bir örgütleyici metaforu ve sembolü olarak görülebilir. Fakat Avrupa bir bölge yada bir politika olmanın ötesinde, bir fikir ve bir kimlik tarayışı zamanda Sonraki bölümlerde Avrupa fikrinin, kimliklerin ve yeni jeopolitik gerçekliklerin oluşmasında kullanılan bir kültürel referans olarak tarihsel gelişimini özetleyeceğim. Amacım, Avrupa'nın bir kültürel fikir ve daha sonra bilinçli bir politik kimlik olma sürecini izlemektir. Eleştirimin bel kemiğini; bu dönüşüm ve bu dönüşüme eşlik eden kültürel değişimlerde Avrupa fikrinin daima, kolektif kimliklerin oluşum sürecinde somut bir etkiye sahip olan etno-kültürel değerlere bağlı kalması oluşturmaktadır. Avrupa kimliğinin oluşum süreci ulusal kimliklerin oluşumuyla özdeş görüldüğü sürece Avrupa fikrinin başarısız olacağı açık bir şekilde görülecektir. Avrupa fikri hakkındaki çoğu tartışma, Avrupa fikriile Avrupa kimliği arasındaki farkı belirleme noktasında başarısız kalmaktadır. Avrupa fikri, insanlar kendilerini bu kimlikle tanımlamadan ve kendilerini Avrupalı olarak görmezden çökönceleri de mevcuttur. Bilmeye ihtiyaç duyduğunuz en önemli şey, Avrupa'nın tam olarak nasıl bir bilgi gerçekliği –kültürel fikir– olarak kabul edildiği ve kendini nasıl iktidar aracı olarak meşrulaştırdığı sorunsalıdır.

Benim argümanım açısından bir fikir, bir kimlik ve bir gerçeklik olarak Avrupa arasındaki fark önem taşıdığından, bazı kavramsal izahlara gereksinim duyulmaktadır. Bu ayrımı futbol oyunu metaforu yardımıyla kavramsallaştırmak faydalı olabilir: Top Avrupa'dır. Oyuncular, kimlik projeleri ve alan da üzerinde oyunun oynandığı jeopolitik gerçekliktir. Bu benzetme, Avrupa fikrinin alanda hiçbir oyuncu tarafından tamamen kontrol altına alınamadığı yönündeki görüşümü destekleyecektir. Burada Avrupa fikri kolektif kimliklerin yarıştığı

kültürel-sembolikbir alanı işgal etmektedir. Avrupa fikri,oldukçabasitbir ifadeyle, politikbir futboldur. Fakatmetaforu dahada ileriye götürecekolursak,buoyun hakemsizdeğildir, zirasosyalgerçekliğinyeniden üretimi normatif birboyutgerektirir; yani,bu oyun, eleştirel iç yansımanınguçlünesahip olan ahlâkîbirboyuta bağlanabilir.

İlkeselanlamda Avrupa'yı birfikirolarakkabul ettiğimden dolayı, "Avrupa'nın icadı" teorisiyle ilgili olarak uç çözümleme düzeyini açıkçaortaya koymak önemlidir. Birfikir olarak Avrupa,kimlik-inşasüreçleri içinbir çeşitdüzenleyicifikirdir. Avrupafikri, toplumun kültürel modeli ve kolektifkimlikler için bir odaktır. Castoriadis (1987) toplumun oluşumunda "hayâli"ninişlevihakkında yazmıştır. "Sosyalhayâli sembolleştirme" her toplumun bir parçasını oluşturur ve özeldede, var olan bağlamda, "merkezi hayâli" ortaya koyar. Ele aldığımız konu,topumunkendisini, kültürelmodeli referansalarak, nasıl tahayyül ve tasavvurettiğiproblemidir. Bu,Anderson'ın (1984) ulusal idealleri tanımlamak için kullandığı "hayâli toplum" kavramından farklı değildir. Bununlabirlikte, Avrupa fikri ulusal idealllerdendaha yüksek orandabir soyutlama olarak görülmelidir.Durkheim'ıtakipederek,Avrupafikrinin, kültürel formların heterojenliği tarafından kuşatılmış kolektif ya da sosyal temsilolarakgörülebileceğine inanıyorum (Moscovici, 1981, 1984). Sosyaltemsiller,sadecegerçeklerinyeniden üretiminden ibaretolmayıp, aynızamanda, buyurucu ve kolektif kimlikleriçekillendiren düzenleyicifikirlerdir.

Bununla birlikte,külturelfikirlerpolitik-kimlik inşasüreçlerinin birer parçası olduklarındaideolojileredönüşürler. İdeoloji kavramıyla, tümkapsamlıvekuşatıcıdüşünce sistemini, eylem programını ve kitleleri harekete geçirecek olan siyasî

doktrini kast ediyorum. "Gerçekliğin belirli bir tanımı somut iktidar çıkarınaeklemlendiğinde, bu yeni tanımideoloji olarak adlandırılabilir" (Berger ve Luckmann, 1984, s.141). Kimlikler baskın bir ideolojinin karakterine büründüklerinde patolojik bir hâl alırlar vebireyartık kendikimliğiniseçemez hâlegelir. Bu durum gerçekleştiğinde ise, kimlikler hayatın bireryalanı hâline dönüşürler ve bilincin objektif şekillerioiarak dengeleyici bir vazifeüstlenirler. Diğer bir deyişle, kimlikler baskınideolojilerinyeniden üretimi için kullanılanaraçlarhâlinegelirler.Ulusalkimlik, seksizm(karşıcinsin zayıflığıvarsayımına dayanangörüş), tarikatçılık,mezhepçilikve ırkçılık, otoritenin "gerici" kimliklendirmesinin örnekleridir: Kimlikler devlet, cinsiyet, kilise ve etnisiteyi temel alarak somutlaşırve kökleşir. Benzerbir biçimde, kimlikler, ötekiliğegöre oluşturulmaları hâlindede patolojik bir şekilalırlar (Fabian, 1983; Gılman, 1985). Kimlik,paylaşılan yaşamdünyasından kaynaklanan aidiyet ve dayanışma duygusuyla tanımlanmak yerine,"öteki"ne karşıtlıküzerine odaklanır: "Biz"; paylaşılan deneyimler, ortakhedeflerve kolektifuluk çerçevesinerefe ransla değil, aksine, ötekinin yadsınması esasınadayanarak tanımlanır. Kimlıklendirme, "Bız" ve "Onlar" ikili tipolojisi ile ötekiliğin empozeedilmesi yoluyla gerçekleşir. "Biz"in saflığı ve istikrarıönce ötekiliğın adlandırılması, daha sonra kötülenmesi ve en sonunda da tamamen ortadan kaldırılması sayesindegarantilenir."Biz onlardan farklıyız" iddiasıyla ötekiliğin empoze edilmesi... Grubun tanımlayıcı karakteristiği üyelerininortakolaraksahipolduğuşeylerdeğil,onları diğer gruplardan ayıran şeylerdir. Bunları söylemekle farklılığın kötü birşey olduğunu ifadeetmek istemiyorum. Kimliklerdaima ilişkisel temele dayalıdırve mesele,ötekinin temsilinden ziyade, kurgulanan farklılığın gerçek niteliğidir. Yani sorun,

farklılık ya da bölünmeden biridir: Ötekinin tanınmasından ya da yadsınmasından doğan kendi-kimliği; dayanışma ya da dışlamadır. Öteki bu şekilde tanındığında, farklılık olumludur, fakat öteki tehdit kar bir yabancı olarak sunulduğunda farklılık olumsuzdur. Kendi (*self*) ve öteki (*other*) arasındaki bu ayrışma Avrupa kimliğinin oluşumunda oldukça önemlidir (Keen, 1986; Hall, 1992; Harle, 1990; Larrain, 1994; Neumann ve Welsh, 1991; Neumann, 1992; Said, 1979; Young, 1990).

Kimlik konsepti, kimliğin imkân tanıdığı en ileri düzeyde farklılaştırılmalıdır. Kişisel ve kolektif kimlikleri birbirinden ayırmak önemlidir. Kolektif Avrupa kimliği bazı şeklilerde 16. Yüzyıl'dan beri var olduğu hâlde (en azından elit kültürünün bir parçası olarak), kişisel kimliğin bir parçası olarak Avrupa kimliği, Aydınlanma'dan beri tedrici bir şekilde evrilen bir olgu olarak 18. Yüzyıl'ın sonlarına gelinceye kadar mevcut değildir. Bu zaman diliminde Avrupa fikri, bireylerin ve bireysel hareketlerin kişisel hayatlarından müteşekkil özel tarihe de yansımış olmaktadır.

"Avrupalı" olarak isimlendirilen pekçok şey aslında yeniden kurgulanmış ve pekçok durumda, 19. Yüzyıl'ın sömürgeci fikirleri içinde gizlenmiştir (Neverdeen Pieterse, 1991). Hatta günümüz Avrupa kimliği deneyimleriyle 19. Yüzyılsonundaki sosyal emperyalizm ve jingoistik milliyetçilik yoluyla bilinç oluşturma çabaları arasında benzerlik olduğu iddia edilebilir. Her iki durumda da sonuç aynıdır: Po tiksöyleminpostulatları (varsayımları) resmî kültürlere yükseltilip dondurularak eleştiri ve incelemeden uzaktutulur. Karşıtçevreler, alt-kültürler ve yerel ve sosyal hareketler üst-toplumun cazibesinde yabancılaştırılır. "Halkın bir bölümü açısından, çeşitli idarî temsilciler tarafından sunulan soyut semboller, kendilerinin ve ötekilerin

sosyalgereksinimleri hakkındakişiddetlidüşünceleriçinkalıplaştırılmış (*stereo-typed*) vekiller olabilirler" (Edelman, 1964, s.62). Avrupafikri çoğunlukla hayatın ve politik mücadelenin somut şekillerinde "aşağı"dan değil, "yukarı"dan turetilmiştir. Avrupafikriilkeselolarak entelektüellerinvepolitiksınıfınideolojisini içerisinde barındırır.Aynı şekilde,Avrupafikri, toplumun temsilcileri oldukları iddiasındaolan grupların, yanielitlerin karşı-devrimci ideolojileri olmaya da meyillidir. Avrupa fikri onlarındillerindekodlanmıştır. Entelektüellergenel olarak kolektifkimliklerinşekillenmesi vekodlanmasındaöncüroloynarlar(Giesen,1993).

Bugün, önceki dönmelerin hepsinden daha çok, Avrupa söylemi güçlü bir ideolojik karaktere dayalıdır. Bu dönüşümde Avrupa, hegemonik kültürel söylemin bir parçası olmuştur.Uzlaşmastatüsüne yükseltilerek, Avrupafikri,kendi rezonansısayesinde,ıkna ve teşvik edicibir uzlaşıyı üretecek bir baskı aracı işlevi görür. ("Egemen" ifadesiyle Gramsci'yi (1971) takip ederek, rızayı gerektiren bilincin kurgulanması için başvurulan yollarıkast ediyorum.) Egemeninkuralı, kendi varsayımlarını sorgulamaksızın oluşanrıza tarafından belirlenir. Objektif olarak deneyimlenen bir dünya yaratılır. Budünyadaha öncedenbelirlenmiş, verili, değiştirilemezve apaçıktır. BiregemenolarakAvrupa,kendikendini kuşatmış, tutarlı bir düşünce sistemidir. Kendi seçeneklerini ve eldem lendiği epistemolojik çerçevesini kendisi oluşturduğundan, kolayca seçilebilecek ya da reddedilebilecek bir şey değildir. Avrupahakkındadüşünmek,okumak ve yazmak,Avrupa'nın stratejik bir gerçeklik ve bilginin öznesi olarak şekillenmesi sayesinde, entelektüel bir iktidar şeklidir. Böylece, Avrupa temsiller alanının inşasında kullanılacak terimleri kurgula-

yan bir yan-metin olarak var olur. Bir tarih felsefesi olarak, Avrupa fikri, iktidar stratejisinin takibini meşrulaştıran bir meta-norm şeklinde hizmeteder ve farklılaşma ve soyutluk özellikleriyle belirginleşen modern toplumun bir temsilcisi olur.(Luhmann, 1982; Zijderveld,1972). Avrupa'nıneleştirel teorisinin ödevlerinden biriside, kültürel vepolitik çeşitliği ve baskınideolojininaltındayatan sosyalçevreninheterojenliğini göstermektir. Sosyologun görevi, fikirlere bağlı olarak, gerçekliklerin oluştuğu süreci incelemek ve sembolik isimlerin gücü hususundaki merakları gidermek ve iktidar ilişkisine bağlı olarak yaratılan kimliklerin oluşturduğu karmaşık ağı çözmektir. Uzlaşmanın olduğu yerde çatışmanın dakaçınılmaz olduğu gerçeğinden hareketle, baskınideoloji ya da egemeningerilimlerve çelişkilerle dolu olduğunufarketmek de gerekir. Baskın fikirlerasla münferit biryöneticielit tarafından kontrol edilemez. Bundandolayı, Avrupa fikri sadece baskın bir fikir değil, aynı zamandabaskınolma noktasında çokentotaliterleştirici bir fikirdir.

Avrupa bir fikir ve kimlikolmanın ötesinde jeopolitik bir gerçekliktir deaynı zamanda.Jeopolitik bir varlık olarakAvrupa'nın en temelyapısal özelliklerindenbiriside,çevreyi güçlü bir denetimve bağımlılıksistemi oluşturmaya zorlayan merkezin izlediğisüreçtir. Avrupa'yı birleştiren barışve dayanışma değil, sömürgecilik ve fetihtir. Avrupa'nın her modeli daima karşıt modelini üretmiştir. Doğasının gereği olarak, barış ve birleşme ilebağlantılı olmayanAvrupa,bölücübirolgu olmaya eğilimlidir. Kıtayı birleştirme girişimlerinin her ana bölünme döneminin ardından tezahur etmiş olduğu,Avrupa tarihinin bir gerçeğidir.Bu gerçeklik, Avrupa'nıntarihselbölgeleriteorisi varsayımınadayanır.Buradaşunu söylemekyeterli olacaktırki,

Avrupa doğal bir jeopolitik çerçeve değildir, ama bir merkez ve doğu sınırlarıyla yakından ilgili olan pek çok sınır bölgelerinden ibarettir. Zira, şunu söyleyebiliriz ki, Avrupa'daki pek çok "birleşme" doğu sınırları ile olan ilişkiler deşekillenmiş ve bu birleşmeler sadece şiddetli homojenleştirme çabalarının neticesinde gerçekleşmiştir. Yayılma sınırı olan batı sınırlarından farklı olarak, doğu sınırı savunma alanı olmuş ve Avrupa kimliğinin şekillenmesinde çok önemli bir rol oynamıştır.

Günümüzde Avrupa söyleminin başka bir yönü daha vardır: Avrupa fikri, ulus ve ulusal kimlik fikrini, cehaletin övgüsü yönünde de olsa, paylaşır. Ulusal toplum idealinin arzuladığı irrasyonel saygıyı yüceltmeyi aynı derecede cesaretlendiren göstermesine karşın, nihai olarak, Avrupa fikrinde toplumun cehalet taraftarı yorumuna dayanır: Tarihin geriye dönük keşfi ile eldeneleğeçen anavatanı özlemi ve coğrafyanın nahlâki değerhâline getirilmesi fantezisi... Bunun altını çizen şeyde, kökenve kader söylemlerinin birleştirilmesidir. Aradaki tek fark, Avrupa fikrinde var olan, yüksek kültürmiti tarafından üretilen ve zorlanan uygarlık gizemidir. Avrupa göstergeleri ilişkisel bağlamlarda kaydırarak oluşturulan söylemsel bir strateji şeklinde algılanabilir. Başka bir deyişle, analizi yapılan şey, Avrupa fikrininkültürel içeriğinden çok, bu fikrin referans noktalarıdır. Devlet olma ya da milliyetçilik açısından bakıldığında, gerçek anlamda bir Avrupalılık geleneği yoktur. Bugün bu "icat edilmiş gelenek", açıkça, yeni resmi kültürün sembol ve sloganları takımının üretilmesiyle oluşan bir icat sürecinden ibarettir. Şu da unutulmamalıdır ki, ulus-devlet, sıklıkla betimlendiği gibi, birleşmiş ve otonom bir varlık (*entité*) değil, ancak Avrupa'nın daayını kefeye koyulabileceği benzer bölünmelerle yapısal karakteri oluşan bir olgudur.

Gellner'in (1983), ulusalcılığın kültürel olarak tekdüze bir iletişim tarzıyla endüstrileşme sürecinde topluma hizmet etmek için ortaya çıktığı argümanından hareketle, Avrupa fikrinin günümüzdeki bu işlevi yerine getirdiği savunulabilir. Avrupalığın yeni politikası, esasında medyanın bir ürünüdür ve ulusalcılığın duygusal boyutunda değil, daha çok yaşam tarzı –yiyecek, reklamcılık, turizm, uydu televizyonu– ve teknokratik ideolojilerde kendini gösterir. Ancak Avrupa fikri ulusun duygusal bağlılığına aynı derecede riayet etmez. Tarihten örnekler vererek bu iddiamızı açıklayalım. *Risorgimento*'dan (İtalya'nın birleşmesi) sonra, 1861'de İtalya birleştiği zaman (pek çok İtalyan'ın bilmediği), bu birleşmenin önemli mimarlarından olan Massimod'Azeglio ünlü bir sözünde şöyle der: "İtalya'yı yarattık, şimdi sıra İtalyanları yaratmada" (Hobsbawm, 1991b, s. 44). Bugünkü durum da dünden farklı değildir: Avrupa birleşmiş, ancak bir türlü akla gelmeyen vatandaşlar, yani Avrupalılar, henüz "icat" edilmemiştir.

Avrupa fikri, genellikle, kozmopolit bir birleşme fikri ve ulus-devlet şovenizminin alternatifi olarak görülmüştür. Benim tezim, bu iddianın aksine, Avrupa fikrinin dünya görüşlerinin ve ulus-devletin global çerçevesi içinde değerlendirilmesi ve ihtimallerin koşulları içinde düşünülmesi yönündedir. Karl Mannheim'ın (1979) da ileri sürdüğü gibi, ütopyacı güdüleri somutlaştıran pek çok kültürel fikir, görünüşte çatışma hâlinde oldukları toplumu ileri götürmezler, ancak ideoloji hâline gelirler.

Başlıklarında Avrupa kelimesini taşıyan kitaplara, monografilere ve politik manifestolara baktığımızda, Avrupa fikrindeki gizemli unsurların varlığını inkar etmek zordur. Avrupa fikri, yaşanan dünyanın dilini ve mega-topluluğun keşfiyoluy

la devletler topluluğunun makro-boyutu uzerindeki politik mücadeleyi yansıtır. Sonuç; gerçek bir uluslararasıcılık değil, ancak sınırlı kaynakların istismarına yönelik sosyo-politik bir çerçeve ve dızginlenmemiş bir ekonomik büy ümenin takibidir. Avrupa fikrinin makro-politik ve ekonomik mühendisliğin itici gücü ve hepsinin uzerinde, gelenekselsosyal demokrat program ve neo-liberal politik programla yakından ılişkili yeni hedeflerinyedeği olduğunu söyleyebiliriz. Avrupafikri, makro-seviye ekonomik veglobal çerçeveleriyaşamdunyası nın kültürel anlamda yeniden üretimine bağlayan ve bunların idarîkapasitesiniarttıran birleştirici birtemadır.Avrupaiçin günümüzdeki en önemli görev, ulus-sonrası Avrupa kimliği içinbir hareket noktası sağlayabilecek yeniAvrupafikrineeklemlenmektir. "Düzensiz kapitalizm"in (Lash ve Urry, 1987) lokomotifi olmak yerine, Avrupafikri, kültürel çoğulculuğun yenipolitikasınıntemeli olabilmelidir.

Bu noktada, belirsiz kalan birteorik varsayımınetleştirmek istiyorum.Modern politik kültürün sosyolojikevrim teorisinin temeli,kolektifkimliklerdevebukimliklerindüzenleyicifikirlerindegerçekleşendeğişimi belirleyen yapılarınvizyonudur.Yapılar derken, temel olarak, devlet, ekonomi, kültür ve toplumu kast ediyorum. Avrupa fikrinin tarihini irdelediğimizde, bu fikrin yukarıda bahsettiğimiz yapılardan devlet, ekonomi ve kültür bağlamında nasıl ortaya konduğunugörebiliriz. Avrupalılık genelolarak, Kutsal Lig (Holy Leagues), Hıristiyanlık İttıfakı (*Christendom*),Avrupa Uyumu (Concert ofEurope) veAvrupa Birliği (European Union)gibi bazı politikbirliknosyonlarıyla belirtilmiştir. Bu devlet-merkezli model, modern dönemlerde ekonomik çıkarlarla yakından bağlantılı olarak ele alınmıştır. Bu model, aynı zamanda, Avrupa bağlamında, güvenlik günde-

mi olarak militarizmle de ilişkilendirilmiştir. Bununla birlikte, Avrupa aynı zamanda bir kültür ürünü olarak da görülmüştür: Bilimsel-teknolojik kültür, burjuva yüksek kültürü, ya da Avrupa resmî kültürünün icadı çabaları... Avrupalılık, nadiren "sivil toplum" ve "kamusal alan"ay ının adayalı bir toplumsal siyasetle bağlantılandırılmıştır. Ancak, eğer Avrupalılık, hakiki manada gerçekleşecekse, mak o-kurum inşasına destek olarak, kolektif kimliğe d yanmamalıdır. Avrupa fikrinin bağlantılandırıldığı söylemler -Hıristiyan Âlemi, uygarlık, Batı, emperyalizm, ırkçılık, faşizm, modernite- hayatın gerçek deneyimleriyle sınırlı birilişkisi olan dayanak noktalarıdır. Avrupa kültürünün resmî ve kodlanmış versiy nu Avrupa'nın sessiz azınlığına dair hiçbir şey söylemez. Hiç de şaşırtıcı olmayan bir biçimde, eksik olan karizma ve büyü, ulusalcı ve ırkçı ideoloji ve eni materyalist politikalarla doldurulmuştur. Tam da bu nedenden dolayı, yaratılacak olan kimliği, büyük ölçüde, geleceğe dair sorulan önemli sorular belirlemektedir. Bununla beraber, şu da kesindir ki, kimliğin oluşum alanının nerede yaratılması gerektiği, gelecek için hayatî bir sorudur. Mamafih, bunun, devletin faaliyet alanı, onun idarî ve ideolojik aygıtları içinde bulunamayacağı kesindir. Burada konuyla asıl ilgili olan ve benim Avrupa kimliğinin gerçekleşme olasılığını ciddî olarak tartışacağım nokta, yakın zamanlarda ulus-ötesi kimliğin, totaliterleştirici birlik vizyonundan ziyade, gittikçe artan oranda, kolektif arayışlar sonucu ulaşılan hedeflere yoğunlaştığı gerçeğidir. Ulus-ötesi Avrupalılar kendilerini Avrupa kimliğinin taşıyıcısı olarak değil, kimlikleri çıkarları aracılığıyla şekillendirilen vatandaşlar olarak görmektedirler. Eğer bu gerçekse, Avrupa kimliği sadece kontrol edilemez bir dağınıklık ve bu durumun gerekli kıldığı demokratik çoğulculuk temelinde şekillenebilir.

Avrupa fikri ile ilgili önemli bir problem de, bu fikrin Avrupa kültürünün evrensel geçerlilik taşıdığı iddiasıyla olan ilişkisidir. Diğer bir deyişle, Avrupa fikrinin normatif statüsü nedir? Avrupa fikri üzerine yazılan bir kitap kesinlikle bu ne tamelimeseleyi atlayamaz. Başlangıçta Foucault'nun (1980a; 1980b) söylem nosyonuna ve Said'in (1979) kültürel inşa konseptine dikkat çekmiştim, ama bu kişilerin eserlerinin iyi bilinen teorik tuzaklarından kaçınmak istiyorum. Benim yaklaşımım, "Batı akılcılığı" (*Occidental rationalism*) teorisini ortaya koymaya çalışan Max Weber'in sosyolojisinden esinlenmektedir (Schluchter, 1981). Kültürel görecelilik yoluyla evrensellik meselesinden kaçınmaktan ziyade, Avrupa-merkezciyanlış düşünceye sapmayan ve işleyen bir evrensellik hipotezini sunma girişiminde bulunacağım. Avrupa fikri, daha önce tartıştığım gibi, somut bir kimlik formuna zıt olan kültürel bir değerdir. Kültürel bir değer olarak Avrupa fikri, tek başına normatif bir varsayım değildir. Zira değerler normlarla aynı şey değildirler. Normlar etik ilkelere yakındırlar ve bağlayıcı güç olabilmelerini bekleyebileceğimiz kadar evrensellik iddia edebilirler (Habermas, 1984, s.89). Değerler, aksine, özeldirler ve normlarla özdeşleştiremeyeceğimiz kadar evrensellik iddiasından uzaktırlar. Avrupa fikri açısından bu durumun yarattığı problem; evrensel anlamda etik ilkelerin olup olmadığı problemi değil, bu ilkelerin Avrupa kültüründe somutlaşıp somutlaşamadığı sorunudur.

Avrupa fikrinin politik kimlik-oluşturma projeleriyle bir tutulması, çarpıtılmış bir Avrupa fikrinin ortaya çıkmasıyla sonuçlanır. Kurumsallaşmış bir söylem olarak ortaya çıktığı günden buyana, Avrupa fikri, sekülerve teritoryal devlet politikalarını meşrulaştırmanın bir yolu olarak kullanılmıştır. Şu

an için ise, meşruiyetin gerçekleşmesi, meşru bir otoritenin normatif dayanaklarıyla birlikte var olması koşuluna bağlanmıştır. Hıristiyan Âlemi'nin açtığı alanın gasp edilmesinde Avrupa fikri, uygarlığın normatif standartlarının gizemli bir ortamı olma şansını yakalamış, ancak bu durum nihaî anlamda, etik varsayımların somutlaşmasına hizmet etmiştir. Böylece, Evrensel Kilise kavramı, mirasçılarıtarafından, Avrupa'da, hem seküler ilerleme ideolojisi hem de tarihi felsefesinin eşliğinde korunmuştur. Uygarlığın jeopolitik bir ismi olarak Avrupa, kültürel değeralanlarınıaçıkça sergilemiştir. Budurum, sonrakibölümlerdeüzerinde duracağımgibi, Avrupa fikrinin ikifonksiyonuarasındakigerilimyüzündenmumkün olmuştur: Jeopolitik bir isim olarak ve kültürel bir çerçeveolarak... Batı ile Doğu, Hıristiyanlık ile İslâm arasında suregelen çatışmaların bir sonucu olarak Avrupa, Avrupa uygarlığını ortak değerlerkümesiyle birleştirebilecekkapasiteye sahip bir jeopolitik çerçeve icat etme hususunda başarısız olmuştur. Müslümanların 8. Yüzyıl'daki yayılmasından itibaren Avrupa'nın çoğu Avrupalı-olmayan idarenin etkisi altına girmiştir. 1453'te İstanbul'un düşüşündensonra Avrupa'nın dörtte birinden fazlası Müslümanlar tarafından idare edilmiş ve Kızıl Ordu'nun 1945'te ilerleyişininardından bu defa Avrupa topraklarınınüçtebiri geleneksel manadaAvrupalı-olmayanRusların işgali altına girmiştir. Avrupa, bir uygarlık olarak, dâimi anlamda, özellikle doğu sınırıbaşta olmak üzere, kendinidış güçlerin tehdidi altında, bilincin evrensel boyutunun kendi yapılarına atfedilmesine yönelim gösteren bir kültürel *etos*a evrilmiştir. 1492 sonrasında batısınırınınaçılmasıve dünya hâkimiyeti iddiasına yönelinmesinin ardından Avrupa fikri gittikçe artan bir oranda evrensel kültürde önem kazanmış ve Avrupa modernliği evrenselliğin bir taşıyıcısı olarak algı-

lanmaya başlanmıştır. Çin bir kenarda tutulursa, Batı'ya karşı mücadele eden tüm kültürler zaman içerisinde Batı'ya ya yenilmişlerya da Batı kültürü karşısında asimile olmuşlardır.

Ernst Troeltsch'in (1977) de açıkladığı gibi, bilincin evrensel yapılarıyla herhangi bir özel kültürü bir arada değerlendirmekyanlıştır.Bu,tam manasıyla,etno-kültürelbir proje olarakAvrupamerkezciliğin esasını oluşturmaktadır.Jeo-politikbirbölge olarakAvrupa'nın ötesinegeçenAvrupakültüründe, bilincin evrensel yapılarının, Avrupalı-olmayan kültürlerden dahakurumsallaşmışolup olmadığıtartışılan temel sorunlardanbirisideğildi.Habermas(1984,s.180)bu hususu ikazedicibirbiçimde, şuşekildeaçıklıyordu:

> Evrenselcibir konum, çoğulculuğu ve "uygarlaşmış insanlığın" tarihsel versiyonlarının bağdaşmazlığını inkar etmek zorunda değildir. Ancak evrenselci konum, hayat tarzlarının bu çeşitliğini kültürel içeriklerliyle sınırlı olarak görür ve her kültürün, modern dünya anlayışının belirli formel unsurlarını paylaşması gerektiğini ve ancak bu anlayışın gerçekleşmesi durumunda birkültürün, "bilinç farkındalığı"nınerhalesineya da "yücelme" payesine ulaşabileceğini savunur. Böylece evrenselci varsayım, bu kabil modern hayat tarzlarının daha az oranda yapısal unsurlarına atıftabulunmuş olur.

Bu asgarîkoşulları Avrupafikrinden farklıtutmakayrıbir önemtaşır.Zira Avrupa fikrininkendisinibizzatevrenselnormatif standartlar olarak algılamak, bir nevi "kültürel şiddet" yaratmak demektir(Galtung, 1990). Burada şiddet kavramı ile, bir kültürün kendi dünya görüşünü tek evrensel doğru gibi sahiplenmesini kast ediyorum. Bu konuya uygun olarak ortaya konulan tez, 5. Bölüm'de geliştirilmiştir. Bu, Avrupa kültürününyeterince sekülerleşmediğive sonuçtaevrensellik fikrinin bir kültürel mutlaklıkolarak varlığını sürdürdüğü ve Avrupa'nın teritoryal vesekuler ulus-devletlerinde bir "özcü-

lük" (*essentialism*) olarak algılandığı iddiasıdır. Bu anlayışın Avrupa'da yarattığı yanılsama, tarihin ve Batı normlarının evrenselliği inancının öznesi olan ayrıcalıklı "Biz" algısıdır. Böylece, Avrupa, dünyanın yorumlanması konusunda bir aynahâline gelir ve Avrupa modernliği, tarihin geldiği doruk noktası ve uygarlığın en fazla yüceltildiği olgu olarak görülür. Günümüzde bu ortak görünüşün en fazla rastlandığı alan, "ırkçılık karşıtlığı"dır (*anti-racism*) ki, Batı'nın zaaflı sarhoşluğuna bir mazeret olarak ortaya atılmış ve "insanlık olarak evrenselcilikle insanlığın 'kültürleri' olarak evrenselcilik arasındaki derin zıtlığı tanımamıştır" (Castoriadis, 1992).

Bu durumda, benim önerdiğim tez, Avrupa fikrinin, özcü etno-kültürcülük kisvesine bürünmüş evrensel etik geçerlilik iddialarından arınmasının önemli olduğudur. Avrupa fikri görünüşte jeopolitik bir kavram olsa da, gerçekte kültürel bir model, kültürel bir yapı, kültürel bir kurgudur ve bundan dolayı da evrensel geçerlilik iddiasında bulunamaz. Avrupa fikri kültürel yeniden üretimleri yansıtmayan bir kategoridir. Toplumun ahlâki boyutuyla bağlantılandırılabilir olmasına rağmen, Avrupa fikri, bizzat ahlâki bir konsept de değildir. Bunun ötesinde, Avrupa fikrinin meşruiyet kazanması amacıyla yürütülen mücadelelerin şiddeti arttıkça, bu mücadelenin etkisi ahlâkî alanın somutlaşıp deforme olması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu durumda Avrupa fikri, kaçınılmaz olarak, bölünmenin temeli ve farklılığın inşasına zemin hazırlayan bir strateji hâline gelir. Avrupa fikrinin politikleştirilmesi, aslında, Avrupa'nın tanımının halkların ortaklıkları bağlamında değil de, halkları Avrupalı olmayan dünyadan ayıran farklılıklar üzerinden yapılmasını kaçınılmaz hâle getirir. İşte Avrupa'nın, yapılmasından kaçınılması gereken tanımı budur.

Bu noktada evrensellik nosyonu daha da fazla açıklığa kavuşturulmalıdır. Evrensellik tek biçimlilik ve hoşgörüsüzlük demekdeğil, çoğulculuk ve farklılığa gondermeyapması gereken bir nosyondur. Henüzbelirttiğimgibi, ötekiliğin inkarı olarak algılanmadıkça, farklılık kötü bir şey değildir. Evrensellik, ötekiyi yadsımak yerine ötekiliği kapsamak durumundadır. Bu nedenden dolayı, "özerklik projesi" olarak adlandırdığım çatının şimdiye kadarhâkim olan baskın sosyal temsillerden bağımsız ve normatif olarak uzerinde varlık alanı oluşturduğu fikirlere sıkı sıkıyabağlıolması büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, katılım ve dayanışmaya dayalı vatandaşlıkmodelihayatiöneme haizdir. Ulus-ötesiAvrupavatandaşlığı nosyonunun "Avrupa birleşmesi" idealinden daha önemliolduğunuveAvrupalıkimliğiiçindaha normatiftemelleredayanan referans noktaları onerebildiğini sonraki bölümlerdetartışmaya açacağım.

Avrupa fikri, bu yüzden, çelişki ve karmaşalardan uzak değildir. Avrupa fikri Janus'u* andırır: Bir tarafta Avrupa'nın dışlayıcı yüzü hâkim konumdadır; ote yanda, Avrupa fikri evrenselci özerklikprojesinin normatifalanını oluşturmuştur. Avrupa kültürünü birleştirme mitini yıkarak, bundan böyle atalara ait (atavistik) mitlereve kulturel şovenizme itibaret meyen vatandaşlık teorisine yönelikeleştirelbirbakış açısını açımlayabilmeyi umuyorum. Bundan dolayı, kanaatimce, bu noktadaaçıklığa kavuşturulmasıgereken, Avrupa fikriylezımnî bir bağıntısı olanahlâkîevrenselciliktir. Avrupa tarihinde, Avrupa fikrinin inşa edilebileceği, sivil toplum geleneği ve otoriterlik karşıtlığıgibi, yeterince verimevcuttur. Bu aydın

* Başı iki yüzlü eski Roma Tanrısı (ç.n)

lanmış gelenekler her ne kadar özgül anlamda Avrupalı olmasa da, kültürel geleneklerin özgüllük alanını aşmışlardır ve bunların kabulü bir manada zorunluluk içermektedir.

Bu kitabın yapısı ve tezi Avrupa kültürünün evrensellik iddialarının yukarıdaki eleştirisini yansıtır ve Avrupa kimliği üzerine yapılan tartışmalara radikal bir müdahalede bulunma gayesi taşır. Bu kitap, aynı zamanda, kültürel bir fikir olarak elde bulunan verilerden oluşturulabilecek en iyi yapay kimliğin biçimlendirilmesi girişimidir. Bu kitaptaki birleştirici tema; "Avrupa merkezli yanlış mantığı", Avrupa fikri ile evrensel anlamda geçerli normlar arasında kurulmakistenenkapalı bağlantıyı ve birleşme mitini kökünden yıkmaktır. Problemin en can alıcı noktası, kültürel bir fikir olarak Avrupa'nın, kolektif kimlikinşasının şekillerini somutlaştırması ve Avrupa diye isimlendirdiğimiz jeopolitik çerçevede yapılandırılması ile ilişkisidir. Tehlike yaratannoktaise, kültürel kimliğin politik kimlikle olan ilişkisidir: Avrupa'nın kültürel kimlik olarak oluştuğu ve zaman içerisinde politik bir kimliğe dönüştüğü tarihsel süreç... Hepsinin ötesinde bu kimliğin ulusal kimliklere meydan okuyabilecek kapasiteye sahip bir kolektif kimlik oluşturma noktasındaki beceriksizliğin başarısızlığı benim asıl konumu oluşturmaktadır.

Şimdi artık asıl hipotezimi açıklayabilirim. Avrupa'nın icadı teorisi, Avrupa fikri ile, çevre üzerinde merkezin baskınlığını güçlendirdiği, kolektif kimlik oluşturma süreçleri arasında nasıl bir bağ kurulabileceğini açıklar. "Avrupa kimliği" ile esas olarak, Avrupa fikri üzerinde odaklanan, ama aynı zamanda kişisel kimliğinde temelini oluşturabilecek bir kolektif kimliği kast ediyorum. Avrupa söyleminin tarihsel oluşumunu ileriki bölümlerde, şu üç çözümleme düzeyini referans alarak ana

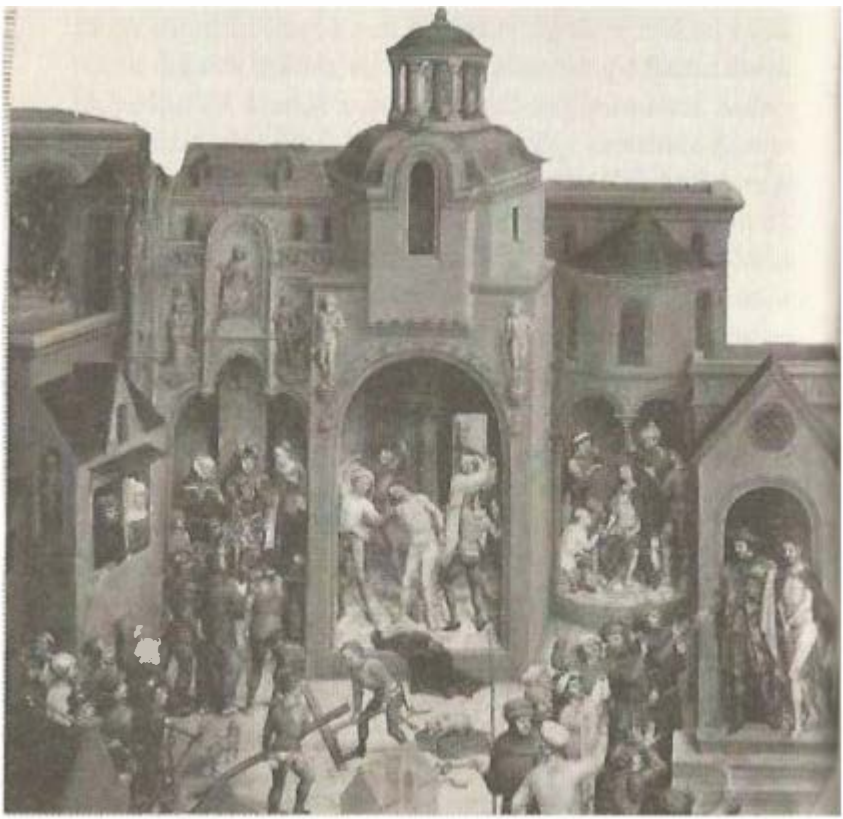
hatlarıylaaçıklayacağım: Birfikir olarak,bir kimlik olarak ve bir realite, yanibir gerçeklikolarak Avrupa... Bu çözümlemedeki değişkenler; dil, din, tarih bilinci, milliyet,sınır,maddî ve estetik kültür ve hukuk/vatandaşlık... Bu değişkenlerle bağlantılıyapılarolarak; ekonomi, devlet,kültürvetoplum... İleridekibölümlerde, normatif- eleştirelbakışaçısından,toplum düzeyinde yer bulacak, devlet merkezli Avrupa'nın aksine, "sosyal Avrupa"dan söz etmemize imkân tanıyacak ve kolektifkimliğin normatiftemeli olarakvatandaşlıklaarasında kolaylıkla bağ kurabileceğimiz bir Avrupa fikrinin yeniden yapılandırılmasını ve yeniden tasarlanmasını tartışacağım. Çok şematik olarak, Avrupa fikrinin "belirginleşme noktaları"olarakkarşımızaçıkanbeş söylemiAvrupafikriyle bağlantılandıracağım: Hıristiyan Âlemi (*Christendom*) söylemi, Aydınlanma'nın uygarlıksöylemi, 19. Yüzyıl sonu ve 20.Yüzyıl'ın başındakikültürsöylemi, 194.S'tensonrakiSoğuk Savaş söylemi, Avrupa Kalesi (*Fortress Europe*) ve sosyal ya da vatandaşlarAvrupasısöylemleriarasındakiçağdaşçatışma...

İkinci Bölüm'e Avrupa fikrininklâsik dönemde (*antikité*) doğuşve oluşum süreçlerini ve Ortaçağ'da bu fikrinjeopolitik nosyondan –kökensel olarakHelenikBatı fikriylebağlantılıdır– Hıristiyan Âlemi fikrinin güdümüne girmiş kültürel bir fikre dönüşümünü izleyerek başlıyorum. Avrupa fikrini pekiştirerek, –geç 15. Yüzyıl'a ayrı bir önem verdim– bu yeni kültürel modeli, Avrupa kimliğinin oluşmakta olan formlarıyla ve yeni şekillenen kimlik formasyonlarının jeopolitik gerçeklikleriyle ilişkilendirmeyi 3. Bölüm'de denedim. Amacım, Avrupa kimliğinin hangi aşamada Hıristiyan Âlemi'ne karşıt olarak Avrupa fikrine odaklandığını irdelemektir. 4. Bölüm Avrupa fikrininBatı Avrupa'ya hapsedilmesiyle ilgilidir.Bura-

dakianaargüman,Avrupaile Doğuarasındaki bölünmenin ve bu bölünmenin Avrupa içindeiç bölünmeler şeklinde dışarıyayansımasının, –İstanbul'un 1453'tedüştüğüyle içe kapanma yaşandı– "Batı" olarak Avrupa fikrinin şekillenmesinde belirleyici bir faktör olduğu iddiasıdır. İspanya'nın yeniden fethi ve 1492'den sonra Amerika'nın kolonileştirilmesi ile batı sınırının açılmasıdaha geniş vedahahegemonikbir "Batı" nosyonunun doğmasına ve bu "Batı" nosyonununAvrupa kimliğinin temelinioluşturmasınayolaçmıştır.5. Bölüm, ulus-devletlerinBatılı sisteminin pekiştirilmesini ve Avrupa İttihadı içinde normatif bir standarda indirgenen Avrupa fikri politik kavramının şekillenmesinielealır.Bu bölümünanailgi alanı,ulusfikrinindaha partikülaristik ulusal *kültür* kavramı üzerinde odaklanmaya başlarken, Avrupa fikrinin Doğu'ya ve doğanın fethine karşıt olarakkurulanevrensel *uygarlık*nosyonu üzerine dayanmaya başlaması sürecini açıklamaktır. 6. Bölüm'de Avrupa kimliğinin, uygarlığa dayalı üstünlüğün ırksal mitleri ve dünya görüşlerinin çatışmacı sisteminde ötekiliğin kurgulanmasıyla çok yakındanilişkilioldığunuöne sürüyorum. 7. Bölüm Avrupa fikrinin çöküşü hakkındaki tezleri irdelemeyi sürdürür: Topyekun savaş (*totalwar*) ve faşizmindoğuşuile birlikte Avrupa fikrinebir rakipolarak ortaya atılan *Mitteleuropa* fikrinin doğuşu... 8. Bölüm, savaş-sonrası yeniden yapılanmanın bir parçası olarak Avrupafikrinin yenideninşa edilmesini ve Avrupa Birliği'nde sahte/uydurma bir norm olarak kurumsallaşmasını mercek altına alıyor. Bu bağlamda en önemli konu Soğuk Savaş'ınen geniş senaryosudur. 9.BölümAvrupafikri açısından SoğukSavaşuzlaşmasınınçöküşünunpratikhayatayansımalarına tahsisedilmiştir.Budurumun ortaya koyduğu en belirgin tez, Avrupafikrinin "Avrupa Kalesi"ndebelirginleşen ulus-ku-

rucuyeni ulusalcılığınbirparçası olduğu ve ulus-devletınardılıolmaktanuzakolan Avrupa'nın sadeceulus-devletinişlevini üstlendiğidüşüncesidir.

Sonuç olarak, 10. Bölüm'de etno-kültürel Avrupa fikrinin vatandaşlık sorunu gibi normatif değerlendirmelerden ayrı tutulmasının önemliolduğunu savunuyorum. Politikve legal kavramsallaştırmalardışarıya yansıtılmayan kültürel kimlikler üzerine inşa edilmemelidir. Bu tip yeniden kurgulanmamış kültürel fikirler politik kimlik projeleri üzerinden kurumsal pratiklereçevrilir. Bunundışındaki tekyol,geniş ölçüde dışarıya yansıtılmamış, kendikimliğine dayalı veötekini yadsımave dışlama üzerine tasarlanmış olan Avrupafikrini özerklik ve katılım üzerine kurulu olanıyla değiştirmektir. Sadece ve yalnızca ulus-ötesi Avrupa vatandaşlığı sayesinde Avrupa fikri kültürel karmaşıklığından kurtulabilir. Kolektif Avrupa kimliği, büyük bölünmelere ve çatışmalara yol açmaksızın dil, din ve milliyetçilik üzerine kurulamayacağı için vatandaşlık kavramını kullanmak daha iyi olabilir. SoğukSavaşdönemine ait eskimiş Avrupa fikri yerine, bugün, yabancıları dışlamayan yeni bir Avrupalılık tanımınaeskisinden çokdaha fazla ihti yaçduyulmaktadır. Vatandaşlığa dayalıkolektif kimlik Avrupa fikrininyenidendeğerkazanmasınabir başlangıç noktasıola bilir. Bu durumdaAvrupalılık politikasının sosyal öğrenmede gerileme ve potansiyelin içinde bulunduğu tamamlanmamış birprojeolarak görülmesini öneriyorum

2

AVRUPA FİKRİNİN KÖKENLERİ

Teorik Perspektifler

Bu bölümde, Klâsik Antikite'den Ortaçağ'a uzanan Batı toplumundaki özelbir iktidar söyleminin diğerleri üzerindebir ayrıcalığa sahipolmasınayolaçan kavramsalsınırlamaların doğuşuvegelişimi üzerine odaklanmak istiyorum. Bu söylemin şekillendiği kavramsal çerçeve Batı-Doğu düalizmidir ve buna karşılık gelen karşı-olgusallık "biz"/"onlar" kutuplaşmasıdır.Batı kimliğininvarlığınen uzunsüredevamettiren formlarındanbirisi kökenlerintarihselmitlerinde kökleşmiş olan merkez olma varsayımıydı vebu,rekabet hâlindeki dünya görüşlerinin şekillenmesini güçlendirmeye hizmetetti. Avrupa-merkezciliğin kökenleri, kültürel bir model olarak, bizzat Avrupafikri üzerinedeğil, merkezin gücünü pekiştirmeye hizmet edenbir söyleminyapılarıüzerinedayanıyordu. Bu yüzden, Avrupa fikri, kültürel bir fikir olarak ortaya çıktığında iktidar yapılarıylave bunların kimlik projeleriyle birleştirilmeye baş-

landı. Özerk Avrupa söyleminin şekillenmesi için gereken kültürel alan henüz oluşmamıştı. Erken modern dönem öncesinde, Avrupa fikri, hep diğer söylemler vasıtasıyla ortaya konmuştu ki, bunların en önemlisi Hıristiyan Âlemi söylemiydi. Diğer bir deyişle, etno-kültürel ve politik bir proje olarak "Avrupa" kimliği, anlatılan tarzda bir Avrupa fikrinin oluşumundan daha önce gerçekleşmişti. Bu dönemde oluşan kimliğe, hiçbir zaman bizzat Avrupa fikri üzerine odaklanmadığı için gerçek anlamda "Avrupa kimliği" diyemeyiz. Avrupa fikri belirdiğinde, Avrupa fikrini devam ettiren "*Occident*" nosyonuyla aynı zamanda ortaya çıkan Hıristiyan Âlemi kavramı içine yerleştirilmişti. Bu doğrultuda şekillenen "*Occident*" ve "Batı" nosyonları Helenizm, Hıristiyan Âlemi ve Avrupa fikri arasında süreklilik sağlamıştı.

Antik dönem uygarlıkları için Avrupa fikri görece olarak önemsizdi ve 7. Yüzyıl'da İslâm'ın doğuşuna kadar süren dönemde, bu uygarlıklar Avrupa kıtasını temsil edemedi. Uzun süre, bir kavram olarak Avrupa; Küçük Asya'nın daha geniş Yunan medeniyetini ve Kuzey Asya'nın küçük bir bölümünü içermekteydi ve çoğu kısmı bilinmeyen, ya da kısmen bilinen batı kıtasını kesinlikle kapsamamaktaydı. Sıklıkla, Batı'nın kültür ve uygarlığının kökenini Doğu'ya borçlu olduğunu unuturuz. *Antikité* (Eski Yunan ve Roma) dünyası Batılı değildi; aksine doğuluydu. Bir coğrafî varlık olarak Avrupa, Akdeniz kültürünün bölünmesinin bir ürünüydü. Avrupa fikri, Ortaçağ boyunca Hıristiyan Batı fikriyle bağlantılıydı ve yükselen İslâma karşı hegemonya kurma işlevi vemisyonu yükleniyordu. Hıristiyan Âlemi'nin eritme potasıolan Avrupa'nın sınırları, Müslümanların ilerlemesine bağlı olarak belirleniyordu ve Hıristiyanlık Ortaçağ Avrupası'nın teritoryal (toprağa dayalı) kimliği hâline geldi. Avrupa fikri, Ortaçağ Hıristiyan Âlemi'ne teritoryal birlik duygusunu aşıladıama, kesinlikle belirlibir kimlik formasyonu sağlayamadı.

Hıristiyanlığın yayılmaya başlamasından beri Avrupa, Latin ve Yunan Hıristiyanlığını birleşik bir uygarlık çatısı altında bütünleştirebilecek jeopolitik bir çerçeve geliştiremedi. Bu jeopolitik bölünme, Latin Hıristiyanlığı ile zaman zaman yer değiştiren birleşik Avrupa fikrinin; yani, iki farklı kültürel çerçevenin yansıtılmasına yol açtı. Burada vurgulanması gereken nokta, bu bölünmenin Avrupa fikrinin ortaya çıkmasından önce özerk kültürel bir çerçeve ve kimliğin temel dayanağı olmasıdır. Bunun ötesinde, jeopolitik bir kavram olarak Avrupa fikriyle Hıristiyanlık Âleminosyonu, arasında uzun soluklu bir gerilim varlığını sürdürdü.

Benim temel bakış açılarımdan birisi, modern dönemde Avrupa fikrinin kendisini, Hıristiyanlık Âlemi'yle arasında var olan derin bağlar nedeniyle, düşmanca rekabet hâlinde bulunan Doğu-Batı bağlantısından kurtaramadığı iddiasıdır. Bundan dolayı, bu kitapta fikir tarihinin ilk dönemlerinin çözümlemelerine dikkate değer oranda yer ayrılmıştır. Umarım bu yaklaşım, klâsik kültürün kökenlerine sahip bir tarihî bölge olarak, Avrupa'nın birleşmesi nosyonunun gizeminin çözülmesine önemli ek katkılar sağlayacaktır. Nitekim T. S. Eliot (1962, s. 130) yukarıdaki fikirleri doğrular mahiyette şu düşünceyi ifade etmiştir: 'Biz, hepimiz Avrupa uygarlığının mirasçısı olduğumuz müddetçe, Roma İmparatorluğu'nun da vatandaşları olarak kalacağız'.

Avrupa ve Antik Dönem

Avrupa fikri, Antik Dönem'de çok az şey ifade ediyordu. Coğrafi bir ifade olmasının çok daha öncelerinde Avrupa fikri, bilim ve siyaset alanından çok, mitler ve efsaneler dünyasına

ait birkavramdı (Hay, 1957, s.5). Pek çok ulus-öncülü figürde olduğugibi,Avrupa birkadın ismiydi. Böylelikle cezp etme ve gizemlilik katma gücüne sahip oluyordu. Yunan mitolojisinde Fenike prensesi Europa, beyaz bir boğakılığına giren Zeus tarafından iğfaledilmiş, bugünküLübnanolan anavatanınıterk etmiş ve daha sonra Girit Kralı'yla evlenecceği yer olan Girit Adası'nın batısına yerleşmiştir. Gerçekte, mitolojilerin çoğunda, Europa, Asya ve Libya'nın (Afrika'nın ismi) kardeşi iken, Homer'e göre ise, Europa Anka'nın (Phoenix) kızıdır (Buehler, 1968). Bu tasvir, Avrupa'nın çok fazla farklılaşmış bir kavram olmadığını gösterir. Avrupa, her şeyden önce, Yunan değil,Fenike keşfiydi veSemitikköklere sahipolabilirdi(Sattler, 1971, s. 19). Avrupa'nınYunankökeninedayandığınosyonu kuşkusuz dahasonraki bir dönemin icadıydı ve Bernal'ın (1987) ünlütezinegöre,karşı devrimci entelektüellerin; kökenin Doğu'ya dayanmadığı, Antik Yunan'a dayandığı bir Avrupakültürel geleneği yaratmaçabasından kaynaklanmıştır.

Yunan-olmayan her şeyi "barbar" olarak tanımlayan Yunanlılar için tek başına Avrupa veya Asya çok az bir önem taşımaktaydı. Yunanistan, Avrupa ve Asya'dan sıklıkla ayrı düşünülürdü. Aristo Yunanlılar,Avrupalılarve Asyalılararasındakiüçlü ayrımında, son ikisini, "barbar" olaraktanımlamıştır. Akrabalık ilişkilerinin niteliği üzerine düşüncelerini yansıttığı *Politika* (*Πολιτικά*, 1962, ss. 136 ve 269) adlı kitabında Aristo, barbarların köleliğe Yunanlılardan daha yatkın olduğunu,Asyatikunsurlarında, esarete karşıAvrupalılardan daha tepkisiz olduğunu belirtir. İyi bilindiği gibi, Yunan polis devleti fabllarından güçbulan demokrasi, köleliğedayalı idi. Eski Yunandan pek çok kölenin Asya kökenli olmasına bakıldığında,Aristo'nun Asya'yıküçük görmesi ve Asyalıları

barbarolarak nitelemesine şaşırmamakgerekir. Ziraonlar, Yunanlı-olmayanlardı ve diğer kölelerle aynı kaderi paylaşmalıydılar (Puzzo, 1964,s.580).

Antık dönem yazarları Avrupa kelimesini nadiren kullandılar. Hay (1957, s.2), Avrupa fikrinin tarihî kökenleri hakkındaki yetkin eserinde Avrupa terimine, Yunan anakarasına atıfta bulunarak özgün bir kullanım geliştirdi ve daha sonra bu kullanıma Ege Adaları'nı da dâhiletti. Yunandüşüncesinde ana anti-tez,Yunanlılarınbarbarlarkarşısındaki düalizmiydi (Gollwıtzer, 1964, s. 20). Platon, *Devlet* (*Politeia*, Πολιτεία 1974,s.358) isimli kitabındaYunanlılarvebarbarlararasında çokaçıkbirayrım yaptıama,Avrupa'ya verdiğibüyükönemin gerekçesini çok açık olarak ifade etmedi. Aeschylus, *İranlılar* adlı oyununda Yunanlılara karşıt olarak İranlıları kurguladı: Yunanlılar uygarlaşmış iken; İranlılar, Asyatikti. Yunanlılara göreAsya kavramı, Eski Yunanistan'ın (Hellas)kuzeyindekapalı bir alan olarakkalan,sınırları çokdaha fazlaorandabelirlenmiş toprağı ifade ediyordu. Herodot'a gore 5. Yüzyıl'da Yunanlılar ve İranlılar arasındaki kan davası ciddî bir uygarlıklar çatışması doğurdu. Bu kan davasının daha sonraki yüzyıllarda Avrupa ve Asya arasındaki çatışmaların referanslar koşullarını belirlemesi mümkündür. Bununla birlikte Herodot, Avrupa ve Asyaarasında açık bir ayrım yapmadı, sadece Karadeniz Scythia'nın kuzeyindeki vahşetten soz ediyordu. Yunanistan ve İran kültürel-politik terimler iken; Avrupa ve A sya sadece coğrafî terimlerdi. Bununla birlikte, İsokrat M.Ö.4. Yüzyıl'da Avrupa'yı Yunanistan'la, Asya'yı İran'la kimliklendirdi (Hay, 1957,s.3). Ptolemy, M.S. 2. Yüzyıl'da,*Sarmatia*kavramınıkullandıve *Sarmatia Europa* ve *Sarmatia Asiatica*, bunlarıbirbirindenayıranDonNehri sınırkabul edilerekayrıldı (Halecki,

1950, s. 85). Bu olgu var olan ayrımın devamlılık gösterdiğinin vehâlâ coğrafî bir tanımlama olarak Avrupa'nın tanındığının kanıtıydı. Artık bu zamandilimindenitibaren daha önce Asya –Avrupa yada İran–Yunanistan ayrımı, yerini üçlü ayrıma bırakacak ve bu ayrımın coğrafî isimleri Avrupa, Asya ve Afrika olacaktı. Daha önceleri, Afrika, Asya'nın bir parçası olarak düşünülmekteydi (Fuhrmann, 1981, s.7). Hipokrat'a göre, Azov Denizi Asya ve Avrupa arasındakisınırı oluşturmaktaydı (Toynbee, 1954, s. 708-29). Ancak, Yunanlılaragöre, Asya'yı Afrika'danayıran enbelirginsınır, Nil Nehri'ydi. Bu ayrımlara bakıldığında ikikıtaarasındakiayrımlaraçısındanAsyaileAfrikaayrımı, Avrupa ileAsyaayrımından dahabüyükanlamve önem taşımaktaydı (Hay, 1957, s.2). Toynbee (1954, s. 71 1), Egeli denizcilerin denizalanlarının farklılaştırılması amacıyla iki kıta kütlesini isimlendirdiklerini ve Asya ve Avrupa'nın denizcilikleilgili terimler olmasının mümkün olduğunuiddia eder. Genelanlamda konuyuşoyle özetlememiz mümkündür: Yunanlılar hiçbir zaman kendilerini Avrupalı olarak tanımlamamışlardır. Eski Yunanıstan (Hellas) kültürve uygarlığın beşiğiolarakgörüldüveonun dışında kalanherşey barbarolarak nitelendirildi. AsyaileAvrupaarasındakikarşıtlıktançokdaha önemliolan, politik düalizm ve bununla birlikte o dönmede kurgulananetnik merkeziyetçiliktir.

Avrupa fikri, klâsik Yunan uygarlığının çöküşüyle oluşmaya başladı. Fars (Pers) Savaşları'ndan sonra Yunan kent devletleri, iç çekişmeler ve M.Ö. 338'deki Sparta ve Atina arasında gerçekleşen ve Makedonya'nın nüfuzunu genişletmesine yol açan Peloponnes Savaşı'nın sonucunda zayıfladı. Büyük İskender'in hükümdarlığı döneminde, Makedonya'nın Yunanistan'ı topraklarına ilhakı ve M.Ö. 331'de İranlıların boz-

guna uğratılmasının ardından Yunan medeniyetinin merkezi Küçük Asya'ya (Anadolu) kaydı. Büyük İskender döneminde politik şekillenmenin öncülü olmaya başlayan Avrupa fikri, Makedon fetihleriyle ele geçirilen toprakları ayrı coğrafî bölgelerolarak kimliklendirerek, cazibe merkezi hâline getirdi. Bu bağlamda denilebilir ki, Büyük İskender döneminden sonra Yunan kültürü artık Yunanlılara ait olmaktan çıkmıştı. Bir halkı tanımlamaktan öte, bir dilin adı hâline gelen Yunan, bu noktadan sonra evrensel hedeflere doğru yönelebilirdi. Yunan kültürü ve dili tüm bölgede yaygınlaşmış olmasına rağmen, Yunan politik hegemonyası "Batılı" olarak, daha "Doğulu" yeni politik güçlerin doğup büyümesine yol açmıştı. Avrupa'nın "barbarlarına" karşı Yunan üstünlüğü fikri zamaniçerisinde azaldı ve daha geniş bir Avrupa konsepti Küçük Asya ve Yunanistan'ı da içeren coğrafî bir kavram hâline dönüştü. Ancak, Asya hâlâ ötekiliğin en önemli unsuru olarak algılanmaya devam ediyordu. İskender'in fetihlerinin akabinde Asya daha doğuya, İran'ın ötesine doğru itildi (Baldry, 1965, ss. 120-1 ve 132). Şu da çok ilginç bir noktadır ki, İskender tarafından birleştirilen topraklar Bizans hâkimiyeti altına girmiş ve ancak daha sonraki yüzyıllarda "Avrupa" kültürünün özü olarak algılanmaktan vazgeçilmişti.

Antik Dönem'de Avrupa fikri, Batı (*Occident*) nosyonunun gölgesi altına girdi. Batı (*Occident*) nosyonu ilk defa, Doğu Akdeniz dünyasının adlandırılmasında kullanıldı ve bu hâliyle, Avrupa fikriyle özdeşliktaşımıyordu. Bu nosyon artık Helenik Batı (*Hellenic Occident*) anlamındaydı. Hatta Yunanlılar dünyanın Doğu-Batı kutuplaşması yerine, Kuzey-Güney ekseninde, ışık ve sıcaklıktan, karanlık ve soğuğa doğru süreklibir devinim içinde olduğunun bilincindeydiler. Yaygın söylemde, Batı (*Oc-*

cident) nosyonudahageniş Yunandünyası anlamında kullanılırken, Avrupa fikridahaçok coğrafi bir anlayıştı. Avrupanosyonundandaha öncelerikullanım imkânıbulanBatı (*Occident*) fikriaslında, ilk Avrupafikrigibi, bizim bugünanladığımızDoğu'yu(*Orient*)ifadeediyordu.Örneğin,Batı'nın(*Occident*)beşiğiolarakkabuledilenTruva,Dardanel'in(ÇanakkaleBoğazı) doğusundaydı. Batı'nın (*West*) eskısınırları, Batı Akdeniz'de bilinendünyanınve Doğu'da İran'ın sınırlarıyla çevriliydi. Doğu veBatı Uygarlığın merkezinin daha batıya kaymasıyla kazanacaklarınanlamlardançokdahafarklı çağrışımlartaşımaktaydılar. Fakat Batı (*Occident*) nosyonuAntik Dönem'de, dahabaşkave daha önemli anlamlar içermekteydi: *Occident*'in, bilinmeyen birbatıokyanusundabulunancennetin merkezolduğunainanılıyordu.İştebu manç,dahasonraAvrupa'nında sahipleneceğive Batı'ya aitbir gizemdi.

Makedonya'nın Romalılar tarafından M.Ö. 197 senesinde bozguna uğratılmasının akabinde Yunan uygarlığı DoğuAkdeniz'den batı sahillerine doğru kaydı. Kendilerinden önceki Yunanlılar, gibi Romalılar da, güçlü bir Avrupa kimliği duygusuna asla sahip olmadılar. Kaldı ki, Roma İmparatorluğunun topraklarının önemli bir miktarı Avrupa dışındaydı ve aynı zamanda Avrupa'nın kuzey bölümünü kapsamıyordu. İmparatorluğun kalbi ve merkezi Doğu Akdeniz havzasında bulunuyordu. Roma İmparatorluğu en az Helen Medeniyeti kadar doğuluydu; sözde "Batılı"ydı ve çok çeşitli halkları bünyesinde barındırmaktaydı: Keltler, Germenler, Romanlar, İberyalılar,Berberiler,İliryalılar, Libyalılar. Çinliler iseAntioch'un Roma İmparatorluğu'nun üçüncü büyük kenti olduğuna değil, başkenti olduğuna inanmaktaydılar (Dudley, 1975, s. 243). Doğu uygarlığı gibi,Roma dünyası da,kentlereveya

zılı kültüre dayalı birdeniz uygarlığıydı. Karayollarıvedeniz yollarınınbüyük ağları Thames veFırat'tanuzakve bağlantılı alanlardır. Roma uygarlığının Doğu ile yüzleşmesi sırasında, Romalıların Alplerin kuzeyindeki Avrupa'yı ilhak ettiklerinde olduğu gibi, aynı kültürlerin çatışması asla yaşanmadı. Bununla beraber, Romadevirlerindeki Avrupa,İskandinavya hâriç,varolan Avrupa kıtasınınçoğunukapsayancoğrafîbölgeye tekabülediyordu. İngiltere Adası ve İberya Yarımadası Avrupa'dan genellikle hâriç tutuldu. *Hıristiyan Kilise Tarihi* (*EcclesiasticalHıstory*) isimlikitabında Bede, İngiltere'nin Avrupa'dan ayrı olduğunu iddia eder.Avrupahenüz,politizeolmuş bir kavram değildi. Ne Avrupa henüz 'Batılılaşmış'tı , ne de Doğu, 'Doğululaşmış'tı.

Bundandolayı,AntikDönemi kapsayansüreninbüyükbir çoğunluğuna bakıldığında, Avrupa'nın bugün kendisine atfettiğimiz anlamı taşımadığı görülür. Avrupa nihayetinde bir bölgeydivejeopolitikanlamdabirkıtadeğildi:Roma İmparatorluğuaçısından Avrupa, kültürelbirmodel oluşturmadı. Kıta'nınçoğu "barbarlar" tarafından istilaya uğratılmışolduğundan,kültürelbirliğinide sağlayamadı. Batılılarak adlandırılan modern Avrupa nosyonu ile eski Avrupa fikri arasında çok az birtarihseluygunluksoz konusudur. Tarihin ilk dönemlerine baktığımızda,Avrupa fikriadına söylenmiş çok az şeyinvar olduğunu bulabiliriz. Bununla birlikte, Romano-Helen dunyasının fethedilmemişdunyasıuzerindeki kültürelüstünlüğü açısından Batı'nın kültürel hegemonyasına yönelik uygarlık mücadelesininbaşlangıcınıbulabiliriz.

RomalılaraçısındanAvrupafikri, Ortaçağ'dakikadargüçlü bir biçimde daha önce hiç telaffuz edilmemiştir. Roma etnik merkeziyetçiliği, Avrupa fikrine değil; dünyanın merkezi ola

rakgördükleri Roma mit ve efsanelerine dayanmaktaydı. Hatta Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde Hıristiyan olmak, Avrupalı olmak değil, bilakis Romalı olmak demekti. Avrupa fikrine karşıt bir projeolarak Avrupakimliği nosyonuhenüzoluşmamıştı. Zira Virgil'in Aeneas'ı Doğu ve Batı'nın birliğini sembolize ederken; nihaîanlamda, Batı'nın üstünlüğünü de temsil etmekteydi. Virgil'in büyük, destansı şiiri *The Aeneid*, Roma ulusunun kökenlerinin efsanesini şiirsel bir anlatımla ortaya koydu. Efsanelerine göre Romalılar, tarihlerini KüçükAsya'da Truvalıların çöküşüne kadar geri götürürler. Doğu uygarlığının yükünü bir miras olarak kabul etmenin Batı'nın bir kaderi olduğu fikri, Roma'nın kökenlerini açıklayan efsanelerde merkezî anlamda önem taşıyan söylemi oluşturmaktaydı. Bu fikir, daha sonraları Batı'nın Doğu'ya karşı geliştireceği tutumları meşrulaştırmada kullanılacak en büyük dayanak olacaktı. Aeneas efsanesi tüm Ortaçağ boyunca Avrupa'nın kökenlerini açıklayan efsanelerin oluşmasında temel dayanak olarak varlığını sürdürdü: Sürgünegönderilen Truvalılar Batı'da pekçok şehir kurmuşlardı ve Batılı krallıkların çoğu, kendisoy kütüklerinin, bu Truva sürgünlerinden geldiğini iddia edeceklerdi (Tazbir, 1986, s. 6; Taner, 1993). Örneğin, Tudorve Habsburg soylarının tarihsel meşruiyet efsaneleri, Truvalıların kendi ataları olduğu iddiasına dayanır ve aynı şekilde Doğuda Osmanlılarda kökenlerininmitiolarak Truvalılarıişaret ederler.

Tekrar yinelemek gerekirse, Doğu ile Batı arasındaki farka Antik donemde olduğu kadar vurgu yapmamalıyız. Antik dönem halklarına göre, Kuzey ve Güney arasındaki bölünme, DoğuileBatıarasındavarolandançokdaha önemliydi. Şunda unutulmamalıdırki, denizcilikle uğraşılan birçağda Alpler, bir Romagölü hâlinegelmeden çokdaha önce, dünya uygarlığı-

nın merkezi kabul edilen Akdeniz'den coğrafî ve aynı zaman da kültürel anlamda, uzak olan bir karşı merkezi sembolize etmekteydi. Ancak deniz,halkları ve uygarlıkları birleştirmeye daha çokhizmetetti. Eski dunyanın tümticaretağlarıKadiz, Kartaca,İskenderiye ve İstanbul'u birbirineveonlarıda birleşik bir ticaret blokunabağlayanAkdeniz üzerinden geçmekteydi. Bu dönemde Romalılar için Tuna ve Ren, Don'dan daha fazla stratejik öneme sahip olan sınırlardı (Hay, 1957, s. 5). Antikdönemveilk Ortaçağ zihniyetinegöre,daha uzakgerçekliğe sahip olan coğrafî imaj,Cennetten aktığınainanılan NilNehri'ydi(Baudet, 1976, s. 15).

Antikdönem Avrupa fikri, bu durumda, batı kıtasını tanımlamaktan öte, kapalıbir anlam içerenve karanlığın ya da batan akşam güneşinin vatanı anlamındaki *Occident* (Batı)'i ifadeediyordu.Ama *Occident*anlamındaAvrupanosyonubile, henuz birleştirici bir fikir olamamıştı. "Avrupa" kelimesi var olmasına karşın, "Avrupalılar" terimiantik dönemlerde nadiren kullanıldı. Suriyeve İran'ın yerlileri,modern Avrupalıları Frenklerolarak adlandırıyorlardı; zira,henüz 12. Yüzyıl'da Batı'dansavaşmakiçingelen Frenkleri adlandırmakiçinkullanılacak başka bir kelimeyoktu. Benzer bir biçimde, Yunanistan'da da Avrupalılar Frenkler olarak biliniyordu ve Kuzey Afrika'nın büyükbirbölümde Avrupalılarhâlâ Romalılarolarakadlandırılıyordu(Davis, 1988, s. 3).Bu da sonuç olarakşunu gösterir ki; Avrupa nosyonu nihayetindekültürel bir fikirdeğil, coğrafî birfikir ve dahaaz oranda da bir politikkimlik ifadesiydi. Avrupa kimliği fikri henüz icat edildi. Etno-kulturcüluk genelde diğerreferans noktalarındaodaklandı: Helenizm, Roma ve 4. Yüzyıl'dan itibaren de Hıristiyan Kilisesi...

Roma İmparatorluğu'nun 286'da İmparator Diocletian tarafından ikiye bölünmesi Doğu ve Batı arasında ileride gerçekleşecek olan düşmanlığın şekillenmesinde büyük bir öneme sahiptir. Akdeniz'in iki havzası, merkezde Sicilya ile, Batı ve Doğu'nun nüveleri hâline geldiler. Fakat bu ilk bölünme daha sonraki *Orient* (Doğu) ve Avrupa uygarlıklarına yansımadı. İmparatorluğun doğuyarısı,Mısır'adâhil edilirken,batı yarısı, Afrika'ya katıldı; ki Romalılar, "Afrika" teriminden, Kuzey Afrika'nınbatı bölümünükast ediyorlardı.Yunanistan, Egeve GüneyBalkanlar'ın çoğu imparatorluğundoğu yarınınagitti ve İtalyan Yarımadası imparatorluğun iki yarımı arasında doğal sınır çizgisi olarak kaldı (Herrin, 1987, s. 22-3). Yeniden birleşmenin akabinde geçenkısa süreden sonra Constantine, başkenti 330'da İstanbul'a (Constantinople) taşıdı ve en sonunda 395 tarihinde Roma İmparatorluğu, Doğu Roma ve BatıRomaolmaküzereikiye ayrılmışoldu. Bu bölünme,baştan beri belirlenmiş bir çatlama anlamına gelmiyordu. Doğu ve Batıarasındabir köprününüzerinekurulmuşolan İstanbul, Yeni Roma ya da İkinci Roma'ydı ve vatandaşlarıkendilerini Romalılar olarak adlandırıyorlardı. İstanbul, imparatorluğu İran'dan gelebilecek akınlara karşı korumakuzere kurulmuştu. BatıRomatekbaşına,doğuve kuzeyden gelenbarbar akınlarınınsonucunda çabucakhezimeteuğruyordu. Bukez olan, *Occident*'in (Batı) biraz daha doğuya doğru kayıp, Küçük Asya'ya (Anadolu) ulaşmasıydı. Başlangıçta, Roma ve İstanbul arasındakibağlar, Filistin, Suriye veMısır'dabirbiriardınca gelişen Müslüman zaferlerinden dolayı güçlü kaldı. Fakat bu durum uzun süre devam edecek değildi. Roma askeri yaralılığından dahafazlayaşadı ve 402'de, imparatorluğunun batıkısmının başkenti gerçekte Ravenna'ya kaydı. 410'da Roma Got'lar tara

fından yağmalandı ve 6. Yüzyıl'da Doğu İmparatoru Justinian İmparatorluğun batısını geri alma girişiminde başarısızoldu.

Kuruluşundan yüzyıllarsonraİstanbul (Constantinople), daha doğulu (*oriental*) oldukça ve dili Lâtinceden Yunancaya kaydıkça, kendi kimliğini kazandı. İmparatorluk fikri Bizans'a ait doğuyu,yani*Orient*'iifadeederken,Avrupanosyonuardışık olarak batı kısmını belirtmeye başladı (Fisher, 1957,s.44). Bundan dolayı, *Occident* (Batı) ve *Orient* (Doğu) kavramları, Roma İmparatorluğu'nun iki yarımını ifade etme yolunda değişim geçir iler. Tüm Avrupa'da *Occident* (Batı) terimi gittikçe, Eski Roma İmparatorluğu'nun batı yarısı için kullanıl aya başlandı. Bundan sonra, imparatorluk geleneğini sürdürme iddiasındaki Bizans İmparatorluğu ile batı yarısının kimliği tedricen Lâtin Hıristiyanlığına dayanmaya başladı. Avrupa ve *Occident*, Hıristiyan Dünyası için artık eşanlamlı iki kelime hâline gelmişti (Wallach, 1972).

Avrupa ve *Orient* arasındaki çatışmada belıren parçalanmalar, uzunsuren gelişm ler çerçevesinde yavaş yavaş kendini göstermeye başladı. Bir şey çok açıktı: Batı'da Roma İmpa atorluğu'nun çöküşüne eşlik eden büyük dönüşümde *Orient* nosyonu,sadece geçerlilikkazanmaklakalmadı, parametreleri yavaşça batıya doğru sızmaya başla dı. *Orient* artık sadece İran değildi, fakat zaman içinde Küçük Asya'yı da içine alan bir terim hâline geldi. Evrimselgelişimiyle, Avrupa fikri kültürel bir fikirolarakşekillenmeyebaşladı.

Haç ve Hilal

7. Yüzyıl'danitibaren Avrupa fikri, yüzyıllarca baskın bir konumda bulunan İslâma karşı eklemlenerek oluşturuldu. İslâm

peygamberi Muhammed'in 632'de ölümünden sonra onun takipçileri Arabistan'dan dışarıya yayılarak Sasanilerin İran İmparatorluğu'nu fethettiler ve Verimli Hilal'i (Irak, Suriye ve Filistin toprakları) topraklarına kattılar. 7. ve 8. Yüzyıllar'da Araplar, 642'de İskenderiye'nin ve 698'de Kartaca'nın düşüşüyle Kuzey Afrika topraklarının çoğunu fethettiler. Müslümanların iktidarı, Anadolu'ya, İran'a, Mezopotamya'ya ve nihai olarak Hindistan'a ulaştı. Şam'da 662 senesinde kurulan Arap Emevi İmparatorluğu hanedam fetihlerinyönünü batıya döndürdü ve 711'de İspanya'da Vizigot Krallığı'nın düşüşüyle Avrupa'ya doğru ilerledi. 711'den sonra, Hıristiyanların İspanya'yı yeniden fethettikleri tarihe kadar, Avrupa Hıristiyanlığının Batı'daki etkili sınırı Pireneleridi. Yüzyıllarca üstüste kurulan medeniyetlere ev sahipliği yapan Afrika'nın ve Avrupa'nın sınırlarının birbirine yakınlığı Napoleon'a şu sözü ettirdi: "Afrika Pireneler'de başlar" (Sertima, 1992, s.2). Müslümanların İspanya'yı fethi, Abdurrahman'ın komutasındaki Arapların 732'de Tur Savaşı'nda Frenkler tarafından bozguna uğratılmasına kadar, neredeyse Fransa'ya kadar gemişledi. Avrupalıların en önemli referanslarından birisi Frenklider Charles Martel'in komutasında Müslümanları yenen ordu idi (Hay, 1957, s.25). Bu savaş, Avrupa'nın geleceği açısından en mühim savaştı. Eğer Müslümanlar bu savaşta yenilmeseydi, Hıristiyanlığın Avrupa'dan silinmesi içten bile değildi. Savaşın sembolik öneminin, olası askerî uygulamalara yansıyıp yansımadığı konusundan çok daha önemli olan bir diğer olgu, Batı'dadüşmanı sembolize eden bir kimliğin oluşmasıdır. Hepsinin ötesinde bu savaş, ilksel-kültürel (proto-kültürel) bir fikir olarak Avrupa'nın gelişinin müjdecisi olmuştur. Haç ve Hilal ekseninde Hıristiyanlık ve İslâmın çatışması, Avrupa-merkezli (*Eurocentric*) dünyagörüşünün oluşmasında önemli bir rol oynadı.

750'de Emevi hanedanının devrilmesi üzerine kurulan ve Moğollar tarafından yağmaya uğratıldıkları 13. Yüzyıl ortalarına kadar varlığını sürdüren Abbasi hâlifeliği döneminde Arap iktidarı, Arap-olmayan coğrafyaların fetihleri sonucunda, merkezi Şam'dan, geniş ticaret ağlarının uğrak noktası ve tüm Orta Doğu'nun kavşağı olan Bağdat'a kayan İslâmî bir politik sisteme dönüştü. Müslüman dünya sisteminin doğuşu ve güçlenmesi ile Batı, savunma konumuna geçti. Charlemagne (Şarlman) 778'de Faslıları (Mağribi) yenmeyi başaramadı. Tehdit artık, 5. Yüzyıl'dan beri Roma İmparatorluğu'na kuzeyden seri ataklar düzenleyen barbar kabilelerden değil, İslâmdan gelmekteydi. Barbar kabilelerin çoğu, ki en önemlileri Frenklerdi, dinlerini değiştirerek Hıristiyan oldular ve Hıristiyan Dünyası'nın belkemiği hâline geldiler. Hıristiyan Dünyası'nın dış hatları, ikisi fikir de aynı kültürel modeli ifade ettiğiiçin, Avrupa'nın sınırlarıyla gittikçe özdeşleşmeye başladı. Böylece *Orient* (Doğu) kaderini, hâlâ etkili olan, Avrupalı Hıristiyan atı'ya yönelik düşmanlığın yeni imajı olma yolunda çizmişti ve en güzel örneğini, yabancı düşmanlığını pompalayan ünlü zafer marşı Roland Şarkısı'nda bulmaktaydı (circa 1100).

İslâm İmparatorluğu'nun genişlemesiyle, Yunan-Roma uygarlığının sınırları Pireneler'e ve, 674-678 arasında ve tekrar 718'de kuşatmaya maruz kalan oğaz'a (Bosphorus) kadar geriledi. 7. Yüzyıl'da ortaya çıkan Müslüman uygarlığı, Batı'da Roma İmparatorluğu'nun düşüşünü sürdüren Yunan-Roma uygarlığının kültürel kalıntılarından çok daha ilerideydi. Aslında Müslüman uygarlığı, Yunan kültürünü Roma-sonrası Batı'dan daha çok özümsedi. Avrupa ve *Orient* (Doğu) arasındaki bağlar Müslümanların yükseliş dönemlerinde kırıldı ve iki düşman dünyanın arasındaki bağın Yahudiler olduğuna

inanıldı (Lewis, 1993b, s.95). Fakat karşılıklı olarak savaşan iki özel uygarlığın olduğu izlenimine hemen kapılmamalıyız. Roma dünyasının parçalanmasının akabinde, yok olmaya yüz tutan klâsik kültürün çoğu unsuru, Araplar tarafından korundu ve yayıldı. Müslüman İspanya, özellikle Cordoba (Kurtuba) ve Toledo, Yeniden Fetih'ten sonraki dönemde, İslâm kültürünü Avrupa'ya taşıma hususunda büyük önem taşımaktaydı. Sicilya uzun zamandır iki uygarlığın kavşağı konumundaydı vepek çokfikir bu iki dunyayaburadangirdi. Arapkültürü,Avrupa'nınuygarlıktadoruknoktayaulaştığıve dünya liderliğini ilan ettiği 16. Yüzyıl'a kadarbüyük oranda Avrupa'yı etkisialtınaaldı.

Batı,650 ile 750 yıllarıarasındaYüzyılsürenşiddetliMüslüman saldırılarının etkisiyle şekillendi. Avrupa kimliğinin oluşmasında gerçek dönüm noktası, 5. Yüzyıl'da Roma İmparatorluğu'nun parçalanması sonrasında Karanlık Çağlar olarakisimlendirilen sürecin başlangıcı değil, asıl buyüzyıllık dönemoldu. RomaİmparatorluğubarbarTehdidinivesonra sındagelen İran tehlikesini İstanbul'a doğrukayarak bertaraf ederken; bu defa, İslâmlayuzleşmek mecburiyetindekaldılar. Tur Savaşı ve İstanbul'un kuşatılması Batı'da Müslümanların ilerleyişinin sınırlarını belirledi.Bizans İmparatorluğu da doğal sınırlarına ulaştı ve İslâmın topraklarındaki muazzam ilerleyişini durdurmayı başaramadı. Ancak Bizanslılar sadece bir noktada kendini toparlayabiliyorlardı; Müslümanları bazen geri puskürtmek, ama asla bozguna uğratamamak... 700 senesinden sonra Bizans İmparatorluğu İstanbul'a, KüçükAsya'nın bir bölümüne, Yunanistan'a ve Güney İtalya'ya sıkışıp kalmıştı. Hıristiyan Dünyası'nın, Müslüman güçler tarafından doğuda; KüçukAsya, guneyde Akdeniz'ingüney sahillerive

batıda Iberya Yarımadası ile kuşatıldığı gerçeğini hiçbirşey değiştiremezdi. 825'teGirit'in ve827'deSicilya'nınilhakıBatı Hıristiyan Dünyası'nın en ileri sınırlarını zorlamış oldu. Bu stratejik adalara sahip olmanın getirdiği avantajla, İslâm gerçekanlamda güçlü konumuna ulaştı ve 9. Yüzyıl'da Akdeniz'i tamamen kontrolü altına aldı. 826'da Roma yağmalandı ve Papavergiödemeyezorlandı. 12. Yüzyıl'a gelindiğindeHıristiyanlık Mağrib'de ortadan kalktı. Buçağda, Hıristiyanlık sadece durdurulmakla kalmadı, aynı zamanda geri püskürtüldü veAvrupa'da Latin Batı ve Yunan Doğu arasına sıkışıp kaldı. Bunun otesinde, İran ve Bizans arasındaki dahasonrakiçatışmalar, Avrupaçevresindeyukselen Müslümanlarınyolunu açmaksuretiyle, kendisonlarını hazırladı

İslâmın yukselişinin uyanışageçtiği dönemde yeniAvrupa fikri, "Avrupa" terimiyle Kıta'nın kuzey-batısını tanımlamaya başladı. Akdeniz'in büyük bir kısmının Müslümanlara kaptırılmasının ardından, *Occident* (Batı) güney-batı barbar topraklarınıda kapsamaya başladı.Batı az ya da çok Akdeniz'i terk etmişti ve böylelilde, Bizanslılar doğu sınırındaki inisiyatiflerini de tamamen kaybetmiş oldular. Avrupalılar 863'te Araplarıyendilerve 11. Yüzyıl'ın ortalarında Selçukluhanedanının yükseldiği döneme kadar, körfeze yerleşen Araplara karşısaldırgan bir politikatakip etmeyebaşladılar(Obolensky, 1971, s. 71).

Hıristiyan Dünyasıve Avrupa

Karanlık Çağlar olarak bilinen, Batı'da en son Roma İmparatorunun tahtan indirildiği 476 yılı ile Charlemagne Hanedanı (Carolingian [Karolenj]) İmparatorluğu'nun başlangıcı olan

9. Yüzyıl'a kadar suren bu donemde, Roma artık, Avrupa'nın merkezi olmaktan çıkmıştı. İmparator Diocletian ve Constantine tarafındangerçekleştirilenreformlar,Roma İmparatorluğu'nun doğusunun, yani Bizans İmparatorluğu'nun varlığını sürdürmesini sağlamaktan öteye gidemedi. 5. Yüzyıl'da Germenik kabilelerin büyuk topluluklarhâlinde gerçekleştirdikleri göçün ve müteakip yüzyıllarda İngiltere'de Anglo-Sakson krallarının güçlenmesinin ardından, Avrupa uygarlığının merkezi kuzey-batıya doğru kaydı ve Baltık Denizi'nin önemi Akdeniz'e göre arttı. Germenik kabileler imparatorluğu kuzeyden çökertirken, İranlılar doğudan saldırıyorlardı. Batı Avrupaçevredengeleceksaldırılarakarşıtamamenkorunmasızdı.9. Yüzyıl'da Vikingler güneyden sıkıştırırken,Macarlar batıdanveMüslümanlarda güneyden ilerlediler. Bu ortamda Avrupa fikri, yeniden revaçbuldu (Leyser, 1992, ss. 40-1). Avrupafikrinintarihselanlamdabiricikliğive özerkliği,tezatlık üzerindeoluşmayabaşlamıştır.Barbarveİran istilalarısonrasındagelişenİslâm istilaları, Hıristiyan-olmayan dunyayakarşıbirbütün olarak Hıristiyan Dünya'ya, Avrupa kimliğihissini veaidiyetini kazandırmıştır.Avrupakimliği,kuşatmaresnasında kazanılmışzaferin soncunda ortaya çıkmamıştı; aksine bozgunun oluşturduğu bir mentaliteydi. Fakat Frenklerden Vikinglere kadar, kuzey kabileleri tarafından Hıristiyanlığın yavaşyavaş kabulgörmesi, barbarı HıristiyanÂlemi'netehdit oluşturmaktan çıkardıveAvrupadüzeninebenzeyenbiryapınınoluşmasınayolaçtı. Merkezi kuzeybatıdaoluşanbir Avrupa uygarlığınıngelişimine doğrugiden konjonktür, kendisini 'Avrupa'nın babası' olarakgoren Charlemagne'ın yükselişiyle sağlandı(Fischer, 1957,s. 115). Avrupa,Akdeniz'iterketmiş, Baltık'adoğruyönelmişti.Bugeri çekiliş,beraberindeyeni bir kimliğin kazanılmasını getiriyordu.

Hıristiyanlık, Batı monarşilerine, İslâmın d rdurulamaz ilerleyişiyledesteklenengüçlübir meşruiyetefsanesini getiriyordu. Batı'da Charlemagne İmparatorluğu'nun 10. Yüzyıl'da çöküşünün ardından doğanfeodal sistemin hükümranlığı altında merkezî bir politik otoritenin olmayışı nedeniyle, kültürel birlikteliğe duyulan ihtiyaç büyüktü. Boyun eğme etiği ve güçler hiyerarşisi anlayışınasahip Hıristiyanlık, kentlive seküler ticaret ve sanat dünyasından daha çok; yerleşik tarım hayatına dayanan feodalizme uygundu. Coğrafî bir terim olarak Avrupa nosyonu, Batı'nın Hıristiyan bölümüne, gittikçe etkin bir biçimde uy ulanmaya başladı. Avrupa, kuzey-ba tıyavur u yaparak Hıristiyan halkları nosyonu ile özdeşleşti. İslâmın yükselişiyle birlikte, Doğu ve Batı arasındaki eski bağlantılar süregelen karşıtlık temeline otu rdu. Av rupa'nın kuzeyini ve guneyini içine alan, Alplerin ayrım no ktası o larak tayin edildiği ve "modern Avrupa"olarak bilinen c oğraf yanın kimliğindeki büyük ve uzun süreli değişim ve donüşum, Ortaçağ Hıristiyan Dünyası'nı oluşturdu. BaltıkDenizi'nden Ka radeniz'e uzanan yeni bir sınır oluştu. Bundan sonra Doğu ve Batı arasında, uygarlığın temsilcisi olarak görülen *Occident*'le (Batı) iyilik bir kefeye; *Orient*'in (Doğu) barbarlığı ile kötülük farklı bir kefeye konularak, ahlâkî-dinî alanda büyük bir ayrım ve bölünme meydana geldi. Avrupa'nın kimliği, *Orient*'le olan kökensel bağlar tamamen yok sayılarak manevî-edinsel bir üstünlük duygusu üzerine kurgulandı. İslâm tarafından ortaya konulan düşmanlık imajı olmaksızın Hıristiyan Batı, Avrupa toplumlarının çeşitlilik arz eden elementlerini birleştirmeye n uktedir tekveyüksekbirkültürüelde edemezdi.

Bu Batı ve Hıristıyar üstunlüğü duygusu, ilk Avrupafikirlerinunbazılarındaifadeedilir. Hıristiyanlığın ilk dönemlerin

de, Avrupa, Asya veAfrika halklarının Nuh'un üçoğlunun soyundan geldikleri fikri doğdu: Yasef (Japheth) Yunanlıların, putperest bir Roma kabilesi olan Gentillerin ve Hıristiyanların; Sam (Shem) Yahudive Arapların; Ham ise Zencilerin atasıdır. Hıristiyan mitolojisindeAvrupalıların babası olarakkabul edilen Yasef, Asya özelinde Yahudileri temsileden Sam'a ve Afrika ve Afrikalılar demek olan Ham'a üstünlüğünü kabul ettirmiştir. Bu fikir modern zamanlarda, dünya halklarını ırklara bolmeyi amaçlayan Avrupa-merkezci (Eurocentric) tarih felsefeleriniinkullandığı birkavramsalaraçolarakvarlığınısürdürmüştür (Mudimbe, 1988, s. 46). Roma'nın gerilemesiyle birlikte,Hıristiyan*ekumeni* (uygarlaşmışdünyası)ortayaçıktı ve Avrupa, dar anlamda Hıristiyanlık diniyle ve onun küresel emelleriyle özdeşleştirildi.Roma'da dalkavuklar, bınyılı aşkın bırzamandilimi içinde,Hıristiyanlıkve kafirlerarasındakiantitezim bir uzantısıolarak; uygarlıkve barbarlık ikilerinikorumayıbaşardılar.Hıristiyanolmayandünyagayr-imedeni ve barbarolarakgörülürken,diğeryandan Hıristiyanlık,kültürel üstünlükve uygarlıkla bütünleştirildi

Hıristiyanlık etkin olarak 8. Yüzyıl ve sonrasında "Avrupalılaştırıldı". Kökensel anlamdaAsyatik bir kült olan Hıristiyanlık, Roma'nın emperyal ideolojisi hâline dönüştü ve en sonundaAlman Devleti'nin (*German Reich*) himayesi altında Ortaçağ Hıristiyanlık Dünyası'nın meşrulaştırıcı miti ve evrensel bir realiteye dönüştü. Hıristiyan Dünyası (Christendom) tanımlaması,9. Yüzyıl'danitibaren kullanılmayabaşlandı (Philip, 1988, s. 32). Bir ifade olarak Hıristiyan Dünyası, nispeten geç gerçekleştiği için–11. Yüzyıl'a kadar genel kullanımda değildi– Avrupafikrinin daha da geç icat edilmiş olması gerçeğinin karşısında hayrete düşülmemelidir. Tarihsel

kronolojinin temeli olarak Hıristiyan Çağı nosyonunun kurulmasından itibaren geçen ilk üç asırda, Muhammed'in 632'de ölümünün ardından İslâm, kendi sistemini kurmuştu (Herrin, 1987, ss. 1-6). Evrensel imparatorluk fikri, imparatorluk geçmişinin nostaljisine dayanan tarihsel hafızayı işleyen Kilise tarafından devralındı: Evrensel imparatorluk evrensel kiliseye dönüştü ve imparatora tapınma kültü yerini papaya ve papalığa tapınmaya bıraktı. Bu dönüşümle beraber Roma vatandaşı, Hıristiyan tebaa hâline geldi. Böylece, evrensel imparatorluk arayışı Avrupa kimliğinin vazgeçilmez bir bileşeni oldu. Fakat, Wallace Hadrill'in (1985, s. 151) vurguladığı gibi, ' gerçek şu ydu ki, çoğu insan, durumunu bu doğrultuda göremedi ve Avrupa'nın birleşmesini, bu fikrin atası olan, Kutsal Hıristiyanlık İmparatorluğu ideali (Imperium Christianum) gibi, aşırı derece abartılı ve gerçekleşmesi güç bir ütopya olarak gördü'.

Bununla birlikte, Avrupa kelimesi 15. Yüzyıl'a kadar çok nadir kullanıldı. Avrupa ile tamamen özdeşleşmiş olan Hıristiyanlığın teritoryal anlamda bütünleşmiş bir kültürü ifade etmemesi nedeniyle bu durum, hiç de şaşırtıcı değildi. İlk başlarda, özel anlamda Avrupa'ya özgü olamayan, evrensellik iddiasında bulunan ve Avrupa birleşmesinden daha çok öncelik ve üstünlük taşıyan Hıristiyan birleşmesi fikri, Avrupa kimliği ve fikrini zaman içerisinde büyük bir belirsizlik içine itti. Yunan ya da Bizans Kilisesi gittikçe *Orient* (Doğu) ile özdeşleşti. Bizans İmparatorluğu, Frenkler ve Almanarddılları Ottonianların yeniden toparlanmalarının akabinde yaptıkları gibi, Avrupa nosyonunu asla tekeline almaya çalışmadı. İki imparatorluğun birbirinden ayrılmasıyla *ecclessia* (kilise) ile *imperium* (imparatorluk) ya da Hıristiyan Dünyasıyla Avrupa'da büyük bir bölünme sürecine girdi. Avrupa'da değişerek ve dönüşerek

günümüze kadar gelen bu bölünme, iki ayrı yarısı farklı diller konuşan ve farklı kültürel ve törensel adetler taşıyan Hıristiyan kilisesinde de ciddi ayrılıklarave hizipleşmelere yolaçtı (Chadwick, 1990, s. 228). 451'de Chalcedon (Kadıköy/Kalkedon)Konseyi'nde Ortodoksluğu yürürlüğe koyma çabası, gelecekteki ayrılıklara da zemin hazırladı. 789'da Charlemagne'ın Bizans'ayenilmesi Avrupa'daki bölünmeyi hızlandırdı. 1054'teİstanbul'daPapalığındoğu kiliselerini aforozettiğini belirtenbulteninyakılmasının ardından, DoğuOrtodoksKilisesi ile Batı Roma Kilisesi arasındaki bölünme görünür hâle geldi. Bunun sonucu, 1204'te Dördüncü Haçlı Seferi'nin düzenlenmesi ve İstanbul'un yağmalanması oldu. Bu donemde eklemlenerek şekillendirilen Avrupa fikri, Yunan Kilisesi'ni Latin Batı'dan yabancılaşmasını sağladı.

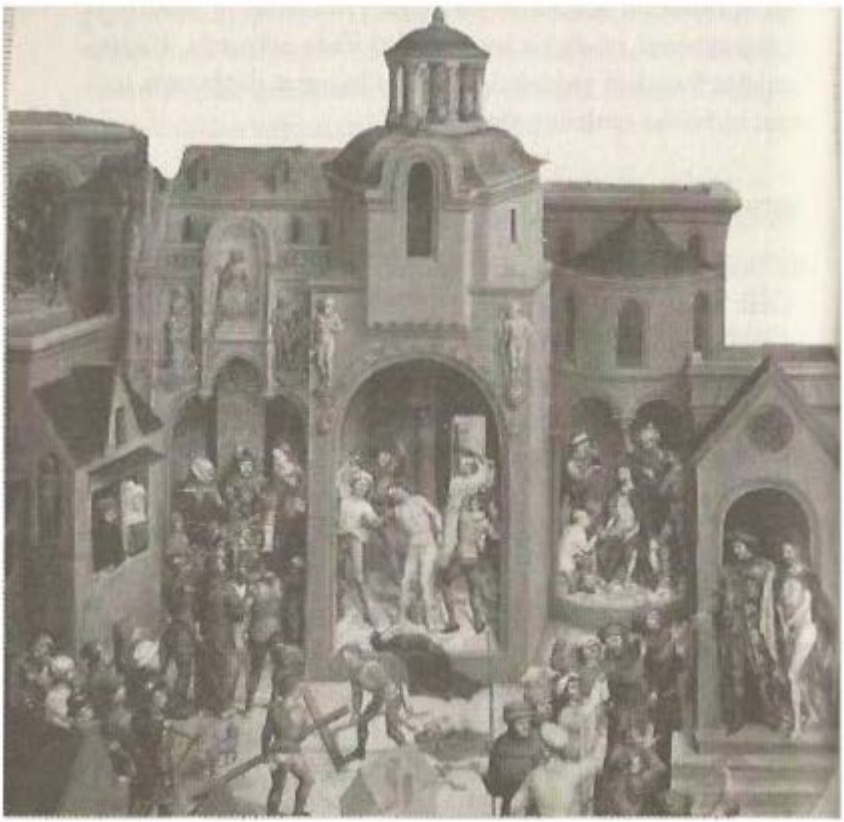
Bizans İmparatorluğu'nun kimliği kutsalla sekülerin iç içegeçtiği, birbirleri içindeeriyip birleştiği birdevletmodeli üzerinekurgulandı. Latin Batı'da ise aksine,kültürel ve politik kimlik oluşturma modeli devlet ve kilise ayrımına dayanıyordu. İşte bu tercih, Batı'nınayrışanve farklılaşangelişim yolununtemelini oluşturdu. Bu, Batı için,Bizans Devleti'ne ayak bağıolan meşruiyetyukünden kurtulmak demekti. Bu durum, uzun donemde oldukça farklılaşmış gelişim mantığınıkazanmaktaolan Batı'nın lehinebir olguydu. Bu anlayış, Avrupa fikrinin, Hıristiyan Dünyası'nın dinî kimliğini pekiştirdiği bir dönemde, Batı'nın sekülerbir kimliğe doğrunasıl evrimleştiğini gostermekteydi.

Müslümanların ilerleyişisonucunda belirlenen Avrupa'nın sınırları ile Hıristiyanlık, OrtaçağAvrupası'nın etkin ve teritoryal dinihâline geldi. İsa, Avrupalılaştırıldı ve Haç, Avrupa egemenliğinin evrensel sembolü oldu. Bundan sonra, Hıristi

yan olmak, yalnızca Romalı ya da Romalıların taklitçisi olmak değil; aynı zamanda, evrensel Hıristiyanlık politik arenasının da bir üyesi, yani ekümen (evrensel) olmak demekti. Avrupa, uzun bir zaman Frenk İmparatorluğu ile özdeşleştirilen Hıristiyan Dünyasının, seküler kimliğiydi. Avrupa fikri, Ortaçağ Hıristiyan Dünyası'na *Orient* (Doğu) ile yüzleşebilecek belirli bir teritoryal birliktelik kazandırdı. Ancak bu birliktelik, sadece karşı tarafla yüzleşmeye mücadele için oluşturulmuştu; dolayısıyla, Ortaçağ krallıklarının Batılı sistem içerisindeki gerçek bölünme ve ihtilaflarını gizlemede başarılı olamadı. *Orient* nosyonu Küçük Asya, Asya, Hindistan ve Mağrib'in tüm putperest ve dinsiz topraklarını ifade ediyordu. Hıristiyanlığın Batı'daki yükselişi, *Occident* kavramı ile Avrupa terimini birbirine eşitlemiş oluyordu.

Sonuç

Bu bölümün amacı, Avrupa fikrinin tarihî, coğrafî bir kurgu olarak ve kültürel-politik bir fikir olarak işlevlerinin arasındaki gerilimi göstermektir. Avrupa fikrinin bağlantılandırıldığı ilkesel politik kutuplaşma, yani, Hıristiyan Dünyasıyla İslâm Dünyası'nın kutuplaşması, gerçekte, Avrupa fikriyle çok az ilintiliydi; ancak bu nosyonun gelecekteki şekillenişini büyük çapta etkiledi. 10. Yüzyıl'da, Avrupa fikri, saltcoğrafî ifade olmaktan çıkıp, politik kullanımları olan kültürel bir fikre dönüştü ama, Avrupa fikri, Avrupa kimliğinin temeli olarak istikrar kazanamamıştı. Avrupa fikrinin güçlendirilmesi ve bu fikre dayalı bir kimliğin oluşturulması bir sonraki bölümün ana temasını oluşturmaktadır.

3

AVRUPA'NIN BATILILAŞTIRILMASI

Teorik Perspektifler

Bu bölüm, kültürel bir çerçeve olarak, Avrupa fikrinin güçlendirilmesi ve Ortaçağ'da Avrupa kimliğinin oluşumu ile ilgilidir. Müslüman Doğu'ya karşı Avrupalıların oluşturdukları Haçlı Seferleri Batı'nın makus talihini güzel bir geleceğe dönüştürmeyi başaramayınca, Hıristiyan Batı olarak Avrupa kimliği, düşmanlığını İslâma odakladı. Fakat kültürel bir model olarak Avrupa fikri, Avrupa'nın merkezini Akdeniz'den Baltık Denizi'ne kaydıran Kutsal Roma İmparatorluğu'nun ortaya çıkışıyla beraber büyük ölçüde gölgelendi. İmparatorluğun kuruluşu, Avrupa fikri ile uygarlığın koruyucusu olarak kendine meşruiyet alanı yaratmaya çalışan Kutsal Roma İmparatorluğu arasında uzunca bir süre devam edecek bir gerginliğin doğmasına yol açtı. Modern Batı Avrupa, İmparatorluğun, kurallarını geniş topraklara hâkim kılmadaki başarısızlığının bir sonucu olarak görülebilir.

15. Yüzyıl'ın sonuna kadar Avrupa fikri, temel anlamda coğrafî bir ifadeydive Batı'daki en baskın kimlik sistemi olan Hıristiyan Dünyasının güdümüaltındaydı.Batı olarakAvrupa fikri, "keşifler" çağındaki fetihler sayesinde güçlendirilmeye çalışıldı. Daha sonralarıAvrupa, Hıristiyan Dünyası ile birlikteliğinden hızlıbir biçimde uzaklaşmaya veözerkbir söylem oluşturmaya başladı. İstanbul'un Türkler tarafından 1453'te fethedilmesive 1492'densonraBatı Avrupa güçlerininkolon yalgenişlemesinin sonucunda, 17. Yüzyıl'ınsonunakadartam olarak Avrupa kimliğini oluşturamasa da, Avrupa fikri, özgul anlamda Avrupa değerleri olarak kabul görecek bir sistemle bağlantı içerisine girdi. Böylece Avrupalı-olmayan güçlerle yüzleşme, Osmanlı yayılmasına karşı gösterilen direnç, Avrupa fikrini özgül anlamdabir Avrupakimliğinin kurgulanma sında odakhâlinegetirdi.

Tüm bunlardan dolayı bu bölümde sözünü ettiğimiz dönemde tanıklık ettiğimiz gelişme, Avrupa fikrinin, Avrupa'yı coğrafî bir alan olmasıyla değil, "uygarlığa dayalı" değerler sistemiyle tanımlayan birAvrupa kimliğine dönüşümüdür. Bu harekette Avrupafikri,kültürelbir referans çerçevesi olarak yeni kimlik oluşum süreçleri veyenigüç merkezlerinin yaratılması bağlamında Hıristiyanlığın yerini aldı. Bununla birlikte, bu yer değiştirme sonucunda, Avrupa'nın kültürel fikri ile atıfta bulunduğu coğrafiçerçeve arasındabir gerilimdoğdu Bir kültürel çerçeve olarak Avrupa, denizaşırı genişleme sürecine girmiş olan uygarlığın normatif fikri hâline geldi. Ancak bu uygarlığın coğrafi bölgesinin ismi olarak, Avrupa'nın önemlibirkısmı Osmanlıhâkimiyetialtındabulunuyordu.Bu gerilimkolaycayatıştırılamayacaktı. DolayısıylaAvrupafikri, Amerika'nın fethi esnasında yükselen Avrupa iktidarının itici

gücü olanhegemonikBatı nosyonu tarafından gölgelenmeye başladı. Hıristiyan Dünyası ve Avrupa arasında var olan eski belirsizlik yerini, Batı Avrupa'daki kaygan merkeziyle hızla genişleyendünyasisteminindeğişen belirleyicileriolarakBatı ve Avrupaarasındakimuğlaklığabıraktı.

Doğu'dakilerlemenin bir süreliğine kesilmesiylebirlikte, deniz ötesi topraklar, Avrupa'nın yayılmacı emelleri için bir imkân yarattı. Keşiflerçağı, HaçlıSeferizihniyetininyeniden hortlaması şeklinde tezahür etti ama bir farkla: Bu hareket bu defa Batı'yla bağlantılıydı ve yeni mutlakıyetçi rejimlerinve Karşı-Reformcu Roma Katolikliğinin bir ürünüydü. Bu değişim ile birlikteyeni birşey doğmaktaydı: "Avrupalı"... Yeni Dünya'nın kazanımı, Batı'nın Müslüman Doğu karşısında bozguna uğradığı dönemlerenazaran,Avrupaüstünlüğüduygusunu büyükölçüde güçlendirdi. Avrupa'nın Atlantik'edoğru gelişen sömürgeleştirme akınlarında yeni bir mit yaratıldı. Bu, daha sonrakiyüzyıllardaBatı'nın uçsuzbucaksız sınırları içinde belirecek Kuzey Amerika kimliğinin önemli bir parçası hâline gelecekolan Batı'nın Avrupa mitiydi. Ve,EskiDünya olarakAvrupa, Yeni Dünya'nın kültüreldayanağı oldu.Avrupa uygarlığımitiböyleceilk meyvesinivermiş oluyordu.

Bu dönemde,Wallerstein'in (1974 ve 1980) "dünya-sistemi" olarak belirttiği alanın merkezi anlamında, Avrupa, sınırları kesin hatlarla tanımlanmışbirbölge hâline dönüştü ve daima batıya doğruilerlemegüdüsünedayanansüreklibir kimlik kazandı. 16. Yüzyıl'a kadarAvrupalılarıgörece olarakönemsiz kılan pek çok dünya sistemivardı (Braudel, 1979, ss. 80-5). Bunların içerisinde en önemlileri, 13. ve 14. Yüzyıllar'daDoğulu-Batı (*Oriental-Western*) dünya sistemive 16. Yüzyıl'da da Akdeniz uygarlığıydı (Abu-Lughod, 1989).Tüm bu gerçek-

likler Marshall Hodgson'ı (1962/3, s. 250) şu sonuca ulaştır mıştır: "Avrupa modernliği, bir bütün olarak modern-öncesi Afro-Asya tarihsel terkibine dayanan genel tarihsel koşulların parçalanmasının bir sonucudur". Bütün bu değerlendirmelerden sonra, bu değişimve dönüşümsürecinde oluşturulan "Avrupa birleşmesi"nin, "icatedilmiş" bir birliktelikolduğunun farkına varmak son derece önemlidir. Avrupa'yı tahayyül etmek demek, belirli ve özgul bir söylemi ötekiler üzerine hâkimve imtiyazlı kılmak demektir.Ortaçağ'dabu üstünlük soylemi, İslâma karşı Hıristiyanlık söylemiyken; bu karşıtlık, moderndönemin başlarında yerini, doğa üzerine uygarlığın zaferisöylemine bırakmıştır.

AvrupaYönetim Şeklinin Ortaya Çıkışı

Avrupa'nın katı coğrafî tanımından bugün anladığımız, Avrupa'nın Ortaçağboyunca, Paul Valery'nin yerinde tabiriyle, "Asya'nınbir yarımadası"vediğer coğrafyalara nazarandaha az nüfusa sahip olduğuydu. Avrupa'nın toplam alanı, doğu sınırındakikısmi değişimlere bağlıolarak, yeryüzünün tüm toprakyüzeyinin %7'sinden daha fazladeğildi. 10. Yüzyıl'a kadar "Avrupa", kuzey bölgeleri içine almadığı için, bugünkü büyüklüğününüçte birikadardı.Çin'le mukayese edildiğindeteknolojikanlamdaoldukçageriydi(Needham, 1961).7.Yüzyıl'dan 13. Yüzyıl'ınsonlarınakadarT'angveSung hanedanlıklarının idaresialtındaki Çin, Batı'dan çokdaha yuksek seviyede bir gelişim seyri kaydetti. Bu dönemde Batı Avrupa, nüfus hareketleri ve Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden kaynaklanan bir parçalanma sürecine girdi. Ortaçağ Avrupası, dükalıkları, piskoposlukları, prenslikleri ve kent devletlerini içinealan 500 civarında politik kurumdan oluşmaktaydı (Tilly, 1990, s.

45). Batı Avrupa, *Orient* (Doğu) ile mukayese edildiğinde de oldukça zayıftı. 14. Yüzyıl'ın başlarındaki "Kısa Buzul Çağı" ve ardından meydana gelen 1347-50 Kara Ölüm, nüfusun üçte birini yok ederek Batı Avrupa'yı büyük ölçüde zayıflattı. Aksine, Doğu Bizans 14. Yüzyıl'da bu felaketlerden çok az etkilenerek büyüme sürecine girdi. Bunun ötesinde Avrupa, Müslümanların yayılmasına karşı kendilerini savunabilecek askerî güç açısından da oldukça zayıf bir donanıma sahipti.

Sadece Yüksek Ortaçağ'da (900-1250) Batı, Moğol istilası sonucunda duraklama sürecine giren Çin'e yetişmeye ve hatta onu geçmeye başladı (Jones, 1987; Chirot, 1985). Batı Avrupa, Hodgson'a göre (1962/3, s. 248), çevresel ve hatta Ortaçağ'ın sonuna kadar geri bir rol üstlendi. Ming hanedanlığının (1368-1644) yükselişini müteakip olarak gerçekleşen iyileşme dönemi sayesinde Çin'in düşüşü dengelenmiş olsa da, kapitalizmin gelişmesi ve Batı'da doğan ulus-devlet sistemi, sonuç olarak, Çin'i oldukça geride bıraktı (Mann, 1986).

Bundan dolayı, Batı'nın görece azgelişmişliği, sonuçta uzun dönemde lehine olacak olan gelişmelere yol açtı. Avrupa, Karanlık Çağlar boyunca süregelen parçalanma dönemi sonucunda, eski imparatorluklar şeklinde ortaya çıkan Antikite'nin yükünden kurtulmuş oldu ve böylece doğu imparatorluğunu ve gelişimi feodalite öncesi üretim tarzı tarafından boyunduruk altına alınmış olan doğu uygarlığını gündeme taşımış oldu (Anderson, 1974a). Örneğin, geniş insan kitlelerinin ölümüne yol açan Kara Ölüm, Batı'da kapitalizmin doğuşunun önemli koşullarını sağladı. Doğu'nun görecelerle yiyi, nihaî anlamda Antikite'nın varlığının devamını ifade etmiyordu. Antikite sınırlarını aşmış ve ikinci bin yıldan zaman çalıyordu ve Batı'nın diğer uygarlıklara kıyasla geriliği feodal üretim tar-

zına geçişin ilk işaretlerini oluşturuyordu. Gelişimin temelleri daha önce atılmış olmasına rağmen, Batı 17. Yüzyıl'a kadar Doğukarşısında üstünlüğünü kuramamıştı.

Karanlık Çağlar boyunca, 4. Yüzyıl'dan 9. Yüzyıl'a kadar, "Avrupa" bu kavramla sadece Hıristiyan Âlemi'ni kastediyoruz– İslâma karşı varlıkgösterebilecek kapasitedenyoksundu. Feodalizmin ilk dalgası, 5. Yüzyıl'dan 9. Yüzyıl'a kadar olan dönem,statikbirtarım dunyasından ötebir şey üretememişti. Ancak, 900'le 1250 yılları arasında hüküm süren Yüksek Ortaçağdönemiyledir ki, Hıristiyan Âlemi,feodalüretimtarzında ileri bir adım atabilmiş vebu adımlabirlikte yaşayan Avrupa'nın nüfusu iki katına çıkmış, ticaret belirmeye başlamış ve Doğu'ya karşıbiratak oluşturulmayabaşlanmıştı. Sınırlardaki görecegenişlemeye rağmenesasında bu bir başarısızlıktı,zira Batı,dünyanınefendisiolmahırsını pratiğeaktaramamıştı;fakatbu sonsuzadek sürecek birbaşarısızlık değildi.

Carolingian (Karolenj) İmparatorluğu'nun çöküşü, 9. Yüzyıl'dan itibaren pek çok küçük bağımsız Hıristiyan krallığının doğmasına yol açtı. Feodalizmle güçlendirilen bu krallıklar, dahasonrakiyuzyıllardadikkatedeğer nuktardatoprağasahip oldular. En dikkate değer olan, 1066'da İngiltere'nin fethinin akabinde,Araplardan Palermo'nun alınışıve 1091'deSicilya'nın topraklarına katılışıyla Norman iktidarının ortaya çıkışı oldu. 12. Yüzyıl'dalspanya'nın yenidenfethibu gelişmeleripekiştirdive 13. Yüzyıl'ın başlarında Akdenizbeşyüzyıl aradansonra, Hıristiyantüccarlar tarafındangeri alındı. Bu gelişmeler,Fransız uygarlığının büyümesi şeklinde Avrupa'nın genişlemesini sağladı. Norman iktidarının 1066'dan sonra İngilizAdalarını ve 1072'den sonra Sicilya'yı etkisi altına alması aynı dinamiğe bağlıydı. 1000 ve 1250 yılları arasında feodalizme dayanan

tümyeni uygarlık modelleribatıda İrlanda'ya, doğuda ise Kudüs'e kadar tek-biçimli bir toplum önererekgenişledi (Bartlett, 1993). Bu yeni çerçeve, Avrupa diye isimlendirdiğimiz şeydi: Franko-Lâtin Hıristiyanlığının genişlemesi parolası...

Mücadeleİdeolojisinin Doğuşu

Avrupa kimliği açısından önemli olan, teritoryal genişlemeden ziyade artan iç homojenlikti. Hıristiyan cemaati fikri, Ortaçağ krallıkları için meşrulaştırıcı bir mit olmakla kalmadı, ayı zamandaolmaması durumundadilve etnikgelenelderaçısından ayrılacakolan grupların kültürel birlikteliği için iyi bir ortamı oluşturdu. Resmi ayin ve merkezi olarak örgütlenmiş ve militan piskoposluk tarafından güçlendirilmiş Avrupa, Müslüman Doğu'ya karşı yenibir karşı-atak geliştirdi. Sonuçta, meydana gelen mücadele ideolojisi, Avrupa kimliğinin bütünleştirici birunsuroldu.Haçlı Seferleri'nin önemi,daha sonraAvrupa kimliğinin çekirdek unsuruolacak olan, etno-kültürel açıdan homojenleştirici kimliğin oluşumunu şekillendirmesidir.

Haçlı Seferleri, Hıristiyan Âlemi'nin kolektif hareketliliğiydi ve OrtaçağAvrupası'na güçlü bir teritoryal kimlik verdi. Batı Avrupa'da feodal krallıkların politik enerjisi kolonileşme yönünde doğuya doğru bir harekete dönüştü. Bu hareket, İslâma karşı Hıristiyan Âlemi'nin karşı atağı idi ve kafire karşı Kutsal Savaş fikrini doğurdu. Haçlı Seferleri, 10. Yüzyıl'daAbbasi Hanedanlığı'nın Büveyhoğulları tarafından devrilmesiyle İslâm dünyasında ortaya çıkan kriz dönemından faydalandı. Bu bölünmeveyenilenmedönemi,Sunnî İslâmabağlı,1055'te Bağdat'ta kurulanveAnadolu'yadoğrugenişleyenveyükselen bir Türk hanedanlığıolarakortaya çıkan Selçuklularınüstün-

lüğüne dayanan yenibir güç merkezinin oluştuğu 12. Yüzyıl'a kadarsürdü. İslâmın politikbirliği,sırasıylaCordoba,Kahireve Bağdat çevresinde oluşan pek çok birime ayrıldı. Selçukluların 1071'de Malazgirt Meydan Muharebesi'nde Bizanslıları hezimete uğratması, onlaraAnadolu'nun büyük bir bölümünü ele geçirme fırsatıverdiği gibi, dörtyuzyıl sürecek olanHaçlıSeferleri'nihızlandırdı.Gittikçegerileyen vetoprakkaybeden Bizans, bu sırada Küçük Asya'nın büyük bir bölümünü elinden çıkarmıştıvenihayetindeVII. Gregoryve onun hâlefi II. Urban'ın yardımını istedi. II. Urban 1095'te Clermont'ta verdiği vaazın ardından Birinci Haçlı Seferi'ne (1096-99) çıkarak bu çağrıya cevap verdi. Herne kadar Urban'ın tinlübir söylevkaydıyoksa da İngilizvakanüvislerİslâmî tehditbağlamında, Avrupa'nın Hıristiyanlıkla pozitif yöndeözdeşleştirilenbir Avrupakimliğineilk defa atıftabulunulduğunubildirirler(Hay, 1957,s.32).

Bu dönem aynı zamanda Lâtin Batı'nın yeniden fethi dönemi idi.Leonve CastileKralıAlfonsoVI, 1084'te Toledo'yu Müslümanlardan aldı. Bu olay, Hıristiyan Âlemi'nin büyük bir zaferi olarak algılandı; oyleki,yenive daha büyukAvrupa'nın ortayaçıkışının dönüm noktası sayıldı. 1699'da Macaristan'ın gerialınmasınakadar yenidenfethedilen ilk Hıristıyantoprağı Fransaidi (Lomax, 1978, s.1). Bununlabirlikte,Arap güçlerinin kendilerini yenilemeleri sonucunda İberya yarımadasına yönelen Hıristiyan ilerleyişi 13. Yüzyıl'a kadar başarısız oldu. LâtinBatı bundan dolayı Doğu'yla yuzleşme noktasındadoğu sınırında yoğunlaştı. "Soğuk Savaş" kavramı, 13. Yüzyıl'da Müslümanlar ve Hıristiyanla arasında ortaya çıkan gerginliği ifade etmek üzere, ilk defa kullanıldı (Bozeman, 1960, s. 426) veKendi(*Self*) veÖteki (*Other*)dikotomisiAvrupakimliğinin belirleyicigücü olarakyüzyıllarcavarlığını sürdurdü.

Haçlı Seferleri'nin aktorleri, aralarında var olan farklılıklarla baş edemiyorlardı. Hıristiyan Âlemi'nin birliği, ancak ortak duşmana karşı geçici olarak tesısi edilebilen bir birlikti. Ayrıca, 12. Yüzyıl'da Muslumanaskerîgücünün donanımlıbir şekildeortayaçıkışıyla,bu aktörler zorduruma duştü. 1187 yılı civarında Kudüs Müslümanlar tarafından yeniden ele geçirildi.Dahasonra gerçekleştirilenseri seferler de Batı'nın kötü giden talihini tersine çevirmeye yetmedi. Haçlı seferi aktörlerinin kurdukları feodalkrallıklar zamana karşı iyi bir sınavveremedi ve 13. Yüzyıl'ın sonunda bu topraklar, Kutsal Topraklarınıçerisinde bulunan en son Hıristiyan ülkesiolan Akra'nın 1291'de düşmesiyle tamamen ve yeniden Müslümanlarınelinegeçti.

Avrupa fikri Haçlı Seferleri açısından merkezî bir önem taşımıyordu; bilakis bu seferler bu fikrin inkârıydı. Haçlı savaşçıları, "Tanrı'nın ordusu" ya da "Tanrı'nın mihmandarı" olarak anılmaktavesembol olarakulus-üstü bir iıngeolan Haç'ıkullanmaktaydılar (Bartlett, 1993, s. 261). Haçlı savaşçıları krallıklarıpolitikkimliklerinikorumakla beraber, Hıristiyanhacıların da sembolü olan haçve kılıç sembolünüadetabır kolektif kimlik olarak kullanmaktaydılar. Bununlaberaber, budönemde "Frank" terimi "Avrupalı" nosyonundan daha yaygın bir kullanımalanıbuldu. Avrupa açıkçatanımlananbirvarlıkolma sürecinegirerken, "Avrupalılar"hâlâortada yoktu. Belirgin bir şekilde, Bizanslılar, Muslümanlar gibi, kökenleri ne olursa olsun bütün Batılıları "Franklar" olarak tanımladılar (Bartlett, 1993,ss. 103-4).Çinliler 15. Yüzyıl'daAvrupalılarlayuzleşmeleri neticesinde, Frank kavramını kendi dillerine, bu defa alaycı ve küçük düşurücü bir ifadeyle dâhil ettiler (Bitterli, 1993) Hıristiyanlar ve kafirler ikilemi, daha sonra gerçekleşecek olan

Avrupalılar ve barbarlar zıtlığından daha büyük birönem taşıyordu.Birbirinekarşıt kimliklerinhasmânesistemininşasına atfedilenterimler, süregelen farklılık nosyonu ve ötekilikkavramıüzerinden yaratılmaktaydı.Kudüs'ünHaçlı savaşçılarınca işgale uğradığı 1099 ve 1187 tarihleri arasında, Avrupa'dan ziyade Hıristiyan Âlemi'ne yapılan vurgu, Hıristiyanlık Avrupa sınırlarının ötesinegeçtiği için, hiç deşaşırtıcı değildi.

Batı'dakibaskın güç artık Bizans değildi. Bizans'ın devri geçmiş ve Bizans 1071'de iki hezimete birden uğramıştı; bunlardanbiri Malazgirt'te Türkler, diğeri iseBizans İtalyası'nın ilk kentlerinden Bari'de, Batı'nın yükselen gücü Normanlar tarafından gerçekleştirildi. İstanbul'un (Constantinople)yağmalanmasıyla sonuçlanan Dördüncü Haçlı Seferi'nden sonra, İmparatorluk eski şaşalı günlerine yeniden dönemedi. Doğu İmparatorluğunun HıristiyanÂlemi'ne duşmanlığı, HaçlıSeferleri sonucundadaha daarttı. Bizanslılarbu seferlerisadece İslâma karşı bir Hıristiyan gücüolarakdeğil,aynı zamanda kendi varlıklarını tehlikeye sokan çetin ve zorlu bir tehlike olarakalgıladı.BöyleceHaçlı Seferleri Avrupa'yıhemiçeriden hemdedışarıdanetkinbir biçimdebölüpparçalamışoldu.

Avrupa Kimliği ve Doğu Sınırı

Türkler tarafından kurulan Osmanlı İmparatorluğu, Doğu'da oldukça önemli biraskerîgüçhâline geldi. 14. Yüzyıl'ınbaşlarında, Osman, Anadolu'nun kuzey-batısında, gelecekteki imparatorluğun temeli olan bir devletkurdu.Turkler 1354'te Çanakkale Boğazı'ndan (Dardanelles) Gelibolu'ya geçip 1361'de Edirne'yi başkentyaptılar. DahasonraSırplarınbozguna uğratıldığı 1389'daki meşhur Kosova Meydan Muhare-

besi'yle, Balkanlar'ı fethetmeye başladılar ve bu gelişmenin ardından tüm Hıristiyan Âlemi savunmaya çekildi. Haçlılara karşı bir sonraki Türk zaferi, 1393 Niccopolis'te (Sırpsındığı) Türk ilerleyişini durdurmakla görevli Haçlı ordularını bertaraf ederek Boğaz'ın her iki tarafında gücünü sergilemek tarzında gerçekleşti. Kara Ölüm'le zayıflayan ve köylü ayaklanmalarıyla istikrarını yitiren Lâtin Batı, 14. Yüzyıl'da İslâmın dirilişi karşısında çaresiz kaldı. 15. Yüzyıl'da Balkanlar'da, Anadolu'da ve Ege'de tartışılmaz bir Osmanlı hükümranlığını görmek mümkündü. 1453'te Sultan II. Mehmet, İstanbul'u fethetti ve son Bizans İmparatoru XI. Constantine'in ölümüyle Bizans İmparatorluğu son buldu.

İstanbul'un düşüşü, Avrupa modernliğini şekillendiren en önemli olaylardan birisiydi. Teamüllere göre, Doğu İmparatorluğu'nun Türklerin eline geçmesiyle, 1453'te Avrupa Ortaçağ'ı son buldu. Nihayet Sünni İslâm, Hıristiyan Dünyasına karşı çok büyük bir zafer kazanmıştı. Constantinople, "İslâmın kenti" anlamında İstanbul olarak yeniden isimlendirildi ve Sünnî Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti oldu. Yeryüzündeki en büyük İslâm uygarlığının başkenti Avru a'da yer almaktaydı ve "Avrupa'daki Türkiye" olarak yüzyıllarca anılacak olan yeni bir dönem başladı. Müteakip on yıl içinde, Küçük Asya'daki en son Hıristiyan yerleşim bölgeside Türklerin eline geçmişti. Bundan sonra Lâtin Batı savunmaya geçti: Yunan Hıristiyan Doğu İmparatorluğunun yok oluşuyla birlikte Lâtin Batı, Hıristiyan Dünyası'nın kalbine çarpıcı bir mesafede bulunan ve Avrupa topraklarının yaklaşık dörttebirini işgal etmiş olan İslâmla yakından tanışmış oldu. Eşit şekilde önem arz eden bir diğer olgu da, hem Avrupa'nın hem de İslâmın, Batı'nın doğu ınırındaki aynı topraklar uzerinde denetim

kurma çabasıydı. Ayrıca, tehlike ve tehdit sadece askerî açıdan mevcut değildi; Hıristiyanların büyük kitleler hâlinde İslâmı kabul etmeleri de bir diğer tehlike kaynağıydı (Lewis, 1993a, s. 13). Takip eden yıllarda, Osmanlı'nın 1517'de Suriye'yi ve Mısır'ı fethetmesi ve oradan Mağrib'e (Fas) uzanması sonucu Akdeniz'in güney ve doğu sahillerinde mutlak bir hâkimiyet elde etmesiyle neticelenen ilerlemesi 1453'teki gelişmeye ivme kazandırdı.

Ortaçağ'ın sonuna doğru, *Orient* ve *Occident* arasında dönemsel bir kırılmadan sözedebiliriz. Avrupa kimliği duygusu 15. Yüzyıl'da mevcuttu, fakat bu kimlik, zaferlerden ziyade bozgunlar tarafından şekillendirilmiş ve *Orient*'in ortak düşman olarak algılanması imajı üzerine kurgulanmıştı. Hay'a göre (1957, ss. 86-7), Türklerin durdurulamayan ilerlemesi ile bağlantılı olarak, Avrupa kelimesinin kullanım sıklığında gözle görülür bir artış sözkonusuydu. Papa Pius II, geleneksel Hıristiyan Dünyası (Christendom) nosyonu daha çok rağbet görmesine rağmen, İslâmî ilerleyiş bağlamında, Avrupa kelimesini de sıklıkla kullanır olmuştu. Nihayet diplomasi dilinin ortak kullanım alanında da benzer ifadelere rastlamak artık mümkün hâle gelmişti: "Ortak düşman, Hıristiyan cumhuriyeti, Hıristiyan dünyası, Hıristiyan Dünyası eyaletleri" (Hay, 1957, ss, 96 ve 114). Burke (1980, s. 23), Papa II. Pius'un İstanbul'un düşüşünü işittiğinde; "şimdi gerçekten Avrupa'ya, yani anayurdumuza kıstırıldık" dediğini belirtir. Türk tehdidi bağlamında, "Avrupalılar" sıfatını ilk kullananın, yine Pius II olduğu belirtilir (Yapp, 1992, s. 141). Onun Avrupa kavramsallaştırmasının sadece Latin Hıristiyanlığının değil, Türk ilerleyişinin ifadesi olduğu ve bu kavrama Yunanistan ve Balkanlar'ın yanısıra Bizans'ı da dâhil ettiği bilinir (Barraclough,

1963,s. 24). Hatta Rönesans'ın büyük hümanistleri bile Bab-ı Âli'nin,(Sublime Porte) Papalık(HolySee) karşısındagittikçeartanöneminin farkındaydılar. Bununenbüyükkanıtı, 16. Yüzyıl'da Osmanlı İmparatorluğu hakkındaki Avrupalı yayınlarınartışıydı (Springborg, 1992, s. 277). "İlkAvrupalı" olarak bilinen Erasmus, Hıristiyan prenslerinin Osmanlı iktidarına karşı birleşik bir cephe oluşturma hususundaki tartışmaları birkenara bırakmaları gerektiğine inanıyordu (Tazbir, 1986, ss. 11 ve 16) ve O, Türklere karşı mücadele edecek "Avrupa ulusları"nı bu yönde harekete geçmeleri için hararetleteşvik etti (Coles, 1968, s. 148; Curio, 1958, ss. 190-1). Lutherde aynı şekilde,Latın Hıristiyanlığının kendinden kaynaklanan yaralarını iyileştirebileceğiniveMüslümankâfirlerekarşı haçlı misyonunu üstlenebileceğini ummuştu. 1529'daki "Savaş Vaazı"ndaLuther,Almanya'dakiköylülerin"Büyük Korkusu"nu tetikledi ve Orta Avrupa'nın Türkler tarafından işgal edilebileceğiyönünde birtahmindebulundu (Bohnstedt, 1968; Coles, 1968, s. 146; Southern, 1962, ss. 104-9).

Avrupa kimliğinin kökenleri 16. Yüzyıl'da Türklere karşı gösterilendirençte bulunabilir (Beck, 1987;Schwoebel, 1967) Bu, kolektif birliktelikten ötedışlamailkesindenbeslenen bir bilinçti. Aynı zamanda bu kimlik, 1571'deki İnebahtıSavaşı'ndan (Lepanto) sonra Osmanlı'nın deniz hâkimiyetinin ortadan kalkmasıyla varlığını sürdüren bir kimlikti ve sömürgecilik döneminde Avrupa kimliğinin ırkçı nosyonuna zemin hazırladı. Bu zaman zarfında, Avrupa fikri, yeni kimlik oluşturma mekanizmaları için kültürel bir referans çerçevesi olarak Hıristiyan Dünyası kavramının (*Christendom*) yerini almaya başladı. Bu dönüşüm ile birlikte Avrupa, artık coğrafî bir alandan öte bir değerler sistemi olarak kendini sunmaya başladı. Ayrıca, Avru

pa kelimesinin Hıristiyan Dünyası kavramının yerini alması, Avrupa'nın bütününün Hıristiyan olmaması açısından da önem taşımaktaydı. Bunun ötesinde, 1453'teLâtin Batı'yakaçan Yunanyazarlarda Yunan kökenliretorikbirsöylemolan Avrupa kavramını, klâsik terminoloji için daha insancıl ve daha doğal bir seçenek olarak gördüler (Hay, 1957, ss. 87-8). 16. Yüzyıl'da, Bodin'le birlikte,Avrupa kavramının Hıristiyanlığın yerini alma sürecinde, bukavramınanlamsalaçıdanbir değişikliğeuğradığı açıktır (Fritzemeyer, 1931, s. 90). Fakat "Avrupalılar" fikrinin ortayaçıkışı,dahasonrakigelişmelerinen çarpıcıgöstergesidir. 1623'te Francis Bacon,"Biz Avrupalılar"ibaresinikullandığında,Avrupalıların kimolduklarıheniiz yeni yeniaçıklık kazanmaya başlamıştı (Hale, 1993, s. 46). Bundan dolayı, Avrupa söyleminin 16. Yüzyıl'ınbaşlarında yaratıldığını soyleyebiliriz, ki dın savaşlarının son bulmaya başladığı 17. Yüzyılsonlarına kadarAvrupakimliğikendi-bilinciyleoluşmamıştı.

Avrupakimliğinin oluşumu, aslındahaönceden belirlenmiş birşey değildi. Bu, 13. Yüzyıl'daAvrupa veDoğuarasındadikkate değer bir temasolduğu gerçeğini gösterir. Örneğin,Avrupa kralları'nın Moğol saraylarında temsilcileri vardı. 1245'te Papa Innocent (Masum) IV,Han'ın sarayına bir elçi gönderdi ve 1255'te Marco PoloAsya'ya doğru on dört yıl sürecekolan seferine başladı.Aslında Avrupalılar ve Moğollar arasında bir ittifakın gerçekleşmesi, 13. Yüzyıl'da gerçekbir olasılıkhâline gelmişti (Phillips, 1988,s. 22-5). Ming Hanedanlığının Moğolların yerine geçtiği ve Avrupa'yla temasların kesintiye uğradığı 14. Yüzyılortalarına kadar Çin kültürü, Avrupa tasavvurunun önemli bir parçasıydı. Bu olayın, Küçük Asya'da (Anadolu), Müslüman iktidarının yükselen akınına karşı Lâtin Batı'nın savunmaya geçtiğidönemde gerçekleşmesi önemliydi.

Hıristiyan topraklarının deniz aşırı topraklara doğrugenişlemesifikri aslaölmedi ve Hıristıyandünyanınhâkimiyeti ideali, azalanstatüsünü asla kabullenmeyen Batı'da güçlü bir kültürel motif olmaya devam etti. Dışarıdaki düşman fikri, Hıristiyan Dünyanın potası olarakAvrupa'nın üstünlüğünü sağladı. Genişleme yönündeki başarısızlığıyla Hıristiyanlık, Avrupa'ya kimliğini verdi. Bu kimlik kaçınılmaz olarak ve büyükölçüdeAlmankimliğiydi.

Avrupa ve Almanya'nın Oluşumu

Takip eden bölümde, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun doğuşumve rekabet edenbir nosyonolarakAvrupa'yıyaratışının resminiçizmek amacıyla tarihselsöylemlerüzerinden başladığım noktaya geri doneceğim. Avrupa kimliğinin sadece İslâm karşıtlığından değil, aynı zamanda hiçbir zaman homojen, jeopolitik bir varlık olmayan Avrupa içerisindeki gerilimlerden etkilenerekşekillendiğini kabuletmek önemlidir.

Hıristiyan Dünyasınınana aktörü, FrenklerinAlman İmparatorluğu'ydu. Ortaçağ'ın başlarında Frenklerin Aachen'daki eski başkentlerinden Ren'e doğru olan hareketlerinin ardından Avrupa kuzeye çekildi. Akdeniz'in Roma dunyası ile kuzey Avrupa'nın barbar dünyası arasındaki bölünme, Frenk-Alman İmparatorluğu'nunoluşumsürecinde belirginliğini yitirmeye başladı.

Avrupa'nın 19. Yüzyıl'ın sonlarından itibaren doğmaktaolan ulusları, henüzgörünür hâle gelen Alman ve Fransız sınırlarıyla oluştu. Charlemagne'ın İmparatorluğunun sınırları, dikkate değer ölçude "Avrupa Topluluğu"nın orijinal sınırlarıylaörtüştü. Doğu ile Batı Almanya arasındaki sınırın, Charlemagne'ınAlmanya'ya ilerleyişçizgisiile farklı olmadığı

sıklıkla gözlemlendi (Seton-Watson, 1989, s. 39). Frenk Imparatorluğu sadece, Avusturya'nın Bohemya Dağları ve Alp bölgelerini de içine alan Elbe'nin doğusunakadargenişledi; burası doğudaSlav topraklarını dışarıda bırakan ve tüm Alman uygarlığını kapsamayan küçük bir Avrupa'ydı (Barraclough, 1976, s.18).

AlmanlarCharlemagnehanedanını taklitederekemperyal birgelenekçağrıştırmayıbaşardılar.Charlemagne'ınPapaLeo III tarafından, 800yılıNoelGünü'nde,Romalıların İmparatoruolaraktahta oturtulmasından beriimparatorluğunyetkileri üzerindekibu işbirliği, Hıristiyankral nosyonunabağlı olarak bir gelişim gösterdi.Charlemagne kiliseyi aristokrasiye karşı birsiperolarak kullandı.Büyük Gregory, papalığı Avrupa'nın ağırlık merkezi yapmak için Avrupa fikri konusunda Roma Kilisesiile işbirliğiyaptı (Ullman, 1060, s. 135).

Charlemagnecı Rönesans, aynı zamanda "Avrupalı" bir hareketti. Bunaeşlik eden klâsikdiriliş, sadece Frenklere ait olmaktan çıkmış, aynı zamanda Avrupa'nın tüm bölgelerinden Aachen'deki imparatorluksarayına gelen bilim adamları sayesinde kozmopolit bir karaktere kavuşmuştu. "İdeolojik Avrupa konsepti toprak genişliğini de belirledi: Roma Hıristiyanlığının etkinliğini yitirdiği noktada Charlemagne dönemindeki Avrupa algısı da kaybolmaya yüz tuttu" (Ullman, 1969, s. 135). Yeni Avrupa fikri dinî kurumlar vasıtasıyla kurumlaştı ve beraberinde Roma'nın Avrupa'ya ideolojik anlamda dönüşünügetirdi. Papalığın yükselişini takiben Yunanlıların Avrupalı olarakgörülmediği ve Romalı Hıristiyanın Avrupalı olarak algılandığı bu dönemde Roma fikri Avrupa'yı daiçinealacakbir biçimde genişledi (Ullman, 1969, s. 139). Roma ve İstanbul (Constantinople) arasındaki kiliseler ara-

sı çekişme, Lâtin Batı ve Doğu arasında süregelen bir gerilim olarakkendini gösterdi. Hıristiyanlık etkili bir biçimde eski dönemin barbarlık nosyonunun yerini aldı. Bundan dolayı yeni ayrım, Hıristiyanlarla barbarlar arasında gerçekleşti ve uygarlığın yeni göstergesi Hıristiyan ekiimeniğine, başka bir deyişle "uygardünyaya" üyelikoldu.

Hıristiyanlığın kuzey Avrupa'da benimsenmesi –12. Yüzyıl'daSlavların toptan din değiştirmesiyle– Charlemagne İmparatorluğu topraklarında yeni ve daha geniş bir uygarlığın meydanagelmesinikolaylaştırdı (Christiansen, 1980).Hıristiyan imparatorluğu fikri,Almanİmparatorluğu'ndan dahauzun ömürlüoldu,Avrupakültürvekimliğininönemlibirunsurunu teşkiletti ve Almanya, İtalya,İmparator vePapaarasındamanevî bir birlik fikriniyarattı. Charlemagne'ın yaptığı savaşlar, Hıristiyanlık adınaydı; bunların en önemlisi, kâfirlere karşı Kutsal Savaşlar olarak algılanan İspanya'daki Müslümanlara karşı yapılan savaşlardı. Avrupa'nın iki güç merkezinin desteklenmesiyle Avrupa sınırlarının nasılgörünürhâle geldiğini böylece görebiliriz: Bizans İmparatoru'nun ve Frank İmparatorlarının hâkimiyeti altındaki ülkeler. Avrupa yavaş yavaş sadece coğrafî bir ıfadeolmaktan çıktı ve Bızans otoritesinin etkisi altında kalan topraklara karşılık, Charlemagne'ın hâkimiyeti alanındaki toprakları kapsayan kültürel bir birliğe dönüşmeyebaşladı.

10. Yüzyıl'dan itibaren, Charlemagne İmparatorluğu'nun dağılışının ardından I. Otto'nun hâkimiyeti altında restore edilen Roma İmparatorluğu, Almanya'ya doğru kaydı ve doğu Frank'tan uzaklaştı. 10. Yüzyıl'insonunda Charlemagne İmparatorluğu'nun çöküşüyle Almanlar ortaya çıkan politik boşluktan faydalandı.962'delPapaXII.Jhon,Otto'yu RomaİmparatoruveI

papalığın koruyucusuolaraktahta geçirdi. Böylece Charlemagne'labaşlayanHıristiyanimparatorgeleneğiyenidencanlandıve imparatorluk unvanı, sınırlarını Avrupa sınırlarına komşu yapma aznınevekararlılığınasahipolanAlmanya'yageçti.

Kutsal Roma İmparatorluğu'nun ortaya çıkmasıylabirlikte Ortaçağ boyunca Alman hükümdarlar, Avrupa hâkimiyetinin hegemonyası için rekabetegiriştiler. Doğu imparatorları için Kutsal Roma imparatorları gaspçıydı, bu yüzden, Doğu-Batı arasındakigörüşayrılığıgittikçebüyüdü.Alman İmparatorluğu'nun doğuşuyla, Avrupadaha açık tanımlanan bölgesel bir varlıkhâlinegeldi.Bu durum,süreklilikarz edenbirönemkazandı,zira Avrupafikri, Alman ulusal kimliğiyle yakından alakalıydı.Bununeniyi örneği,politikkapalılığıdoğasındataşıyan "Alman Ulusunun Kutsal Roma İmparatorluğu"ydu. İmparatorluklaHıristiyanDünyasını özdeşkılandenkleminilk parçası ile, ikinci parça Avrupa'yı etkili bir biçimde "Alman Ulusu"na bağladı. Avrupa fikrinin gittikçe kuzey prenslerinin külturel referans çerçevesi olmayabaşlaması bu çatışmadan ortaya çıktı. Budurum,aslındasözdeAlman,ama gerçekte dahaçokAvrupayaaitolan Habsburglartarafındaniyicegüçlendirildi.

Alman İmparatorluğu'nun –seçilen imparatorluğun hükümdarlığınabağlılıkyeminieden prenslervekontlarittifakımeydanagetirdiği şey *Mitteleuropa*'ungenel bir şekli olmasına karşın,İmparatorluk,Avrupa'yı oluşturduğunuiddia edebilecek kadar geniş topraklara sahipti. Örneğin, Dante, papalıktan ziyade Alman İmparatorlarının Avrupa'yı birleştirebileceğini umuyordu. Denis de Rougemont'a göre (1980, s. 31), bu anlatım, Avrupa birleşmesinin ilk ifadelerinden birisiydi. Ortaçağ'da Avrupa fikri, Roma-Alman kültürüyle yakından ilgili hâle geldi. Avrupa, Reich'in (Alman Devleti) Alman hüküm-

darlarınınbir toprağıolarakbelirlendiğizamanakadaraçıkbir şekildejeopolitikbirçerçeveolaraktanımlanmamıştı.Bundan sonra Avrupa, "AnaAvrupa" olduve Alman Reich'ıtarafından sembolize edildi (Fischer, 1957, s. 111). İmparatorluğun nihaîçöküşügeride kalıntılarınıbıraktı; Avrupa, hemenhemen bozulmadan kaldı, ama asla birleşik bir Avrupa olmadı. Roma geleneğinin vârisi Fransa ile sadece bir kısmı Romalılaşmış Almanyaarasındaebedîbir anlaşmazlıkvarlığınısürdürdüve liderliğinmerkeziilerleyerekdoğuyadoğrukaydı(Cahnman, 1952, s. 619).

Birlik Efsanesi

Ortaçağ'ın siyasal ve kültürel birliğini abartmamalıyız. Ortaçağ birliği esasında bir efsanedir (Balzaretti, 1992; Reuter, 1992; Rubın, 1992). Konuyu derinlemesine düşünürsek; bu dönemde kendini hissettirmeye başlayan genel bir kültürden bahsedebiliriz. Bu kültürü de çeşitli yollardan ifade edebiliriz. Batı Avrupa'da şehir ve kırsal kesim arasındaki fark Doğu Avrupa'ya gore daha belirgindir. Ayrıca Doğu Avrupa'daki şehirlerin Batı Avrupa'dakiler kadar özerkolmadığını gözlemlenebilir. Özerk şe ırlerin yükselişi dış etkenlere bağlı olmayıp, tamamen Batı Avrupa'daki gelişmeye bağlıdır (Benevela, 1993, s. 23). Weber'e göre (1958), Avrupalı şehrin en belirgin yönükentsel nüfusunartışıdır. Modernleşmek içinyapılandeğişimler Avrupalılaşmanın temeltaşıdır. Buetkenlerin dışında devrimsel gelenekler Avrupa'nın kimliğinin oluşmasında çok önemli bir rol oynamıştır. (Tilly, 1993; Pillarget, 1988). Gelişme, devletlerden çok halkın güç kazanmasıyla başlamıştır. Devletvehalk arasındakigüçlü ayrımcılıkAvrupa'dakigelişimin farklı bir yönünü göstermektedir(Scüzs, 1988). Avrupa

asla yukarıdaki özelliklerle tamamlanamaz. Çünkü eski çağlarda kazanılmışolan özerklikhakları geleneği vardır. 12. ve 13. Yüzyıl'da çeşitli grupların bağımsızlığını kazanmasıyla kalıcı bir gelişme sağlanmıştır (Reynolds, 1984). Bu gelişme, geleneklerle birlikte ortaya çıkan devrimsel ideolojilere bağlıdır.

Batı Avrupaasladiğer dunyaimparatorluklarınınsahipolduğuderecede birliğe ulaşamamıştır. Örneğin İslâmiyet, Hristiyanlıkgibibirbirlik dinidir. Fakat Hıristıyanlıktan farklı olarak tüm kurallar Tanrı tarafından belirlenmiştir (Black, 1993). Avrupa'nın değişimındeki en büyüketken kilisenin gücünü kaybetmesiyle birlikte Batı Avrupa'nın tek bir blok hâlinde birleşmesidir. Avrupa'nın, kültürel tek biçimlilik sorununa bulduğuçözüm, farklılaşmış ve rasyonelbir dünyagörüşüne –ama siyasî hayatı kontrol edemeyen bir dünya görüşüne– göre bilginin tasarlanması için gerekli temel kanunlar plânlamakta başarılı olmuş olan Kilise formunda merkezî bir kurumun oluşturulmasıdır. Buyuzden,Hindistangibibir uygarlık, farklılığıyla başedebilmekiçin,kendine özgübirleştiricitemel kanunlargeliştirmeyi başaramadı (Saberwal, 1986, s. 23 – 3) Asıl sorun, Avrupa fikrini tanımlayan öğeleri belirtmektir. Bu öğelertoplumlararasındakiçeşitli yapısal farklılıklarve karşıt güçlerdir. Avrupa'nın "birliği", politik bir gerçeklik olmaktan ziyadeseçkinlerinortaya attığı sahtebir durumdur.

Hıristiyan Âlemi'ndeki kültürel farklılık, birliğin sağlanması için yabancı fetihleri ve kendi sınırları dışında merkezî bir otoritekurulmasını gerektirmiştir. Braudel'in (1990, s. 190) belirttiği gibi, Avrupa başlı başına bir farklılıktır. İngiltere ve Fransa arasında gerçekleşen Yüzyıl Savaşları (1337-1453) buiki ülkenin birleşerek Batı Avrupa'da bir mega-blok oluşturmalarıyla sonuçlanmıştır. 14. Yüzyıl'ın büyük bölümün-

de Avignon'dayaşayan papalar arasında büyük bir bölünme ya anmıştır. Ayrıca Lâtin karşıtı Katolik düşüncesi Protestan Reformasyon'uyla sonuçlanmıştır. 16. ve 17. Yüzyıl'da Avrupa sözcüğünün kullanımında görülen artışa rağmen kıtadaha önce olmadığı kadarbölünmüştür. Uluslararası dinselemirlere ek olarak, Roma Hukuku'ndaki yeniden canlanma, uluslararası ticaret ve üniversiteler kültürel değişimde önemli rol oynamıştır (Bartlett, [redacted] Avrupa üniversiteleri yeni oluşmaya başlayan bir tur Avrupa düzeni olarak görülmüş; yeni mimarî stiller Romantik, Gotik Avrupa'ya değişik bir hava getirmiştir. Bu yüzden bir Avrupa birliğinden söz edilecekse, siyasal Avrupa'dan ziyade kültürel Avrupa'dan bahsetmeliyiz.

Avrupa'nın Batılılaşması

1453 yılını bir dönüm noktası olarak görüyoruz. BizansİmparatorluğU'nun yıkılışından sonra Lâtin-Batı, batıyayönelmeyebaşlamıştı. Türklerin İstanbul'u ele geçirmesiyle yaşanan büyükyenilgiden sonra, Batı, bu yenilginin acısınıdört 10 yıllık devrelerhâlinde telafi etmişti. 1492 yılı, sembolik olarak Avrupa kimliği için önemli noktalardan biridir. Bu tarihte, 12. Yüzyıl'dabaşlamışolanyenidenfetih hareketi,MüslümanlarınBatı'daki son güçlü tutanağıolan Granada'nıngeri alınmasıyla sonuçlanmıştır. Yahudiler İs anya'dan çıkartılmış ve Müslümanlar zorla Hıristiyanlaştı ılmıştır. Hıristiyanlaştırılan bu Müslümanlar da daha sonra 17. Yüzyıl'ın başlarında İspanya'dan atılmıştır. Bu olay Avrupa'da saf kan öğretisinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu öğreti, sonraki çağlarda ortaya çıkan Avrupalı ırkçılığını veetnik temizlenmeyi meşrulaştırmak için bir öz oluşturmuştur. Camilerin yıkılması, kütüphanelerinyakılması ve 15. Yüzyıl'ınsonlarında kurulan

sorgulama kurumları Batı uygarlığının bir Hıristiyan çoğunluk olarak homojenleşmesini sağlamıştır.

12. Yüzyıl'dan sonra Yahudilerin ayrı tutulmaya başlaması Avrupa'da kirlenme korkusu yarattı. R. I. Moore'a (1987) ve Cohen'e (1993) göre, 12. Yüzyıl'ın başlarında Yahudi ve kâfirler gibi azınlıklara verilen barınma hakkıyla birlikte Avrupa cüzzam hastalığı etmeye başlayan bir toplum olmuş, azınlıkları bastırma ve onlara eziyet etme modernleşen Avrupa'nın bir parçası hâline gelmişti. Reformasyon ile meydana gelen Latin Hıristiyan dünyasındaki bölünmelerin, Yahudiler ve kadınlar gibi alt sınıf âmensup insanlara karşı yöneltildiğini söyleyebiliriz. Bu durum, reformların ve karşıt reformların en yoğun olduğu zamanda meydana gelen Yahudilerin Orta Avrupa'dan göçünü ve artan cadı avlarının açıklamaktadır (Israel, 1985, s. 6-7). Bu, Avrupa birliğinin zaman zaman uyguladığı şiddetli arileşme hareketinin bir gösterisidir.

İspanya'nın mutlak monarşiyi tam anlamıyla uygulayabilmesi için evrensel Katolik monarşiyi kabullenmesi gerekiyordu. Bu yüzden geçmiş uygarlıkların izlerini tamamıyla silmeliydiler. İspanya bir sınır ülkesinden, emperyalist Latin Katolik İmparatorluğu'nun siperi olmaya başladı. Braudel (1990, s. 824) şöyle yazıyordu; "Avrupa, yarımadayı fethetti" "Pireneler, Atlantik ve Akdeniz balıkçı rotalarıyla sınırlanan bölgede, Müslümanlara karşı büyük zaferler kazanıldı. Yeniden fetih Avrupa için gerçek bir zaferdi." Avrupa İspanya'nın Müslümanlardan geri alınmasını "Batı" kavramının oluşmasında ikincil bir düşünce olarak görüyordu. 1492 yılında keşfedilen yeni kıta "Batı" için yeni bir efsanenin başlangıcıydı. "Batı" düşüncesi dışdünyaya açılan bir hareket olmaya başladı.

Avrupa Kimliği ve Batı Sınırı

Portekiz, keşif çağında İspanya'dan daha üstündü. İber Yarımadası'ndaki genişleme durduktan sonra Portekiz denizaşırı fetihlereyöneldi. Yeniden fethin İber Yarımadası'nınsınırlarını aşarak dünyayaaçılmasındaki ilginç nokta, yeniden fethin hiçbir fetihle karşılaştırılmayacak kadarbüyukölçülere ulaşmış olmasıydı. Savaş yeni bir Avrupakimliği oluşturmak için yapılıyordu. Örneğin, Portekizli kaşif Henry bir savaşçıydı ve İsa'nınduzenininbir parçasıydı.

1492 yılı aynızamanda Amerika'nın keşfedildiği yıldı. Ancakhemen hemen20yılsonrayenibir kıtanın keşfedildiği sonunda kabul edildi. Tabii ki, Kolomb yeni birdünya keşfetmemişti, ikieskidünyaarasındabağlantı kurmuştu (Parry, 1975,s. 39) 1566 yılında Floransalıbir tarihçi *Avrupa Tarihi* başlıklıbir kitapyayınladı (Dionisotti, 1971,s. 13) Avrupa,tarihteolduğu gibi tek ve bağımsız olmaya başlamıştı. Bu durum haritacılıktaki gelişmelere de olanak sağlamış oldu. Haritanın icadı ve kitabın ortaya çıkmasıyla, Avrupa somut bir hâle bürünmüştü

15. Yüzyıl'ınikinci periyodu,BatıAvrupa için 14. Yüzyıl'da başlayan gerilemeden kurtulma ve yeniden iyileşme dönemi olmuştur. Araştırma çağı, bölgesel eyaletlerin gelişmesini ve İngiltere, Hollanda Birleşik İlleri, İspanya ve Fransa gibi ilk millî devletlerin kurulmasını sağladı. Türklerle yaşanan durgunluk dönemi denizaşırı fetihlere dönüşmüştü. Bu durum Avrupa'nın kurtuluşunun tekanlamıolarak görülebilir.

Doğu ise gelişimini tamamlamış ve her anlamda sınırlarına ulaşmıştı. Bu gelişmeler Ortaçağ feodalizminin zayıflaması ve mutlakıyetçi devletlerinkurulması ve bu devletlerinmerkantilistekonomileri sayesinde daha da güçleniyordu. Ortaçağsivil

savaşlarının sona ermesi, 1453'teki Osmanlı'nın zaferinden sonra bir dinlenme sürecine girilmesini sağladı. 1453 yılı ayrıca İngiltere ve Fransa arasındaki Yüzyıl Savaşları'nın (1337-1453) sona erdiği yıldır. 1469 yılında Isabella ve Ferdinand'ın yapmış olduğu evlilik, sivil savaşlar sona erdikten sonra Castile ve Aragon'ın 1479 yılındaki birleşmelerinin habercisiydi. İspanya sınır ülkesi olmaya bırakılıp bir dünya gücü olmuştu (Mac Kay 1977). İspanya'daki krallıkların birleşmesiyle birlikte İspanya hâkimiyet alanını Kuzey Afrika'ya genişletti ve yeni bir sınır, İber-Afrika sınırı oluştu (1511). Rusya 1480 yılında Büyük İvan yönetiminde boyunduruklarını yıkarak modern Rusya'nın temellerini attı. 1493'te Papa VI. Alexander Yeni Dünyayı Portekiz ve İspanya arasında paylaştırdı. 1571'de Kutsal İttifak'ın İnebahtı'da Türklere karşı kazandığı zafer, "Batı"nın genişlemesi için bütün koşulları hazırlamış oldu. Bu sırada, diğer İslâm uygarlıkları engellenemez bir duraklama dönemine girdi. İran'daki Safevi İmparatorluğu ve Hindistan'daki Babur İmparatorluğu 17. Yüzyıl'da güçlerini büyük ölçüde yitirdiler ve Batı kolonileşmesinin önünü kesemediler (Umar, 1988). Toynbee'ye (1953 a, s. 21) göre, Batı, İslâm uygarlığını yok etme arzusundan bir şey kaybetmemişti ama İslâm dünyasına karşı bir atak yapmak istemiyordu. Bu yüzden Batı, okyanusu fethederek hem İslâm uygarlığıyla arasında yeni bir sınır açmış, hem de İslâm Dünyası'nı kuşatmış oldu.

Bu dönemde Doğu ve Avrupa arasındaki karşıtlık Avrupa ve "denizaşırı" yerler arasındaki karşıtlık şeklini almıştı (Gollwitzer, 1964, s. 39). Bu yeni farklılaşma, sınıfları ortaya çıkardı. Avrupalı olmayanlar için yeni söylemler belirdi. Örneğin, "Yamyamlık", Batılıların diğerleri için kullandığı motiflerden birisiydi (Hulme, 1986; Arens, 1979). 1571 İnebahtı Savaşı'yla, Türklerin üstünlüğüne son verilerek Avrupa'nın

Hıristiyan İmparatorluğuna dönüşümü tamamlanmış oldu Avrupa fikri sert dındar anlamını kaybederek dünyevî bir kimlik kazandı. Örneğin "Barbar" kavramı kafirlerden ziyade, bütün Avrupalı olmayan dünya için kullanılmayabaşlandı.

Amerika'nın keşfiyle birlikte Avrupa kimliği kendini Batı yönünde genişleterek oluşturacağını göstermiştir. Modern Avrupa'nın ilkdönemlerinde Amerika, İslâm İmparatorluğu'ndan daha önemli bir rol üstlenmiştir (Chiappelli, 1976; Hanour, 1975; Jennings, 1975; Sale, 1991). Hıristiyanmiti, doğu sınırından batıya doğru taşınarak, "kâfir" İslâm uygarlığının yerineve yenioluşturulan "yabani" düşmana yöneldi. Uygarlık fikri, Avrupa'ylabütünleşmeyebaşlamıştı. Avrupaartıksadece birHıristiyantopluluğuolmaktançıkmış, mutlakbirgüçhâlini almıştı. Avrupakimliği, batıyadoğrugenişleyennoktaüzerinde temellenmişti. Bu durum, Webb'in (1952) modern tarihin temel taşlarından biri olduğunu düşündüğü "Büyük Sınır"da belirginleşir(Gerhard, 1958). Avrupa ve Batı arasındakifarkı şimdi dahaiyi gorebiliriz. Avrupafikri, Batı kimliğiyle ilişkilidir. Doğu sınırı, sadecesavunma yapılan birsınırken, batı sınırı genişlemesınırıdır. İkisınırdaaynıenerjitarafındanyaratılmıştır. İspanyollar, savaş makinelerini, Müslümanlara karşı yaptıkları savaşlardan, Yeni Dünyanın fethine kaydırdılar..

Yenigeliştirilengemiyapım tekniklerivedenizciliktekiilerlemelerin yardımıyla Avrupa Atlantik'te hâkimiyetini kurdu Bu gelişmelerGalile'nin bilimdeki devrimleriyle aynızamanda olmuştu (Mann, 1988). Atlantik'in keşfi ve yeni ticaret yollarının açılmasıyla, Amerika ve Uzak Doğu'nun fethi başladı. İlk olarak, Portekizçokgenişbir ticaret imparatorluğu kurdu. Portekiz'i koloni imparatorluğunu kuran İspanya takip ettı. Ardından İngiltere ve Hollanda 17. Yüzyıl'ın başlarında Doğu

Hindistan Kumpanyaları'nda kolonilerini kurdular. Avrupa ülkeleri kendilerini yabancı topraklarınfethine odaklamışlardı. İngiliz Milletler Topluluğu'na (*Commonwealth*) önemli bir boyut kazandıran tarihîbirdönümnoktasıolarak1649-1660 dönemi, İç Savaş'ın zayıflatıcı etkisini iyileştirme araçlarını bünyesinde taşıyanPüriten bilinci yaratanve KarayipAdaları'nı sömurgeleştirme misyonunu yüklenen Cromwellci 'Batı Dizyanı' çağıydı. Batı Dizaynı bizzat Avrupa yerine yabancı toprakların fethinde Avrupa ülkelerinin kendi kimliklerine odaklanmayabaşladığı dönemi veyaklaşımıişareteder.

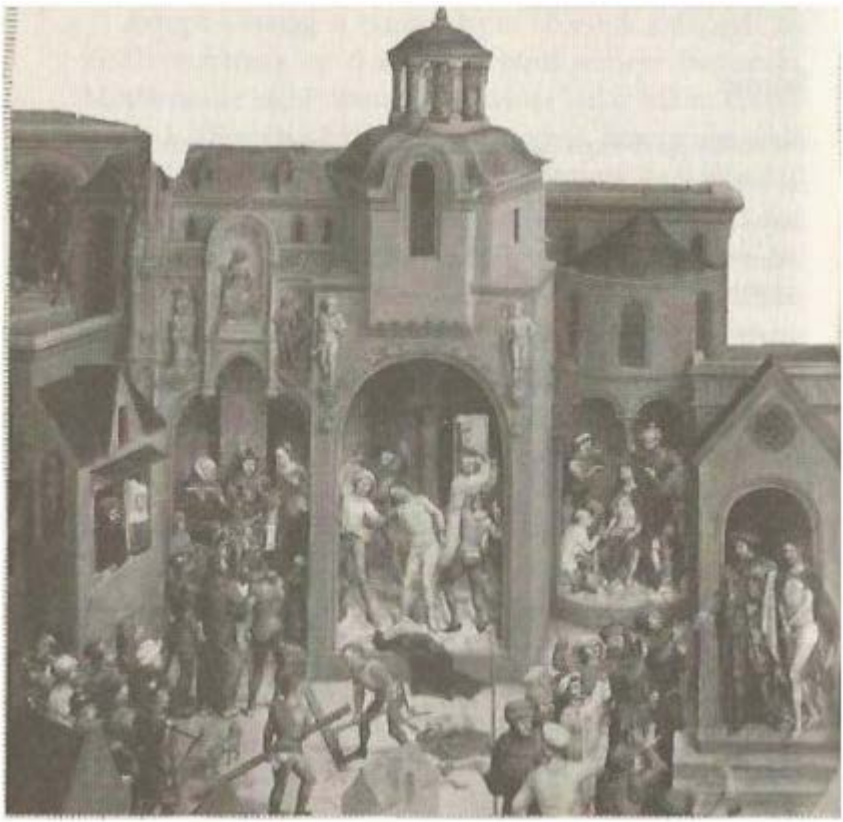
Avrupa Ortaçağ'ın tarıma dayalı ekonomi anlayışını zamanla terketmiş ve denizleri kontrol etmeye başlamıştı. Müslümanlar hiçbir zaman Avrupalılar kadar hâkim olamamışlardı. Denizlere hâkim olmak modern Avrupa'nın şekillenmesinde önemli bir noktadır. Batı Avrupa, denizden 350 km. içerideydi, bu rakam OrtaAvrupa'da ikiye katlandı ve Rus platolarında 11.000km'yeulaştı.Öte yandan,Avrupa'daki nehirler,denizler arasındakibağlantıyı sağlıyorduve hinterlantlarıgeniş olduğundan tarımiçinson derece elverişliydiler.

Avrupa Hıristiyan Âlemi'nin Müslüman Doğu ve onun Avrupa'daki etki alanı arasındaki farklılık, daha az karşılaştırılabilirolanbıraçıklamauzerinekuruldu.İki uygarlıkarasındakiyeni çarpışmanoktası,hangi uygarlığın denizlerehâkim olmayı başaracağıydı. En azından İspanya, Fransa, Hollanda ve İngiltere Batının liderliğini üstlenmişlerdi. 16 ve 17. Yüzyıl'dadenizcilikyapan merkantilistekonomianlayışınasahip ulus-devletler, feodal çok uluslu imparatorluklara nazaran daha çok gelişmişlerdi. Ancak her şeye rağmen, Avrupa'nın gelişmekte olandenizticaretiOsmanlı İmparatorluğu'nunYakın Doğu üzerinde bıraktığı etki kadar güçlü değildi. Sonuç

olarak, batı ve doğu arasındaki derin uyuşmazlık batının çok daha sağlam ve kesin gelişmiş olmasıdır. Batı Avrupa değişerek merkantilist ulus-devletler kurdu. Orta ve Doğu Avrupa ise tarımla uğraşan çokuluslu imparatorluklar hâlinde kaldı. Sonuç olarak Avrupa iki özelliğe sahipti. Birincisi, "Batı" olarak Avrupa, deniz ötesi kaderi ile "Okyanus Avrupası" veya "Kıta Avrupası" olarak adlandırılabilirdi. (Cahnman, 1952). İkinci olarak da Avrupa, Müslüman doğuya karşı her zaman Hıristiyan birliği olarak kalacaktı. Bu iki özellik, iki devletşekli olarak somutlaştırılabilirdi. Koloni imparatorlukları ve Orta Avrupa İmparatorlukları.

Sonuç

Bu bölümde Avrupa fikrinin nasıl bir coğrafî içerikten kül türel bir fikre iki değişik kimlik hâlinde ortaya çıktığını anlatmaya çalıştım. Birincisi, doğuda savaş larsırasında karşılaşılan İslâm uygarlığı ve İstanbul'un 1453 yılında fethedilmesiyle şekillenmiştir. İkincisi ise, batıda 1492 yılında Avrupa dünya sisteminin yükselen deniz güçlerine ulaşmasıyla oluşmuştur. Bu iki model iki devletşekli olarak yansımıştır. 16. Yüzyıl'dan itibaren, Hıristiyan Âlemi'ne karşı Avrupa fikrine dayanan bir kimlik anlamında bir Avrupa imliğinden söz edebiliriz. Ancak bu, her zaman içinde çelişkiler b rındıran bir durumdu, zira Hıristiyan Âlemi'nden Avrupa'ya geçişte yaşanan kültürel değişim, çok daha hegemonik Batı fikrinin belirmeye başladığı bir zamanda vuku buldu. Bu dönüşüm sürecinde, Kendi ve Öteki dikotomisi, vahşî miti ve dâhilî düşman –Yahudiler– fikri üzerine oturmaya başladı.

4

AVRUPA'NIN SINIRLARI: DEĞİŞEN SINIRLAR

Kuramsal Bakış Açıları

Bu bölümde genel olarak Avrupa'nın sınırlarından bahsedeceğiz. Özellikle de doğu sınırından. İlk olarak "Doğu Avrupa"nın sınırları tartışmasına göz atalım. Aslında Doğu Avrupa iki tarihi bölgeden oluşur. Birincisi, Batı Avrupa'yla farklılıklar gösteren bölgeler, ikincisi ise Rusya ve Türkiye'dir. Birinci bölge Balkanlar'ı da kapsayan Güneydoğu Avrupa'dır. Diğer bölge ise, Almanya ve Rusya arasında yer alan; Polonya, Baltık ülkeleri, Çekoslovakya ve Macaristan'dır. Bu iki bölge, çarların, sultanların, Habsburg imparatorlarının kurduğu büyük imparatorlukları kapsamaktadır. Bu bölgeler Avrupa ve Avrasya arasında bir geçiş bölgesi oluşturmaktadır. Bu bölümde ayrıca Rusya'nın Avrupalı mı olduğu yoksa başlı başına bağımsız bir olgu mu olduğu sorusuna cevap arayacağız.

Bu bölümdearaştırılan birbaşka konu ise doğu yönündeki fetih ve kolonileşme hareketlerinin Avrupa'nın yapısının şekillenmesinde nasılbirrol oynadığıdır.Bu durum,Avrupa'nın doğu sınırında Avrupalı olmayan güçlerbulundurmama il kesine ters düşmektedir. Avrupa'nın farklılığı, zorunlu bağımlılıktan kaynaklanmaktadır. Birliği sağlayan ise özünden kaynaklanan egemen olma duygusudur. Bu durumda Avrupa fikribatılı çekirdekdevletlerin kültürelmodeli olarakkalmayı vevarlığuu sürdürmeyibaşarmıştır. Bugörüştünana iması, Avrupa'nındoğusınırının, herşeyden öte, içeri alma yada dâhil etmeden ziyade dışlamaya dayalı sınırlar olmuştu. Öyle ki bu doğu sınırı, Avrupa'nın Batı'nın gizemi hâline dönüşme sürecini hızlandırmış ve yoğunlaştırmıştır.

İki kültür arasındaki uyuşmazlık Batı Avrupa'nın kültürel çatısınınoluşmasınave Avrupa kimliğininşekillenmeyebaşlamasınaneden olmuştur. Avrupa ve Doğu arasındaki temel zıtlık,genelolarak,OsmanlıİmparatorluğununBatıve Doğu arasında gösterdiği uyuşmazlığın sonucudur. Doğu Avrupa yeni jeopolitik yapıya uyum sağlayamadığından, Avrupa gelecekteki gerilimler için ortam hazırlamıştır. Doğu Avrupa'nın Avrupalı adınıtaşımasıve Batıylatarihibağlılıklarının olması, onları Avrupalı yapan özellikleriydi. Avrupa'ya duşmanlık görevini giderek Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralmaya başlayan Rusya'yı zayıfkılan, Batı Avrupa ve Rusya arasında kalan Ortodoks Doğu Avrupa toprakları'dı. Dış düşmana muhalefet, kendini iç düşmanakarşı muhalefet yoluylayeniden üretmiştir.

Ortaçağ'da Yunan Hıristiyanlığıyla, Latin Hıristiyanlığını bütünleştirmekte başarısız olan Avrupa; aynı şekilde, Slavları ve diğer Doğu Avrupa toplumlarını aynı çatı altında topla-

mayı başaramadı. Avrupa çatısının oluşturulması konusunda sadece Doğu Avrupa'nın suresi uzatılmıştı. Avrupa fikri Batı Slavları (Polonyalılar ve Çekler) Doğu Slavlardan (Ruslar) ayırmıştı.Avrupa bir fikir vege çeklik olarak hemiçsel,hem deglobal anlamda,ayırıcı nitelikteydi.

Sınır Bölge Balkanlar

Avrupa fikri sadece coğrafî özelliklerden oluşmuyordu. Bu sadece, politikacıların gerçekleri gizlemek için kullandıkları bir özellikti.Avrupa'nın bütünsınırlarıiçindedoğu sınırı,sınırları belirtendoğal birset olmadığı içinen değişken olanıydı.Doğu sınırı aslasabitbirsınır olmamıştır. Kuzey sınırınıKuzeyBuz Denizi ve Baltık Denizi oluşturmaktadır. Güneyi ise Ural Dağları'ndan, Ren Nehri'ne ve Hazar Denizi'nden Karadeniz ve Ege Denizi'ne kadar uzanan bir bölge oluşturuyordu.

Avru a'nın hiçbirbölgesi Balkanlarkadar Avrupa'nın siyasî doğasına uyumsuzluk göstermemiştir. Balkanlar,Avrupadü şüncesinde her zaman bir çelişki olmuştur. Coğrafî anlamda kesin olarak Avrupalı olsalar da, siyasal olarak Asya'ya daha yakındırlar. Balkanlar uzun bir zaman Avrupa'nın dışında kaldı ve Asya'nın bir uzantısı olarak görüldü. Aslında bugüne kadar Yakın Doğu olarak nitelendirilmişti (Hobsbawm, 1991 a, p,17). Metternich'e göre Asya, Landstrasse'den (Viyana'nın dışından doğuya doğru giden yol) başlar. (Taylor, 1942, s. 9). Balkanlar, iki uygarlığı birbirinden ayıran bir çizgi, Avrupa ve Asya'nın çarpışma noktasıdır. Bu dağlık bölgede üç din birbiriyle çakışmaktadır. Sünnî Müslümanlık, Lâtin Hıristiyanlık ve Ortodoks Hıristiyanlık. Osmanlı Avrupa'ya girmeye başlayınca, Avrupa'nın karşı atağı bu bölgede etnik bir fay hattı

yarattı. Balkanlarhiçbir zaman bu bölgeye hâkim olmakiçin birbirleriyle yarışan Osmanlı veya Habsburg imparatorluklarınınbir parçasıolmadı.

1919 yılına kadar Balkanlar, Habsburg ve Osmanlı İmparatorlukları arasında bir geçiş bölgesi olmuştu. Balkanlar ve Adriyatik Denizi, Batı Avrupa'nın Müslüman Doğu'ya karşı son savunma hattıydı. 16. Yüzyıl'a gelindiğinde Karadeniz bir Türkgöluolmayabaşladı(Halecki, 1950, s.79).Bunun üzerine batı sınırı, en dar noktada OtrantoBoğazı'ndan başlayan, Apulia'yı Arnavutluk'tan 72 km bir hat üzerinden ayıran ve Adriyatik'ekadar uzanan etkinbir sınırdı. Bu darşerit on birinci yüzyılda Normanların ve on üçüncü yüzyılda Angevinlerin istilaları başta olmak uzere Avrupalı ardışık hâlefkuşaklarınıstilasınauğramışveBatı'nın Bizans'tan itibaren Balkanları sahiplenme sürecinin ilkistilaları olaraktarihe geçmiştir.

Balkanlar eski çağlarda bile bir sınır bölgesiydi (Cornish, 1936, s. 81 ff). 4. Yüzyıl'ın sonlarında Roma İmparatorluğu Doğu ve Batı olmaküzere ikiyeayrılınca, bu iki ülke arasındakisınırbölgeyine Balkanlar'dı.Yunanlıları veLâtin Hıristiyanlarınbirbirinden ayıran hat,385yılındaRoma İmparatorluğu'nun daidarî olarak ikiyeayrılmasına neden oldu (Palmer, 1970, s. 17). Balkanlar, sonradanDoğu'yuveBatı'yıbirbirinden ayıranbölgeolmayabaşladı.GüneySlavlardabu bölgeye yerleşmeye başlayınca, buradaki büyük etnikgruplarınkomşusu oldular. Almanların batıya doğru göç etmesiyle doğan boşluğu Slavlar işgal edince, Yunanlı ve Lâtin yerli nufuslar bölgeden çıkartıldı. Böylece iki uygarlık arasındaki köprü yıkılmış oldu. Sadece Arnavutlar dağlık bölgelerde tarihteki sürekliliklerini devam ettirdiler. Yeni Slav yerleşimleri, Eski Yunanve Lâtin bölünmesine neden oldu. Bu ayrışma doku

zuncu yüzyılda eskidinlerinibırakıp Hıristiyanlığa yönelme tarzındatezahüretmişti.

Balkanlar, Latin Batı ve Müslüman Doğu'nun çarpışma noktasıydı. Avrupa'nın dayanak noktası Balkanlar içindebarındırdığı etnik gruplarla günümüze kadar gelmiştir. Mc Neil'e (1964) göre, Balkanlar, merkeziyetçi sistemlerin arasında yetişen birbölgedirveasla tümüyle asimile olmamıştır (Braudel,ciltII, 1987,s.776-7). Büyük bağımsız ülkelerin komşusu olmanın sonucuolarak, Balkanlar aslatekbir devlet çatısı altında toplanmamıştır. Bu yüzden, tarihlerininbüyükbirbölümünde Güney Slavlarının siyasî bir merkezi olmamıştır.

Roma İmparatorluğu'nun bölünmesiyle Avrupa'nın geleceği şekillenmeye başladı. Rusya, Sırbistan ve Bulgaristan doğuda kalırken, Macaristan, Hırvatistan, Çekoslovakya ve Polonya batıda yer aldı. Batı, Yeni Dünya'da büyük İmparatorluklar kurarken, Müslümanlar, Doğu Avrupa'nın doğusundan toprak kazanıyordu. 1529'da Avrupa'daki reformlar doruk noktasına ulaşmaya başladığı sırada Viyana, Osmanlılar tarafından kuşatıldı. Fakat kuşatma başarısızoldu. Batı, 1571'dekiİnebahtıDeniz Savaşı'ndan sonraSünni Müslümanlarlaanlaşmazlığıçözemeyince,Vezir Kara MustafaPaşakomutasındakiTürkler,Viyana'nınkapılarına ulaştılar. Papa tarafından finanse edilen uluslararası "Kutsal İttifak"Türkleri durdurmaktan öteyegidemedi.

Viyanakuşatmadankurtulunca, MüslümanlarınAvrupa üzerindeki zaferemelleri azalmış oldu. 1918'e kadargüney- doğu Avrupa, Türksultanlarının hükümdarlığı altında kaldı (Karteteter, 1973). Avrupa'daki Osmanlı ilerleyişi durdurulduktan sonra, Avrupa zayıfdüştü. Bunda 17. Yüzyıl din savaşlarının da etkisi vardı.Osmanlı İmparatorluğu gücününve ekonomik

kapasitesinin sınırlarına ulaşmıştı. Buradaki can alıcı nokta, Batı'nın tarımı ticarileştirmiş ve merkantilist ekonomisini oturtmuş olarak Ortaçağ feodalizminden tamamen kurtulduğu bir dönemde, Osmanlı Devleti'nin bu durumda olmasıydı.

Habsburg ve Osmanlıların karşı karşıya gelmesi bu iki büyük güç arasında sınır toplumlarının oluşmasına neden oldu. Türklerin Habsburg başkenti Viyana'dan geri püskürtülmesinden sonra, 1699'dan itibaren Hırvatistan önemli bir sınır ülkesi olmaya başladı. 1699 yılında Hırvatistan'da yapılan Karlofça Barışı'ndan sonra, Hırvatistan'ın kuzey bölgeleri sürekli bir savunma hattı oluşturdu. Macaristan ve Transilvanya'ya kadar olan bölgeler geri alındı. Hırvatistan 10. ve 11. Yüzyıllar'da başlı başına bir krallıktı. Fakat sonradan, Macarlar ve Avusturya tarafından asimile edildi. 16. Yüzyıl'da Türkler, Macar-Hırvat İmparatorluğu'nu işgal edince, Avusturyalı I. Ferdinand tarafından kurulan Hırvat ordusu, Hırvatistan'ın tekrar bir tampon bölge olmasını sağladı (Rothenburg, 1966). Böylece Hırvatistan Lâtin Katoliklerinin siperi olurken, Sırbistan da Ortodokslarının siperi olmuştu.

Balkanlar iki bölünmenin arasında kalmıştı. Bir taraftan Müslümanlık ve Hıristiyanlık arasında bölünmüşlerdi. Diğer taraftan ise Lâtin Katolik ve Hıristiyan Ortodoks mezhepleri arasında ebedî bir bölünme yaşandı. Ortaya çıkan bu sorunlar, Avrupa kimliğine sahip olabilmek için ödenen bedeldi. Kültür çatışması yaşayan bir başka bölge ise Bosna'ydı. Bosna devleti 12. Yüzyıl'da kurulduu- 14. Yüzyıl başında alusa bir dönem Macar egemenliğinde kaldıktan sonra, komşu il Hersek'in büyümekte olan topraklarına katıldı. Fakat 1463 yılında Türkler Sırbistan'ı fetheddince, Osmanlı İmparatorluğu'na bağlandılar Hıristiyan Batı'nın içinde kalan bu Müslüman adası, Türk sul-

tanlarına her zaman sadık kaldı. Bosna, Hıristiyan Batı'ya en yakınSunnîİslâm ülkesiydi. Bu uygarlıklar çatışması,yüzyıllardan beri Avrupa tarihinde karışıklıklaryaratan bir faktördür(Malcolm,1994).

Güneydoğu Avrupa'yı tehdit eden sadece Müslümanlar değildi. Hıristiyan Ortodoksve Lâtin Katolik mezheplerinin ayrılmasıdabüyükbirsorun teşkilediyordu.Avrupa'nıngeleceğininşekillenmesinde Hıristiyanlığın bölünmesi hayati bir önem taşımaktaydı. Polonyalılar, Çekler, Slovaklar, Macarlar, Hırvatlar veSlovenler Lâtin Katolikliğin etkisinde kalırken; Sırplar, Bulgarlar, Yunanlılar ve Ruslar Bizans Patrikliği'ne bağlıkaldılar. Budinselbölünme, sadeceSlavlar içinbirsorun yaratmıyordu ve bu, aynı zamanda Doğu ve Batı'yı birbirinden ayıranbirsınıroluşturmuştu. 1054 yılındakibölunmeden sonra Yunan Ortodoksmezhebi, Lâtin Batı tarafından, Hıristiyanlığa ters ve yabancı olan bir mezhep olarak görülüyordu. Lâtin ve Yunan Hıristıyanlığı arasındaki bölünme daha sonra Protestanlık ve Lâtin Katolik mezheplerinin oluşmasına ne den oldu. Bu bölünmenin sonucunda Doğu Avrupa'nın ve Batı Avrupa'nın kimliği, artarak bir kültürel duşmanlığa dönüştü. Ortodoksluk,yarı-Doğulu veLâtin Batı'ya yabancıbir inanç olarak görülüyordu. 1204yılından sonra Ortodoksluk ve Lâtin Hıristıyanlık arasındaki fark, Hıristiyanlıkve İslâm arasındakifarkkadarbelirgindi.

Ortodoksluk ve Hıristiyan Batı arasındaki çatışma, Ortodoks Slavların Osmanlı İmparatorluğu'na bağlanmasıyla birlikte, Balkanlar'da yoğunlaşmaya başladı. Sırplarve Bulgarlar 14. Yüzyıl'dan itıbaren Osmanlı İmparatorluğu içinde asimile oldular. İki kilise arasındakibölunme, daha sonraları Batı ve Doğu arasındakülturçatışmasına dönüşmüştü. Bucatışma 17

Yüzyıl'da Türklerin bu bölgeden atılmasından sonra, Habsburg İmparatorluğu'nun Kuzey Balkan illeri Hırvatistan ve Slovenya'yı asimile etmesiyle daha da alevlenmişti. Bu iller, 1809'dan sonra Napoleon tarafından fethedildi. Fakat 1815 yılındaki Viyana Kongresi'nden sonra Habsburglar bölgeyi geri aldı.

Diğer yandan, Sırplar doğulu gelenekiçindekalmayadevam ettiler. Bizans İmparatorluğu şehri olan Sırbistan, 13. Yüzyıl'da birkrallıkhâlinegeldi.Fakatbirasır sonra,Türklerin işgaline maruz kaldılar. Ortaçağ'ın sonlarına doğru Sırbistan,OrtodoksKilisesi'nebağlılığını bildirdi (Petrovich, cilt I, 1976, s. 10-14). Sırbistan 1830'daTürklerdenözerklikkazandı. 1878 Berlin Kongresi'nden sonra ise, Romanya ile birlikte bağımsızlığını ilân etti. Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu Arnavutluk ve Makedonya, Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı kalırken; Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Slovenya "İkili Monarşi" altında kaldılar. Osmanlılar, Güneydoğu Avrupalı nüfusa, özellikle de Ortadoks tebaaya, hiçbirşekilde itimat etmiyordu ve bu yüzden en büyük mücadeleyi onlara karşı vermişti. Balkanlar güçlerdengesinin etkisi altındaydı. 1815 ViyanaKongresi, Rusya'yıAvrupa'ya dâhiletti;RusyaileBatı arasındaki ilişkilere bir istikrar kazandırmış oldu. Balkanlar güçlerdengesinin en zayıf noktası olarak kalmayı sürdürdü.

Arada Kalan Bölgeler

Slavların, Polonyalıların, Çeklerin ve Slovakların kendilerini OrtaDoğu, Avrupa veRusyaarasındasıkışmışbir coğrafyada bulmaları batının alınyazısıdır. Bu sınır bölgesi Alman tarihçiler tarafından *Zwischeneuropa*, yani Avrupa'nın sınırı olarak adlandırılır (Palmer, 1870). Bu bölge,Almanyave Rusya ara

sında kalan yerlerdir: Baltık Cumhuriyetleri, Polonya, Çekoslovakya, Yugoslavya, Bulgaristan ve Romanya. Bu bölge kısa süreli ve parçalı fetihlerin yaşandığı bir yer olduğundan uzun süreli devletler kurulamamıştır. Zwischeneuropa fikri, Wirsling (1932) tarafından popülerleştirilmiştir. Wirsling'e göre bu Orta Doğu Avrupa devletleri ulus-devlet özelliği taşımamaktadır ve bu devletler Almanya'ya dâhil edilmelidir. Bu durum doğal olarak Almanya'nın bir savaş fikrine sahip olmasını ve Birinci Dünya Savaşı'nda Avrupa siyasetinde söz hakkı bulmasını sağlamıştır (Conze, 1992, s. 1-4). Slavlar bu büyük imparatorlukların arasında kendi egemenliklerin kazanmaya çalışmış fakat bunu başaramamışlardır. Tüm zaferler geçiciydi.

Doğu Avrupa'daki etnik gerilimler bir Germen uygarlığının Ren'den kuzeybatıya doğru kaymasıyla merkeze kaymış oldu. Prusya'nın Ortaçağ'daki yükselişi Germenlerin ağırlık merkezini güneyden kuzeye doğru kaydırdı. Prusya ve Polonya arasındaki çatışma, Almanya ve İtalya arasındaki sorunlardan daha önemli hâle geldi. Artan nüfus baskısıyla 12. Yüzyıl'ın başlarında doğuya doğru ilerlemeye başlayan Prusyalılar, Elbe ve Oder arasındaki bölgeyi ele geçirdiler. Fakat daha doğudaki bölgelerde tutunamayarak bütünlüğü koruyamadılar. Doğu Prusya 13. Yüzyıl'da Töten Şövalyeleri ile kolonileşmeye başladı. Pomeranya ve Batı Prusya, Doğu Prusya ile birleşerek Brandenburg Krallığı'nı kurdular.

Bölgedeki gerilimler, 13. ve 14. Yüzyıllar'da Alman göçmenlerin Ruslarla temasa geçmesiyle daha da arttı. İki ayrı dinin yandaşları arasında çatışmalar ortaya çıktı. Baltık kıyılarından Karpatlar'a kadar uzanan doğu kolonileşmeleri, Ruslar tarafından dönüştürülen Slavlarla Almanlar tarafından dönüştürülenler arasında kültür çatışmasına neden oldu (Bartlett, 1993, s. 8).

Roma Katolikliği'ni kabul eden Slavlar ve Yunan Ortodokslu-ğu'nu kabul edenler, Balkanlar'da kalıp, İslâmı kabul eden Slav-lardan tamamen ayrılarak, iki farklı grup oluşturdular. Bunun sonucu olarak DoğuAvrupa dil birliği sağlamışolmasınarağ-men, kültürel olarak Batı Avrupa'dan daha fazla çeşitlilikgös-teriyordu. Büyükölçüde Rornan-Germenlerden oluşan Batı Avrupa, Lâtin Hıristiyanlıkla şekillenirkenDoğu Avrupa; hem, Yunan hem de Lâtin Hıristiyanlıklaşekillenmişti.

Almanya doğu yönünde genişlerken, Germen uygarlığı-nın iki büyük merkezi, Berlinve Viyana İmparatorlukları'nın doğu kanadında dışarıya kapalı bir hâlde bulunuyorlardı ve burasıkesinlikle onların en zayıfnoktasıydı. 14.Yüzyıl'daIV Charles'ın Kutsal Roma İmparatoruolmasıyla imparatorluğun başkenti Pragoldu. 1348'de Prag Üniversitesi'nin kurulması Alman kültür merkezinin geleneksel sınırları dışına çıkması anlamınageliyordu. Bu durum, Berlinve Viyanaarasındaka-lan toprakların geri alınması için sürekli biristek yaratıyordu. Bismarck "Bohemya'ya hâkim olan, tüm Avrupa'ya hâkim olurdiyerekbu yönde açıklamadabulunmuştur(Palmer, 1970, s. 6). Almanya'nın değişenyapısı gereği, Almancakonuşanin-sanlarahükmedentekbir siyasîmerkezortayaçıkmadı.Sonuç-ta,Berlin,ViyanavePraggibimetropolitanşehirlerkuruldu.

Doğu Avrupa devletlerinin uzun süre gücünü veetkisini korumada başarısızolması,Avrupatarihininşekillenmesinde çokönemlibir faktördü.Ortaçağ monarşileri yıkılıpyerlerine hanedan imparatorlukları kuruldu. Bunun sonucunda Doğu Avrupa'nınbüyükbölümü,Batı Avrupa'nın oluşum sürecinde olduğugibi,ulus-devletleredönüştümügerçekleştiremedi. 14 YüzyılBatıAvrupaiçinbirkrizdönemi olurken,DoğuAvrupa biröncekiyüzyılyaşanan Moğolişgalindekaybedilen toprak-

ları hızlageri alıyordu. Polonya, Litvanya, Bohemyave Macaristan bağımsız monarşilerkurdu ve BaltıkDenizi'nden Hazar Denizi'ne kadar uzanan bir doğu kemeri oluşturdular. Avrupa'nın 15. ve16. Yüzyıllar'da yükselen değeri Litvanya-Polonya Krallığı, Baltık Denizi'nden Karadeniz'e kadar uzanıyordu. Aslında Avrupa'nın sınır bölgesi hâline gelecek olan alanı kapsıyordu. Bu krallığın ortadan kayboluşu, gelecekteki Doğu ve Batı Avrupa'daki bölünmelerde büyük pay sahibi oldu. Bu gelişmeler,Engels'in,ünlü Avrupa'nın tarihsel ve tarihsel olmayan ulusları ayrımını ortaya atmasına yol açtı. Marx ve Engels'egöreSlavlar,tarihsel olmayanbirulustu,çünküOrtaçağ'dakalıcıbir devletkuramamışlardı.

Polonya'nın sorunu büyük güçlerin komşusu olmasıydı. Sadece Prusya ve Avustırya'nın değil; Avrupave Avrasyagibi büyükbirliklerin dearasındakalmıştı. Batılıgüçler Polonya'yı Rusya'yla aralarında tampon bölgeolarak görüyorlardı. Polonya 16. Yüzyıl'dan itibarenHıristiyanÂlemi'ninsavunucusu olarak tarihî görevini yerine getirmek için mücadele etti (Tazbir, 1977)

Batı ve Doğu kimlikleri arasındaki temel farklardan biri, devletlerin oluşumundaki tarz farkıdır. BatıAvrupa'nınbu konudaki eğilimi ulusaldevletoluşumu yönündedir. Batı A rupa'nınsınırlarındamodernçağınbaşlarındanitibaren,önemli bir değişiklikolmamıştır. Dahası bu ülkeler -İngiltere,Fransa, İspanya,Portekiz ve Hollanda-güçkazanmışolanbaskın bir etnik gruplakimlıkkazanabildiler. Ayrıca Ortaçağ'da oluşum sürecinde olan bu ilk ulus-devletler, ulus devlet yapıları içinde şekillenmiş olan ulusal hanedanlar ve ulusal bilinç ile yakından ilişkili olabilirdi. Mamafih, Doğu Avrupa'da devlet yapıları ve etnik-kültürelgelenekler arasındaduşük düzeyde

bir uyum söz konusuydu. Büyük Habsburg ve Osmanlı İmparatorlukları çok uluslu idiler. Slavları kimliğinin etnik bir biçimiçindeon plânaçıkmaya başlaması, bunun neticesinde oldu. Ulusal kimlikler sınırlarda yer almış olan etnik ve dini gelenekleruzerindenevrildi. Toplumsal itaat ve siyasiparçalanmanınoluşturduğu kombinasyon bu gelenekleri, kalıcıetnik-ulusalkimlikleredönüştürmeetkisinesahipti

Bartlett'in de (1993) belirttiği gibi, Avrupa, fetih ve kolonileşme hareketlerinin bir ürünüdür. Modern Avrupa ırkçılığı, Doğu Avrupa'daki kolonileşme hareketleri sonucunda daha da güçlenmiştir. Doğu Avrupa kimliği, genel olarak, dilselve dinsel öğelerinoluşturduğukültürel yapı üzerinebina edilmişti. Etnisite, kan yoluyla nesilden nesile geçen birkategoriye dönüştü, hâlbuki Ortaçağ ve erkenmodern dönem etnisite prototipleri, tamamen kültürel bir anlam ihtiva ediyordu (Bartlett, 1993, s. 197).

Mütemadiyen değişen doğu sınırının zayıflığı, yabancı düşmanlığı mitlerine yönelik apaçık günah keçilerinin doğmasına yol açtı. Batı Avrupa'nın üç büyük korkulu rüyası; Müslumanlar, Yahudiler ve Slavlar, Batı Avrupa'ya dayanıklı bir tarih bilinci kazandırıyordu. Antikdünyanınüçlü ayrımı mitine göre, Yahudiler, Avrupa'nın gerçekinsanlarıdeğillerdi, Asya'dan ithal edilmişlerdi. Yahudiler, 1290'da İngiltere'den, 1394'teFransa'dan, 1492yılındaise İspanya'dan çıkartıldılar. Ortaçağ'dan itibarenAvrupa kimliğini Latin Hıristiyan Âlemi şekillendiriyordu. Bu dar dünya görüşünde, dinlerin rekabet etmesineyeryoktu. Yahudiler, Avrupa Hıristiyanlığınındoğu sınırındaki mücadelesinin tüm yükünü çekiyorlardı. Yahudi nüfusu Slav ülkelerinde özellikle Polonya'da yoğunlaşmıştı. Türklerinyarattığıdıştehditzamanla biriç tehditolmayabaş-

ladı. Napoleon'un yenilmesinden sonra, Almanya'daki tutucular, yenilen Fransızların yerine, düşmanlık duygularını odaklayabilecek başka bir toplum aramaya başladı ve Yahudileri seçti (P liakov, 1974, s. 94). Yahudiler ve Müslümanlar gibi Slavlar da Asyalı ve yarı doğuluolarak görülüyordu. Slavlar ayrıca Avrupa'nın İslâm Dünyası'na ihraçettiği unsurlardan biriydi (Lewis, 1993 a, s.22

Avrupa'nın egemen yapısının oluşumunda sadece kültürel yapılanmaya olan ihtiyaç rol oynamamıştı. Aynı zamanda Avusturya, Prusya, Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu gibi büyük güçlerarasındaki rekabet de Slavların gelişmesini engellemişti. Doğu Avrupa, feodalizmdeki gelişimini tamamlayamadığı için, Batı Avrupa karşısında ikincil bir konumda er alıyordu ve bu geri akışlığı sebebiyle Avrupa'ya ucuz tahıl temin ediyordu. Feodalizm, Valaçya ile 1595'te, Moldava ile 1621'de, günümüzde ise Romanya ile tanıştırılmıştır (Mc Neil, 1964, s. 103).

Modern çağın başlangıcında yapılan tahıl ticareti, Elbe'nin doğuyu ve batıyı birbirinden ayıran daimî bir sınır özelliği göstermesini sağladı. Elbe'nin doğusunda kalan bölgenin görevi Batı'ya gıda sağlamaktı. Avrupa, feodalizmin [redacted] safhasını yaşadı; 9. Yüzyıl'dan 14. Yüzyıl'a kadar Batıda, 15. Yüzyıl'dan 18. Yüzyıl'a kadar da Doğuda (Andersan, 1974 a, s. 263). Bu noktada göze çarpan, Doğu'nun yavaş ilerleyen feodalizminin Batının zorlamasıyla uygulanmasıydı. Doğu Avrupa tarihindeki paradoks, Doğu Avrupa'nın göstermiş olduğu gelişme ve ulaşılan refah seviyesinin büyük bir bölümünün Bizans egemenliğinde yaşanmış olmasıdır. Batı geliştikçe Doğu, Batının kölesi olmaya başladı. Dahası, Doğu Avrupa'nın tanıştırıldığı feodalizm, Batıdaki gibi gelişme gösteremedi.

Bizans mirası ve çok uluslu Habsburg İmparatorlukları ile Çarlıklar, yeni devlet anlayışına uyum sağlayamadılar. Bölge, Batı kapitalizmi ve kolonileşme hareketleri sonucu gerileldi Doğu Avrupa'nın sorunu, gecikmiş bir Avrupa feodalizminin yapıları içinde gelişme göstermelerıydi. Aynı zamanda, yabancı devletlere karşı da savunmasızdılar. Bu eşitsiz gelişmenin sonucunda, DoğuAvrupamodernleşme surecindegeri kaldı. Doğu Avrupa şehirleri, etnik çeşitlilik bakımından çok daha zengindi.Yahudilerin,Almanların, SlavlarınveMacarlarınaynı şehirdeyaşadıkları görülebiliyordu. Buna karşın,kırsalalanlar daha homojen ve köylü hayatının egemen olduğu bölgelerdi. Batı Avrupa'da ise şehirler ve köyler arasındaki farklılaşma daha azdı.Anderson'a (1974) göre,farklı gelişimsüreçlerininkökleri Batı Avrupa'nın sürekliliğinde yatar. İlk çağlarda Germen kabilelerinhalkaait üretimanlayışı, Romalılarınkölecilikve kentsel ekonomi anlayışlarıyla birleşerek zamanla feodalizmin ortaya çıkmasını sağladı, böylece kapitalizmin önü açılmış oldu (Anderson, 1974a;Scuzs, 1988). YineAnderson'agore, DoğuAvrupa'yasüreksizlik hâkimdi. Bu süreksizliğin nedeni,Slavların tarımadayalı ekonomisinin Uzak Doğu'dan gelengöçebeişgalcilerle çatışmasıydı. Sonuç olarak, Doğu Avrupa erken dönemde feodalizmi kuramamış ve böylece burjuvazi sınıfının ortaya çıkmasıiçin gerekliolan koşullarsağlanamamıştı.

Bu durum Batı Avrupa'nın sahip olduğu güçtenayrı tutulamaz. 16. Yüzyıl'la birlikte Batı Avrupa, dünya sisteminin merkezineoturmuştu veucuzhammaddeveişgücüeldeedebiliyordu. Batı kapitalizmini Doğu Avrupa'ya yayan güç, yeni Dünyayaköleciliğ anlayışını getiren güçle aynıydı (Braudel, 1979, s. 92–3). Avrupa'nın şekillenmesinde birdiğerönemli nokta, Avrupa'nın, çevresindeki tüm politik ve ekonomik

gücü elinde tutuyor olmasıdır. Aslında Avrupa'nın farklılaşması güçle elde edilen bağımlılığın bir ürünüdür. Avrupa'nın birliği ise özündenkaynaklananşiddetlihomojenleşmearzusunun ürünüdür.

Avrasya'nın Keşfi

Balkanlar, Avrupa'nın doğuyaolansınırlarındanbiridir. Birdiğeri ise Rusya'dır. Avrupa kimliği, hem Müslümanlara hem de Ruslarla birleşmeye başlayan Moğollara karşı oluşturulmuştu. Avrupa için Rusya yarı doğuluydu ve Avrupa'nın değil, Asya'nın ürünüydü (Dukes, 1991; Groh, 1961; Kristif, 1968; Stökl, 1965; Wittram, 1973).

Avrupa'nın geleneksel sınırı Ural Dağları'dır. Bu, ders kitaplarında yer alan Avrupa'nın tanımıdır. Bu alçak sıra dağlar gerçekbir coğrafî set oluşturmamaklabirlikte, sınır olarakkabul edilebilir. Ural Dağları, 16. Yüzyıl'a kadar Batı tarafından bilinmiyorduhatta 17.ve 18.Yüzyıl'dayapılmışbirçokharitada gösterilmemişti (Parker, 1960, s. 284). Ural Dağları, Rus İmparatorluğu'ndayerel biril sınırı oluşturacak kadarbile önemli değildi. Dahası, Rusya, Ural Dağları'nın arkasından doğuya doğru genişlemeye başladığı zaman, Avrupalı ve Asyalı Rusya arasındaki sınır Avrupa'nınlimitlerini belirleyeceksınıra benzemiyordu (Halecki, 1950, s. 86-7). Avrupalı Rusya'yı, Asya'dan ayırancoğrafîkriterüzerinde nadirenbir mutabakatavarılırdı. Birçokları Ural Dağları'nın doğal bir sınır olduğunakarşıçıkarlarve Urallar'ın arkasındaki platonun sınır olması gerektiğini iddia ederler. Alexander von Humboldt, Sibirya'nın batı bölgelerinin Avrupa'ya ait olduğun u kabul etmektedir (Louis, s. 74-5). Rusya, Avrupa ve Asya'nın karışımı olarak görülmektedir

ve "Avrasya" terimi Rusya'nın Urallar'ın batısında kalan bölgesi için kullanılır. Rusya'nın 16. Yüzyıl'a kadar Urallar'ın arkasına doğrugenişlemesinin nedeni, Asya'ya Batılıgözüyle bakmasıydı.Batılı gözüyleAvrupalıRusya,Kafkaslar'akadar uzanmıyordu.ÇarlarKaradenizveHazarDeniziarasında kalanbubölgeyi Avrupalı Asya'nın parçası olarak görüyorlardı. Kafkaslar 18. Yüzyıl'ın sonlarında Rus egemenliğine girene kadar steplerin devamı olarakdüşünülüyordu (Hartley, 1992).

Lemberg'e (1985) göre, Rusya'nın Asyalı olduğunu bulan Almanlardır. Kuzey ve güney antitezinin yerine doğu batı zıtlığınınkabul edilmesiyle Rusya, kuzeyle anılmayıbırakıp, bir doğu ülkesi oldu. Bu durum, doğubatı karşıtlığının Hıristiyanlık veİslâm çatışmasındankaynaklandığı ve bu çatışmanın öncülerinin Latin Hıristiyan Âlemi ve Osmanlı İmparatorluğu olduğu yönündeki düşünceyi desteklemektedir. Avrupa'nın Urallar'a kadar genişlemesini sağlayan da bizzat Ruslardır. Bufikrinilk olarak 18. Yüzyıl'daortayaçıktığısanılmaktadır. I. Petro'nun arzusu,başkentiSt. Petersburg, koloni çevresi Asyaolan Rusya'yı,Avrupalıkabul ettırmekti(Bassin, 1991). 1721'deki İsveç zaferinden sonra Rusya Batılıolarak anılmayabaşladıveböylece DoğuveBatı arasındakiyenisınır belirlenmiş oldu (Bassin, 1991, s. 5 – 7). Bu bakışaçısına göre, Avrupa'yı Urallar'dabitirenfikirRomanovlaraaitti.Buraclailginç olan Romanovların, Batı'nınliberal anayasal fikirlerine karşı çıkarken, ayrıca Batı'ya karşı değil, Çin'e karşı olan Rusya tanımlaması yönundeki yaygın eğilimleridir. RuslarÇin'de Avrupalıdırama; Avrupa'da, Rustur(Riasanovsky, 1972; Sarkisyanz, 1954).

Rusya'nınproblemi,Batı tarafındaniki farklışekilde görülmesiydi. Birincisi, Rusların 13. Yüzyıl'da tüm Avrupa'ya hük-

meden Moğollarla çok uzun süreli bir birlikteliği vardı. Diğer tarafta ise Doğuya yönelerek Kuzeydoğu Asya'yı kolonileştiren Rusya vardı. Rusya, Asya ve Avrupa'yı birbirinden ayıran sınır olmuştu. Rus toplumundaki güçler reformla eş anlamlı olan Avrupalılaşmayı reddederek, bütün Slavların aynı çatı altında toplanmasını savundular. 19. Yüzyıl'da Slavistler ve Batıcılararasındayapılan görüşmelerde, Rusya'nın yerelgelişmeyle mi, yoksa Batının etkisi ve gücü altında mı,kalkınacağı tartışıldı. Avrasya terimi bu tür tartışmaların sonucunda 20. Yüzyıl'ın başlarındaortayaçıktı. Avrasya terimi Rusya'da, Batıkarşıtıfikrin doğuşunaveRusya'nınAsyaile Avrupaarasındakalan bağımsız tarihîgerçeklikolduğuinanışına,neden olmuştu.Örneğin Dostoyevski, Rusya'nınİngilizemperyalizmine karşıçıkmasının, onun yasal bir hakkı olduğunudüşünüyordu. Fakat Rusya, aynı zamanda Batı ile birlikte İslâma karşımücadeleetmeliydi (Hauner, 1990, s.49). Avrasyafikri, her zaman Rus karşıtı önyargılarla ifade edilmiyordu.Avrasya sözcüğü ilk olarak Viyanalı birjeolog tarafından Asyave Avrupa'nın bütününü tanımlamakiçin kullanılmıştı. Buradaki amaç,AlexandervanHumboldtgibi Aydınlanmafilolologlara Hint-Avrupa dil ailesinin,dil birliğine sahipolduğunu göstermekti. (Bassın, 1991, s. 10)

Rusya'nın problemi artık, Balkanlar'ınkinden çok farklı değildi. Batı, Slav bölgesinin tümünü tehdit olarakgörmeye başladı.Çünkübu bölge,Asya'dangelen despotikişgalci güçleresıçrama tahtasıgoreviyapacaktı.Moğolboyları,Çin'iişgal ettiktensonra,nüfuslarıbirmilyonunuzerindeolandunyanın en büyük gücü olmaya başlamışlardı. Moğol boyları batıya yöneldiklerinde Rusya'yı da kapsayan tümAvrupa,işgalcileri durdurmakiçinhiçbir şeyyapamamıştı. 13. Yüzyıl'ınbaşların-

da işgal edilen Ruslar, 1480'de Büyük İvan Muskovit devletini kurana kadar, Moğol egemenliğinde yaşadı. Moğol istilası, Avrupa ile Rusların eski merkezi Kiev arasındaki bağlantıyı kesti. Rusların Moğollara karşı gösterdiği direnç, Avrupa ile işgalciler arasında tampon bölge oluşmasını sağladı (Jones, 1987, s. 52). ŞüphesizMoğollarınRusya'yıişgalindenen kârlı çıkan taraf Avrupa olmuştu. Saldırılarlazayıf düşen Rusya, batılı komşularının Beyaz Rusya ve Ukrayna'yı işgal etmesini engelleyemedi. Toynbee'ye göre, Rusya, 13. ve 14. Yüzyıl'da kaybedilen toprakları ancak 1945'tegeri alabildi (Toynbee, 1953 b, s. 4). Ortaçağ'da İspanya veRusya,İslâm egemenliği altındaydı. Rusya, Avrupalı ve Hıristiyan olmayan işgalcilere karşısınır oluşturuyordu. İspanya ise 15. Yüzyıl'ın sonlarına doğru Avrupa'nın liderliğiniüstlenmişti.

Ortaçağ'da İspanyave Rusya, İslâm egemenliğialtındaydı. Rusya, Avrupalı ve Hıristiyan olmayan işgalcilere karşısınır oluşturuyordu. İspanya ise 15. Yüzyıl'ınsonlarına doğru Avrupa'nınliderliğiniüstlenmişti.

1703 yılında I. Petro'nun St. Petersburg'u başkent ilan etmesiyle, Rusya'nın Avrupa'ya açılan penceresi bulunmuş oldu. (Szamuely, 1988, s. 135) Rusya'nın Orta Avrupa'ya doğru genişleme ve Balkanlar ve Adriyatik'e sahip olarak Akdeniz'eaçılma hayâlleri başarısızolmuştu.PolonyaveLitvanya Rusya'nın batıyonlü genişlemesini engellerken, Osmanlı ve Habsburg imparatorlukları da Balkanlar'ı kontrol ederek Akdeniz'e geçişi engellemişlerdi. İsveç'in 30 yıl savaşlarından sonra yükselişi, Rusya'nın Baltık'ı kontrol etmesini de engelledi. 1809'da Finlandiya'yıişgaleden Rusya,batıdakaralarile çevrilikalmıştı. (Thaden, 1984) Bu koşullarınbaskısı altında batıya doğru genişlemesi engellenen Rusya, doğuya yönele-

rek Urallar'ın arkasında kolonileşmeye başladı. Batılı güçlerin, Avrupalı olmayan imparatorluklar kurmak amacıyla batıya yöneldiklerinoktada,Rusya doğuya yönelerek 17. Yüzyıl'da Sibirya'yı kolonileştirdi. (Dıment ve Slezkine, 1993) Rusya 19. Yüzyıl'da ulaştığıgeniş sınırlarla Avrupa'da endişe yaratıyordu.İmparatorluk o kadar genişlemiştiki, Rusya,Asya'nın bıruzantısıolarak görülmeyebaşlandı.

Doğu ve Batı arasındaki çatışma genel olarak arada sınır bölgesi oluşturma amacından kaynaklanıyordu. Romalılar Tiberius zamanında onluk sistemi geliştirdi. Böylece askeri bölgeler, Batı uygarlığının başlıca unsurlarından biri oldu (Dudley, 1975,s. 208–9). Feodal Avrupa'da sınır bölgeleriş galcilerekarşı siperolarak hazırlanıyordu ve imparatorluğun gücünüartırmak için önemlikoşullardanbıriydi.(Wieczynski; 1976). Szamuely'e (1988, s. 13) göre, Rusya'nınsınırları yoktu.AsırlarboyuncaRusya,Avrupa'nınyerleşiktoplumları na ve Asya steplerinin göçebe barbarlarına açık ve savunmasız sınırolmuştu. Bu görüşegöreRusya 18. Yüzyıl'daimparatorluk olanakadar,başlıbaşınabir sınırbölgesiydi.

İstanbul'unfethindensonra Rus kilisesi,Yunangeleneğindenayrıldı.İstanbulvasıtasıylaRoma'yladirekiletişimkurulduğuna dair inanç,asırlarboyu Rusya'nın ortaya attığı meşru birmitti veonun Latin Batı'danayrılmasınısomutlaştırıyordu Bu, Hıristiyanlığın emperyaldünyevî misyonununbir tezahürü ve çarlara açılan "üçüncü Roma" mitiydi. Avrupa'ya hâkim olmak için yapılan mücadelede, Hıristiyanlıkbirleştirici değil bölücübir etkiyesahipti. İstanbul'un mirasçısı olarak Rusya, Güneydoğu Avrupa'ya doğrugenişlemek içintümmeşruhaklara sahipti. Rusya ve Batı arasındaki çatışma sadece askerî alandamevcutdeğildi.Aynızamanda kültürçatışması dasöz

konusuydu. Rus Ortodoks Kilisesi, Avrupa ve Rusya arasındaki ayrılığı pekiştiriyordu. Çünkü onlaragöreAvrupa, Lâtin Hıristiyanlığın hâkim olduğu bir bölgeydi. Rusya'nın Ortodokskimliği Avrupa'yı reddetmesianlamına geliyordu. Fakat Rusya, Ekim Devrimi ile bu konumunu, Türkiye'ye devretti Rusya'nınkonumunutelafieden Hıristiyanlık unsuruydu.

Ortodoksluğun koruyucusu olarak Kutsal Rusya efsanesi, sadece Osmanlı İmparatorluğu'na değil, Batı'ya da karşıydı. Özellikle komşuları Katolik Polonya'ya ve Protestan İsveç'e karşı yeniden inşa edilmişti. Charlemagne döneminden itibaren Avrupa fikri, Hıristiyan Âlemive/veya Lâtin Hıristiyanlık ile bir tutuluyordu. Ortodoks Rusya için Avrupa, Hıristiyan değildi, bilakis deccalın ta kendisiydi. Bu yüzden, Rusya'nın Avrupa kimliğini reddetmesi şaşırtıcısayılmazdı. Zira bukimliği, hiç de kutsalolmayanbir biçimde, dündeikilik yaratan bir anlayışınuzantısıolarak görmekteydi.Öteyadan Avrupa'nınıki dunyaayrıştırmasını beraberindegetirensekülerleşme hareketi gelişirken Rusya dini Hıristiyanlığı birleştirici bir faktörolarak kucaklıyordu. Bu bölünme, Birinci Alexander'in meşhur 'Hıristiyan monarkların Kutsal İttifakı' icadında barizbir biçimde kendinigöstermekteydi. KiAlexanderbuicadıyla, 1815 Viyana Kongresi'nde Napoleon'un muzaffer fatihlerini de etkilemeyi ummuştu. Ne var ki bu ittifak fikri,Metternich ve Castlereagh tarafından istihza ve kahkahalarla karşılanmıştı. Bugün itibariyle Hıristiyan Alemi söyleminin öldüğü ve yerini Avrupa fikrine bıraktığıçokbelirginbirbiçimde görülmektedir.

Napoleon'un işgalleri Avrupa ve Rusya arasında zaten var olanuçurumudahada genişletmişti. Batı kültürundenyabancılaşan Rusyabirçok ülke tarafından Avrupa'nın parçası olarakgörülüyordu, zira Rusya'nındış sıyaseti,Prusya'yı işgal et-

mek, Fransa ile dostluğu korumak ve Osmanlıları Avrupa'dan çıkarmak gibi temel hedefler üzerine kurulmuştu. Rusya, bu hedefler doğrultusunda 18. ve 19. Yüzyıllar'da Fransızlarla ve Habsburglarla bir koalisyon yaptı. 1815'te yapılan Viyana Kongresi'nde, Rusya'nınbüyük güçlerden biri olduğukabul edildive Polonya'nın büyük birbölümü Ruslara ödül olarak verildi. Rusya'nın Asya'nın ürünü olduğu doğrultusundaki ebedî fikirhâlâ geçerliydi. Napoleon, Rusya'yı, Asya'nın bir uzantısıolarakgörüyordu.

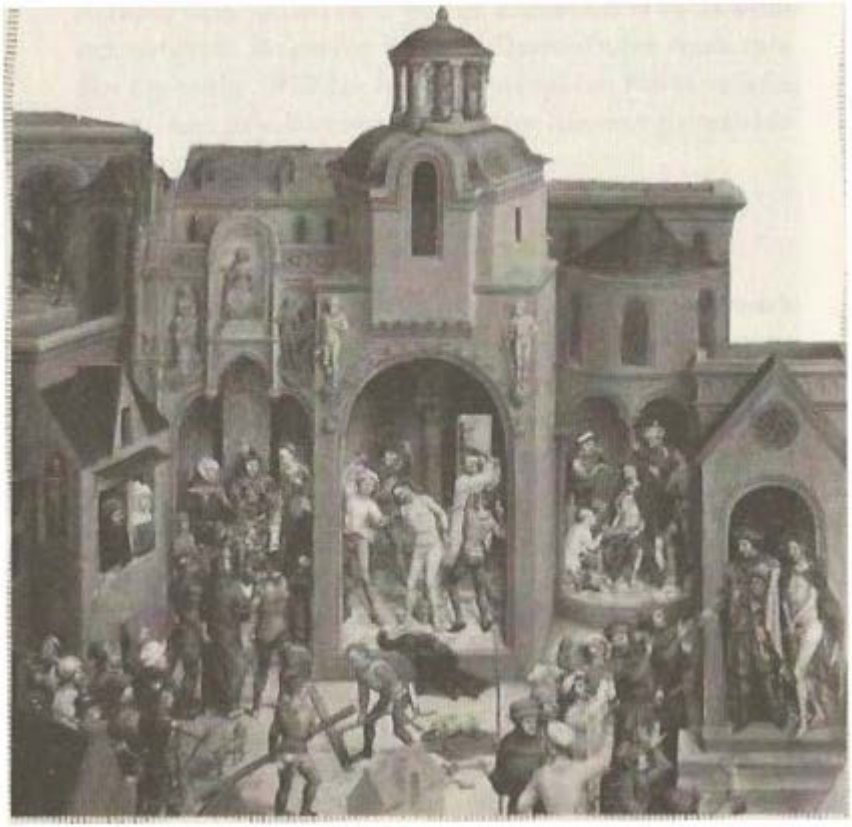
19. Yüzyıl'da Avrupa'nın Rusya'ya karşı yaklaşımı, Birleşik Devletler'in yükselişinden çok etkilenmişti. Avrupa, doğudaki ve batıdaki iki büyük gücün yükselişiyle etrafını sarılmış buldu.Napoleon'un öngörüsüne göre,dunya gelecekteAmerikan Cumhuriyeti veya Evrensel Rus Monarşisi olacaktı ve Avrupa etkisiz kalacaktı. (de Rougemont, 1966, s. 294). AyrıcaAlexis de Tocqueville'e (1948, s. 434) göre, çift -kutuplu dünyagörüşunde,Avrupa'nın Rusyaendişesi,Birleşik Devletler'in Avrupa'yakarşı üstünlüğünden kaynaklanıyordu.

Rusya'nın diğerlerinden ayrılan doğası sadece birbirine zıt fikirlerin ürünü değildi. Marksist teoriye göre, Rusya Avrupa'ya göre daha farklı bir tarihsel gelişme süreci izlemişti. Marx ve Lenin'e göre feodalizm, Rusya'da asla tam anlamıyla uygulanamadı. Dahası politikhâkimiyetve ekonomik faydalanma, ilk olarak halka değil yönetenlere veriliyordu. Asya despotizminin, Asya tarzı üretimle birleşiminin temeli bu düşünceyedayanıyordu (Wittfogel, 1957) Batılıdevrimlerin aksine, 1917 Devrimi ülkenin tüm birimlerinin katılımıyla gerçekleşmişti. BirçokBatı devriminde süreklilikvardır;fakat ,eski düzenin değişmesi için kalıcı çözümler üretilmemiştir. Buna karşın, Rusya'nın modernleşme süreci geçmişle arasına

kesin birsetçekmek suretiylegerçekleşmişti. Bu, aynızamandaAvrupalılaşmayıreddetmek anlamınageliyordu.Komunist sistemin Avrupa'yı reddetmesi, Bolşeviklerin çelişkili olarak Ortodoks Kilisesi gibi, Avrupa'yı Hıristiyan Âlemi'nin kalesi olarakgörmesindenkaynaklanıyordu.YineçelişkiliolarakBatı'dan ithal edilen komunizm, Rusya'yı 1917'de Batı'dan ayırmıştı. Rusya'nın Avrupalılaşmayı reddetmesi yeni başkentin Moskova olarak belirlenmesine ve S. Petersburg'un isminin ilk önce Petrogradolarak, 1924'te Lenin'in ölümünden sonra ise Leningrad olarakdeğiştirilmesineneden oldu. Rusya'nın Avrupalı olanyönleri varsabunlar, aristokrasi ve aydın sınıfının varlığıydı. Bu sınıflar Bolşevik Devrimi'nden sonra ortadan kayboldu. 1920'den bu yana Avrupa'nın Rusya'ya bakış açısını,Avrupa'yı kurtarıcıolarakgörenRuslarıngöçmenkültürüoluşturmaktadır. (Pesonen, 1991)

Sonuç

Bu bölümün tartışma konusu, Avrupa'nın doğu sınırındaki bütün durumlar değerlendirildiğinde, bu bölgenin Hıristiyan Batı ve Müslüman Doğu arasında sınıroluşturmasıydı: Dışsal belirsizlikler,içsel kopulduldara yansımıştı.Sonuçolarak,fikri anlamdaAvrupa ve jeo-politik idare şekliolarak Avrupaarasında, her zaman uzlaşmazlıklar vardı. Modernleşme yönunde farklı tür dönüşümlerin yaşanmasının sonucunda, Avrupa'nın siyasiolarakfarklılaştığıgerçeği, Avrupa fikrinın,homojenliğini doğuaki sınır bölgeleriylekarşılaştırıldığındabelirginleşenBatı Avrupa'yla ilişkilendirilmesineyolaçtı.

5

MODERNİTE DÖNEMİNDE AVRUPA

TeorikPerspektifler

Bu bölüm, modernliğin büyük evrensel devrimleriyle bağlantılı olarak, Avrupa fikri üzerinde yoğunlaşıyor: Rönesans, Reformasyon ve Aydınlanma. Aynı zamanda milliyetçiliğin ve romantizmin Avrupa fikri üzerindeki etkilerini de bu bölümde ele alıyorum.Avrupafikri 15. ve 16. Yüzyıllar'ın bir ürünüdür, zirabu yüzyıllardaAvrupa fikri, HıristiyanDünyası fikrinin(*Christendom*) birleştiricibirsöylem olarakduşüşegeçtiğibirdönemde,bu fikrin sekülerleştirilmiş bir versiyonu olarak ortaya çıkmıştır. Reformasyon ve 17. Yüzyıl'daki din savaşları, Hıristiyan Dünyasının birleşmesi fikrini suya düşürdü. Rönesans ve Aydınlanma yeni bir seküler kimlik için bir temel oluşturdu. Avrupa fikri, Batı'nın kültürel modeli hâline geldi ve modernliğin birleştirici teması olarak bugayeyehizmetetti. Fakatbu, Avrupa'nın Hıristiyandünya görüşünden radikal anlamda uzaklaştığı anlamınagelmez.As-

lında gerçekleşen şey, Avrupa fikrinin sadece Hıristiyan Dünyasıve onunkarşıbenliğiolarak İslâmıneskibağlarıyla daha az ilintilihâle gelmesidir. Yeni kutuplaşma birnevi doğayakarşı uygarlıktı: Avrupalı olmayan dünyaya karşı, şu an "Yeni Dünya"yı da içine alan ve uygarolmayan doğanın "barbarlığına işaret eden Avrupa"dır. Avrupa fikri, gittikçe Avrupa modernliğiile eşanlamlı hâlegelen ilerleme fikri üzerineodaklandı. Budurumher şeydenöte, Aydınlanma'nın bir başarısıydı.

1776'daki Amerikan Devrimi, 1492'den sonra oluşan Batı nosyonu çerçevesinde Avrupa'nın özerklik duygusunu güçlendirdi. Avrupa'nın, Amerika veiçinde 1480 yılındaBuyük İvan tarafından kurulan Muskovit devletinin de var olduğu Rusyaarasında, gittikçeartanbir saygınlıkvestüreklilikkazandığı görülür. Fransız Devrimi, ulus-devletlerin uygarlaşmış politik yapılarını simgeleyen Avrupa fikrinin somutlaşmasıydı. 1789 sonrasında Eski Rejim'in (Ancient Régime) büyük krizini müteakiben politikbirsistem olarak Hıristiyan Dünyası'nınnihaiçöküşüylebirlikte,ideolojinin artanbirrol üstlendiğiyeni kültürel-politikboşluklar yaratıldı. Avrupafikri Batı Avrupalıulus-devletsistemlerinin oluşmasıylayakındanilgili hâlegeldive tedricennormatifbirfikirkarakterinikazanmaya başladı. Bu fikir, ulus-devlete nadirenbir alternatifolarak görüldü. Bu gelişmeler,moderniteyegeçiş sürecindevarlığını sürdüren Hıristiyan dünya görüşünün sekülerleşmiş kalıntılarının, "Batı rasyonalizmi"nden kaynaklanan Hıristiyan hümanizmine dayanan Avrupa kimliğinin yeni formuna, anlam ve içerik kazandırmaya devam ettiği gerçeğini görmemiziengellememelidir. Anti-Semitizmi de içine alan bu kimlik projeksiyonlarında Avrupa fikri varlığını sürdurdü. Bu bölumde eleştirmek istediğim şey, modernleşme nosyonuveözeldeAy-

dınlanma'nın idealleri ileAvrupafikriarasında kurulanbasit özdeşliktir(Hellerve Fehler, 1988).

19. Yüzyıl'da kimlik oluşturmanın en önemli uygulaması, ulusalentelijansiyaların kitleleriendüstriyel toplumaentegre etme amacıyla ulusal kimliklereoluşturma girişimleridir. Nihaî anlamdaAvrupa fikrini ikincilplâna indirgeyebilecektekgüç, ulusal idealdi. Bu nedenle, Avrupa fikri, sömürgecilik savaş larının sürdürülmesini nadirenengelleyen birunsur olmanın hâricinde, politikbir birliğe işaret etmiştir. Uluslararası bir uygarlıknormuolarak Avrupa fikri,devletlerfederasyonunun ve ulus-devletlerin kurumsallaştırılması arasındaki çatışmanın bir düzenlenme aracı olarak daha fazla önem taşımaktaydı Tamamlayıcılık ilişkisi, 19. Yüzyıl boyunca Avrupa fikrinin uygarlığın normatif iddialarına işaretetmesi veulusalidealin partikülarizme ya da kültür'ün rölativizmine işaret ederken kongre sisteminde belirgin bir karakter kazanması sayesinde, şekillendi. Avrupa fikrinin ulusal idealin üzerine asla geçememesinin ana nedeni, Avrupa'da, Birleşik Devletler'in aksine, devlet geleneğinin ve pek çok durumda ulusalidealin, uluslararası normlar ve bu normların kurumsal çerçevelerinin önündeyer almasıdır.Rönesans'ınanlamını Reformasyon'da bulduğugibi, Aydınlama daanlamını 19. Yüzyılsonuulusalcılığınınve yeniden Hıristiyanlaşmanın büyüleyiciliğiniarayan, deforme olmuşmodernlikte buldu.

Avrupa Kimliğinin Sekülerleşmesi

15. YüzyılİtalyanSanatıve edebiyatıve 16. Yüzyıl Kuzey Avrupa Rönesans'ı yeni ve kalıcı bir Avrupa kimliği duygusuna geçişi şekillendirdi. Gördüğümüz kadarıyla 15. Yüzyıl ve son-

rası dönemden itibaren, Avrupa kavramının kullanım sıklığı önemli ölçüde arttı. Kıtanın kültürel ve coğrafî isimleri artık birbiriyle çatışmıyordu. Hıristiyan Batı (*Occident*), ya da Hıristiyan Dünyası (Christendom) daha önceleri mevcut olan önemini yitirmeye başladı ve yerini yavaşça daha seküler Avrupa nosyonuna bıraktı. Fakat bu çok aşamalı bir dönüşüm süreciydi. İlk adım, bünyesinde hümanizm fikirlerini taşıyan Rönesans ile atıldı. Rönesans'ın modern çağda Avrupa kimliğinin temelini oluşturan dünya görüşüyle bütünleşmeyi önerdiği görülebilir. Milliyetçiliğin henüz etkisini tam olarak yansıtamadığı bu çağda, Rönesans'ın kültürü, Avrupa çapında fikirlerin ve tarzların birleşmesini mümkün kıldı. Bununla birlikte, bu, gelişim sürecinde ana modelin Reformasyon olması nedeniyle tamamen seküler bir kimlik olamadı.

Reformasyon hareketi, evrensel Hıristiyan düzeni fikrini yıktı ve seküler Avrupa nosyonunun doğması için bir alan yarattı; fakat nevarki, bu olgu, Hıristiyan dünya görüşünden arta kalan fikirlerle bağını korumaya devam etti. Hıristiyan birliği, Reformasyon'dan sonra şiddetli bir biçimde zayıfladı; bundan dolayı, Avrupa kelimesinin Hıristiyan Dünyası kavramının yerine kullanılmasının ne anlamı fade ettiğini anlamak, hiç de zor değildir. Fakat bu, Hıristiyanlığın önemsiz hâle geldiği anlamına gelmez. Burada ortaya çıkan yeni durum, eski Hıristiyan-Müslüman antitezinin yerini, "uygar Avrupalılar"- "uygarlaşmamış barbarlar" olarak şekillenen yeni bir kutuplaşmaya terk etmesidir. Karşıtlığı temsil eden öteki, Küçük Asya'dan Amerika, Afrika ve yeni kazanılmış Asya'ya kaydı. Türk tehdidinin hâlâ Batı politik kültüründe güçlü bir motif olarak varlığını sürdürdüğü ama, daha sonraki süreçte baskınlığını yitirdiği görülebilir. Aslında Batılı güçler ve özellikle Fransızlar için,

–Fransa örneğinde muhalif Habsburg İmparatorluğu'ydumuhaliflerinibozguna uğratmakamacıyla Türklerle ittifaksistemleri oluşturmak alışılmamış bir durum değildi. Osmanlılarla Avrupa güçleri arasındaki ilişkiler, Hıristiyan Dünyası'nın yerini, külturel referans sistemi olarak kabul edilen Avrupa'ya bırakmasıyla, gittikçedahasekülerbirboyut kazandı.

1648'de Hıristiyan Dünyası, birbiriyle rekabet hâlinde olan Hıristiyanlığın farklı formlarıarasında bölündü: Roma Katolikliği, Anglikanizm, Luthercilik, Kalvinizm ve onun Püriten mezhepleri. Reformasyon sonrasıdönemde Hıristiyanlık, öncekinden daha farklı birhâl aldı.Sona eren Hıristiyan Dunyası'nın birleştirici vizyonuydu. Ancak tüm bunlar, Hıristiyanlığınönceye nazaran dahaonemsizhâle geldiğişeklinde değerlendirilmemelidir. Aslında olan, Hıristiyanlığın Avrupa devletlersisteminin ülkesel kimliği olmaktan çıkması verasyonelleşmiş formdavarlığını sürdüren tamamen dinî bir değerlersistemihâline gelmesidir.Toplumda büyüyen bu farklılaşma, çağın gerçekleşmesi en uzun süren gelişmelerinden biriydi. 1640'lardaki İngilizİç Savaşı, 1688 Şanlı Devrimive 1618-48 OtuzYıl Savaşı, Avrupa'nın uzunsekülerleşmesürecini şekillendiren buyükolaylardı. Bizzat Roma Katolikliği, dönemin rasyonelleştirici ruhunu kucakladığında, Karşı-Reformasyondan sonrabüyükbirdönüşüme maruzkaldı. 1545-63 Trent Konseyi'nden önceki dönemin Roma Katolikliği, sonrakinden oldukça farklıydı. Burada vurgulanması gereken şey, Reformasyon Avrupa'yı, Protestan Kuzey ve Katolik Güney arasında bölerken, Hıristiyanlığın külturel kimliğin ana kaynağı olma konumunu sürdürmesidir. Batı Avrupa'da RomaKatolikliği veProtestanbölgeleri arasındaki bölünmelerin, Lâtin Hıristiyanlığını, YunanHıristiyanlığından ayıran

uçurum kadarbüyük olmadığı asla unutulmamalıdır. 17. Yüzyıl'da vuku bulan din savaşlarına rağmen, Kuzey ve Güney Avrupa, bütün olarak Doğu ve Batı Avrupa'yla kıyaslandığında, zaten daha yakın olan birbirine bağlılık derecesini korudu Bunun ötesinde,Latin Hıristiyanlığı, 1571 İnebahtı (Lepanto)sonrasıönemini gittikçeyitiren Müslümantehdidinekarşı birliğini koruyordu. Aslında, Luther, Calvın ve Loyola gibi, Reformasyon'un ve Karşı-Reformasyon'un büyük temsilcilerinin Avrupa kelimesininadirenkullandıklarını görüyoruz. Ne varki, onların ilgi alanını oluşturan ve üzerinde Reformasyon gerçekleştirmeyi umdukları Hıristiyan Dunyası, Reformasyonvedin savaşlarındansonra,artık yeknesak bir politik kültüre sahip, Batı sistemini sürdurmeyi başaracak kapasitedenyoksundu.

Avrupa söylemine geçişin yavaş bir seyir izlemesinin kanıtı, 1561'de pagan Europa mitinden sonra,kıtanınisimlendirilmesinin engellenme girişimidir (Hale, 1993, ss. 48-9). Bu durum, aynı zamanda Quaker William Penn tarafından 17. Yüzyıl'ın sonlarındaçizilen konfederalAvrupabirleşmesi plânlarının birinde de tasvir edilir. Bir barışsever olan Penn, Avrupabirleşmesinin Hıristiyanlığın butünlüğünü korumak ve Türklere karşı Hıristiyan Dünyası'nı birleştirmek açısından gerekli olduğufikrini öne sürdü (Heather, 1992, s. 65). Hıristiyanlık ve Avrupa arasındaki bağlantı ona göre, oldukça açıktır, zira Türklerıngelecekte Avrupakurumlarınagirmelerine izin verilebilmesi için öncelikle İslâmdan vazgeçmeleri ve Hıristiyanlık dinine dönmeleri gerektiğini iddia etmiştir (Lewis, 1993a, s. 33). İronik olarak, Avrupa fikri, Avrupa'nın, din savaşları sırasında bir kargaşa dönemi içinde bulunduğu 17. Yüzyıl'dakipopülerbilincedâhiloldu.

Böylece, Avrupa fikrinin ortaya çıkması için gerekli olan seküler kimliğin oluşumu başlamış oldu. Bu, kavramın gelişim sürecinde şekillendirici bir dönemdi; bu zaman dilimi, Hıristiyan Dünyası fikrinin çöktüğü ama, ulusfikrininözerk bir nosyon olarak henuz tam olarakoluşmadığıbirdönemdi. Rönesans'tan, Amerika ve Fransa Devrimlerine kadar olan dönemdeAvrupafikr,iBatı'nın kültürel modeli olarakpekiştirildivegeneBatı'nın politikkimliği olarakgittikçeartanbir önem kazandı. Önemli birleşme noktası Batı nosyonuydu. Avrupa fikri,baskın bir kültürelmodel olarakHıristiyan Dünyası'nın yerini aldığında, Batı (*Occident*) nosyonukendisine atıftabulunulanbirkavramolarak varlığını sürdürdü. Bu yolla Avrupa fikri, Hıristiyan Dünyası kavramının yerini alan seküler bir nosyon hâline geldi.

Bundandolayı Avrupa fikrinin,Hıristiyan Dünyasıkavramının sekülerleştirilmiş bir dengiolduğunuve kesinlikle aralarında birlikrilma olmadığını iddia ediyorum. Hıristiyanlık ve hümanizm arasındaki çözümlenmemiş gerilim yüzyıllar boyuncaAvrupakimliğini şekillendirdi. Hıristiyan hümanist insan miti, tarihin kurtarıcı felsefe vizyonu ve yeni burjuva değersisteminin uygarlaştırıcı karakteri, kendisini Hıristiyan mirasıyla uzlaştıracak Avrupakimliğinin temelini oluşturdu Modern Avrupa uygarlığının evrensel antropolojik değerleri, din savaşlarından sonra,dahagüçlübirbiçimdeyenidendirilendinde kökenlerinibuldu. Avrupa 1648tarihine gelindiğinde, gerçeğin evrenselliğine, insanlığıntemelbirliğine ve tarihin kurtarıcı fikrine daha öncehiç olmadığıkadar inanmaya başladı. Bu durumda Hıristıyan geçmişle birkopuşun olduğu tezioldukçatartışmalı birhâlegeldi. İtalya'dakentlerin kültürügenelde sekülerken ve papalığın sekülerizmdalgasınıdur-

durmada aciz kaldığını kanıtlamışken, bu durum Avrupa'nın her tarafı için aynı ölçüdegeçerli değildi. Özellikle, bir süreliğine de olsa, kuzeyde, Stuart İngilteresi'nde, kralların ilâhi hak doktrini yeniden ortaya çıkmıştı. Oldukça rasyonelleşmiş Püriten dünyası da, modernleşen Hıristiyanlığın güçlenmesine buyük ölçüde katkıda bulundu. Ancak, ne ilginçtir ki, Araplar,Avrupa'yı aslasekülerbir uygarlıkolarak görmediler (Abu-Lughod, 1963,s. 159).

İngilizİç Savaşı (1649) ve kıta üzerinde vukıbulanOtuz Yıl Savaşları (1618-1648) son bulıncaya kadar yeni iletişim tarzlarına sahip bır kamuoyu oluşmadı. Batı uygarlığında Hıristiyanlıkbirleştirici bir mıt olarakayrıcalıklı konumunu kaybetti ve bu boşlukta Avrupafikri, varlığınıortaya koyabilecek birzemin kazanmış oldu. Ancak, Hıristiyanlığın ulaştığı sekülerleşme de varlığını sürdürdü. Örneğin 1648'den itibaren yükselişe geçen Yahudi düşmanlığının (anti-Semitizm), Hıristiyan dunyagorüşünün sekülerleşmış ve cehalet karşıtı (anti-obscurantıst) bir versiyonu olarak, Avrupa bilincinin özünü temsil ettiği düşünülebilir. 17. Yüzyıl'ın ortalarında, din savaşlarının sona erdiği bir dönemde, Ortaçağ'dan beri ilk kez YahıdileringöçdalgasınıyaşayanBatı Avrupa, yenibir husumet odağıbuldu. Avrupafikri, Rabb'ın (1975) 17. Yüzyıl'da "istikrar mücadelesi" diye adlandırdığı bağlamda algılanabilir. Reformasyon ve Aydınlanma arasındaki zaman dilimi içinde, ilk defa, tamamen yeni bir toplumun örgütlenmesiiçin kavramsal bir araç sağlayan seküler bir bılincin oluşması yönünde biradımatıldı.

Avrupa burjuva toplumunun Hıristiyan hümanist ideali birbiriyle yarışan diğer ideolojiler üzerinde üstünlük sağladı. Zira, diğer ideallerden hiçbiri, burjuva toplumunun çeşitlilik

arzeden bileşenlerini tekbir dünyagörüşünde bütünleştirmeyi sağlayabilecek kapasiteye sahip değildi. Avrupa kimliğinin temelunsurlarınilerleme,uygarlık ve Hıristiyanlığıkurtarmafikirleriidi. Yahudidüşmanlığı bu fikirler doğrultusundagelişti ve bunlarayönverdi. Bu fikirlerveideallerle donanmışolan Avrupa,milliyetçilikvesömürgecilik çağındadünyayakarşı koydu.

Avrupa ve Aydınlanma

Ohâlde,ne ölçüdegeçmişten birkopuştanbahsedebiliriz? 17. Yüzyıl sonuve 18. Yüzyılbaşındakiantikdönemdenbuyana, tarihteilerlemeninolup olmadığı problematiği etrafında dönen Antiklerve Modernlerarasındaki meşhur Tartışma, tarihten kopuş hakkındaki ilk sekuler tartışmalardan biriydi. Ama geçmişin eleştirisi, ayrı bir Avrupakimliğinin kuvvetkazandığı 18. Yüzyıl Aydınlanması'na kadargelmedi (Lively, 1981). Aydınlanma düşünürleri, çağın ruhunu seküler ve dinamik olarak algılayan ilklerdi. Artık kilise ve devlet ortakyaşam birliği olarak değil, ayrı alanlarolarak görülecekti.Aydınlanma, tamamen oluşmuş bir Avrupa kimliğinin birifadesi olarak görülebilir. Çağınakılcılığıve araştırmacı ruhutam ifadesini, devletinvekilisenintamamen farklıroller üstlendiği daha da farklılaşmışbir toplumunoluşmasındabuldu.

Fakat sekülarizm dine karşı bir hareketi zorunlu kılmaz. Tüm bunların ötesinde sekülarizm, sekuler toplumun ayırt edicibir özelliğiolarak,toplumun diğeralanlarından farklılaşmış bir ulusal kilisede dinin kurumsallaşmasıdır. Chadwick'in (1993, s. 135) 19. Yüzyıl'da sekularizmüzerine yoğunlaştığı klâsikçalışmasındadaileri sürdüğü gibi, kilise ve devletin ayrışması politikbir gereklilikti ve bu gereklilik yeni bir bakış

açısından kaynaklanmıyordu. Bu ayrımın nihaî işlevisadece devleti ruhban sınıfından korumakdeğil, aynı zamanda Hıristiyan Kilisesini devlet üzerindehâkimiyetkuran anti-klerikal (ruhbanlıkkarşıtı) ideolojilerden de uzak tutmaktı. Bundan dolayı, ulusalkilise kurumu Hıristiyanlığı,Aydınlanma eleştirisininbütün uygulamalarındanda korudu

BüyükBritanya gibi pek çok Avrupadevleti Aydınlanma ve Fransız Devrimi'nin ihtilâlci ilkelerine muhalefet ederek modern dünyaya girdi. Çağın sekülerizmi, Hıristiyanlığın önyargılarını reddetmeye kadar uzanmadı. Bununla beraber, bu önyargılar, dinin pekçok diğer faktörarasında sadecebir zihinsel boyutoluşturduğu farklılaşmışdünyagörüşleriiçerisindeuygunbir yereyerleştirildi. Pekçokülkede–İskoçya,İngiltere,Almanyave Hollanda–Aydınlanma, Hıristiyankiliselerindesıcakbiryuvabuldu (Gilley, 1981,s.104).Bilim,resmî hukukve sanat kendi bağımsızgelişimmantığınatâbi olarak ilerlerken,Hıristiyandunya görüşü, Avrupa uygarlığınınkendini tanımlayabildiği bir baskın kültürel motif olarak kaldı Bundandolayı, toplumdadevlet vekilisearasında gittikçeartan bir farklılaşma meydana gelirken, din –misyoner vaızlerin vepaganların (putperest) popüler dine saldırıları ile– daha öncekilerden daha fazla sosyal ilişkiler ağına nüfuz etti ve böylece modernleşmenın bir taşıyıcısı hâlinegeldi. Kiliseler devlet uzerindegüç kaybınauğramalarına rağmen, objesinin insanbedenioldığuiktidarınyenibaskı aracı olarakailedeve okulda bu gücü yeniden kazandı. Diğer bir deyişle, 19. Yüzyıl'da Hıristiyanlık Ortaçağ'ın birkalıntısı olmadı, aksine bizzat modernliğinbir ürünüve yeniden-Hıristiyanlaşmanınbir sureci hâline geldi,böylece din içselleştirildi. Bu dönüşümde Yahudiler, Hıristiyanların öcüsü olarak Müslümanların yerini

devraldılar. Örneğin, Alman milliyetçiler, Alman milletine mensup olmanın şartı olarak Hıristiyan olunması gerektiğini savundular(Katz, 1980, s. 77). Mosse'agöre (1978), Avrupa ırkçılığı, Batı ve Orta Avrupa'da 18. Yüzyıl entelektüel çevrelerinde ortaya çıktı;özellikle Aydınlanma'nın etkisiyle bilim alanında elde edilengelişmelerive Hıristiyan inancındirilişi, eskive yeninin birbirinekarışmasına doğru evrildiveanlamını, rasyonelleşmiş vegeçmişle bağlarını koparmayan modernleşmiş bir anti-Semitizm dunya görüşünde buldu.

Kültürel bir model olarak Avrupa fikri, 18. Yüzyıl'da şekillenmeye başladı. Rousseau "artık Fransa, Almanya, hatta İngiltere'nin var olmadığı, sadece Avrupalıların var olduğu, hepsininaynı zevklere, aynı tutkulara ve aynı yaşam tarzına sahip oldukları" bir çağ hayâl etmişti (Hampson, 1984, s.71). *Toplumsal Sözleşme*'sinde (*Du contrat social*, 1762) Rousseau, politik mühendisliğin ütopik temellerini ortaya koydu. Avrupa fikri, ulusların ittifakı olarak ifade edilen sosyal sözleşmenin belirginleşmesinden ibarettir. Saint-Simon, Avrupa halklarının kendilerini bağımsızlıklarını korumak için yeniden organize etmelerinin gerekliliği hakkında yazdı. Voltaire, Avrupa'nın ulus-devletin yerini aldığına inanıyordu: "Bugün, artık Fransızlar,Almanlar, İspanyollarve hatta İngilizleryoktur: İnsanlar ne söylerse söylesinler, sadeceAvrupalılar vardır –Hepsıaynı zevklere, aynı duygulara, aynı adetleresahiptirler, zira hiçbiri herhangi birözel ulusaloluşum yaşamamıştır" (Dann ve Dinwiddy, 1988, s. 4). Kant,"özgür devletler federasyonu" lehineen önemli argümanlardan birini 1795'te yazdığı*Ebedi Barış* (*PerpetualPeace*) isimli kitabında ortaya koydu. Heinrich Heine, Paris'i, uygarlığın merkezi anlamında "Avrupa'nın Bahçesi" olarak ele aldı. 1796'da Edmund Burke

şöyle yazıyordu: "Hiçbir Avrupalı Avrupa'nın herhangi bir yerinde sürgün olamaz" (Hay, 1957, s. 123). Bununla birlikte, bu ulvî fikir, çok az bir gerçeklik payına sahip tive üstsınıf turizminin ve burjuvazinin can attığı aristokratik toplumun kozmopolitliğinin ifadesinden daha fazla bir şey değildi.

Ulus-devlet alternatif olarak Avrupa nosyonunun çağdaşlarına göre çok az anlam ifade ettiği yeterince vurgulanamaz. Ulus-devletler arsındaki ihtilaflar çok güçlüydü. Kültürün merkezi olarak Rönesans dönemi Avrupa fikri, güncellik kazanmasına ve Avrupa politik düzeninin yeni ütopyacı vizyonunun temelini oluşturmasına rağmen, Aydınlanma'nın evrenselliği tek başına güçlü bir Avrupalılık duygusu ortaya çıkaramadı. Aydınlanma'nın üzerinde yükseldiği fikirler devlet adamlarının fazla dikkate almadığı küçük bir entelektuel grubunun ürünüydü (Anderson, 1988, ss. 185-7). Kuşkusuz bu insanların mirası abartıldı. Onların, Avrupa kavramına yaklaşma geleneği Fransız ürünüydü ve "Avrupa dininin, beyaz ırkın ve Fransız dilinin üstünlüğünü vurguluyordu" (de Rougemont, 1966, s. 157). Birlik kavramı Çin başta olmak üzere, diğer uygarlıklarda daha da gelişmişti (Bozeman, 1960, s. 135; Dubs, 1944). Çin, herkesi kucaklayan kültürel birlik duygusunu asla kaybetmemişti (Fairbank, 1968, s.5). Din ve ulus arasında daha güçlü bağlar kuran Yahudi geleneği, kültürel bölünmenin daha fazla olduğu Hıristiyanlığa göre çok daha güçlü bir kültürel birlik fikri öneriyordu.

18. ve 19. Yüzyıllar'da kozmopolit toplum, Fransız dili ve Fransız sosyal davranış standartlarıyla oldukça özdeşleşmişti. Zira Fransızca, diplomasi ve toplumun üst tabakalarının dili olarak Latinceninyerini almıştı. "Avrupalı" olmak için Fransızca konuşmak gerekti. Yabancı devlet adamları anlaşılır nedenler-

le, pratik amaçların sadece uluslararası nitelikte olmakla sınırlı kaldığı ölçüde,Fransızkültürünün siyasallaşmasındanrahatsız değillerdi.Avrupa fikri,pekçok tartışmalıkonu Avrupalılıkadına dile getirildiğinden dolayı teşvik edilmedi. Bismarck Avrupa nosyonunu Prusya çıkarlarınaaykırı gördüğünden gözardı ederek şöyle demişti: "'Avrupa' kelimesini, asla kendi adlarına istemeyecesaretedemeyecekleri şeyleri daima dış güçlerden isteyen devlet adamlarının dudaklarında buldum" (Crankshaw, 1982, s. 352). Kendi meşruiyetleri için milliyetçiliğedayanan hükümdarlar,Avrupataraftarıfikirlereaçıkça karşıydılar.

Avrupafikrinin bölücü ve savaşçıkarakteri,Avrupabirleşmesineyönelik ilkfikirlerin çoğunda görülebilir.Aydınlanma ideallerinin en ünlü savunucuları arasında,Avrupa devletler ittifakının oluşmasını öneren Leibniz ve Hume vardı. Leibniz'ın Avrupa'da barış vizyonunun altındayatan temel fikir, meşhur"Mısır Planı"ydı (1672).XIV. Louis'ye yaptığı buteklifinde Avrupa'da barışı sağlamanın en etkin yolunun, Fransa öncülüğündeki ortak Avrupa güçlerinin Osmanlı idaresi altındaki Mısır'a yapacağı istila olduğuna inandığını belirtti (Foerster, 1967, ss. 151-60). Bu kabil bir savaş gerçekleştiği takdirde,Fransa'yı,"zulme maruzkalmış adaletinintekamcısı, Hıristiyan Âlemi'nin lideri, insanlığın veAvrupa'nın övünç kaynağı" olarakcazibe merkezi hâline getirecekti (Yapp, 1992, s. 146). Her ne kadarPlân, Leibniz'in tasarladığıgibi gerçekleşmese de, Avrupa işbirliği nosyonunun altında yatan ana fikri,yaniBatılı savaşmakinesinin Avrupalı-olmayandünyada toplanmasınıözetledi. Bu, Avrupa Aydınlanması'nın altında yatanütopik gerçeklikti: İmparatorluk inşası için Avrupa'da sınırlıbarış...

Avrupa ve Fransız Devrimi

Fransız Devrimi Avrupa toplumu için iki kat önem taşımaktaydı. Eski Düzen'e karşı bir devrim olarak sadece Fransa ile sınırlı değil, aynı zamanda Avrupa çapında bir hareketti. Ancak şu da farklı yansıtılamayacak bir gerçektir ki, bu ihtilâl, Fransız İhtilâli'ydi. Evrenselci fikirler ve bu fikirlere önem kazandıran ideal nihaî anlamda, burjuva sınıfının dahadar milliyetçiliğine ve Fransız İhtilâli'nde Cumhuriyet Hükümeti'ni idare eden beşler heyetinin (Direktörler) emperyalist hırslarına bağımlı kalmaya mahkum olmuştu. 1793'ten beri Fransa, Avrupa'nın geri kalanıyla savaş hâlindeydi ve "ulus"un devrimci doktrini, emperyalist (imparatorluğa yönelik) bir programa dönüştürüldü.

Mutlakıyetçiliğin Devrim tarafından ortadan kaldırılmasının ardından, devrim-sonrası devlet, kendini yayılmacı bir harekete dönüştürdü. Ulus, büyük ulusa (*le grand nation*) dönüştü ve hemen sonra devlet, imparatorluk hâline geldi. Napoleon'un Avrupa'yı yeniden inşa plânının altında yatan, Fransa imajına bağlı kalarak bir Avrupa yaratma olasılığına olan inancıydı (Woolf, 1991, s.32). Öncelikle feodalizmin son izlerini ideorta dan kaldıran devrimci savaşlarda Fransa'ya dıkkate değer bir destek vardı ve Avrupa baştan başa imparatorlukların kurulduğu bir kıta hâline geldi. Avrupa Cumhuriyet olmayolunda ilerliyordu.

Fransız İhtilâli'nin evrensel fikirleri Avrupa'ya ortak bir Avrupa kimliği duygusunu kazandırdı ve aynı zamanda bu duyguyu yitirtti. En azından üç faktör İhtilâl'in kalıcı bir Avrupa kimliği için temel oluşturamamasında etkili oldu. Bunlardan birincisi, hemen önce söz edildiği gibi, yaklaşık olarak 1793 tarihinden itibaren İhtilâl'in kendisi Fransız impara

torluk programına dönüştürüldü. Napoleon 1804'te Fransız İmparatoru unvanını aldı ve 1789'un fikirlerine sadakat Fransa'ya sadakat leşdeğer görülmeye başlandı. Roma İmparatorluğu böylece, Fransız İmparatorluğu şeklinde yeniden canlanmış oldu. İkincisi, 1793'te başlayan devrimci savaşlar Batı ve Doğu Avrupa arasında büyük bir ihtilafın doğmasına yol açtı. Napoleon'un Avrupası, doğu sınırı olarak Ren Nehri'ni alan Roma Avrupası'ydı (Cahman, 1952, s. 608). Bunun yerini alan Ren Konfederasyonu, Batı ve Doğu arasında tampon bölgeydi ve onun doğu sınırı eski Alman-Slav sınırıydı. Avrupa'nın doğu bölgelerinin ihtilâl karışıklığını Batı Avrupa'yla aynı derecede yaşamadı. Aydınlanma Batı'dakinden daha aristokratik kaldı. Bunun ötesinde Doğu Avrupa'daki ve Rusya'daki mutlak monarşiler, devrimci meydan okumalarla mücadelede Batı'ya nazaran daha başarılı idiler. Gerçi Polonya kendisine bir anayasa edinen ilk ülke olmasına karşın, zaman testine fırsat tanıyacak kadar bile varlığını koruyamadı ve 1793'teikinci parçalanmasının ardından Polonya'yla birlikte, anayasada yok oldu. Üçüncü faktör, İhtilâl'in ruhu, yeni toprağa dayalı milliyetçilik fikrinin önünü açtı. Bu fikirler, bununla birlikte, daha sonraki süreçlere kadar, ayrılıkçı bir milliyetçilik yönünde gelişim seyri izlemedi ama, ulus-devletlere dayalı bir Avrupa düzeninin kurulmasına temel teşkiletti

Napoleon Fransa adına Avrupa'yı şekillendirme girişiminde bulundu ve başarısız oldu. Muhaliflerinin Eski Düzeni yeniden kurmaya giriştikleri 1814 yılından sonra talep ettiği tam olarak Avrupa fikri yidi. Avrupa'nın bu şekilde kullanımı, söylemeye gerek yok, Fransız karşıtı bir inşa idi. Daha da önemlisi, bu fikir, aynı zamanda Batı karşıtı bir kurguydu. Zira, bu fikrin özünde, Rusya, Prusya ve Avusturya ile birleşik, batı sınırı ola-

rakRen'igörendoğuyadayalıbir güçblokunuhedefleyenbir Kutsal İttifak hayâliyatmaktaydı. Buradailginç olan, jeopolitikbir çerçeve olarak Avrupa birleşmesinin çökmesi sonucu Avrupa fikrinin uluslararası siyasetsöyleminegirmeyebaşlaması ve yeniden kurulan monarşilerin, devrimci cumhuriyetçilik projesininyerini almasıdır.Cumhuriyetçiliğinbaşarısızlığı,devrimsonrası dönemde,yenidencanlananEski Düzen'le birlikte varolan Avrupa fikrinindaha sonrakitarihinintemel şartıhâline gelmesiydi.

Avrupa ve Ulusal Fikir

1815'ten 1848'ekadarrestoreedilen Metternich düzeni,devrimcimücadeleyibastırdığıhâlde, budüzendahaönce ortaya konulantaleplerinbazılarını uzlaştırmak zorundaydı ve ılımlı anayasalar çoğu devlete verildi. Devrim sonrası milliyetçilik Metternich'in yeniden kurulmuş düzenineteh dit oluşturdu. 1789 ve 1848 arasındaki cumhuriyetçilik şeklindeki milliyetçilik, genel olarak liberalizmi ve Eski Düzen'e düşmanlığı destekliyordu. Fakat hiçbir şey, milliyetçilik çağının geldiği gerçeğinideğiştiremezdive bundan dolayı,Avrupafikriulusal fikirlerin gelişmesine bağlı olarak parçalanmıştı. Fakat, yeni ulus-devlet sisteminin normlardan uzakolduğunu söylemek mümkündeğildir. Avrupadahaazsayıdaamadaha genişdevletlercedestekleniırken,Avrupa fikri,düzenleyici birfikirolaraknormatifbirrol ustlendi (Mann, 1993, ss.35-6, 65, 254-5). Avrupa fikrının,bunu yapabilmek için öncelildekendini milliyetçilikleuzlaştırmakzorundaydı.

1848'den itibaren liberal, ya da cumhuriyetçimilliyetçilik, restore edilmişEski Düzen'e karşıbaşarılıbir devrimi gerçek-

leştirmeyi başaramayınca, milliyetçilik, orijinal cumhuriyetçi fikirledaha az ilgilenirhâle geldi. 1848'den itibaren milliyetçilikdaha öncekidevrimcişeklinigözardıettivekapitalizmin biraracıhâline geldi.Çoğudevletinkendi anayasalarınıkabul etmelerinden sonra, reaksiyoner muhafazakârlıkla ve onunla uzlaşmış olan liberalizm, birleşerekmodern muhafazakârlığın doğmasına yolaçtılar. 1861'de İtalya'nın ve 1871'de Almanya'nın birleşmesinden sonra ulusal yurtseverlik formundaki milliyetçilik, kabuledilmiş ulus-devlet ideolojisihâlinegeldi ve artık özgürleştirici bir ideal olmaktan çıktı. Öte yandan, sonradan ortayaçıkan gelişmelerlemilliyetçilik, aynızamanda ayrılıkçı bir harekethâline de dönüştü. Bu hareket, 1848 öncesidönemde, 1830'da Yunanistan'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlığınıkazanmasına ve 1831'de Belçika'nın Hollanda'dan ayrılmasına yol açtı ve daha sonra, Berlin Antlaşması'ndan sonra 1878'de Romanya, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ'ın, 1905'teNorveç'in ve 1913'teArnavutluk'un*de facto* olarakortayaçıkmasınaimkân tanıdı.

Tümbunlardansonra,milliyetçilik çağında birfikir olarak Avrupa'dan nasılsöz edebiliriz? 19. Yüzyıl'lailgili olduğukadarıylamilliyetçilik idealinin karşıtı olarak,Avrupafikrihakkında iki açıdan konuşmak anlamlı olacaktır. Birincisi, Rönesans'tan Aydınlanma'ya doğru gelişen harekette evrilen bir Avrupa nosyonu vardır. Bu Hıristiyan hümanistidealidirve Akıl,İlerleme ve Bilimüzerine dayalıevrenseldeğersistemine inançtır. Bu idealler Avrupa kimliğinin özünde yatarve modernlik fikrinde somutlaşır. İkincisi, 19. Yüzyıl boyunca gelişenAvrupasiyasî birliği idealidir. Bu,esasolarakulusalidealin benimsenmesiydi ve bunun en ünlü yandaşı Mazzini'ydi. Avrupa fikrinin bu iki boyutu –kültürel ve politik– birbirinden

oldukça ayrıdır, ama ne var ki, modern Avrupa birleşmesi fikrini de birlikte şekillendirmişlerdir. Bununla, Batı'nın Hıristiyan humanist idealinin somutlaşmış hâli olarak Avrupa'nın, Avrupa modernliğinin taşıyıcı ajanı olan ulus-devlete sımsıkı bağlandığını kast ediyorum. Bundan dolayı, kültürel bir model olarak Avrupa fikrinde batı kültürü belirginlik kazanırken, ulus-devlet batı kültürünün taşıyıcısı olmuştur. Bunun altını çizen, güçlü ve etkili bir "ulus" nosyonudur.

"Ulus" fikri Fransız İhtilâli'nin orijinal nosyonundan doğdu, fakat zaman içerisinde kültürel bir kurgu hâline dönüştü. Ulusal topluluklar, entelijensiyalar tarafından keşfedildi ve müteakiben vatanseverler ve ulusalcı hareketler tarafından siyasallaştırıldı (Hobsbawm, 1991b). Ulusal ideal tanımlanması dile ve 20. Yüzyıl'ın başlarında ulusal sıfatlar listesine din ve etnisitenin (*etnicité*) de eklendiği parametrelere bağlı olarak oluşturulmuş tarihî toplulukların ifadesiydi. Avrupa kimliği problemi açısından bu tanımlama, daha evrensel bir niteliğe sahip kimliğin kendisini, kültürün daha özgül varsayımlarıyla uzlaştırmasını zorunlu kılan bir uygulamaya sahipti. Anti-Semitizm, ulusal kültürlerin kültür-ötesi etkilere olan düşmanlığının en güçlü örneğiydi. 19. Yüzyıl milliyetçileri, uygarlığın ulusal-tarihsel kültürlere dayandığına inanmaktaydılar: Avrupa'nın temeli ulus-devletti. Yahudiler ulusal topluluktan dışlandılar; ziraonlar, ulussuz bir halk olarak algılanmaktaydılar. Yahudiler 18. Yüzyıl'da Avrupa fikrine olumlu yaklaşırlarken, 19. Yüzyıl boyunca Yahudilerin tarih bilinci, Avrupa'ya ve Batı'ya duyduğu güveni gittikçe yitirmekteydi. Özellikle 1870'ten sonra Doğu, pek çok Yahudi tarafından, daha güvenilir olarak görülüyordu (Shavit, 1992). Yahudilerin Avrupa hakkında karmaşık ve çelişik duygular asla hiç olmalarının nedeni, 1870'ten

sonra ulusallık ve anti-Semitizm arasındaki bağın gittikçe artıyorolmasıydı.

1815 ViyanaKongresi'nedayananNapoleonsonrasıdüzenin 19. Yüzyıl'daki çerçevesi olan güç dengesi sistemi, Avrupa siyasibirliğifikrini önemliölçüdeimkânsızhâle getirdi.Viyana Kongresi'nden sonraki baskın Avrupa fikri *pax Europaea*'nın temeli veAvrupaİttihadı'nınozüolangüç dengesiydi. Bu fikri, Aydınlanma'ya kadar değil ama, siyasi bir gereklilik hâline dönüştüğü mutlakıyetçilik çağına kadargeri götürebiliriz.

GenelolarakAvrupafikribirülkeninözelçıkarlarıyladoğrudan bağlantılıydı. İngiltere için Avrupa, Fransa'yla ve eski Germen kabileleriyle doğrudan ilgiliydi. Napoleon Savaşları ve Birinci DünyaSavaşı arasındaki dönemdeİngilterekolonilerine dönmeyi ve Avrupa'yla ilgilenmeyi tercih etti. Öte yandan, Almanlar için Avrupa, Fransız çıkarlarıyla doğrudan ilintiliydi. Bu iddia, Avrupa, düzenine karşı olan veAvrupa fikriniçağın değerlerinden sapmaolarakgörenBismarcktarafındanyükseksesle ve güçlubirbiçimdedile getirildi (Schieder, 1962). Metternich'e göreAvrupa, Avusturya için gereklilik arz etmekteydi (Taylor, 1942,s.34). Avrupa,Fransa'nın ve Rusya'nın karşısında bir denge unsuru olmanın otesinde hiçbir anlam ifade etmiyordu. Bu aynı zamanda Büyük Petro'nun da fikriydi: "Önümüzdeki birkaç on yıl için Avrupa'ya ihtiyacımız var, daha sonraona sırtımızı döneceğiz" (Szamuely, 1988,s.136). İngiltere "Kıta"anlamında kullanılan Avrupa nosyonuna en çokkarşıçıkan ulkeydi. İngiltere, "görkemli yalnızlığı"içerisinde,uzun süre Katolikdespotizmiylebirlikte andığı Avrupa'ya dışsal olarakbağlı kalmayı tercih etti. Reformasyon'dan itibaren İngiliz ulusal kimliği kıtasal güçlere muhalefete bağlıolarak şekillendi. Fransakorkusu(Gallophо-

bia),İngilizulusalkimliğinimeydanagetirenen yaygınkalıplardan birisiolarakkaldı.

16. Yüzyıl'da Hıristiyan cumhuriyeti fikri, V. Charles'ın evrenselmonarşiteklifinebir karşı ideolojiolarakortayaçıktı (Foerster, 1967, s.107). Avrupasiyasi düzenini oluşturma yönündeki ilk girişimlerin en ünlü olanlarındanbiri, 16.Yüzyıl'ın sonlarında ve 17. Yüzyıl'ın başlarında SullyDuklü olan "V. Henry'nin Büyük Dizaynı" idi, ki buna göre, yeni Avrupa'da Fransa dışarıda bırakılmaktaydı (Souleyman, 1941) Bu fikrin önemli bir yönü Türklere karşı birleşmiş bir Batı ittifakı konsepti olmasıydı. Avrupa fikri 16. Yüzyıl'da İspanya'nındunya tasavvuruyla bir aradadüşünülürken, 17. Yüzyıl evrensel Avrupa barış düzeni, güçlü bir biçimde Fransa'nın tutkularıyla ve Richelieu'nün emelleriyle ilişkiliydi. XIV. Louis, "Avrupa'nın hakemi" olmayı şiddetle arzuetti (Kennedy, 1989, s.132). 1642'de icraedilen *Avrupa* adlı oyun, Richelieu'nündış politikasınıtanımlamaniyetine politikbir kinaye olarak yazıldı (Najam, 1956). Avrupa'nın hükümranlığı adına, Habsburg'un ve ozellikle Bourbonların 1648'den sonra Fransaduşmanlığıçerçevesinde oluşturulması düşünülen bir Avrupa fikrionerisi gündeme geldi (Burke, 1980).Yine de , evrensel bir cumhuriyet olarak Avrupafikri, Avrupa'nınherhangibir gücün hegemonyasıaltında birleşemeyeceğini ileri sürerve özellikleFransız ustünlüğü kisvesi altında birleşmeyi kesinlikle kabul etmez (Barraclough, 1963, s.28). Avrupa fikriyle Orange istekleri arasında güçlü bir birliktelik vardı. Gerçekten, 17. Yüzyıl sonlarında "Avrupa özgürlüğü" fikri, İngiliz Liberalleri (Whigler) tarafından geliştirilen Protestan ilkelerle yakından bağlantılıydı. Budoğrultuda, 1688'deWilliam, İngiltere'ye Avrupa adına geldi (Schmidt, 1966). Avru-

pafikridahasonra 1700'deİspanyaTahtSavaşlarıbağlamında (Fransızların,İspanyol Hollanda'da tahtageçişlerininaksine) Protestanların çıkarları adınave 1701 sonrasında Hanoverlilerintahtageçişleri(Katolik Stuartların aksine) yönünde bir talebi içeriyordu.

Çok az sayıda uluslararası kurum mevcuttu. 1859'da Cenevre'dekurulan Kızıl Haçve 1874'te Bern'dekurulanDünya Posta Birliği,Avrupa işbirliğinin varlığını sürdürenaz sayıdaki ürünlerindenikisiydi (Joll, 1980,s.14; Lyons, 1963).Fakatbu bir savaştı vesavaşa sürekliolarakhazırlıkyapmakAvrupatoplumunun gerçeğiydi. Politikolarak Avrupa yıkıcıydı.Ne var ki bu,Avrupafikrinin tamamensiyasetten bağımsızhâlegeldiği anlamına gelmiyordu. Daha once de iddia ettiğim gibi, uluslararası politika tamamen normlardan bağımsız değildir.

Normatifbir fikirolarak, Avrupa İttihadı'nın kongre sistemindekurumsallaştı.Avrupa güçleriaçısından dünyaarenasını düzenlemenin önem kazanmaya başladığı 19. Yüzyıl'dan itibaren tum bunlar'uluslararasıtoplum'un büyümesine bir cevap niteliğindeydi. Koloniler için mücadele ve Rusya'yı Osmanlı topraklarınındışındatutmaarzusutümbunları daha elzemhâle getiren iki faktördü. NormatifAvrupa fikrinin kökenleri Otuz yıl Savaşlarını sona erdiren Westphalia Barışı'nda ve İspanya Taht Savaşlarını sona erdiren Utrecht Barışı'nda bulunur. Tüm bu olaylar, Avrupa fikrinin barışı ve birleşmeyi yansıtmadığı ancak Avrupa fikrinin kıtayı Habsburglar ya da Bourbonların hâkimiyetindenkurtarmak için normatifbirgereklilik olduğu yönünde öne sürdüğüm tezimin temelini oluşturur.

Avrupa İttihadı, ya da yeniden kurulan Eski Düzen'in kongre sistemi,negatif bir birleşmeden müteşekkildi. Bir gü-

cün fazlası bir diğerinin azı anlamınageldi. Avrupa İttihadı devletler arasında bir dengeydi, devletlerin birliği değil. Bununötesinde Avrupa İttihadı,herhangibirortak odağa sahip olsaydımparatorlukinşasınademokratikliberalizm veişçira dikalizminin aksine kendisine dahayakın olan bölgeninyani *Mitteleuropa*'nındoğu sınırlarınınkorunmasınayoğunlaşırdı.

Viyana Kongresi Avrupa'ya barışı getirdi ve bu sayede, savaş Afrika ve Asya'ya taşınabildi. Avrupa'dabarış, sömürgeciliğin ön şartıydı. BüyukGüçlerin daima kolonilerleilgili sorunlar çerçevesinde çatışmaları tehlikesi mevcut olmasına rağmen, emperyalizm yoluyla pek çok ittifak sistemi oluştu: *TripleEntente* (Üçlü İttifak) sadeceAlmanya'yakarşı birittifak değil, aynızamandaAlmanya'nın sömürge halklarına karşıda bir ittifaktı (Kiernan, 1980,s.45).Buna uygunbirdiğerörnek 1776'dansonraBirleşik DevletlerinBağımsızlığı'nınilânıydı.O yıl, yeni bir uygarlığın ilk işaretlerinin görülmeye başlandığı söylenebilir. Avrupa nosyonu, Amerika ve Rusya arasında yer alanbir uygarlıkolarakAvrupa için,yenibirkimlikicatederek gelişti. Bu bağlamda, Avrupa federasyonuna ilişkinyeni fikirlerbu esnada 19. Yüzyıl'daortayaçıktı (Foester, 1967, ss. 266-71). Bu doğrultuda,Avrupafikrinin doğduğu küreselbağlam aslagözardıedilemez.

1856'da, Kırım Savaşı'ndan sonra, Osmanlı İmparatorluğu nihaiolarak Avrupa İttihadı'nakabul edildive "Hıristiyan ulusları arasındaki hukuk" yeniden isimlendirilerek, "uygar uluslararasındakihukuk"şeklinedönüştürüldü.Bu, Rusya'ya karşı Türkiye'nin yardımını sağlamak için yapıldı (Alting, 1975, s.53). Avrupa kendisine kültürel referans çerçevesi sağlayan uluslararası politikanın yeni normlarıyla çok yakından özdeşleştirildi. Uygarlık, pek çok varsayımını korumakla be-

raber, bir kültürel referans çerçevesi olarak Hıristiyan Dünyası'nınyerini aldığı liberal Avrupa uygarlığı normlarını, etkin olarak ifade etmeye başladı (Gong, 1984, s.15). Uygarlığın standartlarıyla özdeş bir hâl alanAvrupafikri,bundan dolayı uluslararasıhukukla çok yakından alakalıhâlegeldive diplomasi, ticaret, savaş idaresi ile ilgili meselelere ilkesel anlamda yoğunlaştı (Best, 1986, s. 215). Fakatbu deforme olmuşahlâkîbirevrensellikti ki, batı akılcılığına ve savaşın hâkimiyetine indirgenmiş olanetik hukukun hükümsüz kılınmasıanlamınageliyordu.

Avrupa fikri, 19. Yüzyıl'ın ortalarında ortak bir kullanımasahip olduğuhâlde, ulusallık prensibiningerisindekaldı 19. Yüzyıl'ın başlarında Aydınlanma'nın dünya vatandaşları (Weltburger) fikridemode oldu ve yerini ulusal vatandaşlığa bıraktı(Schereth, 1977 veMeinecke, 1970). Birleşmişkıtanın hayâletinden daha etkili biçimdeBuyük Güçleriharekegeçiren 1826'da Missolonghi'de Byron'un ölümuydü ki, bu olay, sembolik olarak Büyük Güçlerin Osmanlı İmparatorluğu'na müdahale ettiğive Avrupa'nın somutörneği olarak görülen Yunanistan'ınbağımsızlığınınönünü açtığıbirzamandiliminde modern ulusçuluğun doğuşunu ifadeetti.Batı Avrupa'da karşı-devrimci muhafazakârlığın yükselişe geçtiği birdöneme denkgelenYunanBağımsızlıkSavaşı'ndansonraortayaçıkan milliyetçilik, Asya'da ve Afrika'da mevcut olangelenekselİslâmîdüşmanlarakarşı Avrupa'nın birleşmesindeguçlübirkültürel araçhâline geldi (Bernal, 1987, s.441). Avrupa duzeni nosyonugelişmeyebaşlayan milliyetçilikvegüçdengesisistemince sınırlandırıldı. Milliyetçilik, bununla birlikte,Avrupalılık'ınreddi yada inkârıdeğildi ama,onungerçekleşmesinin muhtemel koşullarını ifade etmekteydi. Milliyetçilik yüzün-

den Büyük Güçler Avrupa'yı hem teoride ve hem de 1914'teki savaşta feda etti.

Milliyetçilerin kendileri bile ulus-devlet fikrini popüler hâle getirmek için mücadele etmek zorundaydılar. Tarihsel ulus-devlet fikri her zaman geniş çaplı bir halk desteği kazanamadı. Fakat Avrupalılığa karşı daha az bir tutku var olsa da asla önemli bir kamusal mesele hâline dönüşmedi. Victor Hugo'nun "Avrupa Birleşik Devletleri" idealiya da Voltaire'in "Avrupa Cumhuriyeti" vizyonu milliyetçilik çağında bir sapmaydı. Bu yönde daha uzun süren gelişmelerden birisi de 1834'te Bern'de Giuseppe Mazzini tarafından Genç Avrupa'nın kurulmasıydı (Salvatorelli, 1964, ss. 339-47). Bu hareketin amacı, yukarıda belirtildiği tarzda birleşik bir Avrupa devleti oluşturmak değil, Avrupalı milliyetçi hareketlerin mücadelelerine destek vermek ve gelecekteki Avrupalı bağımsız federal devletlerin oluşumuna zemin oluşturmaktı. Federal devletler çizgisinde Avrupa siyasî birliğiyönündeki fikirler genel de popüler değildi. Örneğin, Mazzini'nin Genç Avrupası, varlığını iki yıl sürdürebildi ve asla Genç İtalya'nın ve bundan esinlenen Genç Almanya, Genç Fransa ve Genç İrlanda'nın yakaladığı başarıya ulaşamadı. Engüçlü Avrupalılık geleneğine sahip iki ülkenin, yani İtalya ve Almanya'nın henüz birleşmemiş olması dikkate değerdir. Hem Risorgimento, hem de Almanya birliği insiyakı Avrupa fikrini yüceltti. Bununla birlikte, bu ülkeler birleştiklerinde daha önceki Avrupa tutkusu, ulusal şovenizme ve kaybedilen toprakları geri alma emeline (irredentizm) dönüştü. Avrupa'yla birlikte anılan evrensel ilkeler, ulusal kültürlerin kendine özgü belirleyiciliği sayesinde gölgelendi.

Avrupa'nın Romantik Yeniden Keşfi

19. Yüzyıl sadece milliyetçilik çağı değildi, aynı zamanda romantizm çağıydı da. Hem milliyetçilik ve hem de romantizm birbirleriyle yakından bağlantılıyken, konseptleri açısından oldukça farklıydılar. Milliyetçilik hepsinin üzerinde geleceğe bakan politik bir fikirdi, ancak romantizm geçmişe bakan ve politik olmayan bir hareketti. Romantizm geçmişin devrimsel formunun yeniden keşfine dayanan ve kişisel hamasi söylemleri yüceltenbir nosyondu. Bununla birlikte, romantizm 19. Yüzyıl boyunca önceki devrimsel formdan ziyade eski fikirlerle var oldu. Devrimsel güdünün önerdiği Avrupa ruhunun altında yatan dinamik ve yaratıcı güçtü.

Romantizmin en ünlü ifadelerinden biri Novalis'in 1799'da yazılan *Hıristiyan Dünyası ya da Avrupa* (*Christendom or Europe*) (1968) adlı eseriydi. Novalis'e göre, Ortaçağ Hıristiyanlığı Avrupa modernliğine, bu modernliğin seküleride olojilerine ve bu fikrin çağrıştırdığı Reformasyon'a, felsefeye ve Aydınlanma'ya utopyacı bir alternatifti. Bunun ötesinde Novalis, Hıristiyan Dünyası'nın Avrupa'nın çağdaşı olmadığını, fakat dünyayı harekete geçirici bir güç olabileceğini iddia eder. Novalis'e göre, Hıristiyan Dünyası, geleneğin birliğini sembolize ederken, Avrupa bölücü bazı şeyleri önerir. Gerici Katolik romantizmi yoluyla Ortaçağ'ın yeniden keşfi, Reformasyon'un maruz kaldığı bölünmelerin ve Aydınlanma'nın büyüsünü yitirmesinin kültürel anlamda tazminine hizmet etti. Hıristiyan Dunyası'nın çökmeye yuz tutmuş mirasçısı ve tarihin ilâhlaştırılması olarak Avrupa nosyonu, Alman romantik filozofu Friederich von Schlegel tarafından yayına hazırlanan ve *Europa* başlığını taşıyan ilk dergilerden birinde belirginleşti (de Rougemont, 1966, s.239).

Fichte'ye göre Almanya, Avrupa'nın beşiği ve Lâtin uygarlığının mirasçısıydı. Almanlar, ki bu kelimeyle Prusyalıları kastediyordu, Avrupa nosyonunukendi kontrolleri altınaalarak"Avrupa'ya hizmet ediyordu" (Taylor, 1988, s. 38). Hegel Avrupa'yı, Hıristiyanlığın en yüksek somutlaşmasını devlette gösteren Alman kültürünün tinselsentezi, olarak göruyordu. Onun tarih felsefesinde Avrupa, "tarihin sonunda" kendi bilincini dunya-ruhunda temsil edecekti(Hegel, 1956, s. 103). Leopold von Ranke, Lâtin ve Alman ulusları arasında doğal birbağ olduğuna ve bu bağın Avrupa'nın özünüoluşturduğunainandı (Schulen, 1985). Dil ve ırk,orijinalırkolarakAlman ırkını kabul edip,tüm Avrupa halklarınasunan Aryan mitiyle yakından ilişkiliydi. Slavlar böylece Avrupairkından dışlandı. Poliakov (1974,ss.99-101),Aryanmiti üzerinegerçekleştirdi ğiklâsikçalışmasında,Almanırkının antropolojikbirliğini,bir gerçek ve Avrupalının ya da beyazırkın timsaliolarakalgıladı Almanlar böylece Aryan ırkı mitiyle bağlantılandırılan Alman kültürününgeriye dönüknosyonunuempozeetmeyebaşladı

19. Yüzyıl'da baskın olan Avrupa romantik fikirlerinde, nostalji ana roloynadı.Eski Avrupaimparatorluklarıözelinde nostalji, aynı zamanda geçmişin inşasıydı da. Her çağ ve her uluskendisinikendindenönceolup bitenlerle tanımlar.Geçmişle yapılan bu tanımlamada sürdürülen şey geçmiş değil, ancak icat edilmiş bir geçmiştir. Çok az ideoloji romantizm kadargeçmişdüşüncemizietkiledi. Sürekliliklersadecekırılma ve kopmaların olduğu yerde mevcuttur ve büyük çağlar çağdaşlarıtarafından farklıalgılandıklarımüddetçeyuceltilirler. Bunun dışında ortaya atılan kurgulardan biri de, Avrupa geçmişinin gizemiydi.Bundan dolayı Avrupa politik yapısının verili bölücü karakteri, kültürel anlamda homojenleştirici bir

nosyonolarakAvrupafikriancakkülturdüzeyindeanlamifa de etti. Bundan dolayı, Avrupa kültürel geleneği, geriye dönükvegeçmişte yaşananları da içinealanbirbakışaçısıylaicat edildi.Avrupa kendinehas kültürelyapıtlarıylakimliklendirildi: büyükkatedraller, operaevleri, kafelervekraliyetsarayları Romantizm boş aforizmalara dönüşmeyecek ve hatırayüklü birAvrupadiskurunun oluşmasınakatkısağladı.

Geçmişin somutlaştırılması olarak Avrupa'nın taşıdığı bu anlam,yenikültür turizminde de ifadesini buldu. Kuzey Avrupa'dakiburjuva toplumu,özellikleİngiltereveAlman-ya'da, eski Roma, Yunanistan ve Rönesans İtalyası'nın harikalarını yeniden keşfetti. Büyük Tur (Grand Tour), burjuva centilmeninineğitimininintemelbir parçasıhâlinegeldive romantik Protestan büyüsünün modern uygarlık tarafından yıkılışının tam ifadesi oldu.Yeniden keşfedilmeye başlanan geçmiş, Avrupa Restorasyonu'nun bir ürünüydü. Katolik Güneyi keşfedenin Protestan Kuzey olması oldukça ironikti. Burke'ün hayran kaldığı Avrupa, modern liberalizmiyle değil,EskiRejimiyleön plâna çıkmaktaydı. Onun *FransızDevrimi Üzerine Düşünceler*'inde (*Reflections on the Revolution in France*) yer alan (1967, s. 76) 1790'da yazılan ünlü pasajı, onun Avrupa görüşünü özetler: "... hepimize ait bir dünya olan Avrupa içinde, yüzyıllardır bizim adetlerimiz, uygarlığımız ve adetlerimizle ve uygarlığımızla ilgili hergüzel şey, iki ilkeye dayanır ve bu ikisinin bileşimininsonucudur:centilmenin ruhunuve dininruhunukast ediyorum"Kozmopolit Avrupa kültürü genişölçüdeestetikbirkurguyduve burjuvanınkülturelaparatının bir parçası hâlinegeldi. Hümanizmnosyonu varlığınısürdürdü ve Avrupa'ninedebiyata dayalıkültürünün anaunsuru oldu.Bu nosyon,Goethe'nin Weltliteratur, ya da kozmopolit

edebiyat konseptinde ve spesifik Avrupa literatürü fikrinde somutluk kazandı. Bu, Avrupa kelimesinin kitap başlıklarında gittikçe artan kullanımında yansıtılan bir eğilim dive böylece Avrupa uygarlık tarihi nosyonu geçerlilik kazandı. Kültürel bir ruh ve cevher olarak Avrupalılığın müzikte vücut bulduğu da söylenebilir. Bu, Avrupa geleneğinin birleşmesi olan modernliğe karşı; T.S. Eliot, Karl Jaspers ve Paul Valery gibi yazarların ileride savunacağı kültürel bir birlikti. Aynı zamanda, 19. Yüzyıl boyunca Avrupalılığın gerçekten teksomut ortaya konulmabiçimi, ulusalsınırlarlaşması nedeniyle, aristokratik kozmopolitlikteydi. Fakat Aydınlamadan itibaren Avrupa kültürü uzunca bir süre ve inkâr edilemez bir biçimde, Rönesans ruhunu terketti ve romantizmin iticietkisiyle ulusal kültürlerin kodları hâline geldi.

Muhafazakârlar için Avrupa, aynı zamanda politik bir kurguydu. Avrupa'nın politik düzeni, hayâlî muhafazakâr muhalefetin liberalizme ve cumhuriyetçi milliyetçiliğe karşı güçlenmesine yardımcı oldu. Gerici muhafazakârlar açısından Avrupa, tüm bunların herhangi birisiyle ifade edildiği takdirde, Eski Düzenin kaybolmuş Avrupası içinde hapsolmaya mahkumdu. De Maistre, Avrupa'yı Papa'nın hukukuna denk tuttu ve Hıristiyan Dünyasının, liberalizmle mücadele etmek üzere yeniden doğmasını ümit etti. Metternich ise, Fransız İhtilâli'ni, eski düzenin sonu olarak gösterdi. O, Avrupa'yı milliyetçiliğe alternatif olarak düşünmeyi yeğledi. Avrupa hâlâ bir ulustu ve İtalya sadece "coğrafî bir ifade"den ibaretti. Avrupa fikri, Roma Katolik aristokrasisinin bu nostalji duygusuyla yakından bağlantılı hâle geldi. Napoleon'dan sonra Alman Romantikleri, Avrupa'yı sona ermiş bir olgu olarak değerlendirdiler. Liberalizmin ve milliyetçiliğin yükselişi Avrupa fikrine,

varolduğugiinden bu yanasahipolduğuen fazlaağırlığıverdi,amadahasonrabuıvurguyokoldu.Bunun uzerineAvrupa fikri, geçmişin muhafazakâr karşı-devrimci bir yorumu hâline geldi ve içinde yaşanılan zamanın teorisi ya da geleceğin eylem alanı olmaktan çıktı. Bir ütopya olarak Aydınlanma'nın Avrupafikri gelecek için çarpıcı bir zıtlık taşırhâle dönüştü. Avrupa böylece, Aydınlanma eleştirisince itiraf edilmeyen geçmişi yeniden kucakladı.

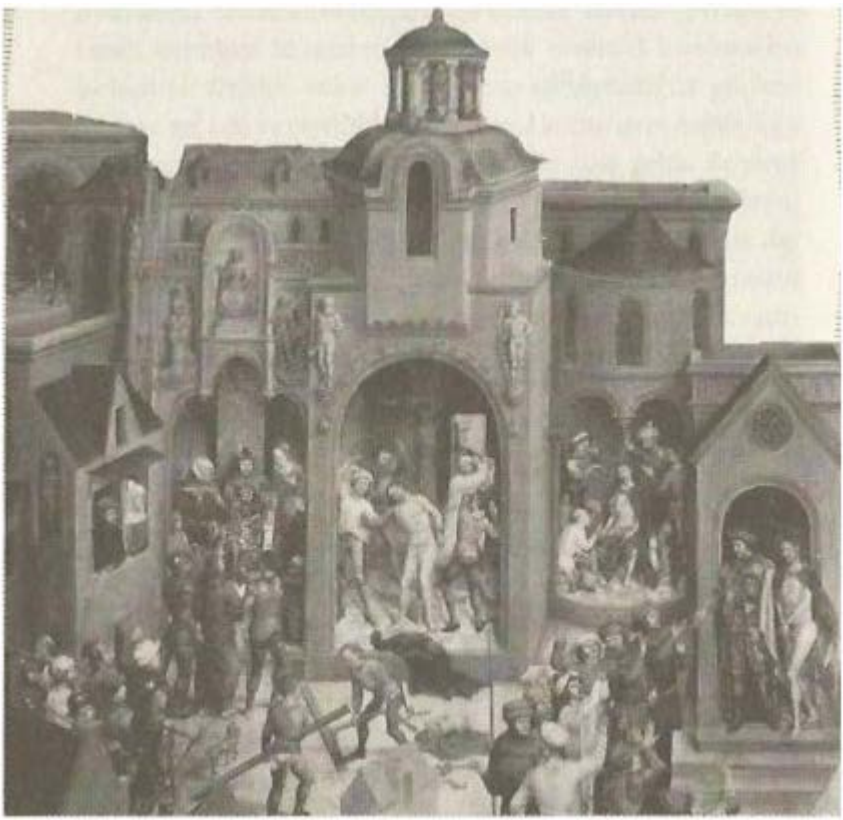
Bundan dolayı Avrupa fikri, karşı-devrimci bir görüntü arz eder. Halk,Jakobenizme karşı, "Sarı Bela"ya karşı, ve demokrasiye karşı artık birleşebilir(Barraclough, 1963, s. 41). Avrupa fikriyle arasının hoş olmadığını bildiğimiz Bismarck, "Avrupa'nınçıkarları"uğruna, 1863'te, isyanları önlemekiçin Rusya'ya desteksözüverdi (Wittram, 1973,s. 105). Bu figürlerdenayrıolarakMazzinive Hugo'dan başka,Avrupafikrine başvuran ilerlemeci güçlere dair örneklererastlamakzordur. Sahipolunanağırlıklı izlenim, Avrupa fikrinin aslındaHıristiyan Dunyasında kabul edildiğinden beri, birleşme kâbusu olarak liberal ve demokratik reform hareketleri üzerine Eski Düzen taraf ından empoze edildiği kanısıdır.

Modernliğin nihaî anlamda Yeni Dünya'da varlığını sürdürdüğüdüşünüldü.Baudrillard'ın kelimeleriyle (1988, ss. 73 ve 76) "Amerika modernliğinorijinal versiyonu'iken, Avrupa '19. Yüzyıl burjuvazisinin rüyası" idi. Amerikan Devrimi, Avrupa devrunlerinin aksine başarılıydı vepekçoklarıtarafından Avrupa fikrinin, Avrupa'da geçmişi temsil ettiği iddia edilirken yenitoplumunkendi-imajı,tınsel ve özsel anlamdamoderndi. Bu eski ve yeni Dünya ayrımı 1868Japon Meiji Restorasyonu'nda Avrupa ve Amerika'nın temsili noktasında en iyi örneği oluşturur. Ki Meiji Restorasyonu, Batı'nmtinsel kültürüve

geleneğin yuvası olarak Avrupa ile Amerika üzerinde modellenen modernlik imajına başvurarak kendi kendini "modernleştirme" arayışındaydı (Kishida, 1992, s.46).

Sonuç

İşte bu çeşitli gelenekler, modern Avrupa kimliğinin birbirini inkâr eden modernlikler doğurmasına yol açtı. Sekülerleştirici, cehaletin yüceltilmesine karşı ve normatif bir fikir olarak Avrupa estetik bir teşvik unsuru hâline geldi. Rönesans ve Aydınlama ve bunların doğurduğu fikirler "devlet– Avrupa'ya kendi kimliğini kazandırdı. Bu büyük evrensel hareketlerin birleştirici fikirleri nihaî olarak etno-kültürcülüğün güçlenmesine yol açtı ve çeşitlilik ancak ulusal kültürlerin özgünlüğü bağlamında gerçekleşirse hoş görülebilir hâle geldi. Böylece çarmıha gerilmiş İsa ve yurtsever zafer sütunu, modern Avrupa'nın iki evrensel sembolü hâline geldi. Taht ve minber Avrupa modernliğinde genel ifadesini ve kalıcı parolasını; yani "ilerleme"yi buldu. İşte bu deforme edilmiş modernlik sayesinde ulusal kültürlerin uygarlığı olarak Avrupa fikri belirgin hâle geldi.

6

DOĞU'NUN AYNASINDA AVRUPA

Teorik Perspektifler

Bu bölümün teması Batı uygarlığının bir ifadesi olarak Avrupa fikridir. Bu kitabın temel iddialarından birsi, Avrupa fikrinin sömürgecilik çağında, Doğu (*Orient*) ile karşı karşıya gelmesiyle birlikte en kalıcı ifadesini bulduğudur. Zira, Avrupa kimliği, büyük ölçüde, diğer uygarlıklarla karşılaşma sürecinde şekillenmiştir. Avrupa, kimliğini kendinden değil, bilakis küresel karşıtlıklar kümesinden almıştır. Kendi ve Öteki (*Self and Other*) ayrımını destekleyen söylemde Avrupa ve Doğu, Avrupa tarafından tanımlanan uygarlığa dair değerler sisteminde karşıt kutuplardı.

Şu an geldiğimiz noktada okuyucu, Avrupa fikrinin odaklandığı kültürel ve politik referans noktalarının, kalıcı ve kültürel olarak homojen bir Avrupa kimliğine temel oluşturmayı başaramadığını bilmelidir. Bu durumu kısaca şöyle yorumlayabiliriz: Yerini Fransızcaya ve ardından diğer yerel dillere

bırakınca, Lâtince formundaki dil, 16. Yüzyıl sonlarındabirleştirici *lingua franca* olmayı sürdurememiştir. Lâtin ve Yunan Kiliseleri arasındaki ayrılmadan ve Hıristiyan Dünyasını parçalayan Reformasyon'dan beri,din, bölünmenin kaynağı olmuştur. Coğrafî Avrupa fikri, gördüğümüz gibi, diğerleri kadar keyfîdir vedoğusınırıylave İslâmlayüzleşmeyleyakından ilintilidir. Paylaşılan tarihbilincide, Avrupa tarihindeki bölünmelervekopukluklar, birleşmişbir Avrupakimliğioluşturamayacak kadar büyüktür. Ayrıca Doğu ve Batı Avrupa arasındaki bölünmeler ve ulus-devletler arasındaki iç mücadeleler, bir Avrupa kimli'ğinin oluşturulmasınıaşırı derecede sorgulatırhâle getirmiştir. Estetikbir kategoriolarak Avrupa, maddi ve estetik kültürle bağlantılı bazı gerçeklere sahiptir, ama entelektüellerin dışındahiç kimsebunumAvrupakimliğinetemel oluşturamayacağınıdüşünür. BundandolayıAvrupakimliğinin doğduğu ortamda birsıkıntı vardır.Avrupa fikri, Avrupa bağlamında, ulusal şovenizme tâbihâle getirilmiş olsada, globalbağlamda,Avrupabilincidünya uygarlıklarının çatışması ekseninde meydanagelmiş ve ırkçılıkla ve Batı'nın emperyalistmisyonuyla yakın bir ilişkiiçinde olmuştur.

Batı'nın Doğu –ve daha genel anlamdaAvrupalı olmayan dünya– hakkındaki görüşleriniincelemek, Avrupakimliğinin doğası hakkındaçokfazlasöz söyleyebileceğiiçin kıymetlidir, ziraDoğu, Batı'nın –oldukçadeforme edilmişhâli olsa da– bir aynasıdır. Bununla beraber, ilkesel anlamda vurgulamak istediğim, Avrupa fikrinin iki-kutuplu kimlik formasyonu süreçlerine bağlı hâle gelmesidir. Avrupa fikri, Avrupalı-olmayan dünyayla yüzleşmede, benim Avrupa kimlik projeleri olarak adlandırdığım olgunun şekillenmesine kültürel bir referans modeli olarak hizmet etmiştir. Bunlar Avrupa değerlerinin

evrenselliğini ve uygarlığın Avrupa modernliği ile kimliklendirilmesini ön şart olarak öne sürmüştür. Seküler Avrupa kimliğinin çekirdek unsuru, Avrupa fikrinin kendisiyle kimliklendirildiği, ırktır.Bunu vurgulayan hegemonik stratejileri desteklemek için Doğu'nun tekdüze inşası ve kurgusu,onun Batı'nın deforme olmuşaynası olduğu imajının ve ötekiliğinin sağlamlaştırılmasına hizmet etti. Avrupa modernliğinin evrensel geçerlilik talepleri, Avrupa uygarlığı fikri ve onun ırksal miti etrafında tutarlılık kazanma eğilimindedir. Avrupa uygarlığıfikri veonunırksalmiti,diğer toplumlarınyargılanabileceği fikrine karşı normatif bir değerlendirme modeli oluşturmuştur. ve böylece, Doğu'nun tek boyutlu vizyonunu yaratarak, evrenselleştirici vebirleştirici bir dünyagörüşüolarak Avrupa kimliği sağlamlaştırılmışve güvence altına alınmıştır.

Bu noktada,Avrupafikrinin, kimliğingeriye dönükformlarına gömulerek, nasılyalnızcabir kültürelmodelolmayıbırakıp,evrenseletik kültürün düzenleyici birfikrihâline geldiğini gosterebildiğimiumuyorum. Avrupa fikrininkendiön kabullerinikendi belirleyen (*self-postulated*) birnorm hâline gelmesi de gözden kaçırılmaması gereken bir konudur. Sonuçtaortayaçıkan etno-kültürcülük,kültürel referansalanları kendi başlarına evrenselliktaşıyamadığı için, deforme edici biretkiyesahip olmuşlardır.Kültürel referansalanlarımutlak bir geçerlilik iddiasında bulunamaz ve yalnızca kültürel anlam kaynaklarıolmanın ötesinegidemezler.Avrupafikri,bundan dolayı, normatif bir model değildir ve onun evrensel etik iddiasıherhangibirkültüremal edilemeyecekolanmoralalanın istilası ve somutlaşmasıdır.

Avrupa fikri, evrenselin dünyasına işaret ederken, Avrupa eskibirproblemolan evrensel-özel karşıtlığını, özelin alanını

ulusal kültürlerın göreceliğinehavale ederek çözmüştür. Uygarlık, evrenselleştirilirve Avrupa'nın potasında dondurulurken,kültürgöreceve ulusaltarihlerde somutluk kazanan bir kavramolarak algılanmıştır. Avrupalılarböylece ikitürkimliği bünyelerinde barındıracak kapasiteye haiz olmuşlardır: Biri ulusal kimlik, diğeriise Avrupalı kimliği... Bu sayedeAvrupa ulusalkimlik tecrübesini de sübjektif anlamda yaşamıştır.Bu ikilikimlik,spesifik olarak,Avrupaolgusununta kendisidir.

Avrupa fikri, aslında, evrenselci milliyetçilik projesinin bir ifadesi ve ulus-devletin evrenselliğe dönüştürülememiş iddiaları olarak görülebilir. Bu, ulusal kültürün özgül alanına fedaedilmesi gereken birevrenselliktir. Ulus-devletin hukuki çerçevesi, vatandaşlarının sadakatini garantilemek için, anayasasının evrenselliğini kabul etmek zorundadır. Milliyetçilik, meşruiyetkazanmakiçin, kendisinin ötesindebirreferansnoktasınaihtiyaçduymuşve evrensel insanlıkmitine sarılmıştır. Ayrıca, ulusalkimliklergenelde diğeruluslarakarşıtanımlandığından,ulus-devletulusalkültürünüstünlüğünü iddiaetmek durumundakalmıştır.Zira"Biz"kimliği,"Onlar"ın karşı-olgusallığınabağlı olarak tanımlanmaktaydı. Bu çifte bağın sonucu,ileridemeşruiyetinüst söylemi olarak hizmetedecekolan Avrupa ulus-devletlerinin evrenselliğyonünde tamamlanmamış iddialarının uzerine kurulan ileriye yönelik bir plânıydı. Böylece,kültürelçerçevesiyasal olan tarafından istilaedildive kimlik projelerinin mobilizasyonu ideolojisine dönüştürüldü. Bunun bir diğer boyutu daha vardır: Modern ulus-devletin temeli, özellikle 20. Yüzyıl'da oluşmuş olanlarının, antik-dilsel milliyetçiliktir. Bunun daima gerçekleşmesi imkansız bir proje olarak kabul'unden hareketle, Avrupafikri ulus-devletin dışında hayâli bir dunyaya odaklanabilecekbir ortak kolektif

kimlik yaratmıştır. Öyleyse Avrupa fikri, ulusallık ilkesinin terk edilmesi yerine vekil ulus olmayı tercih eder ve kırılgan ulusal kimliklerin korunması için güvenlik sübabı işlevini icra eder.

Evrensellik ilkesi ulusallığın kendine özgülüğüne teslim edilirken, Avrupa uygarlığı hayâlî evrenselliğin üst-normunun ya da "büyük üst-meşruiyet söylemi"nin icadında korunabilecek bir aygıttır (Lyotard, 1984). Böylece, Avrupa, milliyetçilik tarafından tahrip edilen birliğin temsili hâline gelir. Meşruiyet savaşı, son örnekteki felsefî modernlik mitigibi hayâlî bir gerçeklik seviyesinde yeralır. İşte bu meşruiyet savaşı, evrensel etik normların hayâlî Öteki'nin çağrışımında ön kabul olarak sunulduğu "üst-seviye" de gerçekleşir.

Doğu'nun İcadı

Avrupa kendini tanımlamak için, kendi kimliğini inşa edebilmiş bir Öteki'ne ihtiyaç duymuştur. Eğer Öteki yoksa, icat edilmeliydi: 1800 ve 1900 yılları arasında Yakın Doğu üzerine 60.000 adet kitap yazıldı (Said, 1979, s. 204). Zira, sömürgecilik çağı, aynı zamanda, kültürel ve bilimsel bir moda olarak seyahat literatürü ve oryantalizm çağıdır (Cole, 1972). Batı, kendi terimleriyle tanımladığı Doğu üzerinde entelektüel üstünlük ve ekonomik denetim kurmaya çalışmış ve Doğu da kendisini, Batı'nın aynasında algılamaya zorlanmıştır. Yani Doğu'nun kimliği, fetih ve sömürü amacıyla, sömürgeci güçler tarafından empoze edildi ve, gerçekten, Batı'da geçmişe yönelik bir kimlik-inşası amacıyla kullanıldı: Avrupa'nın kendi içindeki gerilimler ve bölünmeler Avrupa'yı, kendi kimliğini üstün bir uygarlıkta aramaya ve zıtlık yaratan bir "Öteki" yi ithamet meye teşvik etti.

Kur'an 1143'te Latinceye tercüme edilince Batı toplumu İslâma aşina oldu ama tercümesi yapılan bu Kur'an, Hıristiyan zihniyetinin önyargılarıyla deforme edilmişti(Southern, 1962). Daniel'ın Kitabı'nda İslâm, geleceği bildirilen Deccal'in bir ön hazırlığı ve Muhammed de İsa'nın kötü bir taklidi olarakgörüldü. Papa III. Innocent,Muhammed'i Vahyin Kötüleyicisi olarak karakterize etti. Ortaçağ boyunca İslâma yönelen Batılı karşı-ataklara meşruiyet kazandıran işte bu hayâletti. Kötü kabilelerin ikametinden oluşan barbar Müslüman dünya fikri Ortaçağ literatüründe baskın temayı oluşturmaktaydı. Ortaçağ İngilteresi tükenmezbir gayretleDoğu mitini besliyordu (Metlilzki, 1977). Ortaçağ'ın damak tadını olağandışı, "canavar ırklar" efsane ve hikayeleri oluşturdu (Friedmann, 1981).

Rönesans, oryantal despotizm nosyonunun icadıyla Doğu'ya bir karşılık verdi (Chabod, 1961). Dante'ye göre, Muhammed, İsa'nın kötü bir karşıtıydı ve cehennemin dibine indirilmişti. Doğu, sadece despotik ve kötü olarak değil, aynı zamanda zalim olarak sembolleştiriliyordu. Doğu'nun despotizmiyle Batı'nın özgürlükçü ruhunu karşılaştıran Machiavelli'in örneğinde bu durum oldukça açıktır.Batı'dapek çok cumhuriyet ve sayısız kral mevcutken, Doğu despotik krallarlakarakterizeediliyor (Curio, 1958, ss. 208-13), Batılı cumhuriyetçilik geleneğinin, ağırlıkla, meşruiyet kazanmak için despotik oryantal prens fikrine bağlı olduğu savunuluyordu(Springborg, 1992). Mutlakmonarşi cumhuriyetçi unsurlarca, Asya tipi esaret olarak tanımlandı ve bundan dolayı kökenleri Atınalı polis devleti ve Roma Cumhuriyeti'nde yatanotantikBatılı geleneğekarşıt olaraktasvir edildi. Bu yolla Avrupa kimliği, Doğu-Batı antitezi üzerine kuruldu. Kuşkusuz

bu, gerçekliğin çarpıtılmasıydı. Türkler, Hıristiyan Dünyası'ndaki eşdeğerlerine nazaran mukayese kabul etmez bir şekilde daha fazla hoşgörülüydü ve nadiren zorbalığa başvuruyorlardı; gerçekten Güneydoğu Avrupa'ya hızla ilerlerlerken Türkler bir er kurtarıcı gibi karşılandı (Coles, 1968, ss. 116 ve 145).

Avrupalıların tutumları daha çok savunmaya yönelikti ve Doğu hakkında yoğun bir mecaz yansıtıyordu. Sadece çok kısa bir zaman sonra emperyalist hâle gelen Hıristiyan Avrupa tek bir Doğu imajına değil, pek çok ve birbirinden farklı ve birbiriyle çelişkili Doğu imajlarına sahipti. İslâmî dünya, düşman bir siyasî-ideolojik yapı, farklı bir uygarlık veya bancı bir ekonomik bölge olarak görüldü (Rodison, 1974; Djait, 1985; Hourani, 1991). Doğu, Batı için bir tehdit olmaktan çıktığı zamandan beri, romantik Ötekiliğinden ziyade Doğu'nun despotik ve zalimce yapısı üzerinde daha az durulmaya başlandı. Hıristiyanlık ve İslâm arasındaki zıtlık, yerini daha seküler bir uygarlık-barbarlık tartışmasına bıraktı. (Jones, 1971). Kâfir Türk fikri, barbar Türk fikrine dönüştü. Edmund Burke, Avam Kamarası'nda, Türklerin "vahşîlerden daha kötü" olduğunu ve "herhangi bir Hıristiyan gücünün bu yıkıcı vahşîlere yeğlenmesi gerektiğini" ifade etmişti (Marshall ve Williams, 1982, s. 165). Barbalık ve uygarlık arasında kurulmaya çalışılan yeni bağ, kuşkusuz Avrupa'nın, deniz ötesi Avrupalı olmayan dünyayla daha büyük bir küresel yüzleşmeyi kapsayacak Avrupa/Doğu ikilemine doğru genişledi (Dudley ve Novak, 1972; Hodgen, 1964; Smith, 1985). Avrupalı olmayan dünyanın temsili İslâma yoğunlaşmaktan çıkıp, doğaya vurguya kaydı ve doğanın fethine yöneldi. Aynı zamanda benzer bir değişim Avrupa'nın temsilinde de meydana geldi. Avrupa'nın eski miti, 16. Yüzyıl'ın ünlü atlasında dünya hâkimiyetinin hükümranlık

asasını elinde bulunduran tahtta oturan muzaffer "Kraliçe Avrupa" olarak tasvir edilir hâle geldi (Hale, 1993, s. 49).

Batı'nın hegemonyası, iletişim araçlarını denetleme, Avrupalı olmayanlar üzerine ötekilik tanımını empoze etme ve kendilerinin egemen olarak algılanmasını sağlama kabiliyetinden ibarettir. Barbar fikri dille, özellikle yazılı dille kurulan kimliğin istilasını yansıtmıştır. Yani, Yunanlılar için barbar, Yunanca konuşmayan kişiydi; Romalılar için Latince konuşmayanlar barbar olarak nitelendiriliyordu. Kuşkusuz Avrupalılar, ötekilik imajına sahip olma hususunda yalnız değildi ve aslında Avrupalıların Araplardan etnografik kefsaneleri almaları mümkündü (Al Azmeh, 1992; Thapar, 1971). Avrupa'nın, Avrupalı olmayanlar üzerindeki hükümranlığı, özellikle Doğu'yu bilginin nesnesi olarak inşa eden entelektüel hükümranlığa dayanıyordu. Avrupa Doğu'yu bilginin nesnesi olarak oluştururken, Doğu, Batı uygarlığından büyük oranda habersizdi (Abu-Lughod, 1963). Örneğin, 17. Yüzyıl başlarından 19. Yüzyıl ortalarına kadar hükümranlık süren Tokugawa hanedanlığı döneminde Japonya, dünyanın geri kalanından tamamen tecrit edilmiş durumdaydı ve 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında başlayan Meiji Hareketi'ne kadar bu ülke Batı uygarlığıyla bir temas kurmadı (Kene, 1969; Massarella, 1990). Osmanlı İmparatorluğu'ndaki hiçbir yüksek rütbeli Müslüman 18. Yüzyıl'a kadar herhangi bir Batı dilini öğrenmedi (Lewis, 1993a, s. 34). İletişim yollarını denetim altına almasıyla birlikte Avrupa, diğer uygarlıkların kendi kimliklerini oluşturmalarını zorlayan sömürgeci yapılar yaratmaya güç yetirdi.

Doğu, Batı tarafından fethedilmek için var olan bir yapı biçiminde inşa edildi. Kabbani (1988, s. 21), Batı'nın Doğu üzerinde üstünlük kurma yönündeki ilgisinin, Doğu'yu Av-

rupa'nın müdahalesini bekleyen bir topraksal bütünlüğü kolaylaştırarak betimlemeye hizmet eden, bir dişi stereotipin üstünlüğü içinde ifade edildiğini iddia eder: Doğu bir keyif olarak tanımlanırken, Batı'nın temel karakteristik özelliği sosyal istikrarlılıktır. Batı'nın despotik ve egzotik bir aşk objesi olarak Doğu fikri, Batı'nın kimliğinin uygar bir fatih olarak tanımlanmasına imkân tanır. Zira Ataerkil kültür Avrupa kimliği için adeta bir temel teşkil etmekteydi. Cazibeli ve işveli bir bayan olarak kurgulanan Doğu, erkeğin kendini keşfine ve istilasına adeta davetiye çıkarmaktaydı. Doğu zihin için değil, sadece göz için tasarlandığından, statik olarak algılanıyordu ancak Batı dinamik ve ileriye dönüktü. Doğu öyle bir şekilde düşünülmüştü ki, hem şaşkınlığın hem de korkunun kaynağıydı; eş zamanlı olarak hem güzel hem de zalimdi. Avrupa muktedir bir erkek, geri kalan Batılı olmayan dünya ise kadınsı ve evcimen olarak betimlenmişti. Avrupa'nın Doğu ile ilişkileri fantezi ve arzudan müteşekkil bir birliktelik olarak algılandığı müddetçe bu ikilinin ikincisi, yani arzu, Batı'nın umit ve beklentilerine cevap verme rolünü zorunlu olarak üstlenmek durumundaydı. İslâm ise, büyüleyici, gizemli, romantik ama saf dışı edilmesi gereken bir olgu olarak algılanıyordu. Batı'ya göre İslâm, korkuve hayranlık arasında gidip gelen bir sarkaç mesabesindeydi (Rodison, 1987). Fakat nihaî etki, İslâm ve Avrupa arasındaki farklılığı ve Hıristiyanların Tanrısı (God) ile Müslümanların Allah'ı arasında aşılamayan uçurumu gözler önüne sermek ve vurgulamak oluyordu (Daniel, 1966, s. 60). Gündelik hayatı tasvir eden Marco Polo'dan Arabistanlı Lawrence'a uzanan gezginlerin Doğu etrafında gelişip büyüyen gezi yazıları, Batı'nın Doğu'yu bir fantezi ve şaşkınlık alanı olarak gördüğünün açık bir ifadesidir (Patnaik, 1990). Bunların çoğunun, *Arap Gece-*

leri gibi doğuya ait (oryantal) romanlar gibi gerçekle uzaktan yakından bir ilişkileri ve bağları yoktu. Doğu'nun kötülüğü, tehlikeleri ve egzotizmi hakkındaki fantezi hikayeleri Avrupa kamuoyununyüceltilmişduyarlılık söylemlerineeklemlenen malzemeleroluşturdu (Alloula, 1986). Bir arzu nesnesi olarak Doğu, ancak köle gibi, aşağılanmaya layık ve sahiplenilmesi gereken bir nesne olarak algılanabiliyordu. Doğu'nun arzulanırlığı ötekiliğinden ve farklılığındanibaretti. Doğu'nun bu tasviri,ataerkilhükümranlıknosyonuve entelektüelüstünlüğe dayanan özgün Batılı kimliğin icadının adeta mükemmel bir zeminiydi. Böylece Doğu ve Batı'nın temsilinde doğulu güçsüzlük miti, Batılı üstünlükve rasyonalizmle yüzleştirildi. Doğu durgunluk ve çöküşü simgelerken Batı ilerleme ve akılcılığın simgesiydi. Batı akılcılığının aksine Doğu, gerileme veakıl dışılığıncoğrafyasıydı. Doğu'nunicadı Avrupa'ya modernliğin belirsiz dunyasında kendi kimliğini bulma yolunu sağladı: Batı, Doğu'nun olmadığıydı. Bu yolla Batı'nın kimliği Doğu'nun reddive inkârınadayalıhâlegeldi.

Yukarıda ortaya konulanların hemen hemen hepsi Aydınlanma Dönemi'ne aitti. Aydınlanma, öteki kultürlere karşı büyükbir ilgi uyandırmıştı ve Doğu, Batılı merak ve tecessüsün bir nesnesi konumundaydı. Bu, Aydınlanma'nın insan doğasının evrenselliği düşüncesinin bir ifadesiydi. Avrupalı fikirlerevrensel anlamdatümhalklariçingeçerli sayılıyorama Avrupa-dışı fikirlerbatı rasyonalizmi tarafından kabuledilen normlardan sapmaolarak algılanıyordu. Bazenbu yaklaşımlar Doğu'dan gelen günlük hayata dair mektup ve yazılarda Batı'ya karşı yumuşak serzenişlerin gelmesine yol açıyordu (Harbsmeier, 1985). Avrupa'nın Aydınlanma eleştirisi, hiçbirşekilde Avrupa'nın tutumunuvekimliğinideğiştirmedive

tam tersine Batı'nın Avrupalı olmayan dünyayı "insanileştirmesi" iddiasına hizmet etti. Pek çok Aydınlanma düşünürünün tercih ettiği davranış, Avrupalı olmayan dünyayı, saray toplumu uygarlığı üzerinden eleştirmeşeklinde tezahüreden politikbirstratejiydi(Bernal, 1987, s.172). "Asilvahşet"saray toplumununkarşıtıydıve Avrupa toplumununkökteneleştirisini temsiletmiyordu (Woolf, 1992, s. 80).

Aydınlanma dünya uygarlığının yeni çerçevesinin temelini oluşturuyordu.İnsan tahayyülü ve bilimini, Hıristiyandunya görüşünün geleneksel kısıtlarından bağımsız hâle getirerek, Aydınlanma,endüstriyel kapitalizmin temelleri üzerindeinşa edilen yeni bir sekülertarih felsefesinin yükselişini selamlıyordu.Batı rasyonalizminin yenifikirleri,post-metafizikfikirlerdeğildi.Mutlak değerlerreddedilmiyordu;basit bir biçimde sekülerleştirilmişler ve maddi hâle dönüştürülmüşlerdi. Kendilerini sanayi toplumunun peygamberleri olarak sunan Saint-SimonveAugust Comte'un etkisialtındabu fikirlerkapitalist modernliği mistik hâle dönüştürdü. Bu yeni fikirlerin en kalıcı ve etkin olanı, ilerleme ve uygarlık nosyonlarıydı. Bunlar özgün anlamda Avrupalı nosyonlardı ve geçmişüzerinekurgulanmışdunya görüşlerine, örneğinÇin uygarlığına, oldukça yabancı fikirlerdi (Marcus, 1961, s. 134). Bury'ye göre, ilerleme fikri"Batılı uygarlık fikrini canlandırma vedenetleme" amacından ibaretti (Carr, 1964, s. 112). İlerleme fikri en programlı ifadelerini, Büyük Galeriler, katedrallerve operaevlerigibi, 19. Yüzyıl kapitalist toplumununbüyükyapılarındabuldu(Greenhalgh, 1988).

Aydınlanma'nın önyargılarından biri de, Doğu'nun masum doğası inancıydı. Avrupa ilerleme ve uygarlık demek iken, insanlığın duygusallığı ve masumiyeti ancak Doğu'da

bulunabilirdi. Doğu böylece Batı'nın üstesinden geldiği ve geçmişte aştığı şeyleri temsil ediyordu. Doğu ham, çocuksu ve, kalıtımsal anlamda, ilerleme konusunda kabiliyetsiz, durağan,yenilikve akılcılıktan yoksundu.Egzotizmilerlemenin zıddıydı(Rousseau ve Porter, 1990).Ama, kuşkusuz,Avrupa Doğu'nun ilerlemesini kesinlikle istemezdi. Bu tarz fikirler Avrupa'nın kendi kimliğinin imajınınbir çarpıtması veuygarlık söyleminin eklemlenmesiolaraktezahüretti

18. Yüzyıl'da Avrupa, İslâma karşı korku duymayı bıraktı. Bu korkunun etkinliğini yitirişi duyulansaygınınyok oluşunun da ifadesiydi. Batı'nınsaygısını kazanan tek ülke Çin'di (Davies, 1983) ve, daha az oranda, kültürünün merkezine Farmasonları yerleştiren Mısır'dı. Mısır'a muhalefet, kaçınılmaz olarak, Farmasonluğa direnişle eşdeğerdi (Bernal, 1987, s. 161). Yüksek kültüresaygı, düşük veAvrupadışı külturlere karşı doğal bir küçümseme yarattı. Burjuva *etos*una yönelik aristokratik aşağılama ve proleter popüler kültürüne burjuvanın kültürel üstünlük iddiası, Avrupalılığın ırkçı nosyonlarında ifadesini buldu. Yenitutumlar tenezzülenhayırseverlik ve tepeden bakan bir müdahaletarzındaşekillenmeyebaşladı. Korkuüzerine kurulanhayatbu korkuyu belirleyenaskeri güçlerin kurulmayabaşlandığı Avrupa'da duşman korkusuydu. Avrupa güçleri, Asya'daki ve Afrika'daki kolonilerinde birbirleriyle bu anlamda karşı karşıya geliyorlardı. Böylece, örneğin, Yakın Doğu'dan kendilerine yönelen tehdit nedeniyle değil, Fransa'yla ittifak kurabilme olasılıklarından korkuyorlardı(Daniel, 1966, s. 175). "Sarı Bela"da,aynı şekilde,Çin'in fethinde Rusya'nın,Batı'dan fazlasını talep etmesindenduyulan korkudan doğan bir realiteydi (Kiernan, 1969, ss. 170-1; Gillard. 1990).

Doğu'ya karşı takınılan bu tavırları belirleyen, 18. Yüzyıl Müslüman Doğusu ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu'ydu ve bunlar kendisinden başka rakibi olmayan Avrupa güçleri için askeri bir tehdit olmaktan çıkmışlardı. Romantizm Avrupa fikrini yüceltti ve Schlegel'e göre, Doğu'yu maddi hırsların olmaması gerekçesiyle Batı karşısında kültürel üstünlük tahtına oturttu. Romantik Doğu kültü, ldâsıkçiliğe karşı bir tepkinin ifadesiydi. Romantikler Doğu imajında gördükleri daha fazla duygusal duyarlılığa yönelik olarak gelişen dönemlerinin akılcılığını reddettiler. 19. Yüzyıl'da Doğu, kendilerini Öteki'nde arayan Batılı romantizmde sağlam kurgulanmış bir tema hâline geldi (Sieverich ve Budde, 1989). Uzak mekanlara duyulan özlem romantiklikte çok derinden işlenen bir motifti. Örneğin Hindistan, İngiliz romantik tahayyülünde anatema hâline geldi (Parry, 1974). Despotik ve kafir olarak nitelendirilen eski Türk miti daha romantik bir imajın doğmasına yol açtı. T. E. Lawrence tarafından oluşturulan daha sonraki mit, despotik Türk imajının aksine, özgürlüğüne düşkün Arap'tı. Kuşkusuz bu, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Arapların desteğini almaya yönelik olarak, İngilizler tarafından oynanan sinsi bir oyundan ibaretti (Nasir, 1976). Özgurlüğüne düşkün ilkel adam miti, fethedilen halkların kendi kendini yönetmekten aciz olduğu yargısının hâkim olduğu Victoria dönemi paternalizmine ait bir ifadeydi.

Fakat tüm bunlar romantik fantastik yükselişlerden esinlenen bir masumiyet özlemi olmanın ötesinde, Avrupa'daki devrimci eğilimlere karşı olan tepkinin ifadesiydi. Devrimci ideolojiler–radikal demokrasi ve liberalizm, anarşizm, sosyalizm– Eski Avrupa Rejimi'ni dönüştürüyordu. Doğu imajı, karşı-devrim stratejileri için ihtiyaç duyulan önemli bir bakış

açısı oluşturuyordu. Bunun ötesinde, Avrupalının Doğu'dan büyülenişi güç ilişkilerinin bir ifadesiydi: Güçsuzlüğe karşı otorite, iki dünya görüşünün etkileşiminin altında yatan ana yapıydı. Doğu'nun zayıf olarak sembolize edilmesinde Batı, baskınlık tavrını ifade ediyordu. Büyük uluslar rakiplerini değil, zayıf ulusları duygusallaştırırlar. Bu algılama, Batı'nın Doğu'yu sembolize etmesinde ve "asıl vahşet" mitinde kendini gösterdi. "İlkel adam" Batı uygarlığının yenilenmesi için kullandıkları basit değerlerin tezahürüydü. Özgürlüğün soyut ifadesi olarak ortaya konulan ilkellik kültü, burjuva bilincinin çekirdek unsuru hâlini aldı ve sosyalizm ve radikal fikirlerin neşv-ü n ma bulması için uygun bir araç olarak kullanıldı; aynı zamanda, anti-Semitizmin bir aracıymış gibi de algılandı (Kiernan, 1969, s. 173).

Doğu'nun Ortaçağ'daki temsilleri despotik ve zalim tavrına vurgu yaparken, Aydınlanma ve romantik kurgular Doğu'nun itaatine ve masumiyetine odaklanıyordu. Ortaçağ'da Müslüman Doğu, hâkim dünya gücü olduğundan dolayı bu durum şaşırtıcı değildi, ama ne varki 18. ve 19. Yüzyıllar'da Doğu, Avrupa'nın fethine açık hâle geldi. Doğu, Batı'ya boyun eğdiği m ddetçeasıldı. Doğu, Avrupa için bir tehditolmaktan çıktığı zaman diliminden itibaren romantikleştirildi. Napoleon'un Mısır'ı işgali Doğu'nun romantik imajını güçlendirdi ve özellikle Fransa'da, divan, türban, parfüm, kilim, sigara ve afyonun gittikçe artan popülaritesi'yle beraber Doğu'nun gizemi arttı. Avrupa'nın Doğu'ya karşı gittikçe artan nüfuzu, Budizm ve bireysel tinsellik gibi, maneviyatın egzotik formlarının keşfini beraberinde getirdi. Bu, Victoria dönemi-nin Hıristiyanlığın coğrafî köklerini Mukaddes Topraklarda yeniden keşfettiği dinî düşünüş dönemiyle doğrudan ilintiliy-

di. Mısır bilimi (Egyptology), antikacılık ve hayırsever arkeoloji eski uygarlıklara yönelik çalışmalara belirli bir istikamet veboyut kazandırdı. Ancak bu, Bernal'in (1987) iddia ettiği gibi, paternalist bilimsel bir meraktan ibaretti ve bu dönem, Avrupalıların,Avrupa kültürünün köklerini Mısır kültürünü inkârederektamamenEski Yunan'adayandırmaya çalıştıkları bir zaman dilimiydi. Yüksek sınıfın sıcak günlerde kışlık elbiselerinigiymeleriveVictoria döneminde egzotik mekanlara geziler düzenleme ve egzotikeşyaları toplama eğiliminin, bir söylem olarak Doğu'nun Batı uygarlığının birliğine ve bağlılığına yeni birboyut kazandırdığı söylenebilir. Ancak,Avrupa'nın Doğu'ya karşı gittikçe artan ilgisi Batılıların Avrupalı olmayan dünyanın yaşam tarzlarını kabul ettiklerianlamına gelmedi. Avrupa ve Doğu arasındaki gerçekyüzleşme yüzeysel ve romantik temaslarla kısıtlı kaldı. Doğu kültürüne ait elbiselerin, yiyeceklerin vemobilyalarınbenimsenmesinyanı sıra, estetik cazibeve bilimsel merak,Doğu'nunAvrupalının zihninde, seçiciasimilasyonsürecinden daha az oranda kabul gördüğünü gösterdi(Panikkart, 1953;Todorov,1993).

Bu fikrilerin dayandığı temel, görece olarak oluşmakta olanyeni uygarlık fikriydi.

Uygarlık ve Kültür

Uygarlık kavramı ilk olarak 18. Yüzyıl'ın sonlarında kullanılmayabaşlandı. *Uygarlaşma* ve *uygarlaşmış*sözcükleri ise zatenkullanılıyordu(Braudel, 1980; Williams, 1976,s. 48-50) Uygarlık sözcüğü Fransızcaya ilk defa filozoflar aracılığıyla, ilerlemeyi belirtmek amacıyla girdi (Wolf, 1989, s. 96). Uygarolma fikri toplumun doğasını belirtmekten çok, toplumsal

davranışlara göre belirleniyordu. Uygarlık, sosyal, ahlâki ve zihinsel ilerleme anlamına geliyordu. Fransız Devrimi bu kavramı, rasyonel kanunlar üzerine kurulu medenileşen bir toplum tanımıyla somutlaştırmıştı (Bauman, 1985). Daha sonra 19. Yüzyıl'ın ortalarına doğru bu fikir, uygarlıkları ortaya çıkardı. Bu yüzden "Rönesans Uygarlığı" ya da "Katolik Uygarlığı"ndan söz etmek mümkün olmaya başladı. Uygarlık yer ve zaman içinde var oldu. Uygarlık fikri, kökleri Cicero'nun *societascivilis*'ine dayanan, anlamı, köylünün kutsal görevi olan eski Rönesans kavramı "civilita"nın da yerini aldı. Bu kavram daha sonra burjuva sınıfı için kullanılan medenî toplum fikrine dönüştü. Aynı zamanda, sivil hükümet ve ilk vatandaşlık fikirlerini ifade ediyordu.

Almanlar için kültür kavramı; akıl yaşamının uygarlık üzerinde önceliği olduğunu belirtirken, İngilizler ve Fransızlar için uygarlık fikrini, kültüre göre ikincil bir şey olarak göstermek oldukça gereksizdi. Elias'a göre (1978; Mendel, 1989, s.35-6) Alman uygarlığı, nezaket fikrinden türemişti. Bu sadece dışa dönük davranışlar anlamına geliyordu ve zihinsel hayatı ifade eden Kültür'den aşağıda sayılıyordu. Uygarlık, sarayın ve devlet törenlerinin sıradanlığını ifade ediyordu. Kültür daha çok kendilerini Fransızca konuşan saray adamlarından ayıran yeni aydın-burjuva sınıfıyla özdeşleştiriliyordu. Fransız Devrimi'nden sonra uygarlık fikri Fransa ve Batı ile özdeşleşti. Kültür ise daha çok Almanlara özgü bir şeyi ifade ediyordu

Kültür genelliklezihinsel gelişimi ifade ederken; birbirinin yerine geçebilen birçok anlamı olan uygarlık, Avrupa halkının bütünlüğünü ifade etmek için kullanılıyordu. Şüphesiz ki, bu durum, Avrupalıların Avrupalı olmayan kültürlere alt sınıf kültürler olarak muamele etmelerini temel nedenlerinden birisidir.

19. Yüzyıl'da kültür sözcüğü Avrupalı olmayan kültürler için kullanılırken, uygarlık terimi Avrupa uygarlığını ifade ediyordu. İngilizleriçinuygarlık terimi,kültüregöre çokdaha üstündü ve Avrupa merkeziyetçiliğini çok iyi ifade ediyordu. Uygarlık,düzenive ahlâklılığıbelirtirken; Afrika, kaosu,karanlığı ve tahmin edilemeyen gizemleri çağrıştırıyordu. Bu yüzden,diyebiliriz ki; başlangıcıuygardavranışolan uygarlığın içeriğizamanla bireylerindavranışlarındanötedahageniş birkategori olan devlet için de kullanılmaya başlandı (Kuzmics, 1988, s. 152). Uygarlık, Avrupa merkeziyetçiliğinin tekeli olmaya başladıve ayrıcaanti-Semitizm için bir araç olarak görülüyordu. Önemli birbaşka nokta ise, uygarlık kavramının bazenFransız egemenliğindiğer Avrupalı rakipleriyle olan mücadelesiyle yakından ilişkili olmasıydı (Woolf, 1989, s 119). Genel olarak, uygarlıkkavramı, bütün ülkeleri "uygar", "barbar"ve"yabani" sınıflarınaayıran birölçekolmayabaşlamıştı(Gong, 1984,s.55).

Avrupalı olmayan dünya için uygarlık kavramı, aynı değeri taşımıyordu.Dünyanınyedi küreden oluştuğunainanan İranlı dünya kavramından faydalananklâsikArap coğrafyacılarıiçin Avrupacoğrafî olarakçok küçükbir anlam taşıyordu (Yapp, 1992, s. 139). Dunya yuvarlak olduğundan, Doğu ve Batı kavramları tamamıyla göreceli dir (Lewis, 1985). Örneğin Avrupa için Yakın Doğu olan yer Uzak Doğu için batıdır. Bu ilişki Mağreb sözcüğünün anlamını açıklamaktadır. Batı, Doğu'nun bir parçasıdır. Buna rağmencoğrafî olarak,Arabistan, Kuzey Afrika'yı ve Güney Avrupa'yı kapsar; Yakındoğu için bu sözcük aslında Arap-Batı'yı belirtmektedir. Coğrafyanın politikleşmesi; Fas'ın İspanya'dan daha batıda olmasına rağmen Doğu'ya dâhil olması örneğinde daha açık görülmek-

tedir. Çinliler için Batı, Hindistan ve Müslüman Asya'yı çağrıştırmaktadır. Özetle, Batının egemenliği kendi imajında bir dünyayaratabilmeyeteneğine sahip olmasına dayanmaktadır (Rabasa, 1985). Bizim dünyayı algılamamız, 16. Yüzyıl'da yaşayan Hollandalı haritacı Mercator'a dayanmaktadır. Mercator,Avrupa merkeziyetçiliğini aşırıbir vurgu ile KuzeyYarımküreye yansıtmıştır. Günümüzde bile alternatif modeller olmasınarağmen, eskiRönesans modeli hâlen Avrupakültürcülüğündayanıklıgücünetanıklık etmektedir.

Avrupa ve Beyaz Adamın Yükü

19. Yüzyıl'da yenibir mit doğdu. Doğu'nun Batı tarafından gençleştirilmeye ihtiyacıvardı.Doğu'nunorijinalruhuBatı'ya geçmiştivebatı'nınyeni görevi bu ruhu Doğu'ya yeniden tanıtmaktı. Doğu ölmekte olan bir kültürdü ve Batı'nın müdahalesiylekaybolan uygarlık duygusunu yeniden oluşturması gerekiyordu. Bu fikir İngiltere'nin baş şairi Kipling'in ünlü Şiiri "Beyaz Adamın Görevi"nde açıklanmıştı. Mesaj basitti: Avrupa idealbir dünyauygarlığıydı ve görevi dünyayı uygarlaştırmaktı. 1899'dayazılan Şiir aslındaAmerikalılarınemperyalistrekabetekatılmaları içinyapılanbir çağrıydı. İlerleme fikriAvrupa'ya,gücünün yettiğiölçüde, Doğu'ya olan üstünlüğünü iddia etme hakkını veriyordu. Avrupalı olmayan dünya, bir zamanlar Avrupa'nın olduğu yer olarak görülüyordu Avrupa'nın geçmişi olarak görülen Hintliler, Afrikalılarve Doğulularıngörevi, uygarlıktarihinitaşımaktı. (Sertına, 1992,s. 21) Avrupalı bilincinin çekirdeğini, diğertoplumları Batılıdeğerlerine göreevrensel normlarla sıralayantarihsel,felsefîbir mit oluşturuyordu.

Avrupalı uygarlığın manevi üstünlüğünü içeren bu fikirler, aynı zamanda, kolonileşmenin ideolojik gerekçesi olarak görülüyordu. Afrikalıların karakterinin sadece onların Avrupalı efendileri ile kuracakları temasla gelişebileceği fikrine olan inanç artmaya başlamıştı. Afrika'ya Hıristiyanlığı ve uygarlığı tanıştıracak olan kölecilik, onlarıntek kurtuluşuydu (Hammond veJablow, 1977, s. 23). Köle ticaretinin kaldırılması için yapılan tartışmalara rağmen Yeni Dünya'nın keşfinden beri 15 milyonun üzerinde insan, köle olarak satılmıştı. Bu durum Afrika'nın Avrupa uygarlığının korumasına ihtiyaç duyması fikrini güçlendirmişti. Bu koruma olmadan Afrika fırtınadakaybolan çocukdurumunadüşebilirdi. Hindistan'da liberallerin öncülü olan Tory'den Liberal Parti'ye geçiş, Avrupa emperyalizminin uygarlaştırma idealini pekiştiren ve Hindistan toplumunun dönüşüm arzusunu ikame eden bir geçişinifadesiydi.

Uygarlıklar topluluğu ve ilerlemenin meşrulaştırdığı emperyalizm fikri olarak Avrupa, diğerkültürlerin yok edilmesi anlamına geliyordu. Üstün beyaz ırklar kendilerine Tanrı tarafından zayıf ve güçsüzler üzerinde sorumluluk alma hakkı bahşedildiğineinanıyorlardı.Doğu,düşenbiruygarlığı çağrıştırıyordu. Doğu, ayrıca,terörün karanlıkvegizemli güçlerini yayanbir tehlikeolarak görülüyordu.Örneğin Afrika"KaranlıkKıta"olarak adlandırılıyordu. Fakatbu karanlık, İngilizyönetimininve değerlerinin medenileştirenışığına ihtiyaçduyuyordu (Hammond ve Joblow, 1977, s. 23). "Asyalı Karakter" kavramının keşfi, medenileşmiş üstünlüğün şovenist etkileriyleaçıklandı.Özgürlüğüve bağımsızlığı reddeden Doğulular, her an bir iç sorun yaratabilecek tehlikeolarak görülüyorlardı. Avrupa şovenizminin köklerinde yatan doktrin şuydu:

Avrupalılar ve Asyalılar Hıristiyanlığa geçseler bile onlardan üstünolanbeyaz ırklarakarşıkusurlu olarakkalacaklardı.

Emperyalizm çağında Hıristiyan uygarlığı olarak Avrupa kimliği, bilim çağındakmden daha çok telaffuz edilmeye başlandı. 19. Yüzyıl, 18. Yüzyıl'ın mucadele ettiği Hıristiyan kimliğini tekrar keşfetti. Doğunun manevi olarak daha geri olduğunu düşünürsek, Hıristiyan Batı, emperyalist ilerleyişi manevi ve dinsel öğelerle yürüterek kendinihaklı çıkarmayı başarıyordu. İslâma göre ise, emperyalist devletler aslında gerilemekte olantoplumlarındini görüşlerini istismarederek kalıcıbir istikrarsağlamayıamaçlıyorlardı.

19. Yüzyıl'ınortasına doğrumisyoner faaliyetleri ve Katolik mezhebinde yapılan reformlar, Avrupa'nın yeni bir emperyal kimliğe bürünmesine nedenoldu. 19. Yüzyıl, Hıristiyanlığın 1. Yüzyıl'dan bu yanayaşadığı en büyükgenişlemeye sahneolmuşve bu genişleme, Avrupa'nın hukuken de Hıristiyan olduğunu gostermiştir.(Roberts, 1978, s. 51-2). 1876ve 1902yılları arasında İncil'in 119 adet çevirisi bulunuyordu. Dahaönceki30yıldaburakam 74, 1816-45yıllarıarasındaise 40 adetti. 1886-95yılları arasındaAfrika'daki Protestan mezhebisayısı 23'tü. Bu rakam heron yılda bır üçe katlanıyordu (Hobsbawm, 1991 a, s. 71). Bu durum,buradaizah etmeye çalıştığım modernleşmeyi beraberinde getiren Hıristiyanlaşmayıörneklemektedir.

Hıristiyanlıkkurtarıcı birdindir.Bunun anlamı, insanoğlunun yok oluşu ve İsa'nın çarmıha gerilmesinden sonra vaat edilen kurtuluştur. Yani yok olan insanoğlu tekrar hayata dönecektir. Bu, Hıristıyanlığın en temel inançlarından biridir veinanca olan bağlılık, en doğruya sahıp olma, emperyalist

hareketlerinçıkış noktasıdır.Avrupalıgüçlerdenizötesikoloni imparatorluklarına sahip oldıklarında, Batı'nın Hıristiyan hümanist kimliği değişerek, her zamankinden daha ırksal bir boyutaulaşmıştır.Darwin'inevrimleilgili görüşleri, bilimçağınınsloganı hâlinegelmiş vebu durum, Avrupalılarınüstünlüğünedairyeni fikirlerin ortayaçıkmasınavesileoldu.

Sosyal Darwinizm ya da sosyal evrimcilik genel olarak Darwin'in fikirlerinin toplumsal yaşama uygulanmasıdır. Sosyal ve ırksal eşitsizlikdoğal seleksiyonun ürünüdür(Jones, 1980). "Güçlü olan hayatta kalır" teorisi, emperyalizm için haklı bir neden olarak yorumlanmıştır. Emperyalizmin ideolojik gerekçeleri güç ve otorite sağlamaktı. "Doğal ırklar" ifadesi dilegirdive renkten kaynaklanan ırksalfarklılıklarsabitleşti. Koloni toplumları ve ilkel insanlar, biyolojikolarak alt tabakada kategorize edildiler.

Irkdili atalardan kalmabir mitleşekillenmiştive 18. Yüzyıl'insonlarından günümüzekadar Avrupalı kimliğinin öz bileşeni olmuştu (Miles 1989; Huttenback, 1976; Curtain 1964; Nederveen Picterse, 1992; Walvin, 1973). 19. Yüzyıl'da bubir yarıştı. Hıristiyankiliseleri ilk düşmanlıklarını evrimcilikgedönüştürerek, misyonerlik savaşları için haklı bir neden oluşturdu lar (Lairns, 1965, s. 154)."Irk" sözcüğü,İncil'in mutlakotorite olarak kabul edildiği meseleye entelektuel içerikli bir kavram olarakgirdi(Bonton, 1987, s. 1). İlkel insanlarındineaykırınanışlarındanveputperestliktenkurtarılması,Avrupakültürünün egemenliğinin meşrulaştırılması anlamına geliyordu. Burjuvazinin iki temel kurum olan kilise ve aile için hiyerarşi, bağımlılık ve kontrolgibi ataerkil kavramlar üzerine kurulu güçve otoritesindensöz edilebilirdi. İngilizlerin iyilikçi reformlara ve akli kontroleolan saplantısı, ırksalüstunlükkavramınayol açıyor-

du. 1900'lüyıllarda 400 milyonluknüfusuylayeryüzünündörtte birini kaplayan İngiliz İmparatorluğu, sürekli büyüyen bir uygarlıktı. İlkelinsanlarınbilimi olanantropoloji (buna karşıt olaraksosyoloji gelişmiştoplumların bilimidir. Oryantalizm ise egzotik Doğ bilimidir), Batı'nın Avrupalı olmayan uygarlıklar üzerindekiegemenliğinin göstergesidir.

Avrupa'nın gizemi ve uygarlık efsanesi kolonilerde yaşayan seçkin sınıf için oldukça çekiciydi. Hindistan'da 6.000kişilik küçükbir seçkingrup,İrlanda'dangetirilen70.000askerinyardımıyla300 milyon Hintliyi yönetmiştir (Hobsbawm, 1991, a.s.8). Avrupa'nın emperyal idealive ygarlıkefsanesi,kolonilerle anavatan arasında önemlibir bağlantıoluşturuyordu.İkisinin arasındaki tekbağlantı aynı nesillerden gelmeleri ve aynı dili konuşmalarıydı (Arendt, 1968, s. 181). Hindistan'a giderekbeyaz üstün ırkın bir üyesi olmak, ortasınıfamensupbirçok insan için üstünlük kurmanın tek yolu anlamına geliyordu. Bu durum, Afrika'da yaşayan beyaz koloniciler için de geçerliydi. Örnek olarak, Hollandalılar tarafından Güney Afrika'da kurulan Avrupalı uygarlık gösterilebilir. Barbarlık karşısında uygarlık efsanesi, beyaz Güney Afrika'da uygulanan kuşatma mantığının önemlibir bileşeniydi.Güney Afrika'dandahagüçlü bir "Avrupalı" kimliğine sahip olan birkaç ülke vardır.

Hindistan'da ya da Çin'de yapılan ayrım, belirli ülkelerle yerlilerarasında değil, genelolarak Avrupalılarla yerlilerarasındadır. Kolonileşme, Avrupalılar için çok önemlidir ve Avrupa'daki lusal rekabetlerin hepsini aşar (Hammond ve Joblow, 1977,s. 82). Kolonileşmehareketleri bazen uluslararasıtehlikelerdir ve bu durum Avrupa bilincinin oluşmasına yardımcı olmuştur (Kiernan, 1980, s. 43). Afrika'da sadece İngiliz üstünlüğü yoktur, bütün beyaz ırkın üstünlüğü vardır. Koloni-

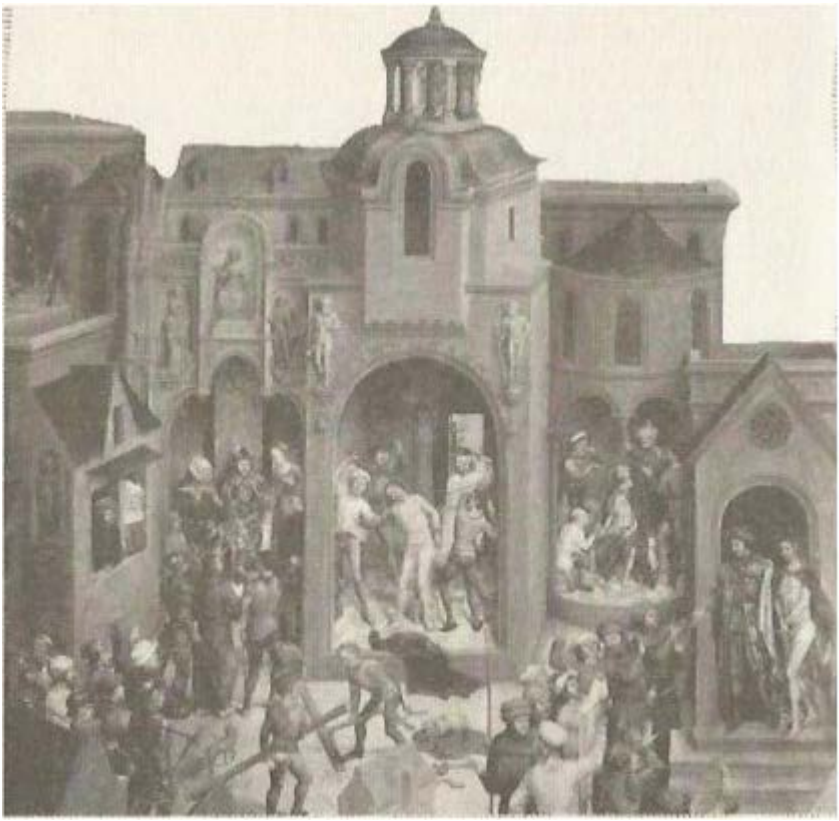
leregiden Avrupalılar, kendi ülkelerinde sahip olmayacakları gücü elde etmişlerdi. Onlar kendilerini İngiliz, Fransız ya da Almanolarakalgılasalar bile,kolonihalkı içinAvrupalı uluslar arasında çok küçük bir farkvardı (Hargreaves, 1982). Ayrıca dil,kolonilerde Avrupa bilincininoluşmasındarol oynamıştı Avrupa dilleri beraberinde Avrupa düşüncelerini getirmişti (Roberts, 1978, s. 52). Hindistan'daki özel kulüpler sadece İngilizleriçin değildi,Avrupalılariçindi (Panikkar, 1953,s. 494). Tüm bu örnekler gösteriyor ki,dinselve ahlâkî hevesler,kolonilerdeAvrupa uygarlığının oluşturulmasınayolaçtı. Avrupalı olmahünerve kabiliyeti, tümsınıf ve ulusallıklara sunuldu ve sömürgeci memur ve askerleri ırk temelinde birleşmiş ahlâkî topluluklaradönüştürmegöreviniifaetti.

Pekineden üstünlüğün ırkçı efsaneleri Avrupa kimliğine bu kadarkarıştı? Bencebu ancakırkçılığın öz karakteristiğiyle açıklanabilir. Ben,ırkçılığı,basıtolarak,birisinin kendisini "öteki" olarak kabul etmemesi olarak tanımlıyorum. Avrupa uygarlık tarihi gösteriyor ki, sadece Avrupalı olmayan–özellikle Doğulu ve Yahudi olan– katılımları reddetmek farklı Avrupa uygarlıklarının birliğinden söz edebilmemizi sağlar. Fakat bunlar Avrupalılık ideolojisini, kendi mahiyetinden kaynaklanan kökenlerini içine alacak bir biçimde, sadece bir uygarlık mîti olarak inşa eden baskın kültürün uygulamaya yansıyan erdeminden hareketle, Avrupalı olmayan (*non-European*)kategoriyesokulanbirkesimolarakasla addedilmediler.

Sonuç

IrkçılıkAvrupaiçintesadüfengelişenbirolgu değildir,bilakis Avrupa kimliğinin özünde yer alır. Avrupa kimliği şiddetten

ve kolonileşmeden ortaya çıkmıştır. Bu da demek oluyor ki, Avrupa,emperyalyüzüsayesinde dünyanıngeri kalanmabirleşmiş bir kimlik sergileyebilmiştir. Avrupa'nın egemen kimliğini güçlendiren özgürlük, ilerleme, medeniyet ve Hıristiyan hümanizmagibi özellikler Avrupa ile Doğu arasındaki ilişkide dualizm oluşturmuşlardır. Bu duruma karşıt olarak despotve gizemliDoğu, gerileyerek,yozlaşmış kültürleroluşturmuştur.

7

AVRUPA KİMLİĞİNİN KRİZİ

Kuramsal Bakış Açıları

Bu bölüm, genel olarak *Mitteleuropa* sorusuna yöneliktir. Bu kaygan kavram genel olarak, sadece bir bölgenin değil, aynı zamanda kültürel ve politik bir fikrin karşılığıdır. Bu terim Avrupa fikrinden çok daha ideolojik bir anlam içermektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Doğu Avrupa olarak bilinen bölgeyi yeniden canlandırmak için, günümüzde, güçlü bir eğilim vardır. Bu görüşe göre, *Mitteleuropa*, özgürleştirici bir idealdir ve komünizme ve komünizmin artık ehemmiyetini yitirmiş bir inşası olan Doğu Avrupa'ya bir alternatif sunmaktadır.

Bu bölüm, politik bir düzen olarak *Mitteleuropa*'nın başlangıç noktasını inceler ve ayrıca bu fikrin anti-Semitizm, pan-Germenizmin geri politikaları ve Almanya yılmaz politikasının hayâletinden kolayca ayrılamayacağını tartışmaya amacını taşır. İddia ediyorum ki, *Mitteleuropa*, halkı cahil bırakma taraftarı

bir kavramdırve tarihte değeri şupheli olan bir tecrübeyi duygusallaştırmaktadır.

Bu bölüm, daha sonra Birinci Dünya Savaşı ve savaştan sonrakurulmaya başlayan ulus-devletlerinoluşturduğusınırlariçerisinde20. YüzyılAvrupası'nı inceleyecektir. 1919 yılında Orta Avrupa güçleri parçalara ayrıldı ve ortaya çıkan siyasi boşluk yeni ulus-devletler doğurdu. Savaş sonrası yeniden yapılanmanın arkasındaki en önemli olay, Ekim Devrimi'ydi. Komünizmin hayâleti, savaşın böldüğü Avrupa'nın üzerine azametle yürüyordu. Bu durum, ulus-devletlerin geleneksel rekabetlerini aşarak birlik üzerinde odaklanmalarına neden oldu. Sünni İmparatorluğu'nun yıkılması ve Son Sultan'ın kaçmasıyla birlikte Türkiye, yüzyıllardan beri Avrupalıların düşüncesindeki doğulu despotizmini yıkarak, 1923 yılından sonra Avrupalı bir cumhuriyet kurdu. Büyük güçler tarafından yenilmeyen Rusya, yıkılan Osmanlı İmparatorluğu'nun yerinialdı.İslâmındüşmanrolünüisekomünizm üstlendi

Bu bölümüntemel noktası, Birinci DünyaSavaşısonrası yeniden yapılanmanın temel yöneliminin eskiOrta Avrupa imparatorluklarının yerine,ulus-devletler kurmak olduğuyla doğrudan ilişkilidir. Etnik ulus-devletler temelli barış dolu Avrupakurmaolasılığı, Avrupa fikrinin yokoluşudemekoluyordu. Budurum Avrupa fikrinin,komünist korku doğrultusunda dönüşmesinisağlıyordu.

Sonuç olarak, Avrupafikriyle faşizm arasındaki bağlantı tartışıldı. Avrupa fikri,İkinciDünyaSavaşı'ndansonraekonomikve politik işbirliği ile şekillenenfaşist hareketlersonrası yeniden yapılanmayla özdeşleşti. Ayrıca yeni Avrupa sınırları anlamınagelenfaşistpolitik hareketlerin de bir parçasıoldu.

Benim amacım, Avrupa fikrinin muhtelif ulus devletlerin daha geniş birçatı altında birleşmesini sağlayamadığını kanıtlamaktır. Milliyet prensibi ve Avrupa fikri arasındaki uyumsuzluğun sonucu olarakdaha sonraki kimlikprojelerisavaşideolojilerine dönüştürüldü. *Mitteleuropa* kavramı, Avrupa birliğini koruyacak girişken bir Almanya imajında uretilenkimlikprojelerinden biridir. Dolayısıyla, Avrupa fikrinin, Kongre Sistemi'nin kuralcıbir parçasıyken, BüyükSavaş ve Ekim Devrimi sonrasıVersailles emirlerinin düzenleyicietkisiyle komünizme karşıdurmayabaşlamasınınsebeplerinigörebiliriz.

Mitteleuropa'nın İcadı

Mitteleuropa kavramıtamanlamıylatercümeedilemez. İngilizce bir terim olan Central Europe (Merkezî Avrupa) kavramı, tarihî birgızem içeren *Mitteleuropa* sözcüğünün çağrıştırdığı yan anlamları karşılamaz. Almanca sözcük, ayrıca İngilizce olan teriminiçermediği fikirve kültürduygusu barındırır.Ayrıca20. Yüzyıl'ınbaşlarındaAlmanya ve Avusturya önderliğinde birleştirilmesi düşunülen Orta Avrupavepan-Germenhareketlerinin birsonucudur.Tamanlamıylabir savaş ideolojisi olmasa bile, savaşabarıştan daha yakındır. Buna taban olarak zıt tanımlama ise, "cevaplandırılmamış soruların ve çözümlenmemiş yalanlamaların bölgesidir(Epstein, 1973,s. 67)".

Batı Avrupa'nın doğusunu ve Doğu Avrupa'nın batısını kapsayan *Mitteleuropa* sadece coğrafî bir tanımlama değildir. Aynı zamanda kimlik kurma plânlarıyla ilişkili politik bir ideolojidir. Politik yapı olarak *Mitteleuropa*, Napoleon'un Avrupası'nakarşıtolarakortayaçıkmıştırvebir çeşitanti-Avrupa'yı temsil etmektedir. Aslında Prusya, Viyana Kongresi'nden ba-

ğımsız olarak, Fransa ve Rusya arasında karşı devrimsel blok olarak ortaya çıkmıştır. Napoleon Avrupası Cumhuriyetçi milliyetçilik fikrine dayanırken, *Mitteleuropa*'nın politik kültürü yeniden kurulan eski düzenin en büyük kalesiydi.

Prusya'nın 1864'te Danimarka ile, 1866'da Avusturya ile, 1871'de Fransa ile yaptığı savaşlardan sonra Almanya'nın birliği sağlandı ve böylece Avrupa'nın ağırlık merkezi Almanya'ya kaydı. Avrupa *Mitteleuropa* ve Almanya yayılmacılığı ile ilgili iki şeyle yakın ilişki içinde olmaya başladı: *Ostpolitik* (*Doğu Politikası*), *Drang nach osten* (*Doğu yayılmacılığı*) ve *Lebensraum* (*yaşama yeri*). 1871 yılında Prusya liderliğinde İkinci Alman İmparatorluğu'nun kurulmasıyla birlikte Avrupa Kimliği'nde büyük bir bölünme meydana geldi. Tarihî, iki farklı Avrupa'dan bahsedebiliriz. Bu ikilik kendini Napoleon'un kurduğu Ren Konfederasyonu'nun dağılmasında ve 1815 Viyana Kongresi'nden sonra Alman Konfederasyonu'nun kurulmasında göstermiştir. Avrupa'nın geri kalanında Fransız Devrimi'nin etkisi sürerken, 1815'ten itibaren hâkim olan siyasî iklimde, Almanya ve Avusturya'da karşı devrimin halkı cahil bırakma geleneği hâkimdi. Napoleon'un en son yenilgisinin akabinde dahi Napoleon'a ait Medeni Hukuk, Ren'in batısında, Avrupa siyasi kültürünün bir parçası ve bir anafaktor olarak varlığını sürdürdü.

Bismarck'ın 1890 yılında Prusya'nın liderliğini bırakmasından Nazi Almanyası'nın 1945'teki yenilgisine kadar Avrupa fikri, *Mitteleuropa* kavramıyla sınırlı kalmıştı. Bu dönem, *Mitteleuropa*'nın kısa süreli ömrünün de ulaştığı en yüksek noktaydı. *Mitteleuropa*'yı iki temel katılımcı olan Almanya ve Habsburg İmparatorlukları oluşturuyordu. *Mitteleuropa* siyaseti, en büyük tutkusu İngilizlerle yarışır büyüklükte denizaşırı bir koloni imparatorluğu kurmak olan II. Wilhelm'in

hükümdarlığında şekillendi. Orta Avrupa'da yayılma siyaseti *Mitteleuropa*'nın, Avrupa'daki Alman yayılmacılığının meşrulaştırılmasında kullanılan ideolojik bir araçhâline dönüşmesine neden olmuştu.

Hiçbir zaman sadece savaş amacı üzerine kurgulanmayan *Mitteleuropa* siyaseti,aslında,bütün nüfustarafındandesteklenen ekonomik birbirlikanlayışını içermekteydi. 1904yılında Joseph Porsche tarafından yazılan *Mitteleuropa* adlı kitapta, *Mitteleuropa,* Ostend'den Cenova ve Karadeniz'e kadar uzanan büyük bir Almanya olarak belirmişti (Meyyer, 1955, s. 110; Sinnhuber, 1954). *Mitteleuropa* fikri, bununaltülkeleride içerdiğineinanan Friedrich List tarafından, 1914 yılında populer hâle getirildi. List'in araştırmalarına göre,Almanların Güneydoğu Avrupa ve Yakın Doğu'yu istila etmesi, Alman kolonicilere Birleşik Devletler'e yapacakları seyahatin beşte birine mal oluyordu (Mayer, 1955, s. 13). Bu fikirdaha sonra Friedrich Naumann'ınünlükitabı *Mitteleuropa*tarafından geliştirildi.

A. J. P. Taylor'a (1988, s. 192) göre, *Mitteleuropa* fikri Katolik romantikler, pan-GermenlerveRusya'danbağımsızPolonya arasında varolan koalisyonun ürünüdür. *Mitteleuropa,* doğuda büyümekte olan pan-Slavizm ve batıdaki liberaldemokrasiler arasında karşı devrimci bir siper oluşturmuştur. Gerçekten de, *Mitteleuropa*geleneği 'BatıAvrupa' nosyonunu sorgulanır vetartışmayaaçıkhâlegetirmiştir.

Mitteleuropa fikri, halkı cahil bırakma taraftarı olsa bile, bu kuram, aynı zamanda Avusturyalı Marksistler tarafından değişikbir anlamda kullanılmıştır. Örneğin KarlRenner*Mitteleuropa*'yı,Balkanlar'ı, Türkiye'yi ve hatta İran'ı içeren mega-ekonomik birim olarakgörüyordu. O'na göre, uluslararası

sosyalizmi sağlamak için, daha çok toprak; daha çok şans anlamına geliyordu. Geri kalanlar için *Mitteleuropa* 1918 yılında yıkılan eski imparatorlukların illeri için post-emperyal bileşimi vadediyordu. Yeni düzen, çok uluslu Orta Avrupa devlet sistemi olarak tasarlanıyordu (Meyer, 1955, s. 156 ve 181). Pan-Avrupacılık ve *Mitteleuropa* kavramlarına kıyasla Enternasyonalizm, işçilerin sosyalist birliğine dayanan devrimci bir fikirdi. Ki bu fikir, önce 1889'da kurgulanan Enternasyonel İşçi Birliği'nin ve daha sonra 1917'de Lenin tarafından kurulan Üçüncü Enternasyonal'in temelini oluşturmaktaydı. Gerek pan-Avrupacılık ve gerekse *Mitteleuropa* yaklaşımları başta olmak üzere, Avrupa'nın birleşmesi nosyonuna karşı bir fikir olarak enternasyonalizm, proleterlere ve sosyalist dayanışma üzerinden kurgulanan devrimci bir fikirdi. Yeniye doğmakta olan uluslar arası hukukta yankı bulan enternasyonalizm fikri, *Mitteleuropa* ve pan-Avrupacılık fikirlerini cehalet övgüsüne dayanan yaklaşımlarına tezat teşkil eden bir örnektir. Nevarki, Avrupa fikri, Rosa Luxemburg gibi birçok komünist için, milliyetçiliğin savaş saplantısına alternatif oluşturuyordu. Öyleki, 1926'daki ünlü söylevinde Troçki (1971, s. 26) 'birleşik Avrupa'nın', 'Asya ve Avrupa arasında asla kopmayacak bağlarından' doğacağı kehanetinde bulunmuştu.

Avrupa fikri, konjonktüre uygun olarak yeniden tanımlanmış hâliyle, kendini ulus-devletten ziyade bir kültür devleti (*Kulturstaat*) olarak tanımlayan ve algılayan Almanlarda daha görünür bir nitelik hâline geldi. 1871'de İkinci İmparatorluğun kurulmasına rağmen, Germen devleti Prusya'nın sadece bir uzantısı olarak ortaya çıktı. Germen ulusal kimliği, sadece Germen ulusunu içeren bir devlete odaklanamazdı. Milliyetçiliğin eski liberal prensibinin rafa kaldırılmasıyla birlikte, 1871'deki

rularınsadece"Küçük Almanya" idi. İkinci İmparatorluğun kimliğiReichve Volk'un fikirlerinden daha az millî kimlikiçeriyordu (Donn, 1993). 1866yılına geldiğimizde, feshedilmişAlman Konfederasyonu'nunçözülüşüne vebir yılsonra daMacarların imparatorluk içinde Alman-olmayan en büyük unsur hâline getirildiği ve büyük uzlaşıyla (GreatCompromise) Avusturya'nın Ausgleich'e dönüştürüldüğü İkili Krallık'ın (Dual Monarchy) tesisineşahitolmaktayız. Almanlariçin ise,ulus-devletolmanın yolu öncelikle imparatorluktan geçmekteydi. Bundan dolayı *Mitteleuropa* olarak Avrupa fikri onlar için daha cazip ve çekiciydi. Diğer büyük güçler Fransave Britanya için durum daha farklıydı, çünkü bu devletlerin milli kimliği Avrupa'dabölgesel yayılmacılığıgerektirmiyordu. FakatAlman tarihçiler, 19. Yüzyıl'ın sonlarına doğru kendi yollarınagiden Hohenzollern ve Habsburgdevletleri içinuzlaşma sağlayamanuştı.Batı Avrupalı güçler Avrupalı olmayan imparatorluklar kurarken, Alman ve Habsburg İmparatorlukları genel olarak Avrupalıydı. Almanya,daha çok,Almancakonuşan halklarınhomojenbir bileşimi görünümünüyansıtırken,HabsburgİmparatorluğU çok-etnikli biryapıyıbünyesindebarındırmaktaydı. *Mitteleuropa* fikrisayesinde Almanya'nınulusalbütünleşme yolunulus-üstübir boyut kazanmışoldu. BöyleceAvrupa problemineana boyutunukazandıranAlmanyaneselesiaslındaAvrupasorunlarınınihtilaflı biçimde günümüze kadar gelmesine de yol açmış oldu.

Avrupa'nın 19. Yüzyıl'ın sonlarına doğru yaşadığı millî uyanış Charlemagne Avrupası'nın ruhunu yenidencanlandırıyordu.SosyologMax Weber'egore, Almankültürünün Anglo-Sakson materyalizmi ve Rus barbarlığı arasında özel bir görevi vardı (Treverton, 1992, s. 175). Bu durum, genelolarak yüzyılın dönüm noktasının ifadesidir. Avrupalı güçler, iç

siyaset, politik staratejiler ve sosyal emperyalizmin ideolojisi nedeniyle *Greater Britain*, *France Outre Mer*, *La Grande Italia* ve *Grossdeutscland* gibi imparatorluklar kurdular.

Şu ana kadar Avusturya'nın önemine hiç değinmeden *Mitteleuropa* üzerindeki Alman tutkularını tartıştım. *Mitteleuropa* fikri Avusturya'da popülerdi. Bu fikir, Avusturya ve Macaristan'ın ikili bir monarşiyapısı altında bir mega-blok olarak birleşmelerine ortam hazırlamıştı. Altını çizmek gerekirse *Mitteleuropa* ve pan-Germen izminhedefi güçlerdengesi sayesindekorunan parçalanmış Osmanlı İmparatorluğu'nun illerinielegeçirmearzusuydu.

Habsburglar, 1918 yılındaimparatorluklarınyıkılmasıyla *Mitteleuropa* üzerindeki iddialarında da kaybettiler. Böylece Almanya, *Mitteleuropa* için en önemli mirasçı konumuna geldi. 1930 ve 1940'larla birlikte pan-Germen fikri önem kazanmıştı. Habsburglardan oluşan *Mitteleuropa*, Büyük Almanya veyapan-Germenfikrinden oluşan *Mittleuropa*'dançokdaha kısıtlıydı. Viyana'nın gizemi, estetiği, gözden düşmüşçevresi ve aristokrat kültürü Habsburg Monarşisi'nin eski gücünü yeniden eldeetme hayâllerine neden oluyordu. Öyle ki bu fikir Habsburg İmparatorluğu'nun Tuna havzasınaveoradan Kuzey İtalya, Çekoslovakya ve balkanların birkısmınıdaiçine alıyordu. Ne var ki Freud, Kafka, Svevo ve Musil tarafından çökmekte olan Eski Rejim'in karanlık ve şeytanı yüzü ve dünyası olarak tanımlanan bu yaklaşım, maalesefbugün gene moda hâline gelmiştir (Schlorske, 1980). 19. Yüzyıl'ın sonuna dair gizemli ve büyülü bir mimari olan Viyana, itibarını yitirensanat dünyası, gözkamaştıran estetiği ve aristokratik kültürüyle Habsburg monarşisinin mâzide kalan azametini yeniden doğmasına yönelik rüya ve hayâlleri kışkırtmaktaydı.

Mitteleuropa, kendilerini 1918'de ve 1945'tedışlanmışolarakbulanveAlmancakonuşanpekçoketnik grububarındırması yönüyle dahahomojenolan Batı Avrupa'dan farklıydı Polonya'da, Rusya'da, Macaristan'da, Çekoslovakya'da ve KuzeyİtalyaʼdayaşayanAlmanlar, *Mitteleuropa* fikrininenbüyük destekçileriolmuşlardı.

Günümüzde *Mitteleuropa* fikri üzerinde yazılan kitapların çoğu, nostalji olarakyeniden keşfedilen bu fikrin ebedî bir kavram olduğunu göstermektedir (Schöpflin ve Wood, 1998). Fakat aslında bu fikir göstermiştir ki, milliyetçiliğe ve Alman Yayılmacılığına olan inanç Orta Avrupa kimliğinin kalıcılığında önemli bir rol oynamıştır. Hobsbawm'ın (1991 c) belirttiği gibi, *Mitteleuropa* çok tehlikeli bir kavramdır ve unutmamalıyız ki 19. Yüzyıl'damonarşiyeduyulanheves,günümüzde olduğundan dahaazdı. Orta veDoğu Avrupa'daki hiçbirülke kendini *Mitteleuropa*'ya ait görmez, hepsi modellerinibaşka yerlerdeararlar:Örneğin Londra'daveya Paris'te (Hobsbawm, 1993). Benim iddiam *Mitteleuropa* fikrinin faşizmden ve anti-Semitizmden ayrı tutulamayacağıdır. Günümüzde, geçmişte de olduğu gibi, bu fikir, komünizm karşıtı bir ideal sunmaktadır. Günümüzde iddia edildiği üzere*Mitteleuropa* ruhu, Sovyet komünizmi tarafından öldürülmedi; Nasyonal sosyalizm tarafından öldürüldü. *Mitteleuropa*'nın türünü olan faşizm ve anti-Semitizm, savaşa yaklaşan safhalarda Kızıl Ordu'nun olaya el atması için gerekli koşulları sağlamışoldu.SS personelininüçtebirini oluşturan Avusturyalılar, altı ölüm kampının dördünü yönetiyorlardı ve öldürülen altı milyonYahudi'nin neredeyseyarısının ölümündensorumluydular(Johnson, 1993, s. 499).Orta Avruparuhunu yeniden canlandırmagirişimlerinin buacı gerçekleyüzleşmesi gerekir.

Avrupa'nın Dağılışı

Avrupa fikri üzerine olan hiçbir yapıt, Birinci Dünya Savaşı'nın Avrupa kimliğine ve birliğine olan etkisini reddemez. 1918'den sonra Avrupa fikri asla, eskisi gibi olamazdı. Diğer savaşların aksine Birinci Dünya Savaşı topyekün bir savaştı ve endüstri toplumunun daimî savaş ekonomisinin de başlangıcına işaret ediyordu. 1914'ten bu tarihe kadar Batılı devletler savaşın hazırlığa aşamasındaydılar (Giddens, 1985). Savaş sekiz milyon kişinin ölümüne, imparatorlukların yıkılmasına ve güçler dengesi üzerine kurulmuş olan ittifakların bozulmasına neden olmuştu.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa artık dünya siyasetinin merkezi değildi ve ağırlık merkezi, Atlantik'in karşı tarafına geçmişti. Büyük Savaş'tan sonra uluslararası finansın merkezinde de değişiklikler olmuştu. Birleşik Devletler, Britanya'nın yerine, dünyadaki en büyük kredi tör ülke sıfatını elde etti (Gilgın, 1987, s. 309). Bolşevik Devrimi savaşın gerçek tendönüm noktası olmuştu. Zira savaşın son safhaları, Batılı kapitalist güçlerin komünizme karşı olan mücadelesiydi. 1918 Martında yapılan Brest-Litovsk Antlaşması'ndan sonra Rusya, Doğu Avrupa'nın kontrolünü Almanlardan aldı. Savaşın bu safhasından sonra Britanya, Fransa ve Birleşik Devletler savaş amaçlarına komünizmi de dâhil etmişlerdi. Troçki, Brest-Litovsk'taki Rus delegasyonuna geleneksel diplomasi kurallarının dışına çıkarak, uluslararası devrime kalkışma hakkını vermişti (Carr, 1979, s. 10). Orta Avrupa'yı çevreleyen sınırların yıkılmasıyla birlikte, komünist hareketlerin gelişebilmelerine imkân veren bir boşluk ortaya çıkmıştı.

Versailles Barış Antlaşması'yla kurulan yeni Avrupa, amacını Dünya Devrimi olarak belirten Sovyet komünizmini, kar-

şısına almıştı (Mayer, 1968). 1918'den sonra iki dünya karşı karşıya geldi: Kapitalist Batı'nın liberal demokrasileri ve Sovyet komünizmi. Eski düşmanlar, artıkideoloji olarak da karşı karşıyaydılar. Gerçek şu ki, Rus İç Savaşı'ndan sonraKızıl Ordu tükenmişti ve Batı, komünizm tarafından istila edilme tehlikesiyle karşı karşıyaolduğunu ne kadar iddiaetsedebu, KızılOrdu tarafındangerçekleştirilemezdi.

Savaştan sonraortayaçıkan pan-Avrupalı organizasyonlar, Avrupa'nın değişen kimliğine işaret ediyordu (Pegg, 1983). Bunların en ünlüsü Coudenhove-Kalergitarafından 1920'lerde kurulan pan-Avrupa hareketiydi. Federal sistemiyle Birleşik Devletler bir süre için Yeni Avrupa'ya örnek olmuştu. SavaştansonraOrta Avrupa imparatorluklarının yıkılmasıyla birlikte baskınegilimdevletkurma plânlarıolmuştu. Pan-Avrupacılığın plânlıfikirlerinekarşı ulus-devletler genelolarak dağılan Orta Avrupa imparatorluklarının yerine gelebilecek en iyi değişiklik olarakgörüluyordu. Pan-Avrupacılıkfikrinin daha programlanmış formatına muhalif olarak ulus-devlet, genelveyaygın anlamda, bozgunauğratılmış Orta Avrupa imparatorluklarının yedeği,birnevi telafisiveaynızamandayeni Avrupa'nın temeli olarak algılanmaktaydı. Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) ve Pan-Avrupa Birliği gibi savaş-sonrası uluslar arası örgütler, Avrupa imparatorluklarının çöküş eşiğindeyeni devletlerin doğmasınabeşiklik etti.Bununla birlikte,uluslararasıcılığınyeni ruhu,ulus-devletinyeriniulus-ötesi federal devletlere bırakma arzusundan ziyade ulusallık ve ulus-devlet vatandaşlığı bağlamında yeni ilkelereduyulan güçlü birinançve sadakatinyansımaşeklinde tezahüretti.

Avrupa gerek bölgeselolarak gerekse, fikrîolarak 1918'den sonra, savaş öncesiolduğundançok farklı bir konuma gelmiş-

ti. 20. Yüzyıl Avrupası barışındeğil, savaşın ürünüydü. 1945 sonrası Avrupa, temelde 1919 sonrası Avrupa'dan görünüm olarakçokfarklıdeğildi. Osmanlı İmparatorluğu'nındağılması sonrasında ortaya çıkan devletlerle birlikte Avrupa; tarihinde görmediğisayıda devletinyaşamalanı hâlinegelmişti. 1871'de Avrupa'da 14devletvardı.Bu rakam 1914'te20, 1924'te26'ydı (Carr, 1945, s.24). 1992'deisedevletsayısı54'eçıkmıştı.

Bu yeni devletlerin birçoğu, ulus-devletten daha çok etnik devletler olarak kurulmuşlardı. Burada belirleyici unsur etnikliğın karakteristik tanımlayıcısı olan dildi. Mono-etnik devletlerin onaylanmasıyla politik etnikliğin eski prensibi reddedilmişoluyordu (Mc Neil, 1986). Baltık'dan Balkanlar'a ve Kafkaslar'dan Orta Doğu'ya uzanan etnik-milliyetçi çizgi, sınırları içinde yeni devletler kuracaktı. Bu, Yugoslavya vakasındadaha güçlü hissedilmekteydi. Osmanlı ve Habsburg İmparatorlukları'nın polietnikyapılarına dayanan etnikuyuşmazlık, yeni bir dalga hâlinde etnik milliyetçiliğe dönüşmüştü. Eski milliyetçilik, imparatorlukların özlerine karşıyken, Yugoslavya'da ortaya çıkan yeni milliyetçilik daha çoketnik gerilimlerin ifadesiydi. Doğu Avrupa'daki çoğu milliyetçi kimliğin temelleriimparatorlukzamanına dayanıyordu.Buna kıyasla Batı Avrupa'daki milli kimlikler, var olan ulus-devlet yapılarıyla şekillendi(Mayer, 1966).MelezAvrupa güçlerinin yerinibağımsızdevletler almaya başladığında, etnikkimlikler degüçlüpolitik kimlikleredönüştü.

Yenidevletlerin oluşturulması sürecinde, bazenkey flolarak çizilen sınırlar, Avrupa çevresinde yeni etnik gerilimlerin oluşmasına neden oldu (Hobsbawm, 1992 a). Sorun şu ki, etnik sınırlarherzaman devletsınırlarıyla çakışmıyordu.Politik ve etnik yapı arasındaki bu temel uyumsuzluk, modern Doğu

Avrupa tarihinde önemli bir yere sahiptir. Problem yeni devletlerin yapay doğasından kaynaklanmıyordu; asıl problem parçalanan imparatorlukların eski illerinin, etnik kriterlere üzerine kurulu devletlere dönüşmesiydi. Bu durum kaçınılmaz olarak büyük değişimlere ve soykırımlara neden oldu. 1915 sonrasında, 1,5 milyon Ermeninin Türkler tarafından katledilmesiyle Doğu Avrupa'da etnik ulus-devlet yaratmanın bedeli nüfusların kovulması ve soykırımdı.

Dahası 1919 yılında kurulan yeni düzen kendi yıkımını getirecek tohumlarını içinde barındırıyordu. Etnik sınır bölgeleri olmadan kurulan devletler sistemi, eski imparatorluklar da felaketle sonuçlanmıştı. Bugün, geçmişe baktığımızda görüyoruz ki, 1919'da kurulan devletler, 1990'ların başlarında dağılan SSCB'den sağ çıkamadılar. Baltık Devletleri'ne özerklik sistemi yeniden getirilirken, Polonya ve Macaristan sağ kalmış, Çekoslovakya ve Yugoslavya dağılmışlardı. Şunu da belirtmek gerekir ki, Weimar Cumhuriyeti, Versailles kurallarının yıkılarak Avrupa'da sonbir barış oluşturmaçabalarının sonuçsuz kaldığını ve İspanyol İç Savaşı da Avrupa'nın faşizm ve demokrasi arasında bölündüğünü göstermiştir.

Avrupa'nın Kötümserliği

Uygarlık fikri 20. Yüzyıl'a kadar yaşayamadı. *Fin-de-siecle** öğretisinin en büyük temalarından biri uygarlığın kritiğidir: Uygarlık barbarlığa neden olmuştur. Oswald Spengler'in kitabı *Batı'nın Çöküşü* (1971), Batı uygarlığının kötü kaderi motifiyle Weimar Cumhuriyeti'nde en çok okunan kitaplardan biri si olmuştur. Batı uygarlığının mucizesi Büyük Savaş, Arnold

* 19. Yüzyıl'ın sonunda ulaşılan yeni fikirler demeti.

Toynbee'nin yazılarını da etkilemiştir.Toynbee'ninüzerinde durduğu husus, geçmişte yaşamışlıer uygarlıkta olduğugibi, Batı uygarlığının da zirveye ulaştıktan sonra çöküş dönemine girmesidir. Toynbee'ye göre, Batı, görkeminin doruğuna 20. Yüzyıl'da ulaşmıştır. Avrupa'nın giderek burjuvazisinin kültürel ve entelektüel seviyesine erişmesi fikri, derin bir anti-modernizmhareketinin altını çiziyordu. Bu kültürel kötümserliğin en ünlü örnekleri, Nietzsche'nin *Modern Avrupa Uygarlığının Sıkıntısı* ve Max Weber'in *Batılı Rasyonalizmi*'dir. Freud, *Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları*'nda (*Das Unbehagen in der Kultur*, 1930)uygarlığı, kökleşmiş nevrozun süblimleş mesi olarakbelirtmiştir. Bu esnada Carl Schmitt'in (1990) Yahudi-Hıristiyan geleneğinde ve Roma Hukuku'nda Avrupa'nın özgün adli sistemi arama çabası, Husserl'in (1965) pozitivizmdenvazgeçişi ve Avrupa ruhunu yüceltmeyi esas alan felsefesi ve Heidegger'inAntik Yunan felsefesindeortaya konulanve Avrupa kendine özgü varoluş felsefesinin temellerinıatan arayışları, Freud'unFreud, *Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları*'nda uygarlığı, kökleşmiş nevrozun süblimleşmesi olarak betimleyişi modernliğin nasıl anlaşılması gerektiğine yönelik çalışmalar olaraktoplumsal hafızaya kazınmışlardır. Özgün Avrupa külturünun anti-modern eğilimi için, uygarlık fikrinin reddedilişi, 19. Yüzyıl'da yetişen ve muhafazakâr Katolikler için aynı bir görünümü olan kötümserliği somutlaştırmıştı (Belloc, 1973; Jaspers, 1974; Ortega y Gasset, 1932). Avrupa'nın çöküşü ve dejenerasyonu ayrıca Emile Durkheim, Jacques Moritain, Paul Valery ve 1922'de *Wasteland*'i yazan T. S. Eliot'ın kitaplarında konu olmuştur. Bu eserlerin ortak özelliği; modernliğin kendine özgü koşullarında Avrupa fikrininve kimliğininyok oluşuna dairmahaihukmüve şahitliği delilleriyleortaya koymaları olmuştur.Boylece kültür ve uy-

garlık arasında ayrım yaratan tuhaf bir gerilim devreye girmiş ve Avrupa fikrini modernliğin nihilizmin kurtarma çabaları dahabelirgin birseyirizlemeyebaşlamıştır.

Avrupa kimliği savaşlar arası yıllarda kültürel kötümserliğin ve çöküşün tecrübesindenyoksun olarakortaya çıktı.Kültürlerarası öncüler ve sanat ve edebiyat alanındaki modernist hareketler,Avrupa'ya kimlikkazandırıyordu.Bu kimlik,savaş psikozunanedenolan milletlerden çokLondra, Paris,Amsterdam,Berlin,Zürihgibi Avrupa şehirleriyleilgiliydi. Bu şehirlerikisavaşarası yıllardaçoközel nedenlerdendolayı kültürel metropoller mesabesindeydi ve Avrupa ruhunun dinamizmini somutlaştıran unsurlarhâline gelmişlerdi. 20. Yüzyıl'ın ilkyarısında modernizm ve şehir arasındaki yakın ilişki, estetik Avrupahayâline nedenoldu. Bunun ilk örneği Robert Brilfould tarafından yazılan *Europa: Cahillik Çağında Bir Roman* (*Europa: A Novel in the Age of Ignorance*, 1936)ve *Araftaki Europa*'dır (*Europa in Limbo*, 1937).Bu eserlerdeAvrupa fikriile bireylerinkişisel tarihleriarasındabirebir ilişki kurulmuş ve 19. Yüzyıl'ın sonu (*fin-de-siècle*) itibariyle çökenruh ilegelmesiyakın ve mukadderolan felaket arasında kurulan etkileyicibağ somut bir şekilde ifade edilmiştir. Avrupa fikri daha önce de Henry Jones'in romanı *Avrupalılar*'da (*The Europeans*) ayrıca, Pierre Drieu La Rochell'in denemesi *Genç Avrupa* (*Le Jeune Europeen*, 1927)'da işlenmişti. 1924'teThomas Mann tarafından yazılan*BüyülüDağ*(*Der Zauberberg*, 1924) çalışması başkahiçbir çalışmanın ulaşamayacağı belagatli ifade seviyesine ulaştı. Bir başka açıdan 1939 yılında yazılan Denis de Rougemont'in ünlü kitabı *Batı Dünyasında Aşk* (*L'Amour et l'Occident*) Avrupa fikri ve aşk arasındakibağlantıyı inceledi. Bu eserin ana temasını en sona kalan burjuvazinin takıntılarıyla, mukadder

olansonun önsezilerini birleştiren parametrelerteşkil etmekteydi: Avrupa, ölüm ve savaş. Aynı şekilde Hegel'in Avrupa'yı ulaşılabilecek en nihaî nokta olarak gören ve kendi bilincini yaratmayı başarmış Avrupa düşüncesini sembolize eden *Minevra'nın Baykuşu* (*Owl of Minevra*) adlı eserinde ve ölümü sezinleyerek kendi bilincini doruklarataşıyanMann'in vizyonunda bu anlayışın uzantılarına rastlamak mümkündür. Birdiğerbakışaçısına göre,yirminciyüzyılınilk yarısındabiziminşa edebileceğimiz Avrupa kimliği entelektüellerin bireysel kimliği ile tahkim edilmiş ve çöküşün, çürümenin ve kötümserliğin çağdaş*Zeitgeist*'i ile doğrudanbağlantılıbir kurgudanibarettir.

Avrupa'nın FaşistEfsanesi

Faşizmin Batı Avrupa'da yayıldığı 25 yıl içinde Avrupa fikri yenibirboyutkazandı. Günümüzde,faşizmınveanti-semitizimin,Avrupa fikrininoluşumunda ikitemelunsuroldüğüunu tulmuştur. Faşizm, klâsik İtalyanve Nazi formlarındasüperırk ideolojisine dayanır. Faşızm, millıyetçiliğin bir türü olsa bile, millıyetçiliği aşarak yeni bır Avrupa uygarlığı oluşturmada önemli birrol oynamıştır. Bugün birçokınsan Avrupa fikrini, totaliterlıkten çokdemokrasiile bağdaştırmaktadır. Fakat esasında,Avrupafikri;totaliterideolojilerdenveeylemlerden ayrı tutulamaz. Örneğin Yahudiler, anti-Semitizmi; 'Avrupa özününanapatolojikbirsemptomu ve 19. Yüzyılsonuduşun cesinin (*fin-de-siécle*) çöküşünün bir neticesi' olarak algılarlar (Shavıt, 1992).Mosse ırkçılığın Avrupa tarihiiçinbir inhiraf ve sapma olmadığını ikna edici bırbiçimde izah eder ve ırkçılığın Avrupa tecrübesinin kaçınılmaz ve ayrılamaz bir parçası olduğunuısrarlaiddiaeder.

Örneğin, Mussolini'den Hitler'e kadar bütün faşistlerin rüyası, tamamıyla Avrupalı, milletler üstü bir medeniyet yaratmaktı. Bu seçilmiş milletlerin geleneklerini kapsayacak ve aşacaktarih-ötesi bir estetikdüzen kurulmalıydı. Yeni Avrupa fikri geleceğinfaşistAvrupasıiçinestetikbir kurguydu.Ancak, faşizm, bu hâliyleAvrupa ideali için uygun değildi. Çünkü, farklı ulusların tarihî bir göreviçin bıraraya gelerek dahatüs tünbir kültüroluşturması fikri, gelenekselAvrupacılıklabağdaşmıyordu. Faşist ideolojinin Avrupa fikrine yaklaşımı asla demokrasiyle ve bireylerinhaklarıyla örtüşmuyordu. Açıkçası faşizm Avrupa uygarlığı kavramının gelişmesini sağlamıştı. Daha önce de üzerindedurduğum gibi, dünya tarihine müteallik misyonlaryüklenen birsuper kültüre dayalıhomojen birliktelik bağlarıyla mukayyet birulus vizyonu, bir şekilde, Avrupalılık fikrine aykırı değildi. Nitekim 1932'de Mussolini birAvrupakongresine başkanlıkyapmışve bu toplantının ana temalarındanbirini, 'Avrupa krizi ve Avrupa'nın yenidendoğuşu' meselesi teşkil etmişti (Gollwitzer, 1964,s.6-7; Neulen, 1987). Avrupa fikri-direnişinönemliölçüdeistisna tutulmasıyla (Wyrwa, 1987)-demokrasive bireysellhaklarlabirlikte anılmadı.Aslında, faşistideoloji,ırkçılıkveemperyalizm öğretileriylebirlikte Avrupauygarlığını yüceltiyordu. Hıtler'insöylevleri Avrupa'nın ruhuna yakarışlarla doludur (Trevor-Roper, 1953). Bin yıl sürecek Reich, sadece Almanlar içindeğil,aynı zamanda Avrupa için de bir düzendi. Yahudilerin imha edilmesiAvrupa'nınAsyalı ırklardan temizlenmesi içindi.

Nazilerin Ortaçağ'a dayanan eskimiti tekrargündemegeliyordu. Barbarossa adıylabilinen 12. YüzyılAlman imparatoru I. Frederick, MüslumanDoğu'ya karşı olan savaş misyonu ve Alman topraklarınıve İtalya'yıbirleştirme görevi nedeniylegeç-

mişe aitbir sembololarakkullanıldı.Barbarossa efsanesitamamlanmamış tarihî bir görevi meşrulaştırmak ve Alman Ulusu'nun ortaçağ KutsalRoma İmparatorluğu'nu yenidenihyaetmekiçin kullanılıyordu.

Arno Mayer, Barborossa Operasyonu'nu –Rusya'ya yapılan saldırı için kullanılan kod isim– ideolojik olarak Doğu'ya karşı yapılan kutsal bir savaş olarakgörüyordu. Mayer'a (1988, s. 217) gore savaşın asıl amacı, tarihinderinliklerinde yatıyordu. HıristiyanlarınMuslümankafirlerekarşıdirenişive 11. Yüzyıl'dan 13. Yüzyıl'a kadarolan savaşlar bunun örnekleridir. Bu geçmişe dayanarak Almanlar, Avrupa'yı 'Tanrısız Bolşevizm'den korumak ve kafirliğin merkezi olan Moskova'yı ele geçirmek için kutsal savaş çağrısı yapıyordu. Hitler, tarihselsembollerikullanarakve Avrupa'nınortaktarihinden yararlanarak doğuya doğruyayılmadaveşiddeti meşrulaştırmada başarılıolmuştu (Mayer, 1988, s. 216-19). Bu durum, Güneydoğu Avrupa'da yapılacak kolonileşme hareketlerinin başlangıcı oluyordu. Kolektif hafızada 11. ve 13. Yüzyıllar arasında ortaya çıkan haçlı seferleri hakkanî saldırı ve âdil şiddeti ilâhlaştırarak yüceltti. Bu hafıza ya da efsaneyi gasp ederek Naziler, Tanrı tanımaz Bolşevizme karşı Avrupa'yı korumak ve bu sapmanın merkezi olan Moskova'yı elegeçirmek amacıyla bir "kutsal savaş" başlattı. Kökeni Ortaçağ Hıristiyanlığına dayanan veSSCB'ye karşıyürütülen bu kampanya, Barbarossa'nın ruhuyla desteklenmekteydi. Doğu'ya karşı yürütulen geçmiş kampanyalar ve seferler Nazilerin Barbarossakültuyleanlamlı vemeşru kılınıyordu.Hıtler,Hıristiyan kiliselerinin tescil ve tasvip ettiği bir misyon olarak, doğuya yapılan saldırı,şiddetvetoprakişgallerinimeşrulaştırmakiçin Avrupa kolektifkimliğinintarihisembollerinikullanmahusu-

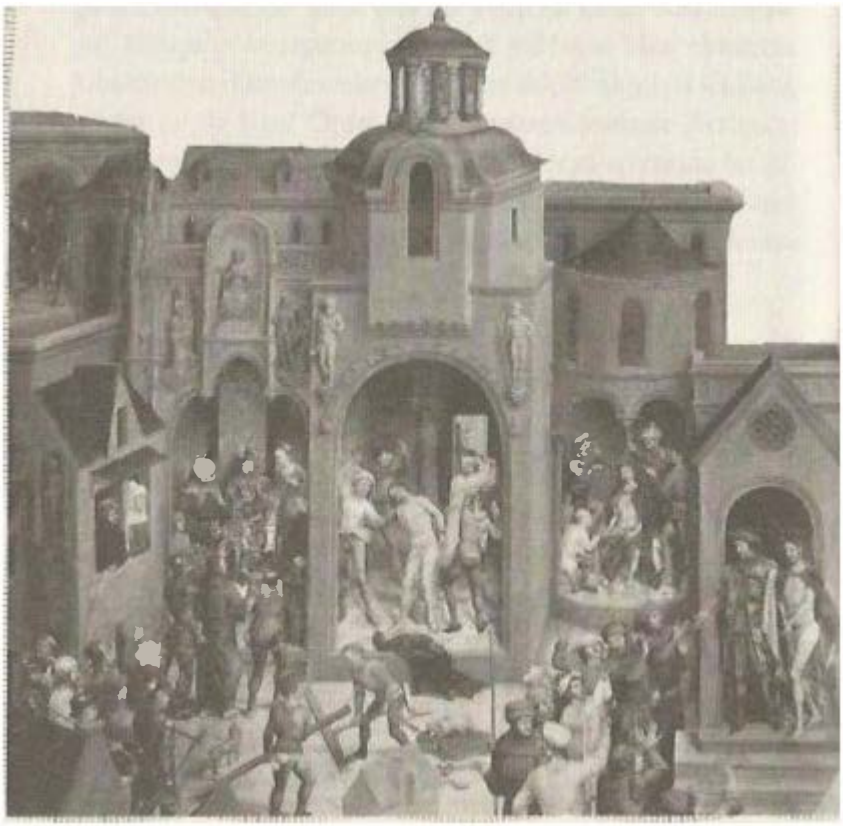
sunda oldukça başarılıydı (Mayer, 1988, ss. 216-19). Nazilerin *Lebensraum* kavrayışı, yayılımcı ilerleyişlerine temel teşkil ediyordu. Haddi zatında busaldırılar, güneydoğuAvrupa'nın kolonileştirilmesi sürecini başlatma ve Ural Dağları'na kadar uzanma girişimiydi: *Lebensraum*'un temel hedefi batı Avrupa değil,bizzatRusya'ydı.

Naziler dinî işlerden çok dünyevî işleryapmış olsalar da, Hıristiyan inancının Avrupa'yı kurtarma fikri onların düşüncesinin özunde yatar. Yahudiler, Alman ırkının saflığını bozmak ve Alman kültürünü yok etmekle suçlanıyordu. Yahudilerden oluşan Weimar Cumhuriyeti, başlı başına kültürel Bolşevizm olarak adlandırılan, kültür hırsızlığından sorumluydu (Johnson, 1993, s. 477). Nazi efsanesi genel olarak, AlmanlarınDoğu yayılmacılığıolarakifadeediliyordu. Rusya'ya karşı yapılan şiddetli saldırı sadece Almanya için değil; aynı zamanda, Avrupa için yapılan bir mücadeleydi. Naziler, İngiliz ve Fransız gibi Batı Avrupalı milletlerin,Slavlarüzerinde doğal bir üstünlüğü olduğuna inanıyorlardı.

AvrupaYahudiliğininyok edilmesi Avrupa kültürününve kozmopolit Avrupa kimliği olasılığının yok olmasına neden olmuştu. Yahudiler yüzyıllar boyunca, özellikle Orta Avrupa'davebüyükmetropollerde,Avrupa bilinciylebutünleşmişti. Buyük katliamdan kurtulanYahudileringöçü,birçokinsan içinAvrupalımodernliğinsonu anlamınageliyordu. JeanPaul Sarte'ın (1978,s.209) 1948'dekiyazılarınagöre: "Avrupa,önceden,eskikıtanıncoğrafî,ekonomikve siyasîbirliğini temsil ederken, günümüzde Almancılığın küflu kokusunu ve koleliği içinde barındırmaktadır (1948).

Sonuç

Avrupa fikri, Avrupa faşizmi ve onun efsanesi Avrupa birliğinden ayrı tutulamaz; tıpkı, Avrupa kültürünün homojenliğini koruma adı altında gerçekleştirilen büyük Nazi saldırısının Avrupa fikrinden ayrı tutulamayacağı gibi (Bauman, 1989). 1945 sonrası Avrupa siyasî haritasının yeniden şekillendirilmesinde Almanların *Sonderwag* (yol ayrımı) olarak adlandırdıkları kavram ve Avrupa'nın liderliği konusundaki iddiaları önemli rol oynamıştır. Kaçınılmaz olan sonuç şudur: Avrupa'nın merkezinde olma gibi bir avantaja sahip olan Almanya, Avrupa'yı birleştirmeye en çok yaklaşan ülke olmuştur. Uluslararası düzenlemelerde tecrübe sahibi oluşuyla ne Batılı güçler ne de Kızıl Ordu, 1918 sonrası dönemde Avrupa'yı birleştirmeye muvaffak olabildi. Bu görev nihayetinde bir Alman misyonu hâline dönüştü ve birleşik Avrupa daima Alman hâkimiyeti altında bir Avrupa vizyonuna mahkum kalmaya mecbur oldu.

8

SOĞUK SAVAŞ KURGUSU OLARAK AVRUPA

Kuramsal Bakış Açıları

Avrupa'yısiyasiyönünün dışında,başkabir boyuttainceleyebiliriz. Avrupa aym zamanda kültürel bir yapıdır. Bu konuda Birleşik Devletler önemli rol oynanmıştır. Amerikalılara göre, Avrupa birleşmiş ve homojen bir kimliğe sahiptir. Bu bölümün ana teması, Batı ve Doğuarasında oluşan çift -kutuplu dünyada,Soğuk Savaş'ınAvrupa kimliğinin yapılanmasında oynadığı roldür. Sonuç itibarıyla, AlmanSorunu'ylakarşılaştırmalı olarak faşistdönemsonrasıAvrupa kimliği meselesi ve AvrupaTopluluğu'nun kuruluşu bu bölümün temel konularındanbazılarınıteşkil etmektedir.

Avrupa fikri, 20. Yüzyıl'ın büyük bölümündeBatı kavramı yüzündenikinci plâna atılmıştır. Batıartık, sadece Avrupa'dan oluşmuyordu. Batı, global anlamda mega-Batı ve mega-Doğu'nun karşı karşıya gelmesinde anlam buluyordu. 1950'lerde

EEC'ninkurulmasıyla birlikte Avrupa,tarihte ilkkezkurumlaşıyordu.SonuçtaAvrupa sadecekültürelmodelolmaktançıkmış ve kimliği Batılıdan daha az Avrupalı olan bir gerçeklik olmuştu. EEC'nın bizatihi yarattığı alana rağmen, Avrupa fikri hâlâ birSoğukSavaşkurgusuve mega-Batı'nın birkalesiyada burcu olarakkalmayadevametti.

BirSoğukSavaşyapısı olarakAvrupa fikri,sürekli savaşhazırlığı içinde olan bir politik sistemde, savaşın meşrulaştırılması anlamına gelmeye başlamıştı. Avrupa fikrinin kültürel ve siyasî olarak homojenleşen doğası, "kültürel şiddet" söylemine yol açıyordu (Galtung, 1990). Temel önermeleri savaşı meşrulaştıran dünyagörüşü çerçevesindekuşatılmışolan şiddetbudur.

Bu noktadaAvrupa söylemine, yenibir boyut kazandırabiliriz.20. Yüzyıl'ınikinci yarısındaAvrupa fikri, farklı birhayattarzının parçası olmuştu.Kültürel biryapı olarak Avrupa, yuksekkültüridealllerinden dahafazlaşeyler belirtmektedir: Günluk yaşam kültürü Avrupalılıkta önemli bir boyuttur.

Amerika'nın Avrupa Miti

İkinciDünya Savaşı'ndan sonraAvrupa'nınsiyasîolaraknötrleşmesiyle Amerikalılar, Avrupa hakkında yeni mitler oluşturmaya başladılar. Bunlar, sadece Amerikalıların uydurduğu mitler değildi; aynı zamanda Avrupa kimliğinin bir parçası olmaya başlamıştı. Turizm,Avrupa'nın savaş alanlarını büyük müzelere çevirmede önemli rol oynamıştı. Geçmişin düzeltilmesi,geleceğin yenilenmesiiçin başlıca unsur olarakgörülüyordu.DavidHorne'in(1984,s.21)Avrupalımüzelerüzerine yaptığıçalışmasındabelirttiğigibi,Batılı müzelerin işlevlerinden biri Batı'nın Doğu'ya olan üstünlüğünü kanıtlamaktır.

Yeniden keşfedilen şey, bugün artık gerçek Avrupa olarak takdim edilen ve merkezleriyle birlikte Eski Avrupa'nın taklitedilmişbir versiyonuydu. Daha önce Avrupalıların Doğu hakkında mitlerüretmesi gibi; şimdi de Amerikalılar,Avrupa için mitler üretiyordu. Savaştan sonra Amerikalılar, Avrupa'yı yeniden keşfederek, geçmişin anıtlarına ışıktutmuş oldular. Avrupa artık *Mitteleuropa* veya faşizm sözcükleriyle anılan bir yerdeğildi. Romantik venostaljikbir hava kazanarak turistlerin gözde mekanı olmuştu.Avrupaartık birbirinden farklılık arz etmeyen bir manzara olarak algılanabilirdi: Tate, St Mark meydanı, Berlin Duvarı, Vatikan, Dachau ve Eiffel Kulesi hep geçmişleaynışekildebüyülenmeyi ifade eden gözlegörulen veadeta farklılıklarını yitiren manzaralardanibaretti.

Avrupa fikri, estetik yapısıyla Amerikan edebiyatında uzun bir sureyer almıştı. Bu eserlerin en ünlülerinden biri Henry James'inEskiAvrupa'nınaristokratikdüzeninianlatan nostaljisidir. 20. Yüzyıl'da Amerika, Avrupa'yı iki kez Alman kuşatmasındankurtarmıştı.Amerika'nın Avrupa'yıromantikleştirmesi geçmişe duyulan arzunun ürünüydü. Amerikalılar Avrupa'yı romantikleştirerek kendilerini eski bir uygarlığın parçasıolarak görüyorlardı (Lowenthal, 1990,s. 114-17).

Amerika'nın Avrupa mitinin geçmişe doğru izini sürmek gerekirse, ilkbaşlangıçnoktasınınonyedinciyüzyılın başında İngiliz yerleşimcilerin göçü olgusuyla karşılaşırız. Bu kişiler Stuart'ınAnglikanrejimi tarafından yapılacak dinî yargılamadan kaçarkenAvrupa İngiltere Restorasyonu'na karşı durmaktaydı. 18. Yüzyıl boyuncamuhalifler İngiltere'de karşı cephede tutuldularve 19. Yüzyıl'ınbaşlarında göçmenler, yeni yeni endüstrileşmeye başlayan İngiltere'den kaçıyorlardı. Avrupa, sert koşullarıyüzünden göçmenlerin terketmekzorundakal-

dığı, anavatan olarak görülüyordu. Fakat göçmenlerin kıtaya gelmesiylebirlikte,Avrupa'nınimajı değişti. 19. Yüzyıl'ınortalarındacumhuriyetçiliğin yayılmasıveinsanların birbirlerinin haklarına dahasaygılıolmayabaşlamasıylaüstün Anglo-Sakson ırkınınlimitsiz yayılışı başlamışoldu (Horsman, 1981, s. 6). Avrupa sıkıntı ve eşitsizlikle anılırken; Amerika özgürlüğün ve eski Batı'nın sınırsız gizemini taşıyordu. Mark Twain'e göreeskidünya, harabelerin ve zorbalıklarınyeriydi.Herşeye rağmenAmerika BirleşikDevletleri, bir Avrupaulkesineisyan edilerekkurulmuştu.Amerika'nınyerlırkıyla karşılaştırıldıklarında Avrupalı ve Hıristiyan kimliklerinin onlara ırksalbir üstünlük sağladığını düşünüyorlardı. Bundandolayı Avrupa kapalıbirbiçimde reddedildiği müddetçe,Avrupalılığınırkçılığadayanankategorik yapısıvarlığını sürdürecekti.

1920'lerin sonlarınadoğruAmerika, Avrupa'ya tekrar sarıldı:1929'dayaşanan BüyükKrizveRoosevelt'inyürüttüğüNew Dealprogramı,Amerika'nınyenidenAvrupa'yıidealizeetmesinenedenoldu (Boorstin, 1976,s.37). Amerikalı edebiyatçılar için Amerika gözden düşmüştü ve Avrupa daha canlı ve modern birörnek teşkil ediyordu. Hemingway'in 1920 ve 1930'lu yıllardaki Avrupa 'keşfi'de bu tespiti doğrulamaktaydı. Henry Miller'egöre de bu kısadonem, Avrupa'da sanatmteşvikedildiği gorkemli bir deviroldu (Strout, 1963, s. 194-5).Fakatbu dönemdekibaskın gerilim hiçşüpheyokki Amerika'nınkendi içine bakarakgeçmişini incelemeliyiz(Jones, 1971). Avrupave Amerika karşıtlığı çözümlenmemiş olarakkaldı.

Amerika'nın Avrupa tasavvuru, Avrupa'nın geçmişi temsil etmesiydi. Avrupa, Hemingwayiçin bile çöküşü, ölümü ve sıkıntıyıifade ediyordu. Birleşik Devletler'de cumhuriyetin ve federal kurumların kurulması, eski dünyanın çöküşü ve yeni

dünyanın, özgürlüğün zaferiyle birliktekurulması efsanesine materyal sağlıyordu. Jefferson'a göre Avrupa, gizemi, kralları, soyluları ve rahipleri belirtirken; Amerika rüyalar ülkesiydi (Strout, 1963, s. 27 ve 33). Avrupa, genel olarak Amerikalıların üstünlüksağladığı ikizşeytanları;sınıf veülke kavramlarını belirtiyordu.

19. ve 20. Yüzyıllar'da Batı'nıneskiAvrupafikri,Amerikan kimliğinin büyük birbölümünü oluşturuyordu. SınırsızBatı fikrinidestekleyen artık Avrupalı Batıdeğil,Amerikalılaştırılmış Batı'ydı. Dunya liderliği Amerikalıların eline geçeli çok olmuştu. "Eski Batı" formunda Batı fikrinin Amerikan milli bilincinegirmesiise, 17. Yüzyıl'a kadar dayanıyordu (Atheorn, 1986;Billington, 1949).

1803 yılında Louisiona'nın Fransızlardan satın alınmasıyla Uzak Batıkavramını keşfeden Thomas Jefferson'dı. Bu görüş 1803'te yayınlanan Manroe Doktrini'nde Amerika'nın kolonileşmesi konusundaki butünhaklarınBirleşik Devletler yönetiminde olduğubelirtilmişti. Avrupalı güçler bu yüzden kolonileşmehareketlerini Asya'yaveAfrika'yayönlendirdiler. Sonuç olarak,Amerika artıksadece birkıta değil; aynı zaman da bir yarıküreydi. Amerikan düşüncesinde ve söyleminde "sınır" artık Avrupa'daki gibi politik sınırları değil, yerleşim yerlerininsonunu belirtiyordu.

Açık Kaderfikri ile Batı efsanesi yeni bir boyutkazandı (Berge, 1983; Horsman, 1981). Bu fikir, öndegelen Amerikalıların Pasifik'e kadar uzananve böyleceAsya'yla teması mümkün kılan imparatorluk inşa etmenin mukadder stratejisiyle alakalıdır.Amerika'dan oluşanBatı efsanesininkutsallığıfikri –Turner tarafından tamamen destekleniyordu– Truettner ta-

rafındançürütüldü (1981). Bu inanış, dahaçok Amerika'nın dünyadakiroluündenkaynaklanıyorduvebeyaz Anglo-Sakson yerleşimcilerbatısınırlarının fethikonusunda yanılgıya düşmüşlerdi (Horsman, 1981, s. 189). Amerikan Devrimi'nden sonra yerleşim yerine ihtiyacı olan insanlar yerlileri kovarak Ohio, Kentucky ve Tennessee'ye doğru ilerlediler. 1846'da Texas'ın ele geçirilmesiyle Açık Kader fikri, Amerikan millî bilincininönemlibirparçasıolmayabaşladı.Bu, Hıristiyanlığı kurtarma ve ilerleme garantisi olarak Batı'nın (*Occident*) Avrupa fikrinin yeniden dirilişi olarakgörülebilir. Batıfikri ilâhî birvazife olarakkitlesel öldürmeve fetih kisvesinebürünmüş hegemonikbir nosyondu.

Başıboşinsanlarınbakir topraklarıfethederek batıyadoğru ilerlemesi konusu, Batı'nın Avrupalı efsanesine derin bir anlam kazandırdı. Yerleşimciler beraberlerinde Hıristiyanlığın Avrupalı fikirlerini ve cumhuriyetçi demokrasiyi getirdiler. Batı sınırının limitlerinin, Avrupa uygarlığından Uzak Batı'ya taşınması, yerli uygarlığının yok edilmesinin bedeli olarak görüluyordu. Yerli Amerikalılar ilk kolonileşmehareketiylebatıyadoğrukaydılar;fakatyerleşimcilerindahabatıya ilerlemesiyle birlikte, 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında neredeyse tamamenyokedildiler.

Bölgeselfetihlerleşekillenensınırefsanesi Avrupatarihinde çok güçlü bir motiftir. Hitler, zaman zaman kendini Alman Roosevelt'i olarak görüyordu ve bir Nazi Avrupası yaratma yönündeki tutkulu hedefi ve doğuya doğru ilerleme politikası (Drang nach Osten), Batı'nın Amerika tarafından fethedilmesindenilham alıyordu. Öyleki Hitlerkendisini birnevi Alman Roosevelt'i olarak görmesinden dolayı, Nazilerin doğu Avrupa'yı fethetme teşebbüsü ve Urallar'a kadar ilerlemeleri,

Amerikalıların sınırsız batı miti ile devamlı mukayeseye tabi tutuluyordu (James, 1989,s.267; Weinberg, 1964).

Batı'nın Amerikaninşasıve Avrupa'nınromantikleştirilmesi hasımlık sisteminin kurulmasında önemli rol oynadı. Batı ve Doğu arasındaki bu açık global karşılaşma, Soğuk Savaş'tı. Tekrarbukonuyageridönüpdahadetaylıbir analizyapacağız.

Avrupa ve Soğuk Savaş'ın Başlangıç Noktası

Şüphesiz ki, SoğukSavaş tekbaşına20. Yüzyıl Avrupası'nın kimliğini belirleyen en önemli olaydır. FakatSoğuk Savaşaslındanedir veAvrupakimliğininasıl şekillendirmiştir?

SoğukSavaş'ın başlangıç noktasıEkim Devrimi'ne dayanır. Fakat İkinci DünyaSavaşı'nın kapanış safhalarına kadar BatıveDoğuarasındabüyükbir bloklaşmadansöz edemeyiz. (Fleming, 1961) SoğukSavaş'ın başlamasına yol açan olay, General Van Paulus komutasındaki 6. Alman Ordusu'nun Stalingrad'da yenilmesiyle Kızıl Ordu'nun batı yönlü ilerleyişinin başlamasıdır. Almanlarson atağı 1943 Temmuzu'nda Kursk'ta yenilmeleriydi. 1945 Ocakayında Polonya işgal edildi, bir ay sonra Macaristan ve Nisan ayında Viyana'nın işgal edilmesi nihayetinde Müttefiklerle Kızıl Ordu'nun Berlin'de karşıkarşıya gelmesiyle 1945 Nisanı'nda savaş sona ermişti Bu durum, Rusya'nın Doğu ve Orta Avrupa'da üstünlüğü ele geçirdiğini gösteriyordu.20. Yüzyıl'daikinci kezAlmanya,kapitalizmin ve komünizmin karşılaşma noktası olmuştu. Tarihi mekanlaraçısından durum analiz edildiğinde, Ren'inbatısı, Almanyayüzyıllardan beri, Charlemagne'dan Töten Şövalyeleri'ne veoradan Bismarck'a kadar, Elbe Nehri'nin doğusuna kadaruzandıveBaltık Denizi'nindoğubölgesini sömürgeleş-

tirdi. Batı ve Doğu'nun sonunda Alman topraklarında karşılaşmasıAlman tarihinin mantığınaçokuygundu.Almanlarbir kezdahaeski düşmanlarıolan Ruslarıyenememişti. Savaşın kapanış evrelerinde ittifak kuvvetleri üstü kapalı olarak, Almanya'nın doğu ve batı bölgelerine ayrılmasını tercih etmişti.

Savaştan sonra doğusınırısorun olmaya devamediyordu. Yahudilerin Orta ve Doğu Avrupa şehirlerinden çıkarılmasına rağmen, Doğu-Batı sınırı eskiden sahip olduğu köprü özelliğini kaybetmişti. 1945'tensonraRusyailk defabatıylasınır komşusu olmuştu. Temel olarak Polonyave Balkanlar'danoluşan Slav kökenli eski batı sınırı ülkeleri, 13 Ağustos 1961 gecesi Berlın Duvarı'nın örülmesiyle kendilerini sembolikolarak Batı'dan ayrılmış buldular. Berlin Duvarı, Batı ve Doğu arasında yüzyıllardırsüren mücadelenin ve Avrupa'nın içtenbölünüşünün en somut örneğiydi. Sosyalve ekonomikyapı yüzyıllarboyunca birbirinezıtpolitikanlayışlar üzerine kurulmuş iki toplumyaratmıştı.Açıkçası buiki toplumayrılamazdı.Fikirlerakıl ürünü değildi,fakatköklerigerçekdunyayauzanıyorduvedünyayıtarihsel seçimlerle etkiliyordu. Doğu-Batı çatışması artık sadece soyut fikirlerin ürünleri değildi; aynı zamanda, uygarlıkların ve farklıdunya görüşlerinin mücadelesiydi. Doğu ve Batı arasında yüzyıllardırdüren karşılıklı husumet,daima,tarihinyükünusırtındataşımaya mahkumedilmiş spesifikgruplaraımal edildi.Buradavurgulanmasıgereken, gerçekliğinkültürletemsilininırka dayalıkategorileşme,ulusallığınyabancıdüşmanlığınadayalı mitlerive cehaletedayalı irrasyonalizm gibi gerici vegeriyedönükinşaedilen formasyonlardır.

Avrupa fikri bütün önyargılardan ayrı tutulamazdı.Savaş, Almanulusal kimliği için bir suçlulukyaratırken; Avrupafikri de, geçmişi temizleyip geleceğe yönelenbir program hâline

geliyordu. Batı'nın potası olan Avrupa, aynı zamanda Amerika'nın doğu sınırıydı ve komünizme karşı yeniden yapılandırılmış bir güç blokuydu. Bundan dolayı, kısa bir zaman için de olsa, Avrupa kendi gerçek renginin ulusal sosyalizmde bulan ulusalcılığın yedeğine hâline dönüştü.

Avrupa uygarlığının gösterişli yapısına dayanan Doğu ve Batı dualizmi, savaştan sonra temel olarak değişmemişti. Bu durum, Batı Avrupa için *Mitteleuropa*'nın mirasına hiçbir borcu olmayan yeni bir kültür ve Amerikan çağrışımlarına geliyordu. Avrupa'yı Batı'nın liberal demokrasileri ve Doğu'nun komünist devletleri şeklinde ikiye bölen Soğuk Savaş'ın başlangıç noktası, İkinci Dünya Savaşı'nın koşullarıydı. Nihaî anlamda, Soğuk Savaş'ın ortaya çıkmasına yol açan Almanya'daki nasyonel sosyalizmin yayılmacı arzularıydı. Burada önemli olan nokta, Soğuk Savaş'ın Batı'daki muhafazakâr söylemlerin iddia ettiği gibi, SSCB tarafından yaratılmamış olmasıydı. Kızıl Ordu'yu Orta Avrupa'ya getiren komünizm değil, Doğu Avrupa'daki kapitalist ve Alman yayılmacılığını destekleyen hareketlerdi. Batılı liberal demokrasi gibi komünizm, tümhayatıkuşatıcı nitelikte kurgulanmıştı. Komünizmin ilk hareket noktası her ne kadar savunmaya yönelik olsa da, 1945'te Kızıl Ordu gidebildiği kadar batıya uzanıp yeni yerler fethetmeye oldukça meyyaldi.

"Batı Avrupa" fikri, yeni bir doğu sınırının oluşturulmasıyla önemini artırmıştı. İkinci Dünya Savaşı sırasında nüfusunun beştebirini kaybeden Polonya, fiziksel olarak birkaç yüz kilometre batıya kaymıştı. Yeni Alman-Polonya sınırı Oder-Neisse hattı oldu. Ayrıca Sovyetler Birliği de, Baltık Cumhuriyetleri ve Polonya'nın doğu bölgesini ele geçirilmesiyle batıya doğru gelmişti. Bu tarihsel hareket 1989'a kadar devam edecek olan yeni bir Batı'nın ortaya çıkmasına neden oldu. Öte yandan

tüm doğu sınırı tekrar 'Avro-Amerika'nın' doğuşuyla beraber tarihsel sembolizmi olan Atlantik tarafına doğru kaydı. Yeni kurgulanan yapının siyasî mahiyeti gayet açık olarak Atina'yı ve Viyana'yı kapsıyordu fakat, eski Tuna *Mitteleuropa*'sının metropolitan merkezleri olan Prag ve Budapeşte bu sınırlara dâhil değildi. Hatta Ankara bile yeni Avrupa'nın nominal ve hükmî bir üyesi hâline gelmişti.

Soğuk Savaş kurgusu olarak Avrupa, daha geniş bir bakış açısı olan Batı-Doğu karşıtlığı yüzünden ikinci plâna atılmıştı. Avrupa'nın doğusunu Elbe'ye kadar çekilmişti ve Doğu Avrupa SSCB'nin neredeyse sınır komşusu hâline gelmişti. Burada kapı arkasında siyasi anlamda gizlenen şey aslında, İsrail ve Japonya'nın 'Batı'ya coğrafî anlamda dâhil edilmesiydi. Avrupa'ya tabi kılınan yeni bir tarihsel kategori olarak Kuzey Atlantik doğdu. Bir biçimde Atlantik Okyanusu'nun derinliklerine demirlenen merkeziyle Avrupa, komünizme karşı Doğu Bloku ve kapitalist devletler arasında ayakta kalmaya çalışan ekonomik bir topluluğa indirgendi. Eski *Mitteleuropa* –en azından belirli bir süreliğine de olsa– Merkezi Avrupa'nın yokoluşundan doğa siyasî boşluk takayboldu ve batı Avrupa eski *Mitteleuropa*'nın kalbi olan Viyana'yı da içine alacak bir biçimde doğuya doğru ilerledi.

Başlangıç noktası Ortaçağ Hıristiyanlığı ve İslâm arasındaki çatışmaya dayanan Soğuk Savaş terimi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Walter Lipmann tarafından yeniden keşfedilmiş ve Birleşik Devletler önderliğindeki enternasyonalizm ideolojisini desteklemiştir. Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF), Truman Doktrini, Marshall Planı, ABD'nin İngiltere'ye İstikraz Kurumu gibi kurumsal örgütlerin oluşturulması hep bu meyanda değerlendirilmelidir. Tüm bunlarla

birlikte amaçlanan, abartılı bir şekilde ifade edilen Sovyet genişlemesini kontrol etmekten ziyade Birleşik Devletler'in küresel hegemonyasını hâkim kılmaktır. İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Roosevelt'in savaş maktaki amacı, Avrupa kıtasını parçalayarak daha güçsüz devletler yaratmaktı. Zira Roosevelt'e göre, asıl yerine getirilmesi gereken görev; SSCB ile dâhilî bir süpergüçler ittifakı kurarak dünyanın genel istikrarını sağlamak ve Almanya'nın başat güç olarak varlığını ortadan kaldırmaktı (Aga-Rossi, 1993).

Soğuk Savaş'ın çizdiği sınırlar içerisinde tasarlanan Avrupa sadece Kızıl Ordu'ya karşı bir kale oluşturmak ve Birleşik Devletler egemenliğini garantilemek amacını değil; aynı zamanda, olası bir üçüncü dünya savaşını önleme amacını da taşıyordu. Savaş sonrasında müttefikler in ve Rusların anlaşamaması, Almanya'nın ikiye bölünmesiyle neticelenmişti. Savaş sonrası Avrupa, sadece kıtada var olan Alman egemenliğini bastırma çabasıyla değil, aynı zamanda Soğuk Savaş'ı devam ettiren çözümlenmemiş Alman Sorunu'nun doğasıyla da tanımlandı. Alman Sorunu bir asır boyunca Avrupa siyasî kimliğini etkilemişti ve çözüm olarak Almanya'nın Avrupa'dan dışlanmasına karar verilmişti. Bu durum kaçınılmaz olarak Avrupa'nın iki blok hâlinde bölünmesine neden olacaktı. İki Alman devleti ve bir bölünmüş Avrupa üzerinde yeni düzenin inşa edileceği *Mitteleuropa*'yı Alman ulusunun oldukça başarısız bir biçimde sahiplenmesi doğurmuştu.

Mitteleuropa yeraltı bilinciyle yaşamışsa ol saydı, yenilen Habsburglar'ın eski rejiminin nostaljisi ve 1945 öncesi sınırlarına geri dönme arzusu ortaya çıkardı. Almanya, Orta Avrupa ile daha çok özdeşleşmesinden bu yana, Almanya'nın sınırlarının Avrupa kimliğiyle ilgili temel sorunlar oluşturması hiç de şaşırtıcı

değildir. Savaştan sonra bu durum Almanya ve Avrupa arasında bir seçime dönüşmüştü. Şüphesiz ki Avrupa, daha makul bir seçenekti. Yeni oluşan Batı Avrupa, Fransa liderliğindeydi, fakat Batı ve Doğu arasındaki temel kutuplaşma devam ediyordu. Tek farklılık artık büyük bir global düzenin parçası olmaktı. Daha geniş açıdan bakıldığında bu, aynı zamanda farklı dünya görüşlerini yaymaya çalışan iki uygarlığın savaşıydı. Rusya'nın ve Rusya'nın büyük yığını olan Doğu Avrupa'nın yenilmesi, Batı'nın Hıristiyan kimliğinin ateist komünist dünya üzerindeki üstünlüğünü artırmıştı. Yeni kutuplaşma Kuzey Atlantik ve Sovyetler Birliği arasındaydı. Bu durum 1949 yılında NATO'nun (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) ve 1955 yılında Varşova Paktı'nın kurulmasıyla somutlaşmış oldu. Sonuç olarak, bu durum, Churchill'in 1946 yılındaki "Demir Perde" konuşmasıyla ve bir sonraki yıl Truman Doktrini'ni açıklamasıyla somutlanmış oldu. Almanya'nın bölünmesiyle yeni Avrupa; Almanya'nın merkezinde yer almadığı uluslararası bir düzen hâline geldi. 1949'da Batı Almanya, Federal Almanya olarak kuruldu. Doğu Almanya ise Alman Demokratik Cumhuriyeti adıyla Sovyet bölgesinden bağımsız olarak ortaya çıktı. Bu iki ülke daha sonra 1973 yılında Birleşmiş Milletler'e tam üye oldular. "Batı Almanya" Soğuk Savaş inşası olarak Avrupa'nın somut örneğiydi. Kültür endüstrisi ve savaş sonrasında belirenyeni orta-sınıf materyalizmi ile yeni bir kimlik bulan Amerikan popüler kültürünün, Avrupa üzerinde homojenleştirici bir etkisi olmuştu. Amerika'nın kavram-sallaştırılması ve etosunda içkin bir karakter taşıyan aynı kültür California'dan Viyana'ya kadar işlerlik kazanacaktı.

Soğuk Savaş Avrupa kimliğini nasıl şekillendirdi? 1945'ten sonra iki düşman dünya gücü görünüşte birbirlerini yok etme amacıyla karşı karşıya geldi. Daha geniş bir perspektif-

ten bakıldığında, bu, Batı ve Doğu arasındaki uzlaştırılamaz çatışmanın ifadesiydi. Savaştan sonra Batı ve Doğuarasında yüzyıllardır sürendüşmanlıkyeni birboyutkazandı: Üçüncü dünyaüzerinde egemenlikkurma. AcabaSoğuk Savaşgerçekten kazananları ve kaybedenleri olangerçekbir savaşmıydı? E. P. Thompson'a ve Noam Chomsky'e göre, Soğuk Savaş sadecekendisiyle ilgiliydi; kapıtalizm ve komünizmle değil İki taraf için de Soğuk Savaş, endüstriyel savaş ekonomilerini kendi nüfuslarını desteklemek amacıyla kullanmalarını sağlayan ideolojik bir araçolarak hizmetetmişti. Dubcekve Allende'nindevrilmesine ve iki güç blokuarasındaki radikal uyuşmazlığın yakınlaşmasına neden olan bu "eşyapılılıktı" (Thompson, 1982), s.23). MaryKaldor'a (1991, s. 35,1990) göre, ikisistemçatışmaiçindedeğildifakat birbirlerinedışsal tehlikeoluşturarak askeriyeye büyükparalarharcamayönünde birbirlerinitamamlıyorlardı.İkitarafında varlığı,diğerinin eylemleriiçin meşrulaştırmaişlevi görüyordu. İnsanoğlunun tarihinde ilkdefa savaşın endüstriyelteknolojisiegemenliğin ayrılmaz bir parçası hâline geldi. Bu dualizmde; bir tarafta Fransız Devrimi tarafından, diğer tarafta ise Ekim Devrimi tarafından meşrulaştırılan sistemler karşı karşıya gelmişti. Liberal demokrasi ve onun karşı benliği olarak algılanan komünizm toplumun tüm kesit veboyutlarını ve on yıllardırsüregelen yapısallaşmışsiyasîdiskuruetkileyenhegemonik aygıtlar vezorlamanındevasa çerçevesini mobilizeetmeyi başardı.

Komünizm, aynı zamanda komünizmde yeri olmayan özgürlükiçin Batı'ya yönelen muhalifleriyoluyla Batı'yameşruiyetkazandırmıştır. Soğuk Savaşboyunca Batı kampındayer alandörtulke demokratikolmaktançok uzaktı,zira İspanya'da, Portekiz'de, Yunanistan'da ve Türkiye'de askerî diktatörlükler

mevcuttu. Batı Avrupa'nın 1956'da gerçekleşen Macaristan Devrimi ve 1968'de Prag'ın işgali olaylarındaki başarısızlığa gösterdiğitepki, Avrupailebatı'nınbirbirineeşitvedenkolarak algılandığınıgösterdi: Çeklerve Macarlarbaskılanmışvehaklarını ellerindenhalklarolarak görülüp desteklendi. Ancak burada dikkatedilmesikonu; bu halklar, tanımolarakbaskıdan azade olanAvrupakimliğitalebinde ve iddiasında bulunanAvrupalılar olarakalgılanmamışlardı (Finkielkraut, 1985).

PazarAvrupası

SoğukSavaş'ınideolojikyapısı temelolarakİkinciDünyaSavaşısonrasıAvrupakimliğinietkilese de bir başkaönemli faktördeyenieekonomikmilliyetçilikdalgasıydı.Tabii ki,buikisi yakından ilişkiliydi: Savaş sonrası refah yıllarında komünizm karşıtlığı, Batı Avrupa'yı süpüren yeni materyalizm için çok güçlü bir meşrulaştırma sağlamış oldu. Faşizmin yıkılmasıyla doğanideolojikboşluk yenibir Avrupa kimliğininoluşmasına yardımcı olmuştu. Bu kimlik, De Gaulle'ün her biri kendi çıkarlarının peşinde koşan ama birbiriyle işbirliğini de muhafaza eden 'Ulus-Devletler Avrupası' inancını yansıtmaktaydı (Milward vd., 1993). Bu ayrıca Churchill'in İngiltere'nin de enazından dışarıdanbağlıolduğu,"Bir türAvrupa" fikrinede yansımıştı. Öyle ki İngiltere Churchill'in formule ettiği 'Avrupa ileamaaynı zamandaAvrupa'sız' olma muammasını tercih etti.Bu tercih,çıkarlar çatıştığında dainaAtlantiktaraftarıolmayızorunlu kılmaktaydı (Radice, 1992). SavaşsonrasıBritanya ulusal kimliği, Avrupa tarafından Batı Avrupa'nın geri kalanındaoynadığırolünbir benzerine İngiltere'ninoynamasına imkan tanıyan İngiliz Milletler Topluluğu (Commonwealth)ile somutlaşmıştı.

Yeni Avrupa kavramı, Berlin ve Viyana Avrupası'ndan çok daha farklıydı ve Bruksel'de merkezlenen bürokratik bir kimliğe bürünüyordu. Yeni politik kurumların ortaya çıkması, yeni Avrupa'nın şekillenmesine yardım ediyordu. 1948 yılında Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (Organization for European Economic Co-operation) (OEEC) kuruldu. Daha sonra bu, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organization for Economic Co-operation and Development) (OECD) adını aldı. 1949 yılında Avrupa Konseyi kuruldu. 1958'de EEC kuruldu. Bu kurum, Amerikan destekli olmasına rağmen, daha çok, Fransa'nın tekrar Avrupalı derliğini elegeçirmesini yansıtıyordu. Avrupa karakteri her zaman Fransa ve Almanya'nın kıtanın geri kalan kısmına egemenlik kurma mücadelesiyle şekillenmişti.

EEC'nin kurulmasıyla Avrupa fikri yeni bir boyut kazandı. Bu kurum, politik değil ekonomik bir topluluktu. Avrupa artık sadece siyasetle ilgili değildi, savaş sonrası yapılanmada Ortak Pazar faktörü sayesinde ekonomik bir boyut kazanmıştı. Savaş sonrası dönemde Avrupa fikrinin manevî ve felsefî projesi sona ermişti. (Patocka, 1983) Ortak Pazar için yapılan eleştirilerden biri faturayı ödeyenler için ortak oluşuydu ve bu fatura ekonomik birimlerden daha çok, güç birimleriyle ifade ediliyordu (Galtung, 1973, s. 17). E. P. Thompson'un ifadeleriyle (1980, s. 85), İngiliz orta sınıfı için 'Avrupa'ya giriş' bir insan göbeği, piyasa ise tuketim ve nihayetinde Ortak Pazar da şişirilmiş bir mide olarak algılanmaktaydı: Farklı kıvrım ve uzantıları olan büyük bir organ, sindirim odaları, tüketim mallarının zengin diyetini mali asitlere rağmen sindirebilen şişirilmiş bir mide...'

Ekonomik birlik olarak yenilenen Avrupa fikri, sosyal demokrat partilerin, eski ve güvenilmez Avrupa fikriyle olan

bağlarını kesmeleri için çok önemliydi. Milliyetçiliğin ideolojik olarak tükenişi yeni politik programlar uygulamak için ortam hazırlamıştı. Birleşik Devletler için Avrupa Birliği projesi, 1919'da yıkılan ulus devletlerin yaratmış olduğu sorunların çözümü anlamına geliyordu. Almanya başarılı olmamış ulus-devletlerin bir biçimde en uç örneği olarak gösterilmekteydi. Weimar Cumhuriyeti'nin felaketinin tekrar yaşanmaması için tek çözüm yolu, eski Avrupa ulus-devletlerinin baskı altına alınmasıydı.

Alman Sorunu'nu çözümlemek ve daha da önemli sikomünizme karşı politik olarak oturmuş bir Avrupa yaratabilmek için, Birleşik Devletler önderliğindeki yeni global düzen Avrupa devletleri federasyon sistemini öngörüyordu. Fakat Birleşik Devletler'de uygulanan federal sistem ulus-devletler için hiçbir zaman uygulanabilir bir alternatif değildi. Amerika, birçok farklılığın konuşulduğu Avrupa için model olamazdı. Batı Almanya, federal sistemin başarıyla uygulandığı tek ulke olmuştu. İsviçre örneği bize, Avrupa tecrubesinin federal sisteme yabancı olmadığını gösterirken; modern Avrupa'da federal sistemli bir hükümetin ulus-devletlerin seviyesine ulaşabildiği hiçbir zaman görülmemiştir.

Avrupa özerk ulus devletlerin oluşturduğu ekonomik birlikten ibaret değildi. Aynı zamanda EEC'nin EC'ye dönüştüğü 1993 yılından sonra, ahlâkî-politik birlik olmuştu ve topluluk iniţi terkedildiğinden itibaren Avrupa birliği adını alan yapı, ya da liberal demokratik birlik olarak Avrupa fikri, yeni politik ve ekonomik programların uygulanmasına engel oluyordu. Birlik, toplumdan, devletten ya da milliyetten daha önemli bir kavram olarak kabul ediliyordu. Toplumdan ziyade topluluk, devlet ya da ulusal vatandaşlık, uzun zamandan beri tarihin hedefi olarak

algılandı. Bu fikir, daha çok, Hıristiyanlık, Rönesans'ın utopyacı fikirleri, ulusalcılık ve komünizmle doğrudan alakalıdır.

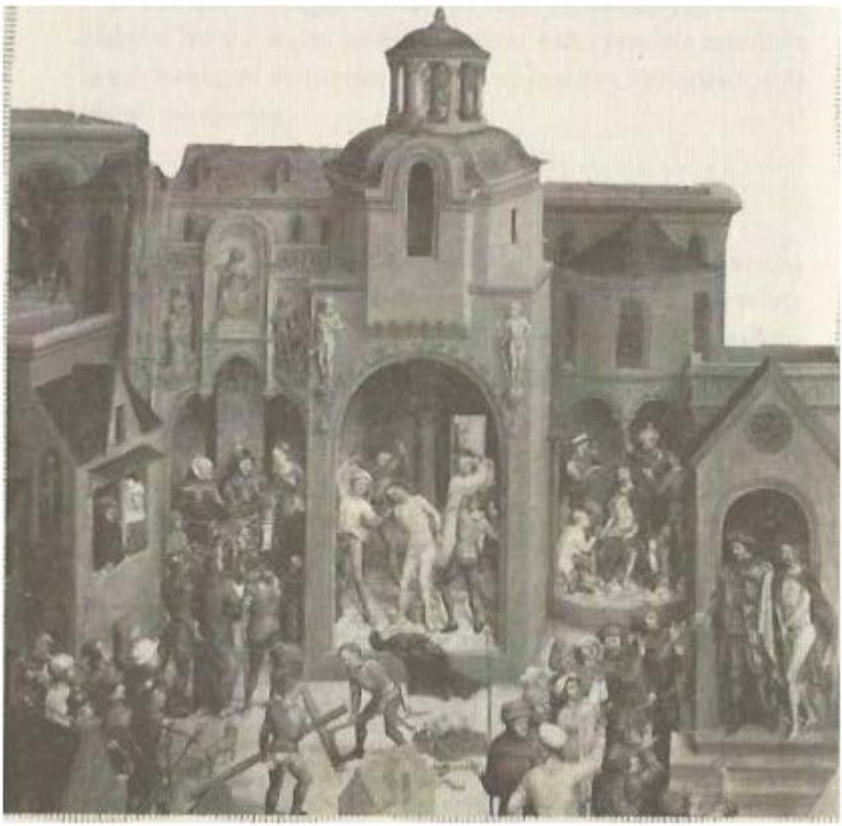
Avrupa'ya kültürel bir kimlik kazandırma yolunda yapılan çalışmaların birçoğu üzücüydü. Avrupa kültürü genel olarak geçmişin kültürünü yansıtıyordu, 1980'lerde kurallara uygun bir kültür yaratma çabası da, daha önceki ekonomik birliğe dayanan Avrupa kültürünün tersine çevrilememesi nedeniyle, sonuçsuz kalmış oldu. Milliyetçiliğin ötesine geçmek için bayrak, pasaport, ulus ve ortak tarih gibi milliyetçiliğin araçlarının kullanılması, gerçekten ironikti. Ulusal kimlik geleneksel olarak esin kaynağını şehirden değil, kırsal kesimden alıyordu ve millet, genel olarak, dilsel öğelerle belirleniyordu. Birlik çeşitli seviyelerde mümkünken (Gusfield, 1975), Avrupacılık politikaları, ulusal kimliğe alternatif bulma yönünde başarısız olunduğunu göstermiştir. Modernliğe uygun yeni tarz bir topluluğu inşa etmek yerine, Avrupa Topluluğu, toplumu somutlaştıran yeni sosyal yapıların ortaya çıkmasını sağladı.

Peki Avrupa Kültürü nedir? George Steiner'a (1992, s. 43-4) göre bu, en iyi cafe kurumuyla açıklanır. Bu kelime kabaca, Portekiz'den Leningrad'a, Kiev'den Odessa'ya kadar olan tarihsel bir bölgeyi belirtmektedir ve Moskova bu bölgenin dışında tutulmuştur. Café kurumu Arapça kökenlidir ve Tangier'den İskenderiye'ye kadar uzanan Kuzey Afrika şehirlerinde bulunur ve bu kurumun Moskova'da ve ayrıca sıkıcı Britanya Adaları (British Isle) kültürlerinde olmadığı doğrudur. Patocka'ya göre (1983) Avrupa kültürü Platon tarafından serdedilen metafizik düşüncenin felsefî geleneğine dayanmaktadır. Cees Nooteboom'un (1993) görüşlerinde de yer bulan bu fikir, Avrupa kültürünün elit sınıf tarafından kucaklanmasıdır. Avrupa kültürü fikrinde kozmopolit bir hayat

tarzının çağrışımı söz konusudur. Yukarıda adını zikrettiğimiz Hollandalı yazar Cees Nooteboom ulusal kimliğin bizzat ulusallığı aşan kültürel etkilerininericitipotası (meltingpot)olduğunu vurgular. Bu bağlamda Avrupacılık basitçe farklılıklar içinde birliği tanıma anlayışından ibarettir. Amerika bir hayat tarzıolarak tanımlanabilir amaAvrupa içinaynıeyi söylemek mümkün değildir. ancak Avrupalılar ABD'ye seyahat eder ve orada ansızın Avrupalı olduklarının farkına varırlarsa o başka. Bana göre nihaî test ise, tamamen Avrupalı olan bir işçi hareketivehattabir siyasî partibileolmamasıdır (Papeke, 1992, s 66). Tek dikkatedeğeristisna ise,belkide ekolojikhareketler olabilir. Ne var ki, bu hareket, doğaya karşı yenibir tutumda kendi kimliğini aramayan bir bütünleşmenin birleştirici miti olarakgörülemez.

Sonuç

1945 sonrası dönemde ulus-devletler artık Avrupa fikrinin referans noktasıdeğildi; bu, yenibir gerçeklikle ilişkilendiriliyordu. Bunun anlamı, Avrupa'nın yeni bir politik kimliğin merkezi olmaya başlamasıdır. 1989'da Soğuk Savaş'ın sona ermesinekadarBatı Avrupadevletleri, Avrupafikrinitekelerindebulunduruyorlardı. 1989'daliberal demokrat Batı anlamındakiAvrupayıkıldı.

9

SOĞUK SAVAŞ SONRASI AVRUPA

Kuramsal Bakış Açıları

Bu bölümde, temel olarak, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin beraberinde getirdiği sonuçların Avrupakimliğini nasıl etkilediğini göreceğiz. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ilgili beş ana konuyu tartışacağız: Alman birliğinin sağlanmasısorunu; *Mitteleuropa*'nın yeniden keşfi; komunizmden kapitalizme ve komünist dunyadan liberal demokrasiye geçişte yaşananproblemler; Batı Avrupa'ya olan ilerlemeve milliyetçilik ve ırkçılığın Avrupa'daki yukselişi.

1989 yılı Avrupa tarihinde bir dönüm noktasıydı, aynı zamanda, 1917 Komunist Devrimi'yle başlayan dönemin de sonunu getirmişti (Hobsbawm, 1991 d). 1989 devrimleriyle birlikte Avrupa'nın yeni tanımları ortaya çıktı: Orta Avrupa'nın politik program ve ideal olarak tekrarortaya çıkışı, Doğuve Batı Avrupa arasındaki eski kutuplaşmaları ikinci plâna attı. Batı ve Doğu arasındaki kutuplaşmanın yerini Kuzeyve Gü-

ney arasındaki kutuplaşma aldı. Bu dönüşümde Doğu ortadan kaybolmadı; İslâm ve üçüncü dünya içerecek şekilde güneye kaydı. 1979 İslâm Devrimi, 1991 yılında gerçekleşen Körfez Savaşı'yla nihayetlenen yeni husumet sisteminin oluşmasının ilk işaret fişeği idi. Bu bağlamda, yeni bir ehemmiyet vurgusu üzerinden inşa edilen 'Avrupa Kalesi' (Fortress Europe) kültürlerarasıçatışmayı esasalmaktaydı

Benim bu bölümdeki amacım, Avrupa'nın nasıl çift -kutuplu Soğuk Savaş sisteminden kurtularak, "Avrupa Kalesi" kavramı üzerinde temellenen meşrulaştırma politikalarıyla ilişkilendirildiğini açıklamaktır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Avrupa fikri artık batı için kültürel bir referans modeli oluşturmuyordu. 'Batı' kavramı tamamıyla terk edilmemeklebirlikte,SoğukSavaş sonrasıdönemde 'Avrupa'kavramıüzerinde artanbir vurguvardı. Bu vurgu, haddizatında, Avrupafikrinin sürdürülegelen meşrulaştırmasiyasetinin bir parçası olarak algılanması gerektiğini ve çağdaş toplumda belirli yapı ve çıkarların izlenmesinin lüzumunu ortaya koyar.

Bununla birlikte, Avrupa'nın hangi parametrelerden müteşekkil olduğu hususunda çok az noktada bir fikir birliği mevcuttur. Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa çeşitlilik arzedenve derindenbölünmüşyapısıylakendini farklılaşmış kimlik projelerine vermişti. Sanırım bir çeşit anti-Avrupa olarakgörulen *Mitteleuropa*'nın yenidendoğuşunu burayayerleştirmeliyim. Avrupa fikrinin oluşmasını sağlayan millî kültürlerin dağılması Avrupalı içeriğioluştururken,globalkoşullarda Avrupa, "Avrupa Kalesi" ile ilişkilendiriliyordu. Bu yollakültürel bir fikrin, siyasî bir yapı içine girince nasıl araçolmaya başladığını ve kimlik kurma projelerinin merkezi olduğunu

görürüz. Bu kitabın başından sonuna farklı bölümlerinde, ulusal kimlik ve Avrupa kimliği arasındaki bağadikkat çektim: Yerelve geleneksel kimlikler, on dokuzuncu yüzyılda, yerlerini ulusal kimliklere terk ettiklerinde, modernleşmenindengesizve çelişkili karakteri ya geleneğe hiç atıfta bulunmayan kimliklerin ya da yeni bir gelenek tarzını esas alan kimliklerin oluşmasını sağladı. Benzer bir biçimde, Avrupa kimliğinin gündeme gelmesiyle birlikte, 1945'ten beri henüz keşfedilmemiş ya da atıl bulunan eski ulusal kimlikler, tüm program veideolojilerdeyerbulan Avrupacılık ve ulusalcılık sürecinde kılıkdeğiştirerek yeniden gün yüzüne çıktı.

Burada inkâr edilmemesi gereken bir başka boyut daha vardır.Avrupa gibi kültürel birfikrin kurumsallaşması, demokratiknormlarınistikrarlı sisteminedayananuygun kolektifbir kimlik var olmadıkça meşruiyet kriziyle sonuçlanabilir. Yeni ırkçılık dalgalarının birçoğu yabancılara duyulan düşmanlıktan kaynaklanmıyordu;daha büyük birsıkıntıyı haberveriyordu. Yabancıdüşmanlığı ve ırksal şiddet, Durkheim'ın *"anomic"* hâl olarak adlandırdığı, toplumsal bağların kopmasının habercisidir. Yeni mega-Avrupa oluşturma yönünde yaşanan deneyimler göstermiştir ki, siyasîve ekonomik mühendislik,yaşamın geleneksel boyutlarına her zamankinden daha fazlabaskı uygulamaktadır. (Byrant, 1991) 340 milyonluk Avrupa nüfusunun 3 milyonunun evsiz, 50 milyonunun fakirolduğu, 15 milyon göçmenin ise marjinal hayat koşullarında yaşadığı sanılmaktadır. Buna, iktidardanen fazla etkilenen göç etme kararı verme sürecindeki pek çık insanın hoşnutsuzluğunu eklersek Avrupa projesinin ne gibi büyük riskler taşıdığını görebiliriz Problemin özü şudur ki, Avrupa fikri, demokratik ve kültürel kurallarla oluşturulmuş bir kimlik bilincine sahip değildir.

Bu yanılgının nedeni, günümüzde de hâlâ varolan devlet modelidir. Şurası çok açık ki, sadece kurumsal yapılaşmaya dayanmayan bir kimlik birliğine ihtiyaç vardır. Böyle bir ulus-ötesi kimlik birliğinden yoksunluk doğal olarak millî kimliği güçlendirecektir, çünkü Avrupacılık, gelenek ve dünya yaşamı içeriklerinden yoksundur. 19. Yüzyıl'da milliyetçilik eski kültürel ve etnik gelenekleri yeniden keşfedip hazırlarken, günümüzde Avrupacılık milliyetçiliği yeniden keşfetmektedir. Geçmişte milliyetçiler yeterli dokümana sahip olmalarına rağmen, insanları bir millete ait olduklarına inandırmakta zorlanıyorlardı. Günümüzde durum farklı değildir. En önemli fark, Avrupa olarak adlandırdığımız coğrafi bütünlüktür. Sorunun asıl nedeni, duygusal bir değerin olmamasıdır. (Smith, 1992) Günümüzde bu Avrupalı fikir, birzıtlığa neden olmuştur. Bir taraftasiyasî, ekonomik ve askerî çatışmalar, diğer taraftasosyal ve kültürel parçalanma.

Soğuk Savaş Anlaşmasının Sonu

1989 yılına kadar Avrupa'nın doğu sınırı sorunun çözümü askıya alınmıştı. Soğuk Savaş, Batı Avrupa'nın sınırlarını sabitlemişti. Demir Perde'nin Baltık Adriyatik arasında oluşmasıyla, Batı Avrupa'nın sınırları konusunda hiçbir şüphe kalmamıştı. 40 yıl boyunca Soğuk Savaş, Batı Avrupa'nın kimlik yapısı için güvence oluşturmuştu. Batı Avrupa, Soğuk Savaş'ın yanıltıcı görünüşünün arkasında bir birlik oluşturmuştu.

Soğuk Savaş'ın bitişi ve sağlamış olduğu politika çeşitliliği Batı'da jübilesini yapmadı. Hayâli düşmanın çöküşüyle, batı gulyabanisini ve böylelikle istikrarını sağlayan ortak tehdidini de kaybetti.

Avrupa'nın hâkim bir ideoloji sağlaması için yeni ve bütün bir yeniden yapılanmaya ihtiyacı vardı.1989 yılı Doğu Avrupa için bir dönüm noktasıydı. 1989 yazının sonlarında başlayan ve yılbaşında doruğa ulaşan olaylar tamamıyla devrimseldi ve tarihsel süreçiçinde sahipoldukları önem bakımından Ekim Devrimi ile karşılaştırılabilirdi. Habermas'ın (1991) belirttiği gibi, sorun yenilikçi fikirlerin azlığıydı. Bu, 1917'den kalan mirası reddetmek için yapılmamıştı, yalnızca Batı'yı yakalamak için yapılması gereken gecikmiş bir hareketti. Parçalanan bu totaliter devlet yapısı kısa bir süre için zafer sayılabilirdi. Meşrulaştırma hareketleri de en azından başlangıçta Batı için bir zaferdi. Böylece, Batı, komünizm üzerinde kimi manevi üstünlüğünü kanıtlamış gözüküyordu.

Peki eski düşmanın ortadan kaybolmasıyla ne olacaktı? Batı'da sonradan ortaya çıkan meşrulaştırma krizi eski doğu sınırı sorunuyle ilgiliydi. Kanımca, sorunu daha önce Habermas'ın (1976) belirttiği gibi, bir meşruiyet krizi olarak tanımlamak mübalağa değildir. Açıkça bu, Batı Avrupa'da, Doğu Avrupa'da olduğundan daha az şiddetliydi. Birkaç yıl içinde sağ ve sol arasındaki gelenekselkutuplaşma yıkıldı ve yeni politik birleşme dağarcığı ortaya çıktı. Soğuk Savaş ortaklığının yıkılması, İtalya'da en uç noktaya ulaştı. 1994'te Hıristiyan demokratlar ortadan kayboldu ve post-modernist ve neo-faşistler koalisyonlu bir hükümet kuruldu.

Eski düşman kutuplarının yıkılması, yeni stratejilerin ortaya çıkmasını anlamına geliyordu. 1989'dan bu yana yaşanan yıllar, Avrupa kimliği için kesinlik içermiyordu ve bunun anlamı neler olabileceğinin belirsizliğiydi. Soğuk Savaş'ın bitişiyle Doğu Avrupa'da yaşanan karışıklık Avrupa kimliğinin yeniden yapı

lanmasına tanıklık etti. Almanya'nın birleşmesi durumunda, sözü edilen bu gelişmeler bariz bir biçimde yansıtılmaktaydı.

1989 yılında BerlınDuvarı'nınyıkılışına ve ertesi yıl Alman birliğinin sağlanışına kadarAvrupa'nındoğusınırısorunu askıyaalınmıştı. 1989'akadar Batı Avrupa'nın sınırlarının nereden geçtiği konusunda çok az şüphe vardı. Adenauer'in 1946'da belirttiği gibi (Gorton Ash, 1993, s. 50; Werdenfeld, 1976),Asya, Elbe'denbaşlardı.Savaşsonrası Almanya'nınbölünüşü, Avrupa'nın da iki askeri kampa bölündüğünün somut örneğiydi. Fakat Almanya'nın birleşmesi de Avrupa kimliğinin kendisi için buyük sorunlarınhabercisiydi.Batı Almanya'nın haritadan kaybolması Batı Avrupa'nın başlı başına kaybedilmesine eşdeğerdi. Soğuk Savaş'ın kontrollü denetim hâlinde tutulması sayesinde oluşan savaş-sonrası sistem, Alman Soru nu'nunbaskılanması üzerinden inşaedildive sürdürüldü. Ne varki,Almanyada yukarıdaçizdiğimizSoğuksavaşşartlarına tabi idi ve Almanya'nın birleşmesi kaçınılmaz olarak Avru pa'nınyenitarzbir Almanlaşmasurecinegirmesi manzarasını yansıtıyordu. Herne kadar 1945-öncesi sınırlara geridönem arzusunadayanan doğusorununyeniden alevleneceğineçok azkişiinansada, özellikledoğu Avrupa'da pekçokinsan,şaşkınlıkvedehşet duygularıylakarışıkolarak,böylebirgelişmeyi hiç de sürprizolarak görmeyecekti.

DiğerBatıAvrupalıulus-devletlerintersine,Alman ulusal kimliği dahaçokdoğusınırısorunuyle ilgiliydi. Birçokaçıdan Almanya'nın birleşmesiPolonya'nınvarlığısorununuaklagetiriyordu. "Silesiabizim kalacaktır" ifadesi 1990'lıyıllarınbaşında Almanya'da sıklıkça duyulmaktaydı.Asıl tutkusu 1945 yılındakaybedilen toprakları gerialmakolan, Almanya'dayaşayanPolonyalılarınkorkuları yersizdeğildi.Çelişkilibir kav-

ram olan "yeniden birleşme", her zaman eski devlet sınırlarına geri dönme tutkusunu çağrıştırıyordu. Seçmenlerin yüzde beşinden daha azı oranında desteğe sahip olan aşırı sağın çağrılarından ziyade alarmedicidiolan, toprakvesınırlarkonusu gündemegeldiğindemerkezsağlaaşırısağın görüşleriarasındakimüphemlikvebenzerlikidi.

Alman ulusal kimliği, yüksek hayat standartlarını sağlayabilmekiçin dışarıyabağlı ekonomisine odaklansa da bu gün hikâye çok farklıdır. Günümüzde Alman demokrasisi dünyada en kalıcısistemlerdenbirisidir ve ancak birkaç ülke, daha güçlübirdemokratikyapıyasahiptir. 1990yılındaki birleşme ile ortaya çıkan koşullar, 1871 yılında Bismarck'ınDanimarka, Avusturyave Fransa ile savaşarak sağlamış olduğu birleşme sonrası ortaya çıkankoşullardançok farklıydı.Alman birleşmesineyönelikilktepkilerSoğukSavaş'ınnihayeteerişinin değişken ve çelişik duyguları birarada barındıran bir gelişme olduğunu göstermiştir. Her ne kadar Conor Cruise O'Brien'in fikirleri gibi aşırılık içeren birkaç tepki gündeme gelsede, onun *Sunday Times*'da dördüncü Reich'ın ortaya çıkması ile ilgili hiciv içeren makalesi önemlidir. Soğuk Savaş Almanya'nın bölünmesiyle ortaya çıkmış ve sağlanmış olsa da, 1951 yılında, Almanya'ya karşısurdürülen savaşınsona ermesiyle Almanya, Soğuk Savaş'ın merkezi olmaktan kurtulmuştu. Almanya'nınsembolikönemive ikidünya savaşının acı hatıraları verili birer bilgi olarak kabul edilirse, Almanya'nın birleşmesi meselesinin hiçde şaşırtıcı olmayanbir biçimde,savaşsonrası oluşmkata olan yeni yapıların pek çok varsayımına meydan okumasımuhtemeldi.

Belki de Avrupa kimliğini yeniden yapılandırmada en önemli gelişmelerden birisi, eski Doğu Avrupa için yeni Av-

rupacılık hareketlerine duyulan ihtiyaçtı. Avrupacılık, Komünizminhâkimiyetialtında burjuvazinin çöküşününifadesiolsa dagünümüzdeeski komunistülkelerinsiyasi yaşamındaki en önemlikonudur. PragveBudapeşteAvrupa'nınhızlabüyüyen kültürelmetropolleriyken, Berlin artıkBatı'nıntotemideğildir Leningrad'ın isminin St Petersburg olarakdeğiştirilmesiylebu şehir kaybetmiş olduğu kimliğini tekrarkazanmış oldu.

Bununla birlikte 'Avrupa', köprüler kurma ve farkhlıkları giderme hususunda mesafeyi mümkün olduğu kadar açma eğilimindeydi. Avrupa fikri,grupların kendilerini diğerlerinden ayırtedebildiği politikbir futbolkarşılaşmasıolmayabaşlamıştı. Avrupa'ya olan eğilim, Doğu Avrupa'nın siyasi olarak yenidenyapılanmasındabeklenenbir gelişmeydi. GünümüzdeAvrupa fikrininözellikleDoğu Avrupa'daki varlığı,Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra milliyetçiliğin varlığıyla karşılaştırılabilirdi. 1989/90yılında yaşanan büyük komünizm krizi, Ekim Devrimi'nin Habsburgların, Hohenzollernin, Romanovların ve Sultanların imparatorluklarının yıkılmasına nedenolan krizle hemen hemen aynıetkiyi yaratmıştı. 1994'te yapılan halk oylamalarındaRusların yüzde otuzunun Romanovlara geridönmek istediği belirlenmişti. İtalya'da ise Mussolini'nin hayâleti tekrarortaya çıkmıştı.

Şu anda Doğu Avrupalılar, kendilerini "Avrupalı" olarak görmektedirler. Fakatçokistedikleriavrupa,BatıAvrupametropollerinin özünde yatmaktadır. Butabiiki, Avrupa'nınideallestirilmiş bir biçimidir ve Batı metropolleriyle ilişkilendirilir. Gerçek şu ki, "Avrupalılar"ın çoğu,Londra, Paris,Amsterdam gibi "kozmopolit" şehirlerde değil, daha çok orta büyüklükteki sanayi şehirlerindeyaşarlar; kibu şehirlerin "Avrupa Birliği" anlamındaki Avrupa ile ilişkileri pek iç açıcı değildir. Avrupa-

lılık bugün, metropollerle kırsal çevreyi bütünleştirmekte ve arada farklılıkları hızla gidermektedir. Eğer Avrupalılık Avrupa Birliği'nin uyguladığı siyasete tutkuyla bağlanmak demekse, İrlanda'nın batısı Anavatanlardan (Home Counties) daha fazla Avrupalıdır. Buperspektiften,'Avrupa'eğilimidahapek çok nedendendolayıbirbiriyleçelişik duygularıbünyesindebarındıran bir temayüldür.

Örneğin,Çek Cumhuriyeti için Avrupa'ya ait olmafikri, kendini Slovakya'dan ayırması anlamına gelir. Bohemya ve Moravya'yı içeren Çekoslovakya'nın batı bölgeleri, tarihsel olarak Avusturya'nın da yargı yetkisi altında olmasının sonucu olarakBatı Avrupa'ya dahayakınken,Slav olmamasına rağmendoğudaki Slovakya,Macar gelenklerine dahayakındır. ÇekCumhuriyeti, 1993 yılında, Çekoslovakya'nın dağılmasıyla ortaya çıkmıştır ve Avrupacılık geleneğini kullanarak, dahaaz endüstrileşmiş ve 600.000 kadar Macarazınlığasahip Slovakya'yı yabancılaştırmıştır (Drapper, 1993). Kuşkusuz Batı Avrupa olayları dama aynı bakış açısıyla algılamaktaydı Chamberlain Çekoslovakya'yı'hakkındahiçbirşeybilmediğimiz bir uzak ülke' olarak tanımlamış ve bir yıl sonra İngiltere Polonya adına savaşa dâhil oldu (Glenny, 1990, s. 70). 1945'te Polonya kaybeden hedefti ve Batı, Yunanistan'ın denetimi hususunda Stalin'le pazarlık etti. Avrupa fikri, içinden bazı parametrelerin öne çıkarılması ve bir kısmının dışarıda tutulması esasınabağlı olarakuygulanmaeğilimindeydi.

Bu durum,önemi itibarıyla, Yugoslavya'dapek farklı değildir. Slovenya ve Hırvatistan, dinsel ve siyasal gelenekleri itibarıyla tarihsel olarakBatı Avrupa'ya Sırbistan ve Karadağ'ın olduğundan dahayakınlardı.Avrupacılıkdaha sonrakiyıllarda Slovenya ve Hırvatistan'ın kendilerini Yugoslavya'dan soğut-

maları için siyasî bir strateji olmaya başlamıştı. (Hobsbawm, 1991 c). Slovenya ve Hırvatistan önceleri Napoleon İmparatorluğu'nun bir parçası, daha sonra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun illeri olsalar da, iki ülke arasında temel bazı farklılıklar mevcuttur. Slovenya'nın Avrupacılık geleneğiyle dahasıkı bağlarıvardır,ziraSlovenyadahaönce Avusturya'nın iliiken Hırvatistan, Budapeşte'denyönetiliyordu.Slovenlerise bugün,Viyana'nın Ljubljana'ya Belgrad'dandaha yakın olmasından gurur duymaya başlamışlardır. Baltık Cumhuriyetleri açısından da Avrupa'ya üyelikkendini Rusya'dan farklılaştırmanın bır aracıdır. Kısaca, Avrupa kimliği pek çok avantaja sahiptir. Bu avantaj, bırgrubu diğerlerinden bırtakım ortak özelliklermuvacehesında ayırmakkabilinden tezahüretmiştir.

1989yılında,Berlin Duvarı'nın yıkılması sonrasındadevam eden kargaşada, Avrupa, hızla yeni tanımlamalarla yüz yüze gelmişti.Dahasonra Avrupa'nın herkesiçinaynı anlamagelmediği görünürolmuştu. Birçokları için Orta Avrupa projesipotansiyel olarakyeniden Avrupalılaşma ve Sovyetsisteminden kurtularakbazı değerlerin veisteklerin yeniden kazanılmasıanlamına geliyordu. (Schöpflin, 1989, s. 27). BirleşikKrallık, İrlandave İskandınavya "Avrupa'ya gitmek"ten;Doğu Avrupalılarise"Avrupa'ya geri dönmek"ten bahsediyorlardı. Paris, Milano, Zürih gibi metropolitan şehirlerde Avrupalı kimliği göreceli olarak daha güvencedeydi. Doğu Avrupa, 1990'lardaAvrupamantığını öğrenme çabası içindeyken, BatıAvrupa metropollerinde Avrupacılığa karşıbır tepkiye şahıt olmakhiç şaşırtıcıdeğildir. Danimarka gibigelenekselolaraklıberalvekozmopolitbırnitelik taşıyan ülkelerbile, yenibirleşik Avrupavizyonunaşiddetle karşıçıktı.Öte yandanİrlandagibi görecegeleneksel ülkelerbu Avrupavizyonu bir paketolarak kucakladı.

Mitteleuropa'nın yeniden ortaya çıkışı Avrupa kimliği sorununa yeni bir boyut kazandırmıştı. Milan Kundera (1984), Avrupa'dan "Batı kelimesini çağrıştıran manevî birlik ve Romalı Hıristiyanlığa derinden bağlı olan Polonyalıların, Çeklerin ve Macarların kültürel evi" olarak bahsetmiştir. Orta Avrupa fikrinin Kundera gibi yandaşları, Rusya'yı Avrupalı olarak görmemişlerdir. Bu durum, akıllara şu soruları getirmektedir: Doğu Avrupa aslında tam olarak neresidir? Ve önceden doğu Avrupa olarak adlandırdığımız yer şu anda Orta Avrupa mıdır? Rusya şu andan itibaren doğu Avrupa hâline mi gelmiştir? Eğer çevre gerçek anlamda mevcut değilse, merkezi oryaya çıkarmak ve belirlemek için bir çevre icat etmek mecburi hâle gelmektedir.

Orta Avrupa fikri, sadece gelecek için bir ütopya değildir, aynı zamanda geçmişin bir nostaljisidir. Bu projenin asıl sorunu yeniden uyandırılan *Mitteleuropa* ruhunun tanıtmaya çalıştığı şeyin aslında Avrupalı kültür olmadığıdır. "Orta Avrupa projesi", potansiyel olarak tehlikeli bir tutkudur ve demokratik reformizmi çarpıtan milliyetçi ve halkı cahil bırakan fikirlerden ayrı tutulamaz. Daha önce de belirttiğim gibi geçmişi asla tarihsel bir geçmiş değildir; günümüze yakından ilişkilidir. Bir 'ütopya' olarak, Dahrendorf'un (1990, s. 56) 'total toplum' diye adlandırdığı şey, tehlikeli ve akıl çelen bir fikirler demetidir. Daha önce de tartıştığım gibi, yukarıda saydığım tüm nedenlerden dolayı, geçmişi restore etme projesi ulusal şovenizmi kışkırtan, sadece bazı tarihî olayların dikkate alınıp bir kısmının dışarıda bırakılmasından dolayı ideolojik bir stratejidir.

Birçok Doğu Avrupalı, *Mitteleuropa* aracılığıyla, Avrupa'ya geri dönmeye çalışırken, eski Doğu Avrupa'nın iki bölümü arasında yeni bir sorun ortaya çıkıyordu: Bunlar, Güney-Doğu Avrupa ve Orta Avrupa olduğunu ilan eden bölgeydi. Baltık

ülkeleri, Polonya, eski Çekoslovakya, Macaristan ve Slovenya kapitalizm ve liberal demokrasiye kaygan bir geçiş yapmışlardı. Bu ülkelerin Avrupa gelenekleriyle olan güçlü tarihsel bağları onları Batı Avrupa'ya dâhil olma yolunda Bulgaristan, Romanya, Arnavutluk ve eski Yugoslavya'dan daha şanslı kılmaktadır. Balkanlardan *Mitteleuropa*'ya uzanan bir yolda ilerlediğini iddia eden Slovenya bu kategorinin dışında tutulabilir.

Demek ki, Doğu Avrupa olarak adlandırdığımız bölge içindeki farklı tarihî bölgeden bahsedebiliriz: Orta Avrupa İmparatorlukları'ndan kalan bölge ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan bölge. Bu bölgeleri birbirinden hiç farklı olmadan sadece Doğu Avrupa olarak görmek hata olur. Romanya, Polanya veya Çek Cumhuriyeti ile birlikte düşünülürse ne olur? Kesinlikle İrlanda ve Yunanistan'dan farksız olur. İşte bu yüzden, *Mitteleuropa* programı dile getirilirken dikkatli olunması gerekmektedir. *Mitteleuropa* fikri, Batı Avrupa ve Doğu Avrupa kadar bilinen bir yapıdır. Polonya, Macaristan ve Çekoslovakya gibi birçok ülke kendisini, binlerce Ukraynalı, Rus ve diğer SSCB göçmeni için Avrupalı bekleme odası olarak görmektedir. (Carter, 1993, s. 477).

Mitteleuropa ayrıca Batılı kapitalizmini, Sovyet komünizminden ayıran normatif bir fikirdir (Kumar, 1992). Bu, Konrad'ın (1984) Orta Avrupa'nın anti-siyasetleri olarak adlandırdığı şeydir. Diğerleri için ise bu, sivil toplum üzerinde temellenen kültürel bir içerikten ibarettir. (Schögel, 1985). Burada sorgulanması gereken nokta bu fikirlerin komünist dönemde olduğu kadar önem arz etmesidir. (Kumar, 1993). Politik bir futbol olmaya başladığından beri *Mitteleuropa* terimini herhangi bir anlamda kullanmak çok zordur. Örneğin;

daha çok Habsburg bölgeleriyle ilişkilendirilen İsviçre, nadiren *Mitteleuropalı* olarak kabul görmektedir.

Komünizmden kapitalizme geçişte Doğu Avrupa'nın bir bölümü, Batı Avrupa tarafından yutuldu. Bu durum, eski Almanya Demokratik Cumhuriyeti'nin yıkılmasından sonra ortaya çıkan beş federal devletin milli devlet sınırları altında daha avantajsız bir duruma düşmeleriyle gerçekleşti. 1989-90'daki devrimlerin sonucu olarak etnik ve dinsel gerilimlerde artış yaşandı. Kapitalizme geçiş süreci ve Doğu Avrupa'ya yoğunlaşan Batı yatırımı, bu ülkelerde farklı bir modernleşme hareketinin oluşmasına neden oldu. Tüm bu nedenlerle ortaya çıkan yapısal parçalanma, bazı bölgelerin az ya da çok 'batılılaştığı' ama bu esnada bazı alanların belirsiz bir kadere terk edildiği, yabancı düşmanlığına dayanan ulusalcılığı ve etnik ve bölgesel çatışmalara da yol açar. Tüm bu senaryo, Fukuyama'nın (1992) liberal demokrasinin tüm dünya çapında zaferini ilan eden teorisini anlamsız hâle getirir. Benim iddiam, Soğuk Savaş ortaklığının yıkılmasından sonra ortaya çıkan ideolojik boşlukta, yeni ideolojik mücadelelerin ve dahası neo-liberal kapitalizmin eski komünist hareket kenetlenmesi ile dünyanın Batı Avrupa normlarında temel bir anlaşma sağlayamamış olmasıdır. Eğer bugün belirsiz bir şeyle nitelendirilecekse, bu kesinlikle ideolojinin sonu olmamalıdır.

Sovyetler Birliği'nin dağılışı da Avrupa kimliği için yeni sorunlar doğurdu. Yeni devletlerin kurulmasıyla eski doğu sınırı sorunu tekrar ortaya çıktı. Kafkasya bölgesi Avrupa'ya mı aitti? Ukrayna ve Belarus'un Avrupa nezdinde statüleri ne olacaktı? Bu bölgeler Avrupa'ya mı yoksa Rusya'ya mı dâhil sayılacaktı? Esasında, bu soruların cevabı Rusya'yı nasıl değerlendirdiğimize bağlıdır. Coğrafî kriterlere göre, Urallar'a

kadar olan ve Rusya'yı da içeren bu bölgeler Avrupa kıtasına aittir. Bana göre, Avrupa için yapılan tartışma, Batı Avrupa ve Rusya zıt kutuplarının çevre bölgeleriyle yakından ilgilidir. Dinî ve etnik kimlikler, bu sınır bölgelerinin Avrupa kimliği için bir sorun yaratmaktadır.

İslâm, binlerce yıl boyunca Avrupa'nın pek çok bölgesinde büyük bir etkiye sahipken, Batı Avrupa kimliği genelolarak Hıristiyanlıkla şekilleniyordu. Komunist dönem boyunca İslâm, baskın politik güçlerden biriyken, günümüzde 21. Yüzyıl'ı şekillendiren en önemli güçlerden biridir. 1992'de dört Asya Cumhuriyeti, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan, İran, Türkiye ve Pakistan ile birlikte pan-İslâmcı ticaret ağını oluşturdular. 21. Yüzyıl'ınen kritik sorularından biri, Avrupa'nın İslâmi sermayeyi kabul edip edemeyeceğidir. Günümüz de mevcut olan gerçek şudur ki, Ortaçağ'dan bu yana ilk defa Avrupa sınırları etrafında büyük bir İslâm dünyası oluşmaktadır Bu çerçevede, Avrupa'nın yarı-dış kenarında (*semi-periphery*) bulunan Azerbaycan, oldukça ilginç bir örnektir. Azerbaycan yaklaşık yetmiş milyon nüfusuyla Trans-Kafkasya'da bulunan cumhuriyetlerin en büyüğüdür. Nüfusunun kahir ekseriyeti Müslüman olan Azerbaycan, kültürel kimlik olarak Türkiye ve İran'a çok yakındır. Ne var ki bu ülke Şii nüfusundan dolayı İran'a yakındır ve kuzey İran'la çok sıkı ilişkilere sahiptir. Böylelikle Sünni Türkiye'yle ilişkileri bağlamında karmaşık bir yörünge izlemektedir. Rusya bizzat kendi bünyesinde dört Müslüman bölgeyi barındırmaktadır: Orta-Volga bölgesi, Kırım, Kuzey Kafkasya ve Müslüman Trans-Kafkasya (Benningsen, 1972).

Belarus, Moldova ve Ukrayna da coğrafî olarak Rusya gibi Avrupa'ya aittirler Ukrayna geniş topraklara sahip bir Avrupa ülkesidir ve nüfus büyüklüğünde de beşinci sıradadır (51 mil-

yon). Ayrıca, geçmiş dönemlerde Osmanlı topraklarında yer alan,günümüzde ise Romanya ile komşu olan Moldova'yla da etnikbirbağı vardır.

1989-90'daki devrimler, komünizmi Doğu Avrupa'dan sildi. Aralık 1991'de SSCB'nin yıkılışı, yeni bir Avrupa kimliği için bir temel sağlayabilirdi. Fakat bu gerçekleşmedi, bilakis kömünizmin çöküşü, batı şovenizmini körüklemeye hizmet etti. Değerlerde hiçbirbirleşmeolmadı; DoğuAvrupa,Batı'nın dezavantajlı periferisi konumuna indirgendi. Bunun sonucu, birçeşit "anti-Avrupa"nın ortayaçıkışıoldu. Modernleşme, bir sosyal program olarak pek çok Doğu Avrupa ülkesi için bir yanılgıdan öteye gidemedi.Aslında bu algılamanın ardında yatan ananeden, modernleşme olgusuyla Avrupa fikrininbirbirine eşit algılanmasına yönelik yaygın eğilimdi. Sosyal bir program olarakmodernleşme pek çok Doğu Avrupa ülkesiiçin başarısızlıkla nihayetlendi.Küresel bir olgu olarak modernleşmenin komunizm-sonrası dünyada aslında çoktan çökmüş olduğunu savunan pekçokinsan mevcuttur(Kurz, 1991).

Avrupa *A La Carte*

1989'da birbiriyle çakışan iki gelişmegerçekleşti. Birinci gelişme,Soğuk Savaş'ın bitişi ve Almanya'nın birleşmesiyle birlikte Doğu Avrupa'daki bütün komünist iktidarların ve sonunda SSCB'nınyıkılmasıydı. İkincisiise, komünizmin dağıldığı dönemdensonra, Avrupabütünlüğünün sağlanmasınınhızkazanmasıydı. 1989'da Avrupa'da 34 devlet vardı, 1992'dedünyada 170 civarında devlet varken Avrupa'da bu rakam 54'tü. Bu gelişmeler, "Yeni Ortaçağcılık" spekülasyonlarına neden oldu. Avrupa, kimliğini sadece Batı Avrupa ile sınırlı tutmuyordu. Ayrıca,

Batı Avrupa ulus devletleri içinde popülizm ve yeni milliyetçilik hareketleri biçiminde ortaya konan direnç sahipolan Doğu Avrupa ülkeleri de Avrupacılığa alternatif oluşturuyordu.

Burada belirtilmesi gereken bir diğer nokta, milliyetçiliğin Avrupacılığın reddedilişi olarak algılanmaması gerektiğidir. Esaasında bu, yeni birşey değildir, çünkü milliyetçilik sürekli değişen bir fenomendir.

1989 krizinin boyutları, 1992 yılında uç önemli gelişmenin etkileri hissedilinceye kadar saklı kaldı. İlk olarak, yeni birçeşit bürokratik yurtseverlik olarak Avrupa milliyetçiliğininyükselişi sadece uzun bir süre direkt etkinolmayan bölgeselve milliyetçi hareketlerinortayaçıkmasınahizmet etti. Bu, anlaşılır bir durumdu, zira birçok kişi Bruksel'dekimaliveidarigücün bürokratik güç blokunun elinde olmasından korkuyordu. Ulusalcı hareketler vevatandaşları protestolarınadairgenişbirmanzara sunan popülist hareketler, hakedildiğine inanılan demokratik haklardaki kısıtı istismar edebilecek kapasiteye sahipti.

İkinciolarak, birçokBatı Avrupa ülkesinde, siyasîliderliğin kaybedildiğine dair bir algılama mevcuttu. Sosyal demokrat partiler seçimlerde hızlı bir düşüş yaşamışlardı, muhafazakar partilerkapitalizminbüyükkrizleriniçözmekte zorlanıyorlardı, işsizlik herzamankindendaha yüksek bir seviyeye ulaşmıştı.

Üçüncüsü, komünizmin yıkılmasının kaçınılmaz sonucu olarak Doğu Avrupa'dan büyük ölçekli göçler yaşandı. Berlin Duvarı'nın yıkılışından sonra ortaya çıkan ilk coşku Batı Almanya'da bir halk isterisine dönüşmeye başlamıştı.

Bu, kendisine karşı yeni savaşların ortaya çıktığı bir senaryoydu. 1989'dansonra Avrupa, yenitanımlamalaraaçıktı. Doğu Avrupa'da olduğugibi, Batı'da da Avrupa fikri herkes

için aynışeyi ifade etmiyordu. YeniAvrupa fikri, "Avrupa a la carte" idi: Seçim Avrupası. Avrupa birliği fikri, daha önce debelirttiğimgibi,ulusal değerlerin sağlanması için minimal birlik vemaksimumetki gücünden ibaretti: Ulus-devlet asla sorgulanmadı ve barışçıl Avrupa işbirliğinin temeli olarak görüldü. EC sadece kapitalizm sisteminde yaşanabilecek olası krizlerde gerekli gücüsağlamak ve üye devletlerin ortakhedeflerineulaşabilmekiçin kurulmuştu.

Bununlabirlikte,1992/1993 yıllarında Maastrichttartışmalarıyla yakalanan ivme üzerinden sağlanan bütünleşme, Avrupa'yı oluşturan parametrelerde fikirbirliğini sağlamaya yetmemişti. Bu fikri müphemiyet, ulus-devletin kendini aşırı sağın ortaya çıkmasıyla arada kaldı. Avrupa birleşmesi, oluşması yaklaştıkça daha az popülerolmaya başladı: Birleşme, soyutbirhedef vebaşkaprojelere açılmaya imkânsağlayanbir araçolarakçekiciolabilirdi,fakatbirgerçekolarakaçıkçaarzu edilmiyordu. 20. YüzyılAvrupası, hiçbirzaman 1815 Viyana Kongresi sonrası Avrupa'nın sağladığı bütünlüğe yaklaşamamıştı.BirleşikDevletler, RusveOsmanlı İmparatorlukları'nın da bu sisteme dâhil olmasıyla, 19. Yüzyıl'da dünyanınbirçok bölgesinde seyahat etmekiçinpasaportgereklideğildi.Büyük Savaş'a gelinceyekadarbatı Avrupa'da hukukî nitelik taşıyan herhangi bir seyahat kısıtlaması mevcut değildi (Barzini, 1984,s.23)

"Birleşmiş" Avrupa görüntüsü sadece ulusal kimlik adı altındaki aşırı sağcenahtan gelen muhalefetle değil, aynı zamanda kendisine yönelik ekonomik ve sosyal gerçeklikler içinden kaynaklanan şüphelerle karşılaştı. "Birleşmiş" Avrupa, kaçınılmaz olarak devletlerin ayrıcalıklı ve seçilmiş olan gruplarınayarar sağlıyordu.

Günümüzdebirçokinsan "Avrupaadı altındameşrulaştırılan bürokratikbir kurumunelinde toplanangücünortayaçıkaracağı sonuçlardan korkmaktadır. Seçkininsanların fikirleri,iktidarsistemininteminedilmesiveilerletilmesihususundakifonksiyonel değerlerinden dolayı önem kazandı. Avrupa birliği meselesinde bu olay, Batı Avrupa kapitalizmini global düzeyde rekabetçi hâle getirmek için gerekli koşulların sağlanması olarak algılanabilir. GünümüzdeAvrupafikri, giderek toplumun homojenleşmesinin ve kapitalizmin, piyasa ve sermaye birikiminin dinamikleri yoluyla ekonomik birlikve toplumsal uyum yaratma yönündeki eğiliminin birifadesihâlinialdı (Bunyan, 1991).

Avrupa fikri, uluslararasıcılık veya pan-Avrupacılık birliklerini ifade etmekiçin kullandığımız başkabir sözcükdeğildir. 1990'larda Avrupacılık, düşmanlığı ve şovenizmi ifade eden ideolojik bir stratejiydi. İştebu yüzden, Avrupa sözcüğü farklı insanlar için farklıanlamlar çağrıştırır. Avrupacılık ulusal şovenizme ve yabancı düşmanlığına alternatifolabilecek ve tek taraflı arzulanan fikir ve idealler bütünü değildir. Bu durumda Avrupacılıkbirsoylem stratejisidir ve devamlı değişen referans şartları t rafından şekillendirilir. Uluslararasıcılık söylemi ortayaçıktığında,kılık değiştirmişbiriktidarsoylemiylekarşılaşırız. bunadair açıklayıcıörnekleri bulmak hiçdezor değildir.

Avrupa'ya olanhevesinbir hayligüçlüolduğu İtalya'da,Avrupacılık ifadesikullanılıyordu. KuzeyLigi için İtalya'nınkuzeyi Avrupa'ya, güneyi iseAfrika'yaaitti. Kuzey İtalya'da *Mitteleuropa*nostaljisi popüler olmaya başladı. Habsburg mirasınınyeniden keşfedilmesi ve *Mitteleuropa*'nın gizemi, Roma'ya veGüney İtalya'ya karşı kullanılabilecek güçlüve ideolojik biraraçtı. JaponlarınAvrupafikrinikullanması,Japonya'nın Asya'dan farkını ortayakoymaamaçlıdır(Kishda,1992).

1970'lerde ve 1980'lerde Avrupa ideali, Yunanistan, İspanya ve Portekiz için diktatörlükten kurtularak demokrasiye geçiş anlamına geliyordu. Yunanistan için Türkiye'ye karşı kullanabileceği bir araç olarak Avrupa'nın farklı bir görünüşü vardı. İspanya'da ise Avrupalılaşmanın anlamı "Avrupa bizi yabancılardan korur" prensibi üzerinde temellenen İspanyol kimliğine dayanıyordu. (Del Corral, 1959, s. 64)

Fransa, Avrupalılaşma taraftarı olmayı sürdürdü; bu, genel olarak başarılı Fransız hükümetlerinin, Fransa'nın arzularıyla eş tutulmasıyla açıklanabilir. Avrupa Fransız arzuları anlamına geldiği müddetçe durum kabul edilebilirdi. Almanlar, çok büyük bir bölgeye hâkim oldukları için onları Avrupa'dan en az korkan millet olarak tanımlayabiliriz. İskoçya ve Galler için Avrupacılığın anlamı, İngiltere'ye karşı duyulan aşırı düşmanlık ve özellikle Londra'daki oligarşi sistemine karşı duyulan nefrettir. İrlanda'da Avrupacılık, genel olarak geleneksel Katolik inançlarına ve milliyetçi popülizme olan karşıtlığın ifadesidir (Maguire ve Noonan, 1993). Anti-Avrupacılık ayrıca kendini Kuzey İrlanda'da yaşanan problemlerden ayrı tutan yeni milliyetçi kimliğin, yeni-milliyetçi stratejisi olarak algılanabilir (Waever, 1992).

Avrupacılık aynı zamanda sosyal demokrasiyle de uyum içindedir (Dankert, 1989). 1970'lerde Avrupa komünizmiyle şekillenen sol, genel olarak Avrupa ideali nin en tedirgin taraftarı olarak görülebilir. Avrupacılık kimi zaman da 1980'lerde şekillenen neo-liberal politikalarına alternatifi olarak görülebilir ve 1989'da milliyetçiliğin yükselişi ve aşırı sağın seçimlerde elde ettiği artan oy oranı, Avrupacılığın büyümekte olan milliyetçiliğe de alternatif olabileceğinin kanıtıdır (Chenaux, 1990; Kettle, 1990).

Avrupa, kişi bu kavramla neyi kastetmeye niyetlenirse o anlama gelir. Bu düzensiz bir stratejidir (Chirton ve Ilym, 1993). Tarihte hiçbir zaman insanlar Avrupa'dan, şu anda bahsettikleri kadar bahsetmemiştir. Hugh Duncan (1972, s. 33), gücü meşrulaştırmanın sembolik formları olan isimlerin gücü hakkında yazmıştır. Bu isimleri kim yaratır veya kontrol ederse, bizim hayatımızı da aynı şekilde kontrol eder. Avrupa, ulus-devletlerin ötesinde, birliğin üstünlüğünü anımsatan bu sembolik sözcüklerden birisidir. Günümüzde Avrupa fikri, yalnızca meşruluğuna inancı gerektiren üstün ve nihai bir varlık olma özelliğiyle anılır. Bu nedenle insanlar ya 'Avrupa taraftarı' ya da 'Avrupa karşıtı' olmak zorunda bırakılır. Bu tarihte büyük sorunların tartışıldığı esnada cehalet kategorisidir. Buanlayışa göre, Avrupa fikri son kapitalist dönemde oluşmakta olan yeni iktidar ve güç merkezlerini meşrulaştırmaya yönelik siyasal egemenliğin yeni prensiplerini icat etme çabası olarak görülebilir.

Bu bağlamda, yukarıda ele aldığımız bakış açısı, sosyal demokratik projeden radikal bir biçimde ayrılan baskın bir ideolojinin statüsüne ulaşmayı amaçlayan bilinemez ve karanlık bir form olarak görülebilir. Bir başka açıdan bakacak olursak, yeni sosyal hareketlerin politik çekişmeleri, karşıtlığın dayanak noktasına hükmetmektedir. Bu mümkündür, çünkü Avrupa, tarihte ilk defa Batılı ulus-devletlerin korumasında siyasî ve ekonomik bir yapı olarak kurumsallaştırılmıştır. Bu senaryoya göre Avrupa, doğaya yapılan saldırının bir parçasıdır. Adorno ve Horkheimer (1979), bunu "Aydınlanma'nın diyalektiği" olarak adlandırmışlardır: Doğanın, uygarlık adı altında üstünlük kurması... Günümüzde Avrupa fikri, burjuvazinin kültürel aracı olmaktan kurtularak, uluslararası finans kapitalizminin ve burjuva elitlerinin yerini alan yeni elit sınıfın ideolojisi ol

muştur. Ne var ki bu sözde ve aldatıcı bir uluslararasıcılıktır ve nihayetinde insanları değil, kapitalizmin uluslararası kılınmasından ibarettir. Hiç de şaşırtıcı olmayan bir biçimde, yeni sosyal hareketlerin pek çoğu, yeni 'Avrupa'nın tekno-kozmopolit yapısına karşı mukavemet göstermektedirler. Özellikle feminizm, daha çok erkek kimliği projelerini öne çıkaran değerlere sahip Avrupa fikrine çok az aşina ve taraftardır.

Avrupacılığın Jeo-Politikaları

Batı Avrupa'daki ülkelerin çoğunda kuzey ve güney arasındaki bölgesel gelişmişlik farklılıkların gözlemlenmesi oldukça doğaldır. İtalya, endüstrileşmiş kuzeyi ve nispeten gelişmemiş güney bölgeleriyle, ortaya konan bu gözlemin en uygun örneğidir; kuzey bölgesi Avusturya'lı Orta Avrupa'ya daha yakınken, yarımadanın diğer tarafında bulunan Sicilya, Avrupa ile Afrika arasında bir geçiş alanı oluşturmaktadır. Reformasyon sisteminin mirası, birçok ülkede Protestan kuzey ve Katolik güney arasında bölünmeler yaratmıştır. Hollanda, Almanya ve İrlanda uygun örneklerdir. Bu bölünmenin istisnasını, Protestan güneyi ve Katolik kuzeyiyle İskoçya'dır. Sonuçolarak, kuzeydeki Falaman nüfusile güneydeki Valon nufus arasında Belçika'daki lengüistik çatışmayı da burada zikretmek gerekir. Bu bölünmeler pek çok açıdan Batı Avrupa'daki daha genel kuzey-güney ayrımına uyan sıtır. Şu da unutulmamalıdır ki, Akdeniz Batı Avrupa için Demir Perde'den (Iron Curtain) daha büyük bir sınırdır.

Batı Avrupa'daki bölünmeyi Doğu'daki ile karşılaştırmak oldukça öğretici mahiyettedir. Doğu'daki bölünmeler, temel olarak kuzey-güney arasında değil, doğu-batı arasında gerçekleşir. Bunun en somut örneğini, Çek Cumhuriyeti'nin Slo-

vakya'dan ayrılışını anlatırken vermiştik. Birçok ülkede etnik sorunlar, dinselbölünmelerişekillendirmiştir. Bunun nedeni, DoğuAvrupa'nın Batı'yanazaran daha az homojen bir etnik yapıya sahipolmasıdır.Buradadaha öncekibölümlerdesözünü ettiğimizve sınır koşullarının bu kimlikleri nasıl oluşturduğuve şekillendirdiğikonusuna yönelikdetaylıçözümlememiz yenidenhatırlanmalıdır.

Romanya'da, iki milyon Macar nüfusuyla,Transilvanya potansiyel bir huzursuzluk kaynağıdır. Büyük bir Romen nüfusunun yaşadığı Transilvanya, 1918 yılına kadar, Macaristan'ın bir parçasıydı, fakat Savaştan sonra Romanya'ya verildi. Çavuşesku'nun iktidardan ayrılmasının akabinde batı Avrupa'yla daha fazla bütünleşme çabalarına rağmen Romanya'daki çok etkingüçler Rusya'ya varolanbağı kopartma noktasında oldukça gönülsüz davranmaktadırlar. Bulgaristan'da herhangi bir bölünme görülmezken, ülkenin milli kimliği daha çok güneydoğu komşusu Türkiye ileolan duşmanlık ilişkileriyle şekilleniyordu. 1989'da Türkazınlık sorunu bir krize dönüştüvenüfusunyüzdeonunu oluşturan 300.000 Türk, Türkiye tarafınageçti. Polonyanispetendaha homojendi,fakatbatıve güneydoğu bölgeleri arasında güçlü bölünmeler mevcuttu. Günümüzde eski Yugoslavya'nın olduğubölgedekibölünme, Doğu'yutemsileden Sırbistan, Batı'yıtemsileden Hırvatistan ve trajikgeçiş bölgesi Bosnaarasındayaşanmaktadır.Sınırülke (borderland) anlamına gelen Ukrayna batı bölgelerine nispeten daha fazla SSCB'nin endustriyelekonomisine bağlıolan görece gelişmiş doğu bölgelerine bölünmüştür. Bu bölünme din hususunda da aynen geçerlidir ki batı büyük çoğunlukla Katolik ve doğu ise Ortodoks'tur. Önemli kuzey-güney ayrışmasına maruz kalan tek Doğu Avrupa ülkesi olan Arnavutluk,

iki farklı etnik grubu bünyesinde barındırmaktadır: Kuzeyli Gegler ve güneyli Tosklar. Özellikle Güney sınır olan Yunanistan izolasyonist bir politika uygulayarak Rum Ortodoks azınlığınyaşadığıguney Arnavutluk'tantopraktalebindebulunmaktadır. Şu ana kadar, Kosova'nın Sırp bölgesinde zulme uğratılan ve izolee dilenetnik Arnavutlar dolayısıyla doğusınırıözelbirönem taşımaktadır.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, Batı Avrupa'daki reformasyon ve kapitalizmin dengesiz gelişimi sonucu kuzey-güney arasında bölünmeler görülürken, Doğu Avrupa'daki bölünmeler daha güçlü ekonomik, sıyasî ve kültürel karışıklıklara dayanmaktadır. Bunlara örnek olarak, Batı Avrupa ile Rusya arasındaki sınırkoşullarının yaratılmasıve bundan daha önce, Osmanlı-Bizans mirası sayılabilir. Burada ortaya konulan çeşitlilik senaryosu dikkate alındığında, birleşikvehomojenbirideal olarakAvrupa fikrinin anlamı, bu durumda,nedir?

Yüzeyselolarakbakıldığında, en çok parçalanantoplumları bile birleştirentek kültürünpopülerkültüroldığugörülür: batıtarzı tüketim,reklamcılık,TVve eğlencesektörü bunaörnek teşkil eder. Sadece popüler kültür düzeyinde değerlerin yakınlaşması söz konusudur. Bu her şeye rağmen çelişkili bir durumdur.BatıAvrupa,DoğuAvrupalıtutsaktoplumlaraaçılmadan önceki kırk yıllık gelişme döneminde kültür endüstrisi olarak tanımlanıyordu. Sonuç olarak, kimliğini Batı'nın yeni ürünlerinde bulması yönündezorlananDoğu Avrupa'da büyük bir kültürel değişim oldu. (Hockenos, 1993).

Bu bağlamda, ikipolitik kültürün çatışmasından söz edebiliriz: Avrupa Birliği'nin sembolize ettiği Batı Avrupa asıllı

teknik politik kültürler ve ekonomik anlamda kötü durumda olan bölgelerle ilişkilendirilen ahlâkî politik kultürler (Lepenies, 1992, s.54). Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Batı ve Doğu Avrupa'yı yakınlaştırmadı. Benim bu kitapta öne sürdüğüm iddia, Avrupa fikrinin kültürel yapısının siyasî bir yapının parçası olmaya başlayınca bölücülüğe dönüştüğüdür (Lepenies, 1992, s.54). Bu bağlamda ben bu yargınıngerçekleşmediğini ve sosyal ve kultürel meseleler üzerinde ekonomik ve siyasî bakış açılarının hegemonyasından sıyrılmış bir Avrupa fikrinin varlığına inanıyorum.Tabiî ki bu iddiam, Avrupa'yı oluşturan parametrelerine yönelik hâkim tanımlanmaların yeniden ve ciddi olarak sorgulanmasını elzem kılmaktadır. Tarihte, bu bölünmeler sonucunda oluşan Avrupa tanımları aşağıdakigibi özetlenebilir.

Birincisi,Batı olaraktanımlanan Avrupa'dır. Bu Avrupasadece Atlantık düzeninin bir parçasıydı ve Birleşik Devletler'e bağımlıydı. İkincisi, 1980'lerdeki barış hareketleriyle oluşan Avrupafikridir (Hayde-Price, 1993, s. 21). Üçüncüsü,Avrupa Birliğiolarak Avrupa'dır. Bu,baskınolan Avrupafikridırve bütün Doğu Avrupalı ülkeler için bir model oluşturmaktadır. Dördüncüsü, dahagenişbir kavramolarak,Avrupalı Rusya'yı da içeren Avrupa'dır. Bu Avrupa kavramı ve fikri,savaş sonrası Fransa'da oldukça popüler olmuştur. De Gaulle'ün 'Atlantik'ten Urallara' doğrugenişletilmiş Avrupa fikrinde kendini bulmuştur.Genişletilmiş Avrupa nosyonu, ABD'yidışarıda bırakacak bir biçimde tasarlanmıştır. Çok yakın zamanlarda Gorbaçov'un 'ortak Avrupa evi' fikrinin de esasını oluşturmaktadır.Bufikir,savaşsonrası Fransa'da oldukçapopulerolmuştur. Beşincisi, Birleşik Devletler ve Rusya'yı, hatta eski Sovyetler Birliğiülkelerini de kapsayan guvenlikbölgesi fikridir. Sonuç

olarakbu anlayış, Batı Avrupa'ya alternatif olarakOrta Avrupa fikrini ön plana çıkarmaktadır. Nihâi anlamda, Orta Avrupa fikri, Batı Avrupa'ya alternatif olaraktüretilmiştir.

Buradan Avrupa fikrinin meşrulaştırma politikalarıyla nasıl sınırlandığını görebiliriz (Garcia, 1993). Meşrulaştırma mücadelelerinin altını çizmek kültürel kimlikle ilgili daha temel bir sorundur. Avrupa Birliği, Slav Avrupa'yı temsil etmez, Avrupa Birliği –Yunanistan hâriç olmak üzere– Lâtin Hıristiyanlığın bir kalesidir ve dünyadaki monarşilerin en büyüktoplamlarından birini içermektedir (Lorenz, 1994, s. 2). Günümüzdeyeni kültürel kimlikleri yeniden ihya etme, teşviketme ve desteklemeye yönelikyeniçabave girişimlerle karşılaşmak bizi kesinlikle şaşırtmamalıdır. Örneğin, Avrupa ölçeğindebirleştirici kültürel mirasın güçlü birifadesiolarak, Venedik'te 1991 yılındaKelt uygarlığı üzerine düzenleneoldukça görkemli ve muhteşem serginden söz etmemiz gerekir (Lorenz, 1994, s. 2). 1992yılı sadece Avrupa'nın 'birleşme' olgusununseneyidevriyesideğil,aynı zamandaAvrupalıların Amerika'yı keşif yılı olan 1492'nin 500. yılıdır. İkinci Dünya savaşında müttefiklerin Normandiya'ya çıkartma yaptıkları gün olanD-gününü (D-day) 1994'te 50. yıldönümü olarak kutlamayı empoze etmek de tek başına Avrupa kimliğini teşvik ve konsolide etmenin bir yansıması olarak algılanmalıdır. Aslında bu olay özellikle Ruslar başta olmak üzere Doğu Avrupalıları dışlamaya ve yabancılaştırmaya hizmet etmiştir. Zira bu askeri çıkartmanın nihayetinde doğu cephesinde 27 milyonunüzerindeRus katledilmişti.

Bundan sonra, Soğuk Savaş sonrası dönemde hegemonik Avrupa fikri yaratma çabalarından bahsetmek istiyorum. Bununla, eski "Batı" kavramının yerine geçen "Avrupa Kale-

si"ni kastediyorum. Bu mevzu her ne kadar pek tafsilatlı bir biçimde ele alınması gereken bir mesele olmasına ve Avrupa fikrinin tarihinde hiç olmadığı kadar tartışmalı bir içerik taşımasına rağmen, belirli eğilimler mutlaka dikkate alınmalıdır.

Avrupa Kalesi

Avrupa fikri, birbiriyle rekabet hâlindeki milletler arasındaki politik bir futbol karşılaşması olabilirken, Avrupa'nın yeni bir meşrulaştırma çabasına giriştiğini söyleyebiliriz (Garcia, 1993; Waever vd. 1993). Bu, Avrupa fikrine global pencereden bakmak anlamına gelir. Eski ırk ve milli kimlik sorunları tekrar ortaya çıktı ve Üçüncü Dünya'dan gelen güçlerle Avrupa birliği fikri yeniden önem kazandı. Nitekim Lytord'a göre (1993, s. 159) 'Avrupa Birleşmesi' ırkçılık ve anti-Semitizm arasında 'kin ve öfkelerin de birleşmesi' anlamına gelmektedir.

Doksanlı yılların ortalarında bulunduğumuz bu zaman diliminden bakıldığında, Avrupa'nın gelecek yirmi yıl içinde göçalan bir bölge hâline gelmesi ihtimal dâhilindedir. Demir Perde, Batı Avrupa'yı ve özellikle de Almanya'yı, Doğu Avrupa'dan gelen göçmenlere karşı korumuştu. Avrupa'da, Roma İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra yaşanan en büyük göç hareketi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 50 milyon insanın mülteci konumuna düşmesiyle yaşandı (Miles, 1993, s. 21). İç göç, bizatihi Avrupa tarihinin dâhili bir parçasıdır. Dolayısıyla, Avrupalılar, kendileri nasıl düşünmek isterlerse istesinler, nerirksal nede etnik yapı olarak homojen değillerdir (Huxley ve Hodden, 1935).

Sovyet komünizminin yıkılmasıyla birlikte Batı Avrupa kimliği, artık Soğuk Savaş sınırları içerisinde yapılanamazdı.

Komunizm tehlikesinden kurtulduktan sonra gelişmiş Batı, yeni düşmanını tekrar İslâm olarak belirledi. Kapılarındaki düşman uzun bir geçmişi olan derin bir düşmanlık duygusuna sahipti. İslâm imajı, kültürel homojenlik ve ötekilik korkusuyla şekilleniyordu. Bu bağlamda bu korku ve imajlardan birisi, Fransız Ulusal Cephesi (French National Front) lideri Le Pen'e aittir. Ona göre Fransa, böyle giderse, gelecekte cami önünde mendil açıp dilenecek konuma gelecektir. Hem Müslümanların hâkim olduğu dünyaya ve hem de 'Avrupa'nın İslâmlaştırılması'na yönelik bu yabancı düşmanlığı perspektifi veya kapıların/sınırların dışında bekleyen bir düşman imajı, daha önce çokça temas ettiğimiz, tarihin derinliklerinden gelen ve çok şiddetli çatışmalara yol açan Avrupa'nın doğuya husumeti olgusundan kaynaklanmaktaydı. İslâm imajı, kültürel homojenlik ve tehdit edici ötekilik boyutlarıyla şekillenmişti: 'İslâm, daha çok anti-Semitizmle alakalı olarak, kitlesel psikolojik mekanizmalar tarafından itici bir yabancılık olarak temsil edilir (Al-Azmeh, 1993, s. 4). Žižek'e göre (1993, p 234) bu durumun en bariz ve vahşete varan örnekleri Körfez Savaşı ve Bosna Savaşı'nda çokça yaşanmış vekayıtlara geçirilerek dünyaya bildirilmiştir (bkz. Mestrovic, 1994 ve Ahmed, 1992).

Avrupa'nın tarihsel sınırlarıyla ilgili eski sorunlar, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ortaya çıkan ideolojik boşlukla birlikte yeni bir boyut kazandı. Düşmanlığın odağındaki İslâm sayesinde Batı, totoliter imajı komünist bloktan Müslüman Doğu'ya çevirdi (Diner, 1991). Böylece Doğu, Avrupa düşmanlığının merkezindeki yerini korumuş oldu. Tek fark daha güney'e itilmiş olmasıydı. Bu yüzden, Sovyet komünizminin çöküşünden sonra, Batı'nın birleşerek Irak'a saldırması hiç şaşırtıcı değildi. Tabiî ki, ekonomik olarak Müslüman Dünyası, Batı ile rekabet

edebilecek durumda değildi. Batı Avrupa ve Birleşik Devletlerin ekonomi dünyasındaki en önemli rakipleri Japonya ve GüneydoğuAsya ülkeleriydi.Doğu Avrupameselesi ile'MüslümanAvrupa' olgusuna neo-faşist yaklaşımlar arasındagüçlü bir bağ mevcuttu: İtalyan Kuzey Ligi'nin (Italian Northern League) önde gelen bir üyesi, 'uygarlaşmış' Avrupa, yani Batı, 'barbarlaşmış' Avrupa, yani Doğu Avrupa'nın gittikçe artan atavistik ulusalcılığından istifade etmeli ve Doğu Avrupa'yı 'Müslüman istilasına karşı engelleyici birsınır muhafızı' hâline dönüştürebilmelidir (Judt,1994,s.44).Bu bakımdanAvrupa; kale hendeğiolarakBoğaziçi veCebel-iTarıkBoğazıve gittikçe silâhlanarakordularının kabiliyetiniartıranÜçüncü Dünya arasında muhkem bir kale hâline dönüşmekte ve Avrupa dışındaklanbualanlaruygun dampingbölgeleri, kısıtlanmışpazarları,ucuzve muhayyer işgüçleriyleBatı sömürgeleri olarak kullanılmaktadırlar (NederveenPieterse, 1991, s. 6). Silâhlıve askerimücadeleyerine zararlı vetehlikelibirideolojiolan kültüreluygunsuzluk yaklaşımına dayanankültürel rekabet,uzerineodaklanılantemelolguhâlinegeldi.

Bu arada Müslüman Dünyası'ndaki askeri diktatörlükler, Batı'dan silâh almaya devamettiler,böyleceBatı'nın Doğu'yu kendisine karşıbir tehlikeoluşturduğuyönündesüreklisuçlamasıiçin koşullarkorunmuş oldu.Bu ülkeler;SoğukSavaşsırasındaSSCB'ninoynadığırolüüstlenmişlerdi.Batı'nınkahramanıartık Rusya'datedavigörenSoljenitsindeğil,yeniuygarlıklar çatışmasının somut bir örneğini teşkil eden Salman Rushdie idi. Batıkapitalizmineiçkinolarak varsayılanözgürlüktekendi siyasînormlarınıarayan SoğukSavaşdönemimuhalifleri gibi, Rushdie de batılı liberaldemokrasinin benzer bir meşruiyet mekanizmasını temsil eder.Gelişmiş Batı'nın desteğini aldığı-

müddiaedenbu figürü,özgürlukşampiyonuolarakkabuleden ve destekleyen geniş kitleler mevcuttur

Batı 1950'lerde yükselmeye başlayan ve Mısır, Suriyeve İran'ı etkileyen Arap Milliyetçiliği'nin önünü kesemedi. Cezayir'in 1962'deFransa'danayrılması, 1969'daLıbya Monarşisi'nin yıkılışı, 1979 İran Devrimi'nin zaferive BirleşikDevletler'in 1991 Körfez Savaşı'ndan sonra Saddam Hüseyin'i devirmede başarısız oluşunun sonucu olarak, Arap gücünde önemlibirartışoldu. 1990'larboyuncaşahit olduğumuzşey, aslında Kuzey-Güney ve Güney-Doğu arasındaki bölünmenin tedricen genişlemesinden ibarettir. Öyle ki bu bölünme, Soğuk savaş dönemindebatı ve Doğu Avrupa arasındaki ayrışmanın yerini almıştır. Bugünkü temel mevzu, sadece Avrupa'nındoğusınır problemindenibaretdeğildir, aynı zamanda genel anlamdatümhudutve sınırlar meselesidir.

Yeni Avrupa'nın şekillenmesi ve çift-kutuplu dünya sisteminin çökmesi bu koşullar altında gerçekleşti. Keohone'e (1984; Wallerstein, 1993) göre, günümüzün enönemliteınel prensiplerinden biri, Amerikan egemenliğinin bütünlüğünün bozulmasıdır. 1985'tenberi BirleşikDevletler'in dünyanın bir numaralı kreditör ülkesi olma konumunu kaybetmesindensonra, gobal ekonominin guç merkezi yer değiştırdi. Yenimerkezler Japonya, Guneydoğu AsyaveBatı Avrupa'ydı. 1989 yılında Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte oluşan siyasî boşlukta yeni Avrupa tanımları ortaya çıktı. Komünizmin eski hayâleti ortadan kayboldu ve Batı ile Doğu arasındakisonsınırolanDemir Perde, en azındansiyasi olarak, ortadan kaldırıldı. Avrupa artık Birleşik Devletler'in doğu sınırını oluşturmuyordu, fakatçok-kutuplu dunyada yenibir mega güç olmayabaşlamıştı.SoğukSavaş'ınsona ermesiyle

tanıklık ettiğimiz olay, sosyal ve ekonomik yapılanmanın savaşsonrasındaterkedilmesiydi.Dinîmilliyetçilik,yenisoğuk savaş için muhtemel gerekçeydi (Juergensmeyer, 1993). Eski savaş psikozu sona ermemiş, sadece yeni bir form kazanmıştı (Hedetoft, 1993).

Avrupa artık Soğuk Savaş'ın gerçek galibi değildi. Doğu Avrupa'yı yeniden yapılandırma görevini bırakan Batı Avrupa,dünyaticaretininüçte birinielindebulunduruyordu(Kennedy, 1993,s.260). PaulKennedy'egöre,SoğukSavaşsonrası yeni gelişmelerle birlikte askerî rekabetler ve savaşlar, yerini ekonomik rekabetlere veteknolojiyarışlarınabırakmıştı.

1989 yılı,20. Yüzyıl tarihinindönüm noktalarındanbirisidirve Avrupa tarihinin büyükdevrim yıllarıolan 1789, 1848 ve 1914 ile karşılaştırılabilir.Zira, 1989yılında SoğukSavaş'ın sona ermesiyle, devrim koşulları altındaki Doğu Avrupa'nın milliyetçilikve dıngibi konuları tekrarsorgulamayabaşlaması hiçde şaşırtıcıdeğildi.

Avrupa kimliği her zaman devrimlerden oldukça fazla etkilenmiştir(Tilly, 1993). 1789 Fransız Devrimi, 1917 Ekim Devrimi, 1979İslâmDevrimive 1989/90 yıllarındakiDoğu Avrupa'da yaşanan devrim. 1989 Devrimi ideolojik olarak, 1917 Devrimi'nin reddedilmesini, 1789 Devrimi'nin mirasının tekrar yürürlüğe girmesini sağlamıştır. Buna ilaveten İran'da Şah Rıza Pehlevi dönemin sona erdiren 1979 İslâm Devrimi tüm batılı devrim geleneğinden güçlü bir kopuş olarak algılanmıştır. Tüm bunlardan dolayı gündeme hızla girmekte olan Avrupa kimliğinin 1979 ve 1989 devrimleri tarafından şekillendirileceğini söyleyebiliriz: tabiiki birincisi Avrupa'nın reddi, ikinci ise Avrupa'nın tasvip edilişiolarak ...

Avrupa'da 1989'dan beri yapılan yeniden yapılanma çalışmaları, popülist bir kimlik altında somutlaştı. Avrupa kimliği herzaman özgün anlamda "halk"fikri ileyakın ilişkiiçindeolmuştur. Halkkavramı uzerinde temellenmişolan ve birbiriyle çatışan üç farklı siyasî kimlik vardır. Birincisi, Fransız Devrimi'nde demokrasi ve sivil ayaklanmalar için radikal bir temel oluşturan "halk" kavramıydı. Burada 'halk' nosyonu, temel olarak, mutlakıyetçi devletlere muhalefet olarak tanımlanmıştıvegene'halk' devletemuhalifolarak ortaya çıkansıvil toplumu temsil etmekteydi. İkincisi, 1917 Ekim Devrimi'nin kitleselproletaryadevriminin temeliolarakinşaettiğihalk fikriydi.Buradaise 'halk'kapitalistiktidara karşısivil toplumdan ziyade,mütemadiyen sürecek olanproleteryadaişçi devrimi nosyonunaatıfta bulunan birkimlik kategorisidir. Üçüncüsü ise, popülist millî bir bilincin ortaya çıkmasına yolaçan, 19. Yüzyılortalarından bu yana var olan Avrupa'nın kültürelmilliyetçilik geleneğiydi. Bu bağlamda 'halk'ulus-devletin tarihi topluluğunaişaret eder. Diğerhalk nosyonlarının aksine bu formülleştirme diğer devletlere mukabil 'halkın' bağımsızlığını oluşturur.Buradan çıkan sonuç,'halk' nosyonundevlete karşıtlıktan ziyade diğer ulusal topluluklara muhalefet esas alınaraktanımlandığı gerçeğidir. Neyazık ki bu halk tanımı, Avrupa'yı tanımlama aracı olarak çokça ve etkin bir biçimde istismar edilmiştir. Herne kadar sabit fikirli ve ateşli birAvrupa Birliği muhalifî olarak bilinmesine rağmen Margaret ThatcherdiğerkültürlerekarşıduruşundakibaşarıaçısındanAvrupa Birliği'ni samimiyetle övmüştür ama tabiî ki Anglo-Sakson kimliğinibaşka bir yere yerleştirerek: 'Avrupa tarihi sıklıkla bitmez tükenmez savaşlar ve mücadeleler dizisi olarak tasvir edilir. Bugün bizim bakışaçımızdan bizi etkileyen ve sarsan

ana unsur, yaşadığımız tarihsel tecrübedir. Örneğin, Avrupalıların dünyanın geri kalanını nasıl keşfettiği, nasıl kolonize ettiği –hiçbir özür dileme gereği olmaksızın– ve nasıl uygarlaştırdığı hususu, olağanüstü beceri, hüner ve cesaret hikayeleriyle doludur!' (Paul, 1991, s.53).

Siyasî kimlik belirgin bir şekilde "halk" üzerinde temellendirilmiştir. Bu fikir, Almanya'da eski komünist hükümete karşı kullanılan "Bizler halkız" sloganında da kendini gösteriyordu. Alman birliğinin sağlanmasından sonra kullanılan slogan ise, "Bizler tek bir halkız" dı. (Wir sind ein Volk). Demokratik halk egemenliği nosyonunun ulusal şovenizmin otoriter ve bilinemez cifikirlere dönüşümü mükemmelce kapsayan bir ifadedir bu.

Günümüzde Avrupa'nın politik kimliğini oluşturan popülist "halk" ideolojisidir. Bu ideoloji, üç farklı biçimde tezahür eder. Birincisi, Maastricht'in 1992-93'te yaptığı açıklamalarla gündeme gelen, Avrupa'nın birleşmesine karşı halk muhalefetidir. Bu muhalefet kendini daha çok bir halk hareketi olarak göstermiştir. Bu hareketler siyaset in parlamenter alan dışında işleyen öncül popülist hareketler kategorisinde yer alır. Her ne kadar esasen bürokrasi karşıtı da olsa, bu hareketler doğrudan ulusalcılıkla ilintilidir. Bürokrasi ve ulus-ötesi devlet, orta sınıf ın yaşam tarzının garantörü olarak gördüğü ulusal toplumun haklarını gasp etme eğilimindedir. "Halk" kavramının ikinci tezahürü, neo-faşizmin ve aşırı sağın yükselişidir. Her ne kadar günümüzde hızla marjinalleşse de, bu hareketler marifetiyle kışkırtılan ve beslenen yeni-ulusalcılık, birbirinden farksız ve sınıfsız bir kitle olarak halkın yüksek duygu ve motiflerine dayanmaktadır. Yabancı düşmanlığı genel olarak tüm yabancılara yönlendirilse de, özelde Avrupalı olmayanla-

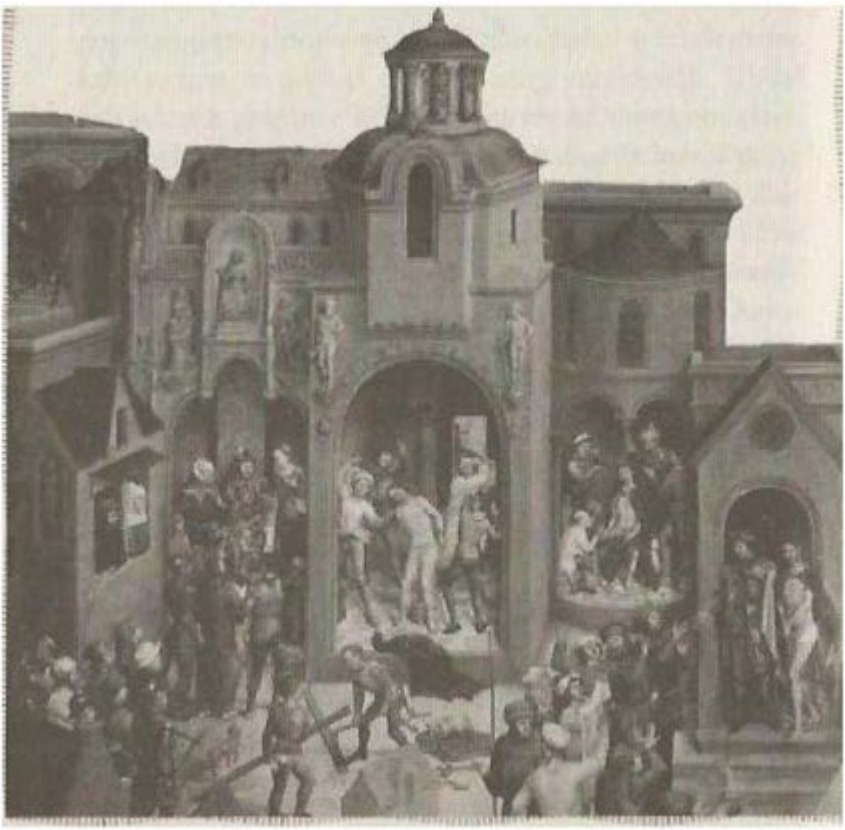
iradahaçokodaklanır. Üçüncüsüise,beyazortasınıfmilliyetçiliğinin gelişmesidir. Aşırı sağın kapalı ırkçılığından kaçarak, Batı Avrupa'daki anaakımsiyasîpartiler'halk'içindeyenibir sesbuldular.Irkve ulusal vatandaşlıkSoğukSavaşsonrasında politikanınanatemasıhâlinegeldi.

Komunistlerin yokluğunda, tahayyül edilen en büyük düşman, dışarıdakiler ve ötekiler göçmenlerdi. 20. Yüzyıl'ın sonunda,yenipolitikalarıntemel özelliklerini oluşturan yeni ırkçılık hareketleri populizmedayanıyordu. Bu,zenginliğinve servetinırkçılığıdırve sözde batılı hayat tarzıile ilintili kültürel normlar, refah ve iş imkanlarının korunması adınasoz alır. Refah, ulusalcılığı kullanmayı yeniden keşfeden imtiyazlı insanlariçinhakvezenginliğinkısıtlanması için ırkçılığamuhtaçtır. Bu ırkçılığın tek farkı, yeni sağın ve eski ırkçılığın karışımı olmasıydı ve bu ırkçılık yenisağveeski ırkçılık tarafından yenidendiriltilmiştir,tarihedayanmazveşiddetiyönlendirme mekanıdeğildir.Kan üzerinekurgulanan vekültürel farklılıklarındahazekive mahirane biçimdeırkî üstünlük fikirlerine dayanmış değildir (Taguieff, 1990; Balibar, 1991b; Solomos veBack, 1994).Yeniyumuşakırkçılık,Avrupalıolmayangöçmenlerin asimile edilemezliği sorunu üzerine kristalize olur, aynızamandaulusalkimlikve kültürel sınırlar ırkçılığınıdile getirir. Bu kabilden olmak üzere, yeni-ırkçılık kendini bazen ırkçılıkkarşıtı biryapıolarak gösterebilir. Ulusal kimlikveAvrupacılıkadınarol üstlenen ırkçılıkyüzündenbugün Avrupa fikrinin, refahı yuceltmeve tüketime dayalı hayat tarzları ve kültürel farkları savunan Avrupa fikriyle bütünleştirme imkanını arayan siyasî kimlik inşa surecinin vir parçasıolarak yeniden doğuşuna şahit olmaktayız. Avrupa fikri, bu yüzden devletten ziyade, kültur üzerinde odaklanmıştı. Bu durum,

yine, politikanın meşrulaştırılması için kolektif bir kimlik keşfetmekle ve ekonomik karışıklıklar ve devrimler sonucunda oluşan toplumsal parçalanmayla yakından ilişkilidir.

Sonuç

Avrupa kimliği, giderek Müslüman Dünya'ya ve Üçüncü Dünya'ya karşı duruşuyla tanımlanan beyazbur juva popülizmi hâline geliyor. Avrupa devletleri, Avrupa devletler federasyonu olarak adlandırılan hassas ve kırılgan meseleye dikkatle yaklaşırken, burada önemli sorun, Avrupa kimliğinin istikrarlı normlar sistemi önererek çeşitli ulusallıkları bütünleştirme kabiliyetinin ne ölçüde olup olmadığı meselesidir. Ulusal geleneklerin yeterince kıtayı birleştirme kabiliyeti olmaması nedeniyle, birleşme noktası Avrupa'nın dışında bulundu. Az gelişmiş ülkelere ve Müslüman Dünya'ya karşı duyulan düşmanlık, yeni hayâletlerin ortaya çıkmasını sağladı. 1989-90'da komünizmin çöküşü, Avrupa'nın tekrar bir öğrenme dönemine girip giremeyeceğini sınamıştı. Bu gerçekleşmedi ve Avrupa kimliği hasmane bir çerçeve ve bir yapı içine hapsoldu.

10

SONUÇ: ULUS-ÖTESİ VATANDAŞLIĞA DOĞRU

Bu kitabın amacı, Avrupa fikrinin negatif anlamlar içeren bir fikir olduğunu göstermek değildir. Kültürel bir konsept olarak Avrupa fikrinin terkedilmesi gerektiğini önermiyorum. Bu, pek çok açıdan belirsiz fikirlere ait ve reddedilmemesi gereken kolektif bir konsepttir. Tartışmanın genel hareket noktasını, pek çok "Avrupa"nın olduğu, bugün bu Avrupalardan sadece birinin hâkim olduğu ve hâkim olan bu Avrupa'nın da kapsayıcı olmaktan çok, dışlayıcı bir özellik taşıdığı iddiaları oluşturdu. Avrupa fikrine global bir bakış açısından bakılması gerektiğine vurgu yaptım. Yıkmaya çalıştığım Avrupa fikri, birlik nosyonuna dayanan Avrupa fikri ile, modernleşmeyi model alan Avrupa fikridir. Avrupa fikrini yüzyıllar boyunca izleyip araştırdıktan sonra bugün oluşmakta olan dünyada çok az şeyin yeni olduğu sonucunu çıkartmak hiç de zor olmayacaktır: Zamanımızın Avrupası, eski dönemde mevcut olan düşman takibinden vazgeçmemiştir. Soğuk Savaş döneminin "küçük" Avrupası ve bu Avrupa'nın sağladığı lüks ve konfor da artık

bitmiştir. Artık Doğu'ya karşı Batı değil, Güney'e karşı Kuzey problemi mevcuttur. Yeni ve büyük Avrupa, yabancı düşmanlığına dayalı ve hastalıklı bir ulusalcılığın yükseliş trendinde, Avrupa ve dünyanın geri kalanı arasındaki anlamlı yüzleşme bağlamında doğmaktadır. Beyaz burjuva milliyetçiliği popülist politik söylemde yeni çıkış yolları bulmuştur.

Bununla birlikte, konuya pozitif açıdan bakıldığında, eski Avrupa'nın Soğuk Savaş içinde gelişmesi nedeniyle, bu dönemin getirdiği kısıtlamaların artık günümüzde ortadan kalktığı fark edilmelidir: Yüksek askeri harcamalar günümüzde gerekliliğini yitirmiştir ve yeni Avrupa'nın sosyal ve çevresel taleplerce belirlenen hedeflere kendini adamaması için hiçbir neden yoktur (Freeman ve diğerleri, 1991). Avrupa söylemi, yeni taleplerin eklemlenebileceği bir mekân olarak görülebilir. Bundan dolayı, basit mantıklı Avrupa'ya muhalefet hareketi anti-demokratik olarak da görülebilir. Alain Touraine'nin ileri sürdüğü gibi: "Avrupa kurgusu, bize aynı anda çeşitli politik ve sosyal örgütlerin farklı düzeylerinde yaşama şansını önerir; eğer biz bunu kullanmazsak, evrensellik ve bölgecilik arasında parçalanırız ya da kendimizi ümitsiz milliyetçiliğin dar çerçevesi içine hapsetmiş oluruz" (Touraine, 1994, s.22).

Avrupa'nın birleşmesi idealinin, aslında, teoride ya da pratikte, ulus-devlete alternatif oluşturmadığını göstermeye çalıştım. Bu kitabın ana tezlerinden birini yeniden ve kısaca açıklamam gerekirse şunları ifade etmem mümkündür: Rönesans'tan sonra Avrupa fikri, Hıristiyan dünya görüşünden farklılaştığında yenigelişmekte olan ulus-devlet idealine daha önce hiç olmadığı kadar yakından bağlandı. Pek çok anormal ütopik fikir bir kenara bırakılırsa, Avrupa fikrinin hâkim anlayışının Avrupa ulus-devletlerinin algılanışıyla özdeşolduğu

görülür. Öyleyse, Avrupa, milliyetçiliğe alternatif değil, bilakis ulus-devletin hegemonyasının pekiştirilmesinden ibarettir. Aslında Avrupa bölgenin milliyetçiliğine ivme kazandıran ulus-devletin bir işlevidir. Bir söylem stratejisi olarak, ana ideolojisi varlığını sürdürmek kaydıyla ulus-devletin çirkin yönlerinin reddedilmesi olan çok yönlü ve elastik bir kavramdır Avrupa. Avrupa birleşmesini temelalan Avrupa nosyonunun, ulus-devletin partikülarizmi ötesinde kozmopolit bir ideale atıfta bulunduğu varsayımı, en hafif ifadesiyle, bir aldatma eylemidir. Somut bir varlık olarak Avrupa, ulus-devlet olmaksızın hiçbir anlam ifade etmez. Aslında Avrupa, birleşmesi yönündeki hareketler, meşruiyet yükünün üzerine kaydığı Avrupa Birliği'nin ekonomik ve politik anlamda ana entegrasyon mekanizmalarının transferi sözkonusu olduğu için ulus-devletin güçlenmesine yolaçtı. Avrupa, ulus-devletler arasında bir birlikteliğin sağlanamamasından doğmasına rağmen, nihaî anlamda ulus-devletleri güçlendirdi. Her ne kadar Avrupa idealine muhafazakar-popülist bir muhalefet oluşmuş olsa da asıl konu Avrupa değildir. Söylemsel bir strateji olarak Avrupa, göçmenlere muhalefet hususunda gittikçe birleşerek bütünleşmeye yönelen pek çok politik bakış açısını şekillendirmenin odak noktasıdır. Avrupa söyleminde karşılıklı muhalif gruplar, kendi projelerinin sürdürülmesi için tek bir varlıkta buluşabilirler. Eğer hiçbir şey dışlanmayacaksa Avrupa'nın birleşmesi nosyonu hiçbir anlam ifade etmez.

Avrupa'nın dışarıya yansıtılmamış fikrinin tehlikeli bir fikir olduğunu gösterebildiğimi umuyorum. Avrupa fikri, Avrupa tarihinin derinliklerinde yatan ön yargıları somutlaştırır. Avrupa'ya kimliğini kazandıran Hıristiyan hümanist Batı ve liberal demokrasi gibi fikirler, Avrupa'yı birleştirmede başarısız

oldular; en azından biz lerbu fikirlerin, Avrupa modernliğinin uygarlaştırıcı güçleri olduğuna pek fazla inanmıyoruz. Avrupa fikri, bu fikir adına yapılan zulüm, işkence ve şiddetten bağımsız düşünülemez. Walter Benjamin (1973, s. 258) bugün pek çok insan için gerçekleşmiş olan koşullara bağlı olarak şunları yazmıştır: "Aynı zamanda barbarlığın da belgesi olmayan hiçbir uygarlık belgesi mevcut değildir." Ortaçağ Hıristiyan Dünyası'nın Haçlı Seferleri'nin ürünü olan katliamlarından, Nazi'lerin gaz odalarına; Soğuk Savaş sonrası dönemdeyeni milliyetçiliğin etnik temizliği ve Yahudilere karşı girişilen plânlı katliamlara kadar Avrupa emperyalizminin sistematik yokedişi dikkate alındığında Avrupa fikrinde bir devamlılığın olduğu kesindir. Avrupa tarihi, kültürden uygarlığa değil, çeşitlilikten birleşmeye doğru yol aldığı yönündeki bu ifadeler artık kabul edemeyeceğimiz eski tartışma koşullarına işaret etmektedir. Soğuk Savaş'ın sonunda ortaya çıkan ve bugün tanıklık ettiğimiz şey, bazısı yeni, bazısı eski sınırların yeniden çizilmesidir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra çözülen eski imparatorlukların sınır bölgeleri, etnik milliyetçilik formunda şiddet dolu bir dönüşüme maruz kaldı. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden beri Batı Avrupa'da yaşanan yaklaşık elli yıllık barış –savaş etkin olarak Üçüncü Dünya'ya taşındığında– eski çatlamaların yeniden nüksetmesiyle şu an sona erdi. Tarih, kısaca, yeni bir Kendi ve Öteki ikiliğinin oluşumu şeklinde bugüne ulaştı. İki dünya savaşının gölgesinde Balkanlar ve Transkafkasya'da pek çok çatışma yaşandı. Avrupa tarihinin son on yıllık gelişim süreci, Avrupalıları kendi içlerine dönmeye ve geçmişte yaşananları bugüne uyarlamaya sevk etti. Ancak bu geçmiş Avrupalıların zamanında dönemlere ayırmadıkları bir tarihti. Halbuki Avrupalılar, modern çağın

başlarında Hıristiyan Dunyası'nın dünya göruşünu ve 19. Yüzyıl emperyalizm kültürünü devraldılarve bugün itıbarıyla Avrupa faşizmi, ideolojik ya da etnik "temizlik" stratejileri ile yeniden tanzim edildi. Çıkarılması gereken ders açıktır: Avrupayüksek idealleri kadargeçmiştekibaşarısızlıklarımıda yenidenyargılamalıdır.

Doğu Avrupa'nın yıkılış sahnesini ve Soğuk Savaş sonrasında tarihin yeniden şiddet dolu bir biçim aldığını izlediğimizde, programlanmış bir ideal olarak Avrupa'nın bir başarısızlık olduğu sonucuna ulaşmak hiç de zor değildir. Çok şiddetli koşulların etkisi altında Bosna'nın parçalanışı, çok-kültürlü birpolitik yönetim olarak Avrupa'nın başarısızlığının nihaî bir ifadesidir. Bosna, Avrupa kimliği hakkında temel bir problem olarak ortaya çıktı. Problem; Müslüman, Hıristiyan, Ortodoks ya da Roman her ne olursa olsun çok sayıdadın denvemezheptenveaynı zamandaçok sayıda etnik unsurunbir arayagelmesinden oluşmuşbir devlette birarada yaşanıp yaşanamayacağı sorunuidi. Avrupa'nın bu soruyacevabı,hayırdı. Bu, kara İspanya'nın yeniden fethiyle başlayan sürecin tamamlanmasıydı. Bosna'nın bölunmesi, Avrupa'nın başarısızlığının en uç noktasıdır ve Avrupa kimliğinin yüzyıllardır temelini oluşturduğu savaş psikozunun en belirgin yansımasıdır. Özellikle Saraybosnatrajedisi çok-kültürlü bir uygarlıkolarak Avrupa'nın başarısızlığını gözler önüneserer. Saraybosna dört farklı dinin –Roman Katolik, Ortodoks Hıristiyan, Müslüman ve Yahudilerin (Avrupa'nın pek çok bölgesinden çıkartıldıkları 15. Yüzyıl'dan beri bölgede çok yoğun bir Yahudi nüfusu mevcuttu)– yurduydu. Burada dört yüz yılbiraradayaşayanbu insanlar, hoşgörüve kozmopolitliğin timsali olarak görülüyorlardı. Bunun ötesinde,Avrupa Birli-

ği'nin Bosna'yı, Hıristiyan Dünyasının karanlık güçlerince yazılan korkunç kaderinden korumak için uyum içinde hareket etmemesi, Avrupalılığın kolektif sorumluluk ve dayanışma nosyonlarıyla bağlantısı konusundaki başarısızlığın bir diğer ciddi ve vahim bir göstergesidir. Avrupa fikrini tekelinde bulunduran bir politik blok olarak Avrupa Birliği'ndeki eğilim, Bosna'yı Avrupalı-olmayan olarak tanımlamak ve hareketsiz veduyarsız kalmayıhaklıçıkarmaktı (Ali ve Lifschulz, 1993). Müslüman Bosnalılar pek çok Avrupalı tarafından Müslüman olarakyargılandıklarının farkındaydılar. Avrupaçevresindeki Hıristiyanlara ait bölgede, Müslüman saldırıları sonucunda kurulmuş bir devlete kimse yardım edemezdi. Pek çok Batılı bilim adamı ve toplum önderi, Avrupa'da bir Müslüman devletin arzulanamazlığı hakkında nutuk attılar. AvrupaBirliği ve Birleşmiş Milletler'in Bosna'daki savaşa mudahale etmedeki yetersizliği, pekçok Avrupalının uluslararasıörgutlerhakkında gözlerini açmalarına ve gerçekleri gormelerine yol açtıve Avrupakimliği şiddetlibir şekilde sarsıntıyauğradı.

Avrupa söyleminde kolektif sorumluluk politikasından kopuş noktasını sağlayan herhangi bir şeyvarmıdır? Tarihte "öğrenme süreci"nden söz edebilir miyiz? (Eder, 1985; Wehler, 1988). Avrupa kimliğinden herhangi bir şey kurtulabilir mi? Bu konu üzerine kısabir gezintiyle sonuca varmak istiyorum.

Savunduğum tez, Avrupa fikrinin çok-kültürlülükle ve ulus-ötesi vatandaşlıkla bağlantılandırılmadıkça, Avrupa kimliğinin bir politik nosyon olarak kuşkuyla karşılanması gerektiğidir. Avrupa, azınlıklara davranışı ve Avrupalı olmayan dünyaya karşı tavrını yeniden yargılamalı ve gözden geçirmelidir. Sadece ulus-devletin şovenist normlarının eleştirisi sonuca varmak için yeterli değildir. Geleneksel politik kimliklerden

kopuşla birlikte, ulusal kimlikten miras alınan karşı-olgusallığa dayanmayan alternatif bir kimliğe bugün daha da çok ihtiyaç duyulmaktadır. Avrupa fikrinin bunu başarabileceği konusundaki kuşkularımı korumakla birlikte, yeniden faaliyete geçen milliyetçiliğin ve yeni popülist ırkçılığın üstesinden gelmek için bir zemin oluşturulmasını engellemek de istemem. İnanıyorum ki, bunu başarmak için etno-kültürel Avrupa fikrini, vatandaşlık nosyonundan ayırmak büyük önem taşımaktadır. Bu ayrım, evrensel normlarla görecelik taşıyan kültürel değerler arasındaki farka bağlıdır. Avrupa kültürel bir fikir iken, vatandaşlık normatif bir konsepttir. Vatandaşlık, ulusallıkilkesive "özcü" Avrupa fikri ile bir ve bir aradatutulmamalıdır. Bu kitaptaaçıkça gostermek ve ispatlamak istediğimşey, Avrupa'nın evrenselaçıdangeçerlinormlarıolduğuiddiasının tamamenyanlış olmasa da, çokiddialıve tartışmaya açıkbir söylemolduğudur. Avrupa fikri, esas olarakjeopolitik varlığa dayanankülturelbirfikirdirvebu fikrinpolitikbirkimlik olaraksiyasallaşması, kaçınılmazolarak, deformeolmuşve gerilemişdüşmancabir değerlersistemine dönüşmesi sonucunu doğurur. Bu ikilemin dışındaki tekyol, Avrupa fikri ve bu fikrinşimdiyedek dayandığı etno-kültürculük arasındavarolan bağınkopartılmasıdır.

Ulus fikrinin zıttı olarakAvrupa fikri, geriye dönük eğilimlere sahip monolitik bir nosyon değildir. Ama Avrupa fikri yeni otonomipolitikaları için kullanılabilecek gerilimlerveçelişkilerce karakterize edilir. Eğer Avrupa fikri, Avrupa tarihindeki ilerlemeci güçlerle özdeşleştirilebilirse ancak o zaman, özgürlük yönünde fayda sağlayabilir. Bu açıdanolayabakıldığındaAvrupa fikrinin özel ve özgül ilgisiAvrupakentlerinin sekulerve çoğulcu gelenekleriyve bunlarlabirliktevarolan ilk

vatandaşlık gelenekleridir. Vatandaşlık ideali, merkezî iktidarın zorbalığına direnen, kentin özerkliği ideali ile bağlantılıdır. (Benevolo, 1993). Sivil toplulukların çeşitlendirilmişve farklılaştırılmış geleneğinin diriltilmesi, yeni milliyetçiliğin ve var olanAvrupa kimliği normlarının yarattığı kabilecilikanlayışı ile mücadele etmeye yetecekbir ideal önerebilir. Ulus-devletin kökünün kazındığıölçüde kentin gündemegeleceğibeklentisi hiçde ihtimaldışı değildir (Castells, 1994). Bölgelerin yeni milliyetçiliklerine ilişkindikkate değertartışmalarsürerken,kentinbir külturel yenilenmekaynağıolarak potansiyelineçokaz dikkatçekilmektedir.

Avrupa'nın birleşmesi ve güney-doğu Avrupa'daki çatışmaların getirdiği en önemlisorunlardan birisi de Avrupavatandaşlığıdır. 21. Yüzyıl'ın problemi, vatandaşlığı nasıl algılayacağımız sorunudur. 19. ve 20. Yüzyıllar boyunca baskın vatandaşlık fikri, ulus-devletle bağlantılandırılmıştır. Vatandaşlık, bireyinbağlı olduğu ülkesel toprakla, modern devletle ilişkisi açısından değerlendirilmiştir. Vatandaşlık böylece liberal demokrasilerin ve monarşilerinanayasalarında kutsallaştırılmıştır. Bu vatandaşlıkgörüşü,anayasal vesivil hakların (yurttaşlık haklarının) sadece ulus-devletin sınırları içerisinde oluşabileceğiinancını doğurmuştur. Gelecekadına en hayatîsorunulus-ötesi vatandaşlığın mümkünolup olmadığıdır (Andrews, 1991; Habermas, 1992; Meehan 1993a, 1993b; Vogel, 1991; Welsh, 1993). Toplumdaima hukukî veahlâkî bir düzenolarak varolagelmiştir. Fakatbu durum, en azından modern zamanlarda, ulus-devlete bağlanmış, ancak Avrupa'nın birleşmesi ile ulus-devletinhâkimiyetisarsılmıştır. Ne varki, ahlâkî ve hukukî birdüzenolarak toplumun yerinivatandaşlığa

dayalı evrensel toplum nosyonunun yeni meşruiyet ilkeleri olmadığı müddetçe meşruiyet krizinin yaşanması kaçınılmazdır.

Fransız İhtilâli boyunca oluşan eski vatandaşlık fikrine dahayakından bakarsak devrimcivatandaşlıkanlayışınınradikal demokrasi ve popüler egemenlik fikirleriyle çok yakından ilişkilendirildiğini görürüz. Kendi kendini yönetim ve kendi kaderini tayın hakkı (self-determinasyon) vatandaşlığın ilk kavramsallaştırmalarında temel teşkil eder. Birey, öncelikkazandı, merkezeoturdu, kiliseyadakralıntebaası olmakyerine, demokratikyönetiminvatandaşı olarak algılandı.Fakat vatandaşlığın ulusallığa dönüşümüyle beraber, asıl ve radikal halk egemenliği fikrisona erdi. Bu egemenlik kaybı negatifözgürlük kavramıyla bağlantılıydı: Özgürlük baskı ve zorlamadan bağımsız olmaktan ibaretti. Vatandaşlık, bireyin özerkliğini devletın keyfî müdahalesine karşı garantileyen kamusal bir alanı içermekteydi. Yaygın olarak sivil özgürlük ya da yurttaş haklarıolarakalgılananvatandaşlık,genişiçerikliiinsanhakları nosyonununbirparçasını oluşturur.Fakatvatandaşlık fikri,aktif birunsur olarakpolitik ya da kamusal özgürlüğü de içerir. Bu, kamunun söylemsel alanıyla veözgürbir kurumlaşma il kesiyle ilişkilidır: Politik bir aktör olarak vatandaş. Üçüncü özgürlüğü ayrıolarak irdeleyebiliriz: Refah hakkı. Refah hakkı, devletin rolünün topluma hizmet olduğuve bunun sosyal refahdevletınintemelini oluşturduğuvarsayımına dayanır. Bu fikir,Marshall'ın (1992) vatandaşlığı sivil,politikvesosyalolarak üç tipe ayırdığı ünlü vatandaşlıksınıflamasını takip eder. Marshall'a görevatandaşlığın bu üç tarzı20.Yüzyılsonrasında birbirinden farklılaştı ve herbir vatandaşlık tarzını bir yüzyıla atfetmek mümkün hâlegeldi: Yurttaşlık hakları 18. Yüzyıl, siyasî haklar 19. ve sosyal haklar20. Yüzyıl'ın ürünüdür.

Modern zamanlarda vatandaşlığın baskın anlayışının ulusallık kavramsallaştırmalarınca şekillendirildiği ve tamamen vatandaşlığın politik nosyonuna bağlı kılındığını düşünüyorum. Bu, vatandaşlığın nadiren tartışılan yönüdür. Ulus-devlet ise vatandaşlığın kurumsallaşmasının çerçevesini oluşturmuştur. Zira vatandaşlık nosyonu ulusallığın en temel ilkesiolaraksunulan özgürlükfikriile yakından ilişkilidir. Bu dönüşüm sürecinde bireyin politik kimliğiiktidarın bir aracı olandevletle ilişkisi tarafından değil, ahlâkibir topluluk olarakulus tarafındanşekillendirilir. Ulusallığaindirgenmişolan vatandaşlık, böylece ulusallıklar arasındaki sınırın çizilmesinde bireyin politik kimliğinin aracı hâline gelir. Bu modelde, vatanseverlik ile vatandaşlık arasında belirli bir ayrımyoktur: Vatandaş vatansevere dönüştürülür. Bu durum, vatandaşlığın baskıcı devlete muhalefet etmek üzere kurgulandığı Fransız İhtilâli'nin vatandaşlığının esasına uymamaktadır. Devrimci vatandaşlık konseptinin çelişkilerini dikkate almaksızın, vatandaşlığın orijinalformülasyonunda, vatandaşlık ve ulusallık arasındayakın bir ilişkininolmadığı görülebilir(Sewel, 1988). Moderndevletlerinanayasalarıda ulusallıkvevatandaşlıkarasında kesin bir ayrıma gitmekten kaçınmaktadırlar. Pek çok durumdavatandaşlığın anakriteri ulusallıktır. Vatandaşlıkbazı durumlarda doğuma, modern Almanya gibi örneklerde de kan birliğineindirgenmişdurumdadır (Brubaker, 1990). Eski Düzen'inkendisini kapitalistmodernliğin koşullarınauydurduğu 19. Yüzyıl boyunca vatandaşlık modeli burjuva toplumunun mülkiyetilişkilerininbir yansımasıhâlinegeldi: Vatandaşpatriarkaliktidarsistemindemülkiyetsahipliğinedayanan ekonomikbirajan olarak kabuledildi. Evrensel oy hakkının ortaya çıkmasıylabirlikte vatandaşlıknosyonu demokrasinin tâbiyeti

altına girdi. Ancak bir parantez açarak şu da belirtilmelidir ki, vatandaşlığı ikinci sıraya indirgeyen demokrasi nosyonları dar kapsamlı olmaları nedeniyle reddedilmelidir. Vatandaşlık, kesinlikle, ancak aktif vatandaşlığa dayanarak ayakta kalabilecek olan demokrasinin basit bir uzantısı olarak algılanmamalıdır. Vatandaşlığın ulusallık ilkesine indirgenmesi, asla, tarih boyunca vatandaşlığın mutlak özelliği hainle gelmemiştir (Heather, 1990; McNeil, 1986).

Vatandaşlığın ulusallık olgusu ile ilgili dar tanımının bir 21. Yüzyılyaklaşımı olarak Avrupa fikriileilgiliolan bağı gittikçe gevşemektedir. Liberal anayasal vatandaşlık fikri, demokrasive ulusallıkadına Avrupa'nın bir enstrumanı hâline gelerek ulusları birbirine yaklaştırabilir (Brubaker, 1989). Ancak,bu tarzvatandaşlıkartık20.Yüzyılsonundaki koşullarauygun değildir. 1970'teUNHCR (İnsanHakları Multeciler Yüksek Komiserliği) dunyada 2.5 milyon multecinin bulunduğunu, bu rakamın 1980'de 8 milyona, 1992'de 18 milyona eriştiğini ileri sürerken, Uluslararası AfÖrgütüise dünyada 35 milyon insansın çeşitli nedenlerle yurtlarından edildiği tahmininde bulunur. Öyleyse, Batı Avrupa devletlerinin göçe yeni kısıtlamalargetirmesinin şaşkınlıkyaratmaması gerekir. Demokrasiningelişmesiyle birlikte ırkçılığın ve yabancıdüşmanlığımadayanan ulusalcılığın atağageçtiğide unutulmamalıdır. Büyuk Avrupa'da da problem aynıdır. Örneğin Sovyetler Birliği'nin çöküşunden itibaren yirmibeş milyondanfazla Rus, Rusya'nın dışındaki devletlerde vatandaşlık haklarından yoksun bırakılmışlardır. Vatandaşlık hızla evrensel haklarla olanilişkisiniazaltmaktaveulusalcılığındaralanınadoğruilerlemektedir. Vatandaşlık Avrupa'nın, kimliğini beyaz burjuva ulusalcılığıolarak tanımlamasının biraracı hâline dönüşme-

melidir. Bugunkü tehlike, vatandaşlığın günümüz ileri uluslarının ulusal şovenizmine indirgenmesi ve bu uğurda kurban edilmesi tehdididir.Bugerilemede, "Avrupalılar",tüketicilerin ve refahın ve turistlerin evsahipleri olmak konumundadırlar.

Kitlesel göç tehdidiyle karşı karşıya kalındığı günümüz dünyasında ulusalkimlikve vatandaşlıkarasındakibağgittikçe güçlenmektedir. Vatandaşlık; azınlıkların mültecilerin, sığınmahakkı arayanların, etnikazınlıklarınve devletsizinsanların korunmasında bir araç olmak yerine, dışarıdakilerden çoğunluğu koruma işlevini üstlenen bir mekanizma hâline dönüşmüştür. Öyleki, vatandaşlık, artıkulusallığın ve ulusalcı yabancı düşmanlığının meşruiyetinin bir diğeradı hâline gelmiştir. Aynı zamanda vatandaşlık, azınlıklarla yardımlaşmanınsağlanması için bir araçve demokrasinin temeli olacağı yerde, onların haklarındanyoksun bırakılmalarınameşruiyet sağlanan bir araç olarak kullanılmaktadır. Avrupa Birliği'nin pek çok politikası, mültecilerin üye ülkelere girmelerinin önüneengellerkoyarak vatandaşlığısınırlamaanlayışıüzerine kurgulanmıştır (Fernhout, 1993).AB'nde birleşmeninbaskın konsepti, vatandaşlığın temeli olarak ulus-devleti sorgulamayan, araçsal-teknokratik anlayıştır. AB'nin en temel başarısızlığı, bir devletin üyeliğinin, devletin üzerine kurulu olduğu varsayılan ulusal topluluğun da uyeliğianlamına gelmediğini farkedememesidir.

Ulus-ötesi vatandaşlık, ulusallığın kısıtlayıcı nosyonuna bir alternatiftir. Ulus-ötesi vatandaşlığın özü, doğum ve ulusallık tarafından değil, bilakis ikamet parametresine bağlı olarak belirlenir. Ulusallığın aksine vatandaşlık, devletin ulusal kültüründe somutluk kazanmaz. Vatandaşlık uluslararasıdır ve kültürün ve ulusallığın kendine özgü dar varsayımlarının

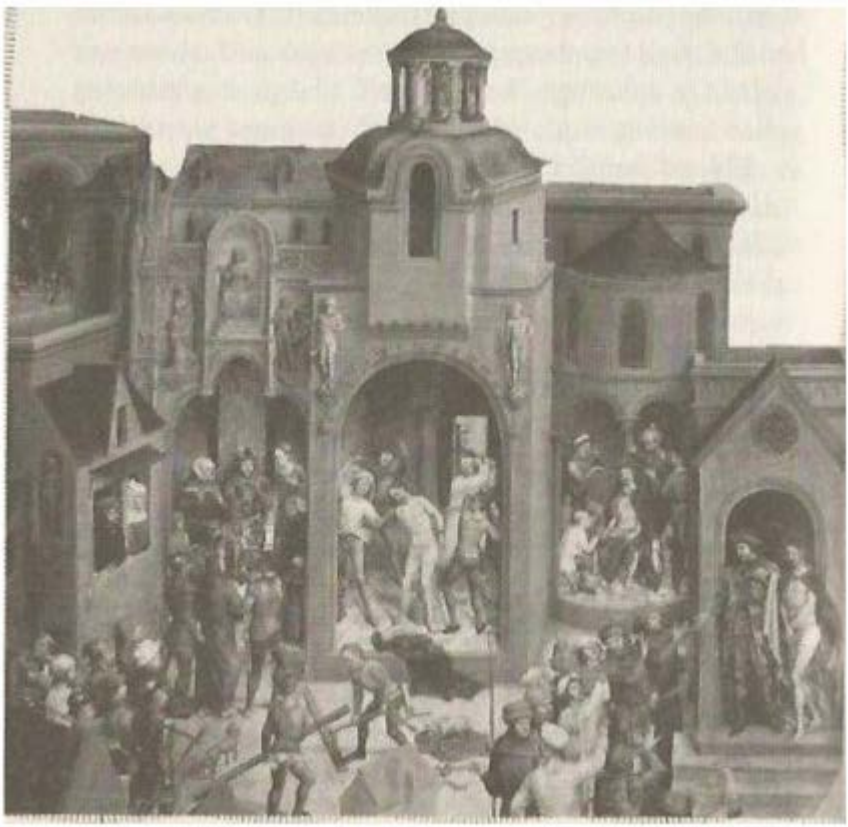
ötesinegeçer.Vatandaşlık,aynı zamanda,yalnızcayasal siyasî bir ilke olmanın ötesinde sosyal hakların tanınmasını da içe rir. Ulusallık ve vatandaşlık arasındaki bağı kopartmak, entelektüel ve anayasal perspektifleraçısından,hayatiönem taşır. Avrupa'nın politik muğlaklık ve müphemiyetin üstesinden gelebilmesinin tekyolu,ana politik birimlerin ve egemenlik nosyonlarının yenidentanımlanmasıdır (Tassin, 1992).

Avrupa kimliği, bugün ifadesini materyalist şovenizmin yeni ulusalcılığında bulan ırksal kökenler miti bağlamında, tuzağa düşürülmüş durumdadır. Göç yasalarıyla belirlenen Avrupakimliğinin nirengi noktalarıdır. ZiraAvrupalı yasaları, imtiyazlılar içinyenidenhizmetesunulan,demokrasive yurttaşlık haklarını kısıtlamak için kullanır. Göçleilgili yeni yasaların yanısıra, gerekli olanşey,hâkim olanAvrupa kimliği kalıplarının kökten sorgulanmasıdır. Avrupa kimliği ve ulus-ötesi vatandaşlığın gerçekleşme olasılığı,göçyasalarının yeniden sorgulanmasıyla yakından ilintilidir (Lorenz, 1994, s. 14). Vatandaşlık, ulusallıkla ilintili kalmaya devam ettikçe, vatandaşlık yasalarının birliği korumakve yabancı kültürlere karşı baskın kültürü sağlam tutmak için varlığını koruduğu yargısı haklılık taşımayı sürdürecektir. Yeterlive tatminedici tek bir Avrupa fikri mevcuttur; o da, ırkçılıkkarşıtı olan ve ulus-ötesivatandaşlıkla özdeşleşmişbirAvrupakimliğidir.

Ulus-ötesi vatandaşlıksadeceresmi, anayasal bir hak olarak anlaşılmaz. Zira bu, aynı zamanda, vatandaşların demokratik yönetime katılma haklarını güçlendirecek mekanizma veboyutları içerisindebarındırır. Bu açıdan tamamenformel olan ulusal vatandaşlıktan kökten ayrışır. Tamamen formel olan vatandaşlık nosyonları, populistideolojilerleiçeriklerini doldurulmasınafırsatverdikleri içintehlikearz ederler.Vatan-

daşlıkmüphem kültürel kimliklerin değil, bılakis kurum inşa sını meşrulaştırmanın nihai temeli olmalıdır. Vatandaşlığın şu an yaratılmakta olan yenipolitik kurumlara katılımla doğru danbağlantılıolmasıbüyükönem taşımaktadır.

Burada en önemli mesele çoğulculuğun kurumsallaştırılmasıdır. Vatandaşlık sadece göç yasalarının serbestleştirilmesi ile ilgili olmamalı, aynı zamanda kültürel özerklikhakkını da içine alan bir nosyon olmalıdır. Vatandaşlığın bir diğer boyutu,azınlıklarınkendilerinibizzatkendi kimlikleriyleta nımlayabilecekleri vebaskın ideolojininparametreleriyleta-nımlanmaktan kurtulacakları bir alanın yaratılması işlevini de taşımasıdır.Ulus-ötesivatandaşlıkkaçınılmazolarak,kültürel çoğulcukla da ilgilidir. Zira, kültürel çoğulculuk azınlıklara, çoğuzaman kendisini ulusal kültürlerolarakgösterenbaskın kültürlere entegre olmaya zorlamayan kültürel özerkliği ve dolayısıyla etnik azınlık haklarını tanır. Ulus-ötesi vatandaş lık,bugüngenişölçüde başarısızlıkolarak tanımlanan hâkim asimilasyon fikirlerini reddeder. Ulus-ötesi kimlik, bundan dolayı, sadece Müslümanlarla değil, aynı zamanda Hıristiyanlarla, diğerdünya dinleriyle, ateistlerle, doğuvebatı Avrupalılarla,siyahıve beyazlarla, kadınve erkeklerle ilgiliulus-ötesi vatandaşlık nosyonuna dayalı kültürel çoğulculuğa yaslanma sorumluluğunutaşımaktadır.

KAYNAKÇA

Abaza, M. ve Smith, G. (1988) "Occidental Reason, Rationalism, Islamic Fundamentalism: A Critique", *International Journal of Sociology*, 3.4, 343-64.

Abu-Lughod, I. (1963) *Arab Discovery of Europe: A Study in Cultural Encounters* (Princeton: Princeton University Press).

Abu-Lughod, J. L. (1989) *Before European Hegemony: The World-System AD 1250-1350* (New York: Oxford University Press).

Adorno, T. ve Horkheimer, M. (1979) *Dialectic of Enlightenment* (Londra: Verso)

Aga-Rossi, E. (1993) "Roosevelt's European Policy and the Origins of the Cold War: A Reevaluation", *Telos*, 96, 65-85.

Agnelli, A. (1973) *La Genesi Dell'Idea di Mitteleuropa* (Milan: Giuffre).

Ahmad, F. (1993) *The Making of Modern Turkey* (Londra: Routledge).

Ahmed, A. (1992) *Postmodernism and Islam* (Londra: Routledge).

Al-Azmeh, A. (1992) "Barbarians in Arab Eyes", *Past and Present*, 134, 3-18.

Al-Azmeh, A. (1993) *Islam and Modernities* (Londra: Verso).

Albrecht-Carre, R. (1965) *The Unity of Europe: An Historical Survey* (Londra: Seeker & Warburg).

Ali, R. ve Lifschuiz, L. (eds) (1993) *Why Bosnia? Writings on the Balkan War* (Stony Creek, Conn.: Pamphleteer's Press).

Alloula, M. (1986) *The Colonial Harem* (Manchester: Manchester University Press).

Altining von Gerusau, (1975) *European Perspectives onWorld Order* (Leyden: .Sijthoff).

Amin, S. (1989) *Eurocentrism* (New York: Monthly Review Press).

Anderson, B. (1984) *Imaginary Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (Londra: Verso).

Anderson, M. S. (1988) *War and Society in Europe of the Old Regime 1618-1789* (Londra: Fontana).

Anderson, P. (1974a) *Passages from Antiquity to Feudalism* (Londra: Verso).

Anderson, P. (1974b) *Lineages of the Absolute State* (Londra: Verso).

Andrews, G. (ed.) (1991) *Citizenship* (Londra: Lawrence & Wishan).

Annoni, A. (1959) *L'europa nelpensiero italiano del settecento* (Milan: Marzorati).

Arendt, H. (1968) *The Origins of Totalitarianism* (New York: Meridian).

Arens, W. (1979) *The Man-Eating Myth* (Oxford: Oxford University Press).

Aristotle (1962) *The Politics* (Londra: Penguin).

Armstrong, J. A. (1982) *The Nation State before Nationalism* (Chapel Hill: University of North Carolina Press).

Athearn R. (1986) *The Mythic West in Twentieth-Century America* (Lawrence, Kansas: University Press of Kansas).

Baechler, J. vd. (eds) (1988) *Europe and the Rise of Capitalism* (Ox-ford: Blackwell).

Baldry, H. C. (1965) *The Unity of Mankind in Greek Thought* (Cambridge: Cambridge University Press).

Balibar, E. (1991a) "Es gibt Keinen Stoat in Europa: Racism and Politics in Europe Today", *New Left Review*, 186, 5-19.

Balibar, E. (1991b) "Is there a Neo-Racism?" Balibar ve Wallerstein, *a.g.e.*.

Balibar, E. ve Wallerstein, I. (1991) *Race, Nation, Class: Ambiguous Identities* (Londra: Verso).

Balzareiti, R. (1992) "The Creation of Europe", *History Workshop Journal*, 33, 181 96.

Banton, M. (1987) *Racial Theories* (Cambridge: Cambridge University Press).

Barker, F. v.d. (eds) (1985) *Europe and us Others*, cit I ve II (Colchester University of Essex).

Barraclough, G. (1955) *History in a Changing World* (Oxford: Black-well).

Barraclough, G. (1963) *European Unity in Thought and Practice* (Ox-ford: Black-well).

Barraclough, G. (1976) *The Crucible of Europe: The Ninth and Tenth Centuries in European History* (Berkeley: University of California Press).

Bartlett, R. (1993) *The Making of Europe: Conquest, Colonization, and Cultural Change 950-1350* (Londra: Alien Lane).

Barzini, L. (1984) *The Europeans* (Londra: Penguin).

Bassin, M. (1991) "Russia between Europe and Asia: The Ideological Construction of Geographical Space", *Slavic Review*, 50, 1-17.

Baudet, R. (1976) *Paradise on Earth: Some Thoughts on European Images of Non-European Man* (Westport, Conn.: Greenwood Press).

Baudrillard, J. (1988) *America* (Londra: Verso).

Bauman, Z. (1985) "On the Origins of Civilisation: A Historical Note", *Theory, Culture and Society*, 2. 7-14.

Bauman, Z. (1989) *Modernity and the Holocaust* (Cambridge: Polity Press).

Bearce, G. D. (1961) *British Attitudes towards India 1784-1858* (Londra: Oxford University Press).

Beck, B. H. (1987) *From the Rising Sun: English Images of the Ottoman Empire to 1715* (New York: Lang).

Becker M. B. (1988) *Civility and Society in Western Europe 1300-1600* (Bloomington: Indiana University Press).

Beloff, M. (1957) *Europe and the Europeans* (Londra Chatto & Windus).

Belloc, H. (1973) *The Crisis of Civilization* (Westport, Conn.: Greenwood Press).

Benevolo, L. (1993) *The European City* (Oxford: Blackwell).

Benjamin, W. (1973) "Theses on the Philosophy of History", *Illuminations* (Londra: Fontana/Collins).

Bennigsen, A. (1972) "The Muslims of European Russia and the Caucasus", Vucinich, *a.g.e.*.

Berge, D. E. (1983) "Manifest Destiny and the Historians", Malone, M. P. (ed.) *His-*

rorians and the American West (Lincoln: University of Nebraska Press).

Berger, P. ve Luckmann, T. (1984) *The Social Construction of Reality* (Londra: Penguin).

Bernal, M. (1987) *Black Athena: The Afroasiatic Roots of Classical Civilization*. Vol 1. *The Fabrication of Ancient Greece 1785-1985* (New Brunswick: Rutgers University Press).

Best, G. (1986) "One World or Several. Reflections on the Modern History of International Law and Human Rights", *Historical Research*, 61, 212-16.

Betz, H.-G. (1990) "*Mitteleuropa* and Post-Modern European Identity", *New German Critique*, 50, 173-92.

Bianchini, S. (1993) *Sarajevo le radici dell'odio* (Rome: Edizioni).

Billington, R. A. (1949) *Westward Expansion: A History of the American Frontier* (New York: Macmillan).

[redacted] *in Conflict: Encounters between European and Non-European Cultures 1492-1800* (Cambridge: Polity Press)

Black, A. (1993) "Classical Islam and Medieval Europe: A Comparison of Political Philosophies and Cultures", *Political Studies*, XLI. 58-69

Blackburn, R. (ed.) (1991) *After the Fall: The Failure of Communism and the Future of Socialism* (Londra: Verso)

Bloch, M. (1962) *Feudal Society* (Londra: Routledge & Kegan Paul).

Bloomfield, J. (1993) "The New Europe: A New Agenda for Research", Fulbrook, M. (ed.) *National Histories and European History* (Londra: UCL Press).

Bohnstedt, J. W. (1968) "The Infidel Scourge of God: the Turkish Menace as Seen by the German Pamphleteers of the Reformation Era", *Transactions of the American Philosophical Society*, 58, 9

Boorstin, D. (1976) *America and the Image of Europe. Reflections on American Thought* (Gloucester, Mass.: Peter Smith)

Bowle, J. (1952) *The Unity of European History* (Oxford: Oxford University Press).

Bozeman, A. B. (1960) *Politics and Culture in International History* (Princeton: Princeton University Press).

Braudel, F. (1974) *Capitalism and Material Life 1400-1800* (Londra: Fontana).

Braudel, F. (1979) *Afterthoughts on Material Civilisation and Capitalism* (Baltimore: Johns Hopkins University Press).

Braudel, F. (1980) "The History of Civilization: The Past Explores the Present", *On History* (Chicago: Chicago University Press)

Braudel, F. (1990 & 1987) *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*, cilt. 1 and 2 (Londra: Fontana)

Briffault, R. (1936) *Europa: A Novel in the Age of Ignorance* (Londra: Hale).

Briffault, R. (1937) *Europa in Limbo* (Londra: Hale).

Brubaker, W. R. (ed.) (1989) *Immigration and the Politics of Citizenship in Europe and North America* (New York: Lanham)

Brubaker, W. R (1990) "Immigration, Citizenship and the Nation-State in France and Germany: A Comparative Historical Analysis", *International Journal of Sociology*, 5.4.379-407.

Buehler, W. (1968) *Europa - Ein Oberblick liber die Zeugnisse des Mythos in der Antiken Literatur und Kunst* (Münih: Wilhelm Fink).

Bull, H. and Watson, A. (eds) (1984) *The Expansion of International Society* (Oxford: Clarendon Press).

Bunyan, T. (1991) "Towards an Authoritarian European State", *Race and Class*, 32,3,19-27.

Burke, E. (1967) *Reflections on the Revolution in France* (Londra: Dent).

Burke, P. (1980) "Did Europe Exist before 1700", *History of European Ideas*, 1,21-9.

Burke, P. (1985) "European Views of World History from Giovio to Vico", *History of European Ideas*, 6.3.237-51

Burns, C. D. (1947) *The First Europeans: A Study of the Establishment of Medieval Christendom AD 400-800* (Londra: Allen Lane).

Cahnman, W. (1952) "Frontiers between Eastand West", *Geographical Review*, 49,605-24.

Cairns, H. A. C. (1965) *Prelude to Imperialism: British Reactions to Central African Society 1840-1890* (Londra: Routledge & Kegan Paul).

Callinicos, A. (1991) *The Revenge of History: Marxism and the East European Revolutions* (Cambridge: Polity Press).

Carr, E. H. (1945) *Nationalism and After* (Londra: Macmillan).

Carr, E. H. (1964) *What is History?* (Londra: Penguin).

Carr, E. H. (1979) *The Russian Revolution from Lenin to Stalin 1917-1929* (Londra: Macmillan).

Carter, F. W. vd. (1993) "International Migration between East and West", *Ethnic and Racial Studies*, 16,467-91.

Castells. M. (1994) "European Cities, the Informational Society, and the Global Economy", *New Left Review*, 204, 18-32.

Castles, S. (1984) *Here for Good: Western Europe's New Ethnic Minorities* (Londra: Pluto).

Castoriadis, C. (1987) *The Imaginary Institution of Society* (Cambridge: Polity Press).

Castoriadis. C. (1992) "Reflections on Racism", *Thesis Eleven*, 32, 1-13.

Cerutti, F. (1992) "Can there be a Supranational Identity?", *Philosophy and Social Criticism*, 18.2. 147-62.

Chabod, F. (1961) *Storia dell'Ide a europa* (Bari: Editori Laterza).

Chadwick, H. (1990) *The Early Church* (Londra: Penguin).

Chadwick, O. (1993) *The Secularization of the European Mind in the Nineteenth Century* (Cambridge: Cambridge University Press).

Chenaux. P. (1990) *Une Europe Vaticane?* (Brussels: Ciaco).

Chiapelli, F. (ed.) (1976) *First Images of America*, cilt I ve II (Berkeley: University of California Press).

Chilton. P. ve Ilyin. M. (1993) "Metaphor in Political Discourse: the Case of the "Common European House", *Discourse and Society*, 4. 7 - 31.

Chirot. D. (1985) "The Rise of the West", *American Sociological Review*, 50, 181-95

Christiansen E. (1980) *The Northern Crusades: The Baltic and the Catholic Frontier; 1100-1525* (Londra: Macmillan).

Cohen, N. (1993) *Europe's Inner Demons: The Demonization of Christians in Medieval Christendom* (Londra: Pimlico).

Cole. R. (1972) "Sixteenth-Century Travel Books as a Source of European Attitudes toward Non-White and Non-Western Culture", *Proceedings of the American Philosophical Society*, 116, 1, 59-67.

Coles, P. (1968) *The Ottoman Impact on Europe* (Londra: Thames & Hudson).

Compagnon, A. ve Seebacher. J. (eds) (1993) *L'Espirilde l'Europe*, 3 cilt (Paris: Flammarion).

Conze, W. (1992) *Ostmilteleuropa von der Spatonlike bis zum IS. Jahrhundert* (Münih: Beck).

Cornish, V. (1936) *Borderlands of Language in Europe and their Relation to the Historic Frontier of Christendom* (Londra: Sifton Praed).

Couloubaritsis, L. vd. (1993) *The Origins of European Identity* (Brussels: European Interuniversity Press).

Crankshaw, E. (1982) *Bismarck* (Londra: Macmillan).

Croan, M. (1989) "Lands In-Between: The Politics of Cultural Identity In Contemporary Eastern Europe", *Eastern European Politics and Society*, 3. 176-97.

Crouch, C. ve Marquand, D. (eds) (1992) *Towards Greater Europe? A Continent without an Iron Curtain* (Oxford: Blackwell).

Curio, C. (1958) *Europa: storia di un'idea*, cilt I ve II (Florence: Vallecchi).

Curtain, P. D. (1964) *The Image of Africa: British Ideas and Action, 1780-1850* (Madison: University of Winconsin Press)

Dahrendorf, R. (1990) *Reflections on the Revolution in Europe* (Londra: Chatto & Windus).

Daniel, N. (1960) *Islam and the West: The Making of an Image* (Edinburgh: Edinburgh University Press)

Daniel, N. (1966) *Islam, Europe and Empire* (Edinburgh: Edinburgh University Press).

Daniel, N. (1975a) *The Cultural Barrier: Problems in the Exchange of Ideas* (Edinburgh: Edinburgh University Press).

Daniel, N. (1975b) *The Arabs and Medieval Europe* (Londra: Longman).

Dankert, P. (ed.) (1989) *Europe without Frontiers* (Londra: Mansell).

Dann, O. (1993) *Nation und Nationalisms in Deutschland 1770-1990* (Münih: Beck).

Dann, O. ve Dinwiddy, J. (eds) (1988) *Nationalism and the French Revolution* (Londra: Hambledon Press).

Davies, W. (1983) "China, the Confucian Ideal, and the European Age of Enlightenment", *Journal of the History of Ideas*, XLIV, 523—18.

Davis, R. H. C. (1988) *A History of Medieval Europe*, 2. baskı (Londra: Longman).

Dawson, C. (1932) *The Making of Europe* (Londra: Sheed & Ward).

Del Corral, L. (1959) *The Rape of Europe* (Londra: Allen & Unwin).

Diment, G. ve Slezkine, Y. (eds) (1993) *Between Heaven and Hell: The Myth of Sibe-*

ria in Russian Culture (New York: St. Martin's Press).

Diner, D. (1991) *Der Krieg der Erinnerungen und die Ordnung der Welt* (Berlin: Rotbuch).

Dionisotti, C. (1971) *Europe in Sixteenth-Century Italian Literature* (Oxford: Clarendon Press).

Djait, H. (1985) *Europe and Islam* (Berkeley: University of California Press).

Domenach, J.-M. (1990) *Europe: Le Deficulturel* (Paris: Decouverte)

Draper, T. (1993) "The End of Czechoslovakia", *New York Review of Books*, 28 January, 20-6.

Drieu La Rochelle, P. (1927) *Le Jeune Europeen* (Paris: Gallimard).

Droz, J. (1960) *L'Europe Centrale: evolution de l'ideede 'Mitteleuropa'* (Paris: Payot).

Droz, J. (1985) *Europe Between Revolutions 1815-1848* (Londra: Fontana).

Dubs, H. (1944) "The Concept of Unity in China", Pargellis, S. (ed.) *The Quest for Political Unity in World History* (American Historical Association).

Dudley, D. (1975) *Roman Society* (Londra: Penguin).

Dudley, E. ve Novak, M. (eds) (1972) *The Wild Man Within: An Image in Western Thought from the Renaissance to Romanticism* (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press).

Dukes, P. (ed.) (1991) *Russia and Europe* (Londra: Collins & Brown).

Duncan, H. (1972) *Symbols in Society* (Oxford: Oxford University Press).

Duroselle, J.-B. (1965) *L'Idee d'Europe dans l'histoire* (Paris: Denoel)

Dyson, K. (1980) *The State Tradition in Western Europe* (Oxford: Robertson).

Edelman, M. (1964) *The Symbolic Uses of Politics* (Urbana: University of Illinois Press).

Eder, K. (1985) *Geschichte als Lernprozess ? Zur Pathogenese politischer Modernität in Deutschland* (Frankfurt: Suhrkamp).

Elias, N. (1978) *The History of Manners*, cilt I. *The Process of Civilisation* (Oxford: Blackwell).

Elias, N. (1982) *Power and Civility: The Civilizing Process* cilt II (New York: Pantheon Books).

Elliot, J. H. (1970) *The Old World and the New, 1492-1650* (Cambridge: Cambridge University Press).

Elliot, J. H. (1992) "A Europe of Composite Monarchies", *Past and Present*, 137 48-71.

Eliot. T. S. (1946) *Die Einheit der Europäischen Kultur* (Berlin: Habel Verlagbuchhandlung).

Eliot, T. S. (1962) "Virgil and the Christian World", *On Poetry and Poets* (Londra Faber & Faber).

Eliot. T S. (1978) "The Classics and the Man of Letters", *To Criticize the Critic* (Londra: Faber & Faber).

Enzenberger, H. M. (1989) *Europe, Europe: Forays into the Continent* (New York: Pantheon Books).

Epstein, F. T. (1973) "East Central Europe as a Power Vacuum between East and West during the German Empire", *Germany and the East: Selected Essays* (Bloomington: Indiana University Press).

Faber, R. (1979) *Abendland: Ein ,politischer Kampfbegriff* (Hildesheim: Gerstenberg).

Fabian, J. (1983) *Time and the Other* (New York: Columbia University Press).

Fairbank, J. F. (ed.) (1968) *The Chinese World Order* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press).

Fernhout, R. (1993) "'Europe 1993' and its Refugees", *Ethnic and Racial Studies* 16.493-506.

Finkielkraut, A. (1985) "What is Europe?", *New York Review of Books*, 15 Aralık.

Fischer, J. (1957) *Oriens-Occidens-Europa: Begriff und Gedanke 'Europa' in der Spaten Antike und im Frühen Mittelalter* (Wiesbaden: Franz Steiner).

Fleming, D. F. (1961) *The Cold War and its Origins, 1917-1960*, cilt I ve II (Londra: Allen & Unwin).

Foerster, R. M. (1967) *Europa: Geschichte einer politischen Idee* (Münih: Nymphenburger).

Foucault, M. (1980a) *The Order of Things* (Londra, Tavistock).

Foucault, M. (1980b) *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writing 1972-1977* (New York: Pantheon).

Fouracre, P. (1992) "Cultural Conformity and Social Conservatism in Early Mo-

dem Europe", *History Workshop*, 33, 152-61.

Frank, A.G. (1992) "Economic Ironies in Europe: A World Economic Interpretation of East-West European Polities", *International Social Science Journal*, 44, 41-56.

Freeman, C. vd. (eds) (1991) *Technology and the Future of Europe* (Londra: Pinter)

Friedmann, J. B. (1981) *The Monstrous Races in Medieval Art and Thought* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press).

Fritzemeyer, W. (1931) *Christenheit und Europa* (Münih: Oldenbourg).

Fuhrmann, M. (1981) *Europa - zur Geschichte einer kulturellen und politischen Idee* (Constance: Universitatsverlag).

Fukuyama, F. (1992) *The End of History and the Last Man* (Londra: Penguin).

Galtung, J. (1973) *The European Community: A Superpower in the Making* (Londra: Alien & Unwin).

Galtung, J. (1990) "Cultural Violence", *Journal of Peace Research*, 27, 291-305.

Garcia, S. (ed.) (1993) *European Identity and the Search for Legitimacy*, (Londra-Pinter).

Garcia S. (1993) "Europe's Fragmented Identities and the Frontiers of Citizenship", Garcia, *a.g.e.*.

Ganon Ash, T. (1993) *In Europe's Name. Germany and the Divided Continent* (New York: Random House).

Gellner, E. (1983) *Nations and Nationalism* (Oxford: Blackwell).

Gerhard, D. (1958) "The Frontier in Comparative View", *Studies in Comparative History and Society*, 1, 205-29.

Ghanoonparvar, M. R. (1993) *In a Persian Mirror: Images of the West and Westerners in Iranian Fiction* (Austin: University of Texas Press).

Giddens, A. (1985) *The Nation-State and Violence* (Berkeley: University of California Press).

Giesen, B. (1993) *Die Intellektuellen und die Nation* (Frankfurt: Suhrkamp).

Gillard, D. (1980) *The Struggle for Asia, 1828-1914: A Study in British and Russian Imperialism* (Londra: Methuen).

Gilley, S. (1981) "Christianity and the Enlightenment: An Historical Survey", *History of European Ideas*, 1, 2, 103-21.

Gilman, S. L. (1985) *Difference and Pathology: Stereotypes of Sexuality, Race, and Madness* (Ithaca: Cornell University Press).

Gilpin, R. (1987) *The Political Economy of International Relations* (Princeton: Princeton University Press).

Gilroy, P. (1987) *There Ain't No Black in the Union Jack: The Cultural Politics of Race and Nation* (Londra: Hutchinson).

Glenny, M. (1990) *The Rebirth of History: Eastern Europe in the Age of Democracy* (Londra: Penguin)

Göcek, F. M. (1987) *East Encounters West: France and the Ottoman Empire in the Eighteenth Century* (Oxford: Oxford University Press).

Goldammer, K. (1962) *Der Mythos von Ost und West* (Münih: Reinhardt).

Gollwitzer, H. (1951) "Zur Wortgeschichte und Sinndeutung von Europa", *Saeculum*, 2, 161-71.

Gollwitzer, H. (1964) *Europabild und Europagedanke: Beitrage zur deutschen Geistesgeschichse des 18. und 19. Jahrhundert* (Münih: Beck)

Gong, G. W. (1984) *The Standard of "Civilization" in International Society* (Oxford: Clarendon Press).

Gorbachev, M. (1987) *Perestroika* (Londra: Collins).

Grahl, J. ve Teague, P. (1989) "The Cost of Neo-Liberal Europe", *New Left Review*, 174, 33-50.

Gramsci, A. (1971) *Selections from Prison Notebooks* (Londra: Lawrence and Wishart).

Greenberger, A. J. (1969) *The British Image of India* (Londra: Oxford University Press).

Greenhalgh, P. (1988) *Ephemeral Vistas: The Expositions Universelles, Great Exhibitions and World Fairs, 1851/1939* (Manchester: Manchester University Press).

Gusfield, J. (1975) *Community: A Critical Response* (Oxford: Blackwell).

Habermas, J. (1976) Legitimation Crisis (Londra: Heinemann).

Habermas, J. (1984) *Theory of Communicative Action*, cilt I (Londra: Heinemann).

Habermas, J. (1987) *The Theory of Communicative Action*, cilt II (Cambridge: Polity Press).

Habermas, J. (1991) "What Does Socialism Mean Today?", Blackbourn, *a.g.e.*.

Habennas, J. (1992) "Citizenship and National Identity: Some Reflections on the Future of Europe", *Praxis International*, 12, 1, 1-19

Habennas, J. (1993) "Die Festung Europa und das neue Deutschland", *Die Zeit*, Mayıs 28.

Hale, J. (1993) "The Renaissance Idea of Europe", Garcia, *a.g.e.*.

Halecki, O. (1950) *The Limits and Divisions of European History* (New York: Sheed & Ward).

Hall, S. (1992) "The West and the Rest of Us", içinde Hall, S. ve Gieben, B. (eds), *Formations of Modernity* (Cambridge: Polity Press).

Haller, M. (1990) "The Challenge for Comparative Sociology in the Transformation of Europe", *International Social Science Journal*, 5, 183-204.

Hamm, B. (1992) "Europe - a Challenge to the Social Sciences", *International Social Science Journal*, 44, 3-22.

Hammond, D. ve Jablow, A. (1977) *The Myth of Africa* (New York: The Library of Social Science).

Hampson, N. (1984) *The Enlightenment* (Londra: Penguin).

Harbsmeier, M. (1985) "Early Travels to Europe: Some Remarks on the Magic of Writing", *Barker, cilt I, a.g.e.*

Hargreaves, A.G. (1982) "European Identity and the Colonial Frontier", *Journal of European Studies*, 12, 66-79

Harle, V. (1990) "European Roots of Dualism and its Alternatives in International Relations", Harle, V. (ed.) *European Values in International Relations* (Londra: Pinter).

Hartley, J.M. (1992) "Is Russia Part of Europe? Russian Perceptions of Europe in the Reign of Alexander I", *Cahiers du Monde russe et sovietique*, 33, 369-86.

Hauner, M. (1990) *What Is Asia to Us?* (Boston: Unwin Hyman).

Hay, D. (1957) *Europe: The Emergence of an Idea* (Edinburgh: Edinburgh University Press).

Hay, D. (1980) "Europe Revisited: 1979", *History of European Ideas*, 1, 1-6.

Hay, D. (1988) "Italy and Barbarian Europe", *Renaissance Essays* (Londra: Hamb'edon Press).

Hays, C. (1946) "The American Frontier - Frontier of What?", *American Historical Review*, 51, 2, 199-216.

Hazard, P. (1990) *The European Mind. The Critical Years, 1680-1715* (New York: Fordham University Press)

Heather, D. (1990) *Citizenship: The Civic Ideal in World History, Politics and Education* (Londra: Longman)

Heather, D. (1992) *The Ideal of European Unity* (Londra: Leicester University Press).

Hegel, G. W. F. (1956) *The Philosophy of History* (New York: Dover).

Hedeloft, U. (1993) "National Identity and Mentalities of War in Three EC Countries", *Journal of Peace Research* 30, 3, 281-99.

Heller, A. ve Fehier, F. (1988) *The Postmodern Political Condition* (Cambridge: Polity Press).

Heller, A. (1991) "The European Cornucopia", *The Irish Review*, 10, 81-90.

Herein, J. (1987) *The Formation of Christianity* (Princeton: Princeton University Press).

Hess, A. (1978) *The Forgotten Frontier: A History of the Sixteenth Century Ibero-African Frontier* (Chicago: University of Chicago Press).

Hobsbawm, E. (1983) "The Invention of Tradition", içinde Hobsbawm, E. ve Ranger, T. (eds), *The Invention of Tradition* (Cambridge: Cambridge University Press).

Hobsbawm, E. (1991a) *The Age of Empire 1848-1875* (Londra: Cardinal).

Hobsbawm, E. (1991b) *Nations and Nationalism since 1780* (Cambridge: Cambridge University Press)

Hobsbawm, E. (1991c) "The Return of Mitteleuropa", *The Guardian* (International Edition), 11 October.

Hobsbawm, E. (1991d) "Goodbye to all that", Blackburn, *a.g.e.*

Hobsbawm, E. (1992a) "Nationalism: Whose Fault-Line is it Anyway?", *New Salesman and Society*, 24 April, 23-6.

Hobsbawm, E. (1992b) "The Crisis of Today's Ideologies", *New Left Review*, 192, 55-64.

Hobsbawm, E. (1992c) "Ethnicity and Nationalism in Europe Today", *Anthropology Today*, 8, 1, 3-8.

Hobsbawm, E. (1993) "The New Threat to History", *New York Review of Books*, 16 Aralık, 62-4.

Hockenos, P. (1993) *Free to Hate: The Right in Post-Communist Eastern Europe*

(Londra: Routledge).

Hodgen, M. (1964) *Early Anthropology in the Sixteenth and Seventeenth Centuries* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press).

Hodgson, M. (1962/3) "The Interrelations of Societies in History", *Comparative Studies in Society and History*, 5, 227-50.

Hofman, H. ve Kramer, D. (eds) (1992) *Das verunsichene Europa* (Frankfurt: Anton Hain).

Holborn, H. (1951) *The Political Collapse of Europe* (New York: Knopf).

Honour, H. (1976) *The New Golden Age: European Images of America from the Discoveries to the Present Time* (Londra: Allen Lane).

Horne, D. (1984) *The Great Museum* (Londra: Pluto).

Horsman, R. (1981) *Race and Manifest Destiny: The Origins of American Racial Anglo-Saxonism* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press).

Hourani, A. (1980) *Europeans and the Middle East* (Londra: Macmillan).

Hourani, A. (1991) *Islam in European Thought* (Cambridge: Cambridge University Press).

Hulme, P. (1986) *Colonial Encounters: Europe and the Native Caribbean, 1492-1797* (Londra: Methuen).

Husbands, C. (1988) "The Dynamics of Racial Exclusion and Expulsion: Racist Politics in Western Europe", *European Journal of Political Research*, 16, 701-20.

Husserl, E. (1965) "Philosophy and the Crisis of European Man", *Phenomenology and the Crisis of Philosophy* (New York: Harper & Row).

Huttenback, R. A. (1976) *Racism and Empire* (Ithaca: Cornell University Press).

Huxley, J. ve Haddon, A. C. (1935) *We Europeans: A Survey of "Racial" Problems* (Londra: Jonathan Cape)

Hyde-Price, A. G. V. (1993) "The System Level: The Changing Topology of Europe", G. Wyn Rees (ed.) *International Politics in Europe* (Londra: Routledge)

Israel, J. (1985) *European Jewry in the Age of Mercantilism 1550-1750* (Oxford: Oxford University Press)

James, H. (1989) *A German Identity 1770-1990* (New York: Routledge).

James, H. ve Stone, M. (eds) (1992) *When the Wall Came Down: Reactions to German Unification* (Routledge-Londra).

Jaspers, K. (1947) *Vom Europäischen Geist* (Münih: Piper).

Jennings, F. (1975) *The Invasion of America: Indians, Colonialism, and the Cant of Conquest* (Chapel Hill: University of North Carolina Press).

Johnson, P. (1993) *A History of the Jews* (Londra: Orion).

Joll, J. (1980) "Europe - An Historian's View", *History of European Ideas*, 1, 7-19.

Jones, A. H. (1971) "The Search for a Usable American Past in the New Deal Era", *American Quarterly*, 25, 710-24

Jones, E. L. (1987) *The European Miracle*, 2. baskı (Cambridge: University Press).

Jones, W. R. (1971) "The Image of the Barbarian in Medieval Europe", *Comparative Studies in Society and History*, 13, 1, 376—407.

Judt, T. (1994) "The New Old Nationalism", *New York Review of Books* 26 May, 44 51

Juergensmeyer, M. (1993) *The New Cold War* (Berkeley: University of California Press).

Kabbani, R. (1988) *Europe's Myths of Orient* (Londra: Pandora Press)

Kaldor, M. (1990) *The Imaginary War: Understanding the East-West Conflict* (Oxford: Blackwell).

Kaldor, M. (1991) "After the Cold War", Kaldor, M. (ed.) (1991) *Europe from Below: An East-West Dialogue* (Londra: Verso).

Kant, I. (1957) *Perpetual Peace* (Indianapolis: Bobbs-Merrill).

Katz, J. (1980) *From Prejudice to Destruction: Anti-Semitism, 1700-1933* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press).

Keane, J. (ed.) (1988) *Civil Society and the State* (Londra: Verso).

Keamey, R (ed.) (1992) *Visions of Europe* (Dublin Wolfhound Press).

Keen, S. (1986) *Faces of the Enemy* (San Francisco: Harper & Row).

Keene, D. (1969) *The Japanese Discovery of Europe, 1720-1830*, rev. edn. (Stanford: Stanford University Press).

Kennedy, P. (1989) *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500-2000* (Londra: Fontana)

Kennedy, P. (1993) *Preparing for the Twentieth-First Century* (New York: Random House).

Keohane, R. O. (1984) *After Hegemony: Co-operation and Discord in the World Economy* (Princeton: Princeton University Press).

Kepal, G. (1994) *The Revenge of God: The Resurgence of Islam, Christianity and Judaism in the Modern World* (Cambridge: Polity Press).

Kettle, M. (1990) "John Paul's Grand Design for Europe", *The Guardian*, 27 Nisan

Kieman, V. G. (1969) *The Lords of Humankind: European Attitudes towards the Outside World in the Imperial Age* (Londra, Weidenfeld & Nicolson).

Kieman, V. G. (1980) "Europe in the Colonial Mirror", *History of European Ideas*, 1, 39-61.

Kishida, T. (1992) "Europe and Japan", Nelson, *a.g.e.*.

Koessler, R. ve Melber, H. (1993) *Chancen internationaler Zivilgesellschaft* (Frankfurt: Suhrkamp).

Konrad, G. (1984) *Antipolitics* (New York: Harcourt Brace Jovanovich).

Kortepeter, C. M. (1973) *Ottoman Imperialism during the Reformation: Europe and the Caucasus* (Londra: University of Londra Press).

Kramer, J. (1980) *Unsettling Europe* (New York: Random House).

Kramer, J. (1988) *Europeans* (New York: Farrar, Straus & Giroux).

Kristof, L. (1968) "The Russian Image of Europe", Fischer, C. (ed.) *Essays in Political Geography* (Londra: Methuen).

Kumar, K. (1992) "The 1989 Revolutions and the Idea of Europe", *Political Studies*, XL 439-61

Kumar, K. (1993) "Civil Society: an Inquiry into the Usefulness of an Historical Term", *British Journal of Sociology*, 44, 3, 376-95.

Kundera, M. (1984) "The Tragedy of Central Europe", *New York Review of Books*, 26 Nisan, 33-8.

Kurz, R. (1991) *Der Kollaps der Modernisierung* (Frankfurt: Eichborn).

Kuzmics, H. (1988) "The Civilizational Process", Keane. *a.g.e.*.

Lach, D. F. (1965, 1977) *Asia in the Making of Europe*, cilt. 1 & 2 (Chicago: University of Chicago Press).

Lambropoulos, V. (1993) *The Rise of Eurocentrism* (Princeton: Princeton University Press)

Larrain, J. (1994) *Ideology and Cultural Identity* (Cambridge, Polity).

Lash, S.ve Urry, J. (1987) *The End of Organized Capitalism* (Cambridge: Polity Press).

Leibfried, S. ve Pierson, P.(1992)"Prospects for Social Europe", *Politics and Society*, 20, 3, 333-66.

Lemberg, H. (1985) "Zur Entstehung des Osteuropabegriffs im Jahrhundert vom 'Norden' zum 'Osten' Europas", *Jahrbuch für Osteuropas*, 33.48-9.

Lepenies, W.(1993)*Aufstieg und Fall der Intellektuellen in Europa* (Frankfurt:Campus Verlag).

Lewis, B. vd.(eds) (1985/6) *As Others See Us: Mutual Perceptions. East and West* (New York: Comparative Civilisation Review, 13 & 14).

Lewis, B. (1993a) "Europe and Islam", *Islam and the West* (Oxford: Oxford University Press)

Lewis, B.(1993b)*The Arabs in History* (Oxford: Oxford University Press).

Lewis, (1993c) *Islam in History* 2. basım, (Chicago: Open Court).

Leyser, K. (1992) "Concepts of Europe in the Early and High Middle Ages", *Past and Present*, 137, 25-47.

Livey, J. (1981)"The Europe of the Enlightenment", *History of European Ideas*, 1, 91-102.

Lomax, D. W. (1978) *The Reconquest of Spain* (Londra: Longman).

Lopez, R.S.(1980)*La Nascita dell'Europa Secoli V-XIV* (Turin: Giulo Einaudi)

Lorenz, W. (1994) *Social Work in a Changing Europe* (Londra: Routledge).

Louis, H. (ed.) (1954)"Über den geographischen Europabegriff", *Mitteilungen der geographischen Gesellschaft in Munchen*, 39, 73-93.

Lowenthal, D. (1990) *The Past is a Foreign Country* (Cambridge: Cambridge University Press).

Lucas,C.(ed.) (1988)*The French Revolution and the Creation of Modern Political Culture*, cilt 2 , *The Political Culture of the French Revolution* (Oxford: Pergamon Press.

Luhmann, N.(1982)*The Differentiation of Society* (New York: Columbia Universityress).

Lyons, F.S.L.(1963)*Internationalism in Europe,1815-1914* (Leyden: Sythoff).

Lyotard, J.-F. (1984) *The Postmodern Condition* (Minneapolis: University of innesota Press).

Lyotard, J.-F. (1993) "Europe, the Jews, and the Book", *Political Writings* (Londra: UCL Press).

Macdonald, S. (ed.) (1993) *Inside European Identities* (Oxford: Berg).

MacKay, A. (1977) *Spain in the Middle Ages: From Frontier to Empire^ 1000-1500* (Londra: Macmillan).

McNeil, W. H. (1963) *The Rise of the West* (Chicago: Chicago University Press).

McNeil, W. H. (1964) *Europe's Steppe Frontier*, 1 500-1800 (Chicago: University of Chicago Press).

McNeil, W. H. (1974) *The Shape of European History* (New York: Oxford University Press).

McNeil, W. H. (1986) *Poly-ethnicity and National Unity in World History* (Toronto: University of Toronto Press)

Magris, C. (1989) *Danube* (New York: Farrar, Straus & Giroux).

Maguire, J. ve Noonan, J. (1992) *Ireland and Neutrality* (Cork: People First).

Malcolm, N. (1994) *Bosnia: A Short History* (Londra: Macmillan).

Mangone, G. J. (1954) *A Short History of International Society* (New York: McGraw-Hill).

Mann, M. (1988) "European Development Approaching a Historical Explanation", Baechler, *a.g.e*

Mann, M. (1986) *The Sources of Social Power*, cilt I, *A History of Power from the Beginning to A D 1760* (Cambridge: Cambridge University Press).

Mann, M. (1993) *The Sources of Social Power*, cilt II, *The Rise of Classes and Nation-States, 1 7 40-1914* (Cambridge: Cambridge University Press).

Mannheim, K. (1979) *Ideology and Utopia* (Londra: Routledge & Kegan Paul).

Marcu, E. D. (1976) *Sixteenth Century Nationalism* (New York: Abaris).

Marcus, J. T. (1961) "Time and the Sense of Histoty: West and East", *Comparative Studies in Society and History*, 3, 123-39.

Marshall, P. J. ve Williams, G. (1982) *The Great Map of Mankind: British Perceptions of the World in the Age of the Enlightenment* (Londra: Dent).

Marshall, T. H. ve Bottomore, T. (1992) *Citizenship and Social Class* (Londra: Pluto).

Marguand, D. (1994) "Reinventing Federalism; Europe and the Left", *New Left Review*, 203. 17-26.

Massarella, D. (1990) *A World Elsewhere: Europe's Encounter with Japan in the Sixteenth and Seventeenth Centuries* (New Haven: Yale University Press).

Mayer, A. (1966) "Post-War Nationalism", *Past and Present*, 34.114-26.

Mayer, A. (1968) *Politics and Diplomacy of Peace Keeping: Containment and Coumerrevolution at Versailles 1918/19* (Londra: Weidenfeld & Nicolson).

Mayer, A. (1981) *The Persistence of the Old Regime* (Londra: Croom Helm).

Mayer, A. (1988) *Why the Heavens did not Darken? The 'final Solution' in History* (New York: Pantheon Books).

Mayne, R. (1972) *The Europeans* (Londra: Weidenfeld & Nicolson)

Meehan, E. (1993a) "Citizenship and Community", *Political Quarterly* 64, 2, 172-86.

Meehan, E. (1993b) *Citizenship and the European Community* (Londra: Sage).

Meinecke, F. (1970) *Cosmopolitanism and the National State* (Princeton: Princeton University Press).

Mennell, S. (1989) *Norbert Elias: Civilization and the Human Self-image* (Oxford: Blackwell).

Mestrovic, S. (1994) *The Balkanization of the West* (Londra: Routledge).

Metlitzki, D. (1977) *The Matter of Araby in Medieval England* (New Haven: Yale University Press).

Meyer, H. C. (1955) *Mitteleuropa in German Thought and Practice 1815-1945* (The Hague: Martinus Nijhoff).

Meyer, J. W. (1989) "Conceptions of Christendom: Notes on the Distinctiveness of the West", Kohn, M. (ed.) *Cross National Research in Sociology* (Londra: Sage).

Miles, R. (1989) *Racism* (Londra: Routledge).

Miles, R. (1993) "Introduction-Europe 1993: the Significance of Changing Patterns of Migration", *Ethnic and Racial Studies*, 16,460-6

Milward, A. ed. (1993) *The Frontier of National Sovereignty* (Londra: Routledge).

Mollat du Jourdin, M. (1993) *Europe and the Sea* (Oxford, Blackwell).

Mommsen, W. J. (ed.) (1992) *Der Lange Weg nach Europa* (Berlin: edition q).

Moore, R. I. (1987) *The Formation of a Persecuting Society: Power and Deviance in Western Europe 950-1250* (Oxford: Blackwell).

Morin, E. (1987) *Penser l'Europe* (Paris: Gallimard).

Moscovici, S. (1981) "On Social Representations", Forgas, J. (ed.) *Social Cognition* (Londra: Academic Press).

Moscovici, S. (1984) "The Phenomenon of Social Representations", içinde Farr, R. ve Moscovici, S. (eds) *Social Representations* (Cambridge: Cambridge University Press).

Mosher, M. (1993) "Nationalism and the Idea of Europe: How Nationalists Betray the National State", *History of European Ideas*, 16, 891-7

Mosse, G. L. (1978) *Toward the Final Solution: A History of European Racism* (New York: Fertig).

Mudimbe, V. Y. (1988) *The Invention of Africa* (Bloomington: Indiana University Press).

Mumford, L. (1991) *The City in History* (Londra: Penguin).

Münch, R. (1993) *Das Projekt Europa* (Frankfurt: Suhrkamp).

Munkler, H. (1991) "Europa als politische Idee", *Leviathan*, 19, 4, 520-41.

Naumann, F. (1915) *Mitteleuropa* (Berlin: Georg Reimer).

Najam, E. W. (1956) "Europe, Richelieu's Blueprint for Unity and Peace", *Studies in Philology*, 53, 25-34

Nasir, S. J. (1976) *The Arabs and the English* (Londra: Longman).

Nederveen Pieterse, J. (1991) "Fictions of Europe", *Race and Class*, 32, 3, 3-10.

Nederveen Pieterse, J. (1992) *White on Black: Images of Africa and Blacks in Western Popular Culture* (New Haven: Yale University Press).

Needham, J. (1961) *Science and Civilization in China*, cilt 1 (Cambridge: Cambridge University Press)

Nelson, B. v d. (eds) (1992) *The Idea of Europe* (New York: Berg).

Neumann, F. (1942) *Behemoth: The Structure and Practice of National Socialism* (Londra: Gollancz)

Neumann, I. B. (1992) "Review Essay: Identity and Security", *Journal of Peace Research*, 29, 2, 221-6.

Neumann, I. B. (1993) "Russia as Central Europe's Constituting Other", *East European Politics and Societies*, 7, 348-89.

Neumann, I. B. ve Welsh, J. M. (1991) "The Other in European Self-Definition: An

Addendum to the Literature on International Society", *Review of International Studies* 17, 327-48.

Neulen, H. W. (1987) *Europa und das 3. Reich* (Münih: Universitas Verlag).

Nolte, H.-H. (1992) "Europe in Global Society to the Twentieth Century", *International Social Science Journal*, 44, 23-39.

Nooleboom, C. (1993) *Wie wirdman Europder?* (Frankfurt: Suhrkamp).

Novalis (1967) "Christenheit oder Europa", *Schriften*, cilt 3 (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft).

Obolensky, D. (1971) *The Byzantine Commonwealth: Eastern Europe 500-1453* (Londra: Weidenfeld & Nicolson).

Okey, R. (1986) *Eastern Europe 1740-1985*, 2. baskı (Londra: Unwin Hyman).

Okey, R. (1992) "Central Europe/Eastern Europe: Behind the Definitions", *Past and Present*, 137, 102-33.

Ortega y Gasset, J. (1972) *The Revolt of the Masses* (Londra: Unwin).

Palmer, A. (1970) *The Lands Between: A History of East-Central Europe since the Congress of Vienna* (Londra: Weidenfeld & Nicolson).

Panikkar, K. M. (1953) *Asia and Western Dominance* (Londra: Allen & Unwin).

Papeke, S. (1992) "Who Needs European Identity and What Could it Be?", Nelson, *a.g.e.*.

Parker, W. H. (1960) "Europe How Far?", *Geographical Journal*, 126, 278-97.

Parry, B. (1974) *Delusions and Discoveries: Studies in India in the British Imagination 1880-1930* (Berkeley: University of California Press).

Patnaik, E. (1990) "Europe's Middle East: History or Invention?", *American Journal of Islamic Studies*, 7, 335-56.

Patocka, J. (1983) *Platon et l'Europe* (Lagrasse: Verdier).

Patocka, J. (1991) *L'Idee de l'Europe en Boheme* (Grenoble: Millon).

Paul, R. (1991) "Black and Third World Peoples' Citizenship and 1992", *Critical Social Policy*, 11, 2, 52-64.

Pearce, R. H. (1953) *The Savages of America: A Study of the Indian and the Idea of Civilization* (Baltimore: Johns Hopkins Press).

Pegg, C. H. (1983) *Evolution of the European Idea 1914 1945* (Chapel Hill: University of North Carolina Press).

Pesonen, P. (1991) "The Image of Europe in Russia Literature and Culture", *History of European Ideas*, 13,4, 399^109.

Petrovich, M. B. (1976) *A History of Modern Serbia*, cilt I vell (New York: Harcourt Brace Jovanovich).

Phillips, C. (1987) *The European Tribe* (Londra: Faber & Faber).

Phillis, J. R. S. (1988) *The Medieval Expansion of Europe* (Oxford: Oxford University Press).

Piiorget, R. (1988) "The European Tradition in Movements of Insurrection", Baechler, *a.g.e.*

Plato (1974) *The Republic* (Londra: Penguin).

Poliakov, L. (1974) *The Aryan Myth: A History of Racist and Nationalist Ideas in Europe* (New York: BasicBooks).

Policar, A. (1990) "Racism and its Mirrorimages", *Telos*, 83, 99-108.

Pomian, K. (1990) *Europa und seine Nationen* (Berlin: Wagenback).

Postan, M. M. (1970) "Economic Relations between Eastern and Western Europe", Barraclough, G. (ed.) *Eastern and Western Europe in the Middle Ages* (Londra: Thames & Hudson).

Puzzo, D. A. (1964) "Racism and the Western Tradition", *Journal of the History of Ideas*, 25, 579-86.

Rabasa, J. (1985) "Allegories of the 'Atlas'", Barker, cilt II. *a.g.e.*

Rabb, T. K. (1975) *The Struggle for Stability in Early Modern Europe* (Oxford: Oxford University Press)

Radice, G. (1992) *Offshore: Britain and the European idea* (Londra: Tauris).

Rahimieh, N. (1990) *Oriental Responses to the West* (Leiden: Brill)

Raychaudhuri, T. (1988) *Europe Reconsidered: Perceptions of Europe in Nineteenth Century Bengal* (Delhi: Oxford University Press).

Raychaudhuri, T. (1992) "Europe in India's Xenology: The Nineteenth Century Record", *Past and Present*, 137, 156-82.

Reuter, T. (1992) "Medieval Ideas on Europe and their Modern Historians", *History Workshop Journal*, 33. 176-80.

Reynolds, S. (1984) *Kingdoms and Communities in Western Europe, 900-1300* (Oxford: Clarendon Press).

Riasanovsky, N. (1972) "Asia through Russian Eyes", Vucinich, *a.g.e.*.

Rijksbaron, A. vd.(eds), (1987) *Europe from a Cultural Perspective* (The Hague: UPR).

Robbins, R. (1991) "The Mirror of Unreason", *Marxism Today*, Mart.

Roberts, J. M. (1978) *Europe. 1880-1945* (Londra: Longman).

Rodison, M. (1974) "The Western Image and Studies of Islam", Schlacht, *a.g.e.*.

Rodison, M. (1987) *Europe and the Mystique of Islam* (Seattle: University of Washington).

Rothenberg, G. E. (1966) *The Military Border in Croatia 1740-1881* (Chicago: University of Chicago Press).

Rootes, C. ve Davis, H. (eds) (1994) *A New Europe? Social Change and Political Transformation* (Londra: UCL Press).

de Rougemont, D. (1966) *The Idea of Europe* (New York: Macmillan).

de Rougemont, D. (1983) *Love in the Western World* (Princeton: Princeton University Press).

de Rougemont, D. (1980) "L'Europe, Invention Culturelle", *History of European Ideas*, 1, 31-8.

Rousseau, G. S. ve Porter, R. (eds) (1990) *Exoticism in the Enlightenment* (Manchester Manchester University Press).

Rubin, M. (1992) "The Culture of Europe in the Later Middle Ages", *History Workshop Journal*, 33, 162-75.

Saberwal, S. (1986) *India: The Roots of Crisis* (Oxford: Oxford University Press).

Saberwal, S. (1992) "On the Making of Europe: Reflections from Delhi", *History Workshop Journal*, 33, 145-51

Said, E. (1979) *Orientalism* (New York: Vintage).

Said, E. (1994) *Culture and Imperialism* (New York: Vintage).

Saitta, A. (1948) *Respublica Christiana o gli stati uniti di Europa* (Roma: Edizioni di Storia e Letteratura).

Sale, K. (1991) *The Conquest of Paradise: Christopher Columbus and the Columbian Legacy* (Londra: Hodder & Stoughton)

Salecl, R. (1993) "The Fantasy Structure of Nationalist Discourse", *Praxis International*, 13, 3, 213-23.

Salvatorelli, L. (1964) *Mitl e storm* (Turin: Giulio Einaudi).

Sarkisyanz, E. (1954) "Russian Attitudes toward Asia", *Russian Review*, 13, 245-54.

Sartre, J.-P. (1978) *What is Literature?* (Londra: Methuen).

Sattler, R.-J. (1971) *Europa: Geschichte und Aktualitat des Begriffes* (Braunschweig: Albert Limbach).

Schieder, T. (1962) "Bismarck und Europa", *Begegnungen mit der Geschichte* (Gottingen: Vandenhoeck & Ruprecht)

Schlacht, J. (ed.) (1974) *The Legacy of Islam*, 2. baski (Oxford: Oxford University Press).

Schlereth, T. J. (1977) *The Cosmopolitan Ideal of Enlightenment Thought* (Notre Dame: University of Notre Dame).

Schlögel, K. (1986) *Die Mitte liegt Ostwarts: Die Deutschen, der verlorene Osten und Mitteleuropa* (Berlin: Siedler).

Schlorske, C. E. (1980) *Fin-de-siecle Vienna: Politics and Culture* (New York: Knopf)

Schluchter, W. (1981) *The Rise of Western Rationalism: Max Weber's Developmental History* (Berkeley: University of California Press).

Schmidt, H. D. (1966) "The Establishment of "Europe" as a Political Expression", *Historical Journal*, 9, 172-8.

Schmitt, C. (1990) "The Plight of European Jurisprudence", *Telos*, 83, 35-122.

Schöpflin, G. (1989) "Central Europe: Definitions New and Old", *Schöpflin and Wood, a.g.e.*.

Schöpflin, G. ve Wood, N. (eds) (1989) *In Search of Central Europe* (Totowa, New Jersey: Barnes & Noble)

Schulin, E. (1985) "European Expansion in Early Modern Times: Changing Views on Colonial History", *History of European Ideas*, 6, 3, 253-65.

Schwoebel, R. (1967) *The Shadow of the Crescent: The Renaissance Image of the Turk, 1453-1517* (Nieuwkoop: de Graaf)

Scuzs, J. (1988) "Three Historical Regions of Europe", Keane, *a.g.e.*.

Sertina, I. V (1992) "The Moor in Africa and Antiquity: Origins and Definition", Sertina, I. V. (ed.) *Golden Age of the Moor* (Londra: Transaction).

Seton-Watson, H. (1977) *Nations and States* (Boulder, Colorado: Westview Press).

Seton-Watson, H. (1989) "What is Europe, Where is Europe? From Mystique to Politique", Schdpflin and Wood, *a.g.e*

Shavit, Y. (1992) "The 'Glorious Century' or the 'Cursed Century': *Fin-de-siecle* Europe and the Emergence of Modern Jewish Nationalism", içinde Reinharz, J. ve Mosse, G. L. (eds) *The Impact of Western Nationalism* (Londra: Sage).

Sievernich, G. ve Budde, H. (eds) (1989) *Europa und der Orient 800-1900* (Berlin: Bertelsmann).

Sinnhuber, K. A. (1954) "Central Europe, *Mitteleuropa*, Europe Centrale", *Transactions of the Institute of British Geographers*, 20. 15-39.

Sitwell, W. H. (1988) "Le Citoyen/La Citoyenne: Activity, Passivity, and the Revolutionary Concept of Citizenship", Lucas, C. (ed.) *The French Revolution and the Creation of Modern Political Culture*, cilt II (Oxford: Pergamon Press).

Smith, A. (1992) "National Identity and the Idea of Europe" *International Affairs*, 68. 1,55-76.

Smith, A. (1993) "A Europe of Nations -or the Nation of Europe", *Journal of Peace Research*, 30, 2. 129-35.

Smith, B. (1985) *European Vision and the South Pacific* (New Haven: Yale University Press)

Smith, H. N. (1950) *Virgin Land: The American West as Symbol and Myth* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press).

Smith, M. C. ve Stirk, P. M. R. (eds) (1990) *Making the New Europe: European Unity and the Second World War* (Londra: Pinter).

Solomos, J. ve Back, L. (1994) "Conceptualising Racism: Social Theory, Politics, and Research", *Sociology*, 28, 1, 143-61.

Soueleyman, E. (1941) *The Vision of World Peace in Seventeenth Century France* (New York: Putnam).

Southern, R. W. (1962) *Western Views on Islam in the Middle Ages* (Cambridge Mass.: Harvard University Press).

Southgate, B. C. (1993) "'Scattered over Europe' Transcending National Frontiers in the Seventeeth Century", *History of European Ideas*, 16. 131-7.

Spengler, O. (1971) *The Decline of the West* (Londra: Allen & Unwin).

Springborg, P. (1992) *Western Republicanism and the Oriental Prince* (Austin: University of Texas Press).

Steadman, J. M. (1969) *The Myth of Asia* (New York: Simon & Schuster).

Steiner, G. (1992) "Culture - the Price you Pay", Keamey, *a.g.e.*.

Stökl, G. (1965) *Das Bild des Abendlandes in den altrussischen Chroniken* (Cologne: Westdeutscher).

Strout, C. (1963) *The American Image of the Old World* (New York: Harper & Row).

Strydom, P. (1992) "On the Concept of Europe: A Sociological Analysis of its Cultural Foundations", *Working Paper* (Cork: Centre for European Social Research, University College).

Sugar, P. F. (1977) *Southeastern Europe under Ottoman Rule 1354-1804* (Seattle: University Press).

Szamuely, T. (1988) *The Russian Tradition* (Londra: Fontana).

Szporluk, R. (1990) "The Eurasia House: Problems of Identity in Russia and Eastern Europe", *Cross Currents: A Yearbook of Central European Culture*, 9, 3-15.

Taguieff, P. A. (1990) "The New Cultural Racism in France", *Telos*, 83, 109-22.

Talmor, E. (1980) "Reflections on the Rise and Development of the Idea of Europe", *History of European Ideas*, 1, 63-6.

Tanner, M. (1993) *The Last Descendants of Aeneas: The Hapsburgs and the Mythic Image of the Emperor* (New Haven: Yale University Press).

Tassin, E. (1992) "Europe: A Political Community?", Mouffe, C. (ed.) *Dimensions of Radical Democracy* (Londra: Verso).

Taylor, A. J. P. (1942) *The Habsburg Empire 1815-1918* (Londra: Hamish Hamilton).

Taylor, A. J. P. (1988) *The Course of German History* (Londra: Routledge).

Tazbir, J. (1977) "Poland and the Concept of Europe in the Sixteenth-Eighteenth Centuries", *European Studies Review*, 7, 29-45

Tazbir, J. (1986) "European Consciousness in Modern Times", *Hemispheres*, 5, 5-24

Thaden, E. C. (1984) *Russia's Western Borderlands, 1710-1870* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press).

Thapar, R. (1971) "The Image of the Barbarian in Early India", *Comparative Studies in Society and History*, 13, 408-36.

Thompson, E. P. (1980) "Going into Europe", Candlelight, *Writing* (Londra: Merlin Press).

Thompson, E. P. (1982) "Notes on Exterminism: The Last Stage of Civilization" *Exterminism and Cold War*, ed. *New Left Review* (Londra: Verso).

Tilly, C. (1990) *Coercion, Capital, and the European States AD 990-1990* (Oxford Blackwell).

Tilly, C. (1993) *European Revolutions 1492-1992* (Oxford, Blackwell).

de Tocqueville, A. (1948) *Democracy in America*, cilt I ve II (New York: Knopf)

Todd, E. (1990) *L'Invention de l'Europe* (Paris: Seuil).

Todorov, T. (1993) *On Human Diversity: Nationalism, Racism and Exoticism in French Thought* (Cambridge Mass.: Harvard University Press).

Touraine, A. "European Countries in a Post-National Era", Rootes ve Davis. *a.g.e.*,

Toynbee, A. (1954) "'Asia' and 'Europe': Facts and Fantasies", *A Study of History*, cilt 8 (Londra: Oxford University Press).

Toynbee, A. (1949) *Civilization on Trial* (Londra: Oxford University Press).

Toynbee, A. (1953a) "Islam and the West", *The World and the West* (Londra: Oxford University Press).

Toynbee, A. (1953b) "Russia and the West", *The World and the West* (Londra: Oxford University Press).

Toynbee, A. (1962) *The Present-Day Experiment in Western Civilisation* (Londra: Oxford University Press)

Treverton, G. F. (1992) *America, Germany, and the Future of Europe* (Princeton: Princeton University Press).

Trevor-Roper, H. R. (1953) *Hitler's Table Talk, 1941-44* (Londra: Weidenfeld & Nicolson).

Trotsky, L. (1971) *Europe and America. Two Speeches on Imperialism* (New York: Pathfinder Press).

Troeltsch, E. (1977) "Der Europaismus" *Gesammelte Schriften*, cilt 3 (TQbingen:-Scienta Verlag Aalen).

Truettner, W. H (ed.) (1991) *The West as America: Reinterpreting Images of the Frontier, 1820-1920* (Londra: Smithsonian Institute Press).

Turner, F. J. (1921) *The Frontier in American History* (New York: Holt).

Ullmann, W. (1969) *The Carolingian Renaissance and the Idea of Kingship* (Londra: Methuen).

Umar, M. (1988) "The Role of European Imperialism in Muslim Countries", *Islamic Quarterly*, 32, 2, 77-100.

Vajda, M. (1988) "East-Central European Perspectives", Keane, a.g.e..

Valery, P. (1973) *Regards sur le monde actuel* (Paris: Vialetay).

Vaughan, D. M. (1954) *Europe and the Turk: A Pattern of Alliances 1350-1700* (Liverpool: University Press)

Vogel, U. (ed.) (1991) *The Frontiers of Citizenship* (Londra: Macmillan).

Voyenne, B. (1964) *Histoire de l'idee Europeene* (Paris: Payot).

Vucinich, W. (ed.) (1972) *Russia and Asia* (Stanford: Hoover Institution Press).

Waever, O. (1992) "Nordic Nostalgia: Northern Europe after the Cold War", *International Affairs*, 68, 1, 77-102.

Waever, O. vd. (1993) *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe* (Londra: Pinter)

Wallace, W. (1990) *The Transformation of Western Europe* (Londra: Royal Institute of International Affairs).

Wallace-Hadrill, J.M. (1985) *The Barbarian West 400-1000* (Oxford: Blackwell)

Wallach, R. (1972) *Das Abendlandische Gemeinschaftsbewusstsein im Mittelalter* (Hildesheim: Gerstenberg).

Wallerstein, I. (1974) The Modern World System (New York: Academic Press).

Wallerstein, I. (1980) *The World System II* (New York: Academic Press).

Wallerstein, I. (1993) "The World-System after the Cold War", *Journal of Peace Research*, 30, 1, 1-6.

Walvin, J. (1973) *Black and White: The Negro and English Society, 1555-1945* (Londra: Allen Lane).

Webb, W. P. (1952) *The Great Frontier* (Boston: Houghton Mifflin).

Weber, M. (1958) *The City* (New York: Free Press).

Wehler, H.-U. (1988) *Aus der Geschichte Lernen?* (Munih: Beck).

Weidenfeld, W. (1976) *Konrad Adenauer und Europe* (Bonn: Europa-Union Verlag).

Weidenfeld, W. (ed.) (1985) *Die Identitat Europas* (Bonn: Bundeszentrale fur politische Biidung).

Weinberg, G. (1964), "Hitler's Image of the United States", *American Historical Review*, 4, 1006-21.

Welsh, J.M. (1993) "A Peoples' Europe: European Citizenship and European Identity" (Florence: Çalışma Raporu. European University Institute).

Wieczynski, J.L. (1976) *The Russian Frontiers: The Impact of Borderlands upon the Course of Early Russian History* (Charlottesville: University Press of Virginia).

Williams, R. (1976) "Civilization", *Keywords: A Vocabulary of Culture and Society* (Londra: Fontana).

Winkler, H. ve Kaelble, H. (eds) (1993) *Nationalismus. Nationalitaten, Supranationalitat: Europa nach 1945* (Stuttgart: Cotta).

Wirsling, G. (1932) *Zwischeneuropa und die deutsche Zukunft* (Jena: Eugen Diederichs).

Wittfogel, K. A. (1957) *Oriental Despotism* (New Haven: Yale University Press).

Wittkower, R. (1977) *Allegory and the Migration of Symbols* (Londra: Thames & Hudson).

Wittram R. (1973) *Russia and Europe* (Londra: Thames & Hudson).

Wolf, E. (1982) *Europe and the People without History* (Berkeley: University of California Press).

Wolff, P. (1968) *The Awakening of Europe* (Londra: Penguin).

Woolf, S. (1989) "French Civilization and Ethnicity in the Napoleonic Empire", *Past and Present*, 124, 96-120.

Woolf, S. (1991) *Napoleon's Integration of Europe* (Londra: Routledge).

Woolf, S. (1992) "The Construction of a European World-View in the Revolutionary-Napoleonic Years", *Past and Present*, 137, 72-101.

Wyrwa, T. (1987) *L'Idée Europeenne dans la Resistance a travers la presse clandestine en France et en Pologne 1939-1945* (Paris: Nouvelles Editions Latines).

Yapp, M.E. (1992) "Europe in the Turkish Mirror", *Past and Present*, 137, 134-55.

Young, R. (1990) *White Mythologies: Writing History and the West* (Londra: Routledge).

Zijderveld, A. (1972) *The Abstract Society* (Londra: Allen Lane).

Žižek, S. (1993) "Caught in Another's Dream in Bosnia", içinde Ali ve Lifschutz, *a.g.e.*, West (Londra: Oxford University Press).

DİZİN

A

Abbasi halifeliği (750-1258) 95, 111

Adenauer, Konrad 262

Adorno, Theodor 276

Adriyatik Denizi 136, 150, 260

Aeschylus 85

Afrika 84, 86, 91, 92, 94, 100, 128, 160, 178, 179, 200, 205, 207, 208, 210, 241, 274, 277

Akdeniz 82, 87, 88, 91, 92, 96, 97, 98, 105, 107, 110, 116, 119, 126, 150

Alexander, I. 152

Alexander, VI. 128

Allende, Salvador 249

Alman Demokratik Cumhuriyeti (1949-1990) 248

Almanya 53, 117, 119, 121, 122, 123, 133, 140, 141, 142, 145, 166, 167, 173, 178, 180, 182, 217, 218, 219, 221, 222, 233, 234, 245, 247, 248, 251, 252, 262, 263, 269, 271, 272, 277, 282, 288, 302

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) 153, 159, 219, 224, 225, 237, 240, 241, 246, 247, 252, 273, 280, 285

Amerikan Devrimi (1776) 158, 185, 242

Anadolu 87, 92, 94, 111, 112, 114, 115, 118

Anglo-Sakson 98, 221, 240, 242

Ankara 246

Antikler ve Modernler 165

Antioch 88

anti-Semitizm 164, 283

Aristo 84

Arnavutluk 140, 173, 268

Asya 82, 84, 85, 86, 87, 90, 92, 93, 96, 100, 103, 108, 112, 115, 118,

135, 144, 147, 148, 149, 151, 153, 160, 178, 179, 194, 200, 206, 241, 262, 270
Güneydoğu Asya 284, 285
Kuzey Asya 82
Kuzeydoğu Asya 149
Küçük Asya 82, 87, 90, 92, 93, 96, 103, 112, 115, 118, 160
Atina 86
Avignon 125
Avrasya 133, 143, 147, 148, 149
Avrupa
Batı Avrupa 77, 98, 105, 106, 107, 108, 109, 111, 123, 124, 127, 130, 131, 133, 134, 136, 139, 142, 143, 144, 145, 146, 154, 161, 162, 164, 171, 179, 190, 217, 219, 223, 226, 230, 245, 248, 250, 254, 257, 260, 261, 262, 264, 265, 266, 268, 269, 270, 271, 272, 274, 277, 279, 282, 284, 285, 286, 296, 303
Doğu Avrupa 123, 131, 133, 134, 135, 137, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 162, 171, 215, 217, 223, 224, 226, 227, 244, 245, 246, 248, 261, 263, 264, 266, 267, 268, 269, 271, 272, 278, 279, 280, 282, 286, 297
Güney Avrupa 162, 205
Güneydoğu Avrupa 133, 139, 140, 151, 195, 219, 232
Kuzey Avrupa 159, 183
Orta Avrupa 126, 130, 131, 150, 167, 216, 217, 219, 220, 223, 224, 225, 233, 245, 247, 257, 266, 267, 268, 277
Avrupa Birliği (AB [EU], 1993-) 68, 77, 264, 279, 280, 281, 295, 297, 298, 304
Avrupacılık 220, 225, 253, 254, 260, 263, 264, 265, 266, 274, 275
Avrupa Ekonomik Topluluğu (1957-1993, AET [EEC]) 238, 251, 252
Avrupa Kalesi 14, 40, 56, 76, 78, 258, 281, 282
Avrupa Konseyi (1949-) 251
Avrupa Topluluğu (AT [EC], 1993-2009) 237, 253
Avrupa Uyumu 68
Avusturya 120, 138, 143, 145, 171, 175, 217, 218, 222, 263, 265
Avusturya-Macaristan İmparatorluğu 266
Aydınlanma 58, 76, 149, 157, 158, 164, 165, 166, 167, 169, 171, 173, 175, 179, 181, 185, 198, 199, 202
Azov Denizi 86

B

Babür İmparatorluğu (1526-1857) 128
Bacon, Francis 118
Bağdat 95, 111, 112
Balkanlar 92, 115, 116, 133, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 142, 147, 149, 150, 219, 226, 244, 296
Baltık Cumhuriyetleri 141, 245, 266
Baltık Denizi 98, 99, 105, 135, 143, 243
Barborossa 232
Bede, Venerable 89
Belarus 269, 270
Belçika 173
Belgrad 266
Benjamin, Walter 296
Berlin 142, 251, 264
Berlin Antlaşması (1878) 173

Berlin Duvarı 244,262,266,272
Berlin Kongresi (1878) 140
Bernal, Martin 84, 179, 199,200,203
Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) 141, 175, 216, 224, 264, 296
Birleşik Krallık / İngiltere / Büyük Britanya 89, 98, 110, 124, 127, 128, 129, 130, 144, 166, 167, 175, 176, 183,206,221,224, 239,246, 250, 266, 275
Birleşmiş Milletler (1945-) 248, 298
Bismarck, Otto von 142, 169, 175, 185, 218, 243, 263
Bizans 87, 93, 96, 97, 98, 101, 102, 109, 112, 114, 115, 116, 121, 125, 139, 140, 145, 146
Boğaz (Bosporus) 95
Bohemya 120,142,143, 265
Bolşevik Devrimi (1917) 152,154, 216, 217, 224, 243, 249, 261, 264, 286. *Bkz* St. Petersburg / Leningrad
Bolşevikler 154
Bosna 138,139,140,278,297, 298
Bosna Savaşı (1992-1995) 283
Bourbon 176, 177
Brest-Litovsk Antlaşması (1918) 224
Brüksel 251, 272
Budapeşte 246, 264, 266
Bulgaristan 137, 141, 173,268,278
Burke, Edmund 116,167,183,195
Byron, Lord 179

C

California 248, 311, 314, 315, 318, 322, 328,331,336
Calvin, John 162
Carolingian (Karolenj) İmparatorluğu (800-888) 97, 110
Castlereagh, Robert Stewart 152
Cenevre 177
Cenova 219
Cezayir 285
Chalcedon (Kadıköy/Kalkedon) Konseyi 102
Charlemagne (Şarlman) 95, 97, 98, 99, 102, 119, 120, 121, 122, 152, 221,243
Charles, IV. 142
Charles, V. 176
Chomsky, Noam 249
Churchill, Winston 248,250
Cicero 204
Comte, August 199
Constantinople / İstanbul 71, 77,91, 92, 93, 96, 102, 106, 114,115, 116, 120, 125, 131, 151
Cordoba (Kurtuba) 96, 112
Counenhove-Kalergi,Kont 225
Cromwell, Oliver 130

Ç

Çanakkale Boğazı 114
Çek Cumhuriyeti 58,265,268,277
Çekoslovakya (1918-1992) 133, 137, 141, 223, 227, 265, 268
Çin 72, 108, 109, 118, 148,149,168, 199,200,210

D

Danimarka 218,263,266

Dante Alighieri 122, 194
Darwin, Charles 209
d'Azeglio, Massimo 67
De Gaulle Charles 250
de Maistre, Joseph 184
Don Nehri 85, 91
Dostoyevski, Fyodor 149
Dubcek, Alexander 249
Durkheim, Émile 61, 228, 259
Dünya Bankası 246
Dünya Posta Birliği (UPU, 1874) 177

E

Edirne 114
Ege Denizi 135
ekümen 100, 103, 121
Elbe Nehri 120, 141, 145,243,246, 262
Ellas, Norbert 204
Eliot, T. S. 56,57,83, 184.228
Emevilmparatorluğu (666-750) 94
Engels,Friedrich 143
Enternasyonellşçilirliği220
Ermeniler 227

F

Fas 116, 205
Federal Almanya 248
Ferdinand, I. 128
Fichte, Johann 182
Finlandiya 150
Foucault, Michel 70
Franklar 113, 121
Fransa 94, 112,123, 124, 127,128, 130, 144, 153, 163, 167, 169, 170, 171, 175, 176,180, 200, 202,204, 218.221, 224,248, 251, 263,275,280,285
Fransız Devrimi / İhtilâli (1789) 158, 166, 170, 174, 184, 204, 218, 249, 286, 301, 302
Fransız Ulusal Cephesi 283
Frederick, I. 231
Freud, Sigmund 222, 228

G

Galler 275
Gelibolu 114
Gellner, Ernest 67
Genç Avrupa 180
Goethe, Johann W. von 183
Gorbaçov, Mihail 58, 280
Gotlar 92
Büyük Gregory 120
Güney Afrika 210

H

Habermas, Jürgen 70,72,261,300
Habsburg Hanedanlığı/Imparatorluğu 90, 133, 136, 138, 140, 144, 146, 150, 176, 177, 218, 221, 222, 226, 269
Haçlı Seferleri (1095-1270) 102, 105, 107, 111, 112, 113, 114, 296
Havel,Vaclav 58
Hazar Denizi 135, 143, 148
Hegel, G. W. F. 182, 230
Heidegger, Martin 228

Heine, Heinrich 167
Hemingway, Ernest 240
Kaşif Henry 127
Herodot 85
Hersek 138, 140
Hıristiyan Âlemi / Dünyası (Christendom) 69, 71, 76, 82, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 103, 106, 107, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 124, 130, 131, 143, 144, 148, 154, 157, 158, 160, 161, 162, 163, 169, 179, 181, 195, 296, 297
Hıristiyanlık 68, 71, 82, 83, 94, 97, 99, 100, 101, 102, 103, 108, 114, 119, 121, 135, 138, 139, 148, 151, 152, 161, 162, 163, 164, 166, 195, 208
Hırvatistan 266
Hindistan 94,103, 124. 128,201,206, 207,210, 211
Hipokrat 86
Hitler, Adolf 231, 232, 242
Hobsbawm, Eric 67,135, 174,208, 210,223,226,257,266
Hodgson,Marshall 108
Hohenzollernler 221, 264
Hollanda 127,129,130,166,173, 177,277
Homer 84
Horkheimer, Max 276
Hugo, Victor 180, 185
Humboldt, Alexander von 147,149
Hume. David 169
Husserl, Edmund 56,58,228

I

Innocent, III. 118
Irak 94, 283

İ

İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) 215, 216, 238, 243, 245, 246, 247, 250, 282, 296
İncil 208, 209
İnebahtı Savaşı (1571) 117, 128, 137, 162
İngilizlç Savaşı (1642-1651) 161, 164
İngilizMilletler Topluluğu (Commonwealth) 130, 250
İngiltere. *Bkz* Birleşik Krallık / İngiltere / Büyük Britanya
İnsanHakları Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) 303
İran 85, 86, 87, 88, 91, 92, 93, 94, 96, 97, 98, 128, 219, 270, 285
İranislâm Devrimi(1979) 258, 285, 286
İrlanda 53, 111, 180,210, 265,266, 268,275,277
İsa 102, 127, 186, 194,208
İskandinavya 89, 266
Büyük İskender 86, 87
İskenderiye 91, 94, 253
İskoçya 166, 275
İslâm 71, 82, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 103, 105, 108, 110, 111, 112, 114, 115, 116, 119, 128, 129, 131, 139, 145, 148, 149, 150, 158, 162, 190, 194, 195, 197, 200, 208, 216, 246, 270, 283, 286

İspanya 77, 94, 96, 110, 121, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 144, 150, 176, 177, 205, 249, 275, 297
İspanya'nınyeniden fethi 77, 110
İspanyolİç Savaşı(1936-1939) 227
İsveç 148, 150, 152
İsviçre 252, 269
İtalya 53, 67, 96, 121, 141, 163, 173, 180, 184, 223, 231, 261, 264, 274, 277
Büyük İvan 158

J

James, Henry 239
Japonya 196, 284, 285
Jaspers, Karl 56, 184, 228
Jefferson, Thomas 241

K

Kafka, Franz 222
Kafkaslar 148
Kahire 112
Kant, Immanuel 167
Karadağ 173, 265
Karadeniz 85, 99, 135, 136, 143, 148, 219
Karanlık Çağlar 96, 97, 109, 110
Kara Ölüm 109, 115
Karpatlar 141
Karşı-Reformasyon 162
Kartaca(M.Ö. 814-M.Ö. 146) 91, 94
Kırgızistan 270
KırımSavaşı (1956) 178
Kızıl Haç (1859-) 177
Kızıl Ordu 71, 223, 225, 234, 243, 245, 247
Kiev 150, 253
Kipling, Rudyard 206
Kolomb (Christopher Columbus) 127
Konrad, George 268
Kosova Meydan Muharebesi (1389) 114
Korfez Savaşı (1991) 258, 283, 285
Kundera, Milan 57, 267
Kur'an 194
Kutsal İttifak 128, 137, 152, 172
Kutsal Roma İmparatorluğu (962-1806) 105, 119, 122
Kuzey Buz Denizi 135

L

Lawrence, T. E. (Arabistanlı) 197, 201
Lebensraum 218, 233
Leibniz, Gottfried 169
Leningrad / St. Petersburg. *Bkz* St. Petersburg / Leningrad
Lenin, V. I. 153, 154, 220
Leo, III. 120
Le Pen, Jean-Marie 283
liberaller 176
Libya 84, 285
Lipmann, Walter 246
List, Friedrich 219
Litvanya 143, 150
Ljubljana 266
Londra 223, 229, 264, 275
Louisiana 241
Louis, XIV. 169, 176

Loyola, Ignatius 162
Luther, Martin 117, 162
Luxemburg, Rosa 220

M

Macaristan 112, 133, 137, 138, 143, 222, 223, 227, 268, 278
Machiavelli, Niccolò 194
Mağrib 97, 103, 116
Makedonya 86, 88, 140
Malazgirt Meydan Muharebesi (1071) 112, 114
Manheim, Karl 67
Mann, Thomas 109, 129, 172, 229, 230
Marshall Planı 246
Marshall, T. H. 301
Martel, Charles 94
Marx, Karl 143, 153
Mazzini, Guiseppe 173, 180, 185
II. Mehmet (Fatih Sultan) 115
Meiji Restorasyonu (1868) 185
Mercator, Gerhard Kremer 206
Metternich, Klements von 135, 152, 172, 175, 184
Mezopotamya 94
Mısır 92, 116, 169, 200, 202, 203, 285
Miller, Henry 240
Milletler Cemiyeti 225
Missolonghi 179
Mitteleuropa 77, 215, 217, 218, 219, 220, 222, 223, 245, 247, 257, 258, 267, 268, 274
Moğollar 95, 118, 147, 149, 150
Moldova 270, 271
Moravya 265
Moritain, Jacques 228
Moskova 154, 232, 253
Muhammed 94, 101, 194
Musil, Robert 222
Mussolini, Benito 231, 264

N

Napoleon, Bonaparte 94, 140, 145, 152, 153, 170, 171, 175, 184, 202, 217, 218, 266
NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü, 1949-) 248
Naumann, Friedrich 219
Nietzsche, Friedrich 228
Nil Nehri 86, 91
Nooteboom, Cees 254
Normanlar 114
Norveç 173
Novalis (Georg Philipp Friedrich Freiherr von Hardenberg) 181

O

Occident 82, 87, 88, 91, 92, 93, 97, 99, 103, 116, 160, 163
Oder Nehri 141
Odessa 253
OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü, 1961-) 251
OEEC (Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü, 1948-1961) 251
Orient 88, 92, 93, 95, 99, 101, 103, 109 116, 189
Ortaçağ 76, 81, 82, 89, 90, 91, 99, 100, 102, 103, 105, 108, 109, 110.

111, 115, 116, 119, 122, 123, 127, 130, 134, 138, 140, 141, 142, 143, 144, 150, 164, 166, 181, 194, 202, 231, 246, 296
Orta Doğu 95, 140, 141, 226
Ortega y Gasset, Jose 228
Ortodoksluk 102, 139, 142
Osmanlı Devleti / İmparatorluğu (1299-1923) 114, 115, 117, 130, 134, 137, 138, 139, 140, 145, 148, 173, 178, 179, 196, 201, 216, 222, 226, 268, 273
Ottonianlar 101
Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) 164

Ö

Özbekistan 270

P

Pakistan 270
pan-Avrupacılık 225, 274
pan-Germenler 217, 219, 222
pan-Slavizm 219
Paris 167, 223, 229, 264, 266
Patocka, Jan 58, 251
Peloponnes Savaşı (M.Ö. 431-404) 86
Penn, William 162
I. Petro 148
Pirene Dağları 94, 95, 126
Pius, II. 116
Platon 56, 85
Polo, Marco 118, 197
Polonya 133, 137, 141, 143, 144, 150, 152, 153, 171, 219, 223, 227, 244, 245, 262, 265, 268, 278
Porsche, Joseph 219
Prag 142, 246, 250, 264
Prusya 141, 143, 145, 152, 169, 171, 217, 218, 220
Ptolemy 85

R

Ranke, Leopold von 182
Reformasyon 125, 126, 157, 159, 160, 161, 162, 164, 175, 181, 190, 277
Reich (Alman Devleti) 122, 123, 221, 231
Ren Konfederasyonu 171, 218
Ren Nehri 91, 119, 135, 141, 171, 172, 218
Renner, Karl 219
Rıza Pehlevi, Şah 286
Richelieu, Kardinal 176
Risorgimento (İtalya'nın birleşmesi) 67, 180
Roma İmparatorluğu (M.Ö. 27-M.S. 395) 83, 88, 89, 92, 93, 95, 96, 98, 105, 108, 119, 121, 122, 136, 137, 171, 282
Romanovlar 148, 264
Romanya 140, 141, 145, 173, 268, 271, 278
Roosevelt, T. D. 242, 247
Rougemont, Denis de 122, 153, 168, 181, 229
Rousseau, Jean-Jacques 167, 200
Rönesans 58, 117, 120, 157, 159, 160, 163, 168, 173, 183, 184, 186, 194, 204, 206, 294
Rushdie, Salman 284

Rus İç Savaşı (1917-1922) 225
Rusya 128, 133, 134, 137, 140, 143, 145, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 158, 171, 175, 177, 178, 185, 200, 216, 218, 219, 223, 224, 232, 233, 244, 248, 266, 267, 269, 270, 280, 284, 303

S

Safevi İmparatorluğu (1501-1736) 128
Said, Edward 63, 70, 193
Saint-Simon, Henry 167, 199
Saraybosna 297
Sasani İmparatorluğu (224-651) 94
Schlegel, Friedrich von 181, 201
Schmitt, Carl 228
Selçuklular 111, 112
Sırbistan 137, 138, 140, 173, 265, 278
Sırpsındığı Savaşı (1393) 115
Sibirya 147, 151
Sicilya 92, 96, 97, 110, 277
Slavlar 121, 134, 135, 136, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 149, 182, 233
Slovakya 265, 277
Slovenya 140, 265, 266, 268
Soğuk Savaş (1947-1991) 76, 77, 78, 112, 237, 238, 243, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 254, 257, 258, 260, 261, 263, 271, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 293, 294, 296, 297
Soljenitsin, Aleksandr 284
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB, 1922-1991) 227, 245, 246, 248, 268, 269, 271, 280, 284, 303
Spengler, Oswald 227
SSCB 232, 247
Stalingrad 243
Stalin, Josef 265
Steiner, George 253
stepler 148, 151
St. Petersburg / Leningrad 148, 1
154, 253, 264
Sully Dükü 176
Suriye 91, 92, 116, 285
Svevo, Italo 222

Ş

Şam 94, 95
Şanlı Devrim (1688) 161

T

Tacikistan 270
Taylor, A.J.P. 135, 175, 182, 219
Texas 242
Thompson, E.P. 249, 251
Tocqueville, Alexis de 153
Tokugawa hanedanlığı 196
Toledo 96, 112
Touraine, Alain 294
Toynbee, Arnold 86, 128, 150, 228
Töten Şövalyeleri 141, 243
Transilvanya 138, 278
Transkafkasya 296
Trent Konseyi (1545-1563) 161
Troçki, Leon 220
Truman Doktrini 246, 248

Tuna Nehri 91, 246
Turner, F. J. 241
Türkiye 115, 133, 152, 178, 216, 219, 249, 270, 275, 278
Türkmenistan 270
Twain, Mark 240

U

Ukrayna 150, 269, 270
Uluslararası Af Örgütü 303
Uluslararası Para Fonu (IMF) 246
Ural Dağları 58, 135, 147, 148, 151, 233, 242, 269
Urban, II. 112
Utrecht Barışı (1713) 177
Uzak Batı 241, 242
Uzak Doğu 129, 146, 205

Ü

Üçlü İttifak 178

V

Valery, Paul 56, 108, 184, 228
Varşova Paktı (1955-1991) 248
Vikingler 98
Virgil (Publius Vergilius Maro) 90
Viyana 135, 137, 138, 140, 142, 153, 175, 178, 217, 222, 246, 248, 251, 266, 273
Viyana Kongresi (1815) 140, 152, 153, 175, 178, 217, 218, 273
Vizigotlar 94
Voltaire 167, 180

W

Weber, Max 70, 123, 221, 228
Weimar Cumhuriyeti (1919-1933) 227, 233
Westphalia Barışı (1648) 177
Whigler 176
Wilhelm, II. 218

Y

Yahudiler 95, 100, 125, 126, 131, 144, 145, 146, 164, 165, 166, 168, 174, 211, 223, 228, 231, 233, 244, 296, 297
Yakın Doğu 130, 135, 193, 200, 205, 219
Yugoslavya 141, 226, 227, 265, 268, 278
Yunan Bağımsızlık Savaşı (1821-1832) 179
Yunanistan 84, 85, 86, 87, 91, 92, 96, 116, 173, 179, 183, 249, 265, 268, 275, 281
Yüzyıl Savaşları (1337-1453) 124, 128

Z

Zeitgeist 230
Žižek, Slavoj 283

Avrupa Birliği ve Türkiye'de Azınlıklar

Murat Saraçlı

Türkiye topraklarındaki azınlıkların konumları ve statüleri Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden buyana hep tartışılmış ve birçok yorumun öznesi olmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında da devam eden bu tartışmalar Türkiye'nin Avrupa Birliği tam üyelik sürecine girmesiyle daha görünür hale gelmiş ve daha çok gündem oluşturmaya başlamıştır.

Murat Saraçlı'nın *Avrupa Birliği ve Türkiye'de Azınlıklar* başlıklı kitabı, söz konusu tartışmalara soğukkanlı bir yaklaşım geliştirebilme noktasında önemli bir eserdir. Çalışmada azınlıkların ortaya çıkış ve gelişim süreçleri, Avrupa Birliği yolundaki Türkiye örneği temel alınarak incelenmiş, Birliğin azınlıklar konusundaki temel yaklaşımlarının üyelik yolundaki Türkiye'ye olası etkileri değerlendirilmiştir. Azınlıklar mevzusunda karşıklı bir etkileşim sürecinin yaşanacağının varsayıldığı kitapta, Birliğin Türkiye'den azınlıklar konusunda istekleri ve Türkiye'nin bunları gerçekleştirme yönünde atacağı adımlar incelenmiş, ilerleyen süreçte yaşanabilecekler eşiklerinden bakılmaya çalışılmıştır.

künye bilgileri,

Sayfa: 290
ISBN: 978-975-250-030-3
Liste Fiyatı: ₺14

Boyut: 13x19 cm
Baskı: 2. Baskı, Mayıs 2012

Türkiye'nin Kimlik Problemleri

AB'ye Entegrasyon Sürecinde

Hüsamettin İnaç

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne entegrasyon sürecini, kimlik parametresi çerçeves doğru bir biçimde anlayabilmek için Türkiye'nin iki yüz yıllık Batılılaşma macera Avrupa Birliği'ne üyelik süreci arasında güçlü bir bağ kurmak kaçınılmazdır. Aslı üyelik süreci, modernleşmenin tek yolu olarak algılanan Batılılaşmayla gerçek yüzleşmeyi ifade etmektedir. Ne var ki, bu iki olgunun özdeşleştirilmesi sonucu üyelik sürecinde bir takım problemler ortaya çıktıkça, Türkiye, Batı-dışı modernleşme modellerine yönelmeyi tartışır hâle gelmiştir. Bununla birlikte, şu kadarıyla Batılılaşma ve modernleşme çabalarının beklenen sonuçları vermemes arkasında yatan sebeplerden biri, Avrupa kimliği ile Türk kimliğinin birbirlerine kimlikler olarak algılanmasıdır. Oysa, karşılıklı ilişkiler tarihsel perspektifte serinkanlılıkla irdelendiğinde bu iki kimliğin birbirlerinin "oluşturucu ötekileri" olduklarını ortaya çıkacaktır.

Bu kitap, Türkiye'nin modernleşme süreci ile Avrupa'nın ortak kimlik oluşturma çabalarının tarihçesinden yola çıkarak, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne entegrasyo sürecinin her iki taraf açısından da ortaya çıkması muhtemel sonuçları üzerinde saptamalarda bulunma amacını taşımaktadır.

künye bilgileri,

Sayfa: 226
ISBN: 978-975250021-8
Liste Fiyatı: ₺12

Boyut: 12.5 x19 cm
Baskı: 1. Baskı, Mart 2005

Avrupa'nın İcadı Avrupa kimliği, kültürü ve uygarlığının tarihsel, sosyolojik ve felsefi kökenlerini eleştirel düzlemde sorgulama arayışından hareketle, bu kökensel geçmişe binaen bir gelecek perspektifi çizmeye çalışan ve günümüzde Avrupa'nın yaşadığı kurumsal ve yapısal problemleri kimlik algısı üzerinden çözümleme teşebbüsünde bulunan bir ilk eserdir. Güçlü teorik çerçevesi, farklı parametrelerle zenginleştirilmiş özgün sosyo-politik çözümlemeleri ve hepsinden önemlisi Avrupa kimliği ve uygarlığı hakkında çalışan her araştırmacının mutlaka atıfta bulunma zorunluluğunu hissettiği/hissedeceği bir eserdir *Avrupa'nın İcadı*.

Kimlik politikalarının dünya siyasetini belirlediği bir sosyo-politik konjonktüre paralel olarak, günümüz Avrupası özgün ve kapsayıcı bir kimlik oluşturmak zorunluluğunu hissetmektedir. Bu ihtiyacın temel kaynağı, farklı uluslardan oluşan Avrupa Birliği'nin (AB) teknik ve bürokratik bir soyutlama kurgusu olmaktan çıkarılarak halka inal edilmesini sağlamak, kendine bir meşruiyet zemini oluşturmak ve bir uygarlık projesi olarak AB'yi yeniden kurgulamaktır. Zira bugünkü görüntüsüyle AB, halkın kendine bir türlü aidiyet hissi geliştiremediği, göçmen sorunlarıyla boğuşan, özgün kültür ve uygarlığını kaybetme korkusu yaşayan, yabancı düşmanlığı ve İslamofobinin had safhada yaşandığı ve neredeyse tüm kararların kapalı kapılar ardında ve atanmış bürokratlar tarafından alındığı bir siyasî yapıdır. Bu bakımdan inşa edilmesi elzem olan kimliğin kurgulanması sürecinde ciddi tehditler mevcuttur. Elinizdeki eser, tamamen tarihsel geçmişe dönük, etnik ve dinî temellere dayalı kapalı bir kolektif kimlik olarak bir Avrupa fikrini kıyasıya eleştirmekte, kapsayıcı, uygarlık oluşturucu ve evrensel nitelikleri haiz bir kimlik oluşumunu kaçınılmaz görmektedir. Ne var ki, bu anlayış çerçevesinde atılan en önemli adım olan bir Avrupa Anayasası oluşturma hamlesi bugün itibarıyla akamete uğramış gibi görünmektedir. Tam da bu noktada, bu kimliğin temel parametrelerinin nasıl oluşturulacağı sorusu gündeme gelmektedir. Zira bu parametreler isabetle tespit edilirse hem AB'nin homojenleştirilmeden ve tek-tipleştirilmeksizin bir üst çatıda bütünleşmesine ve hem de Türkiye gibi müzakereci ve aday ülkelerin sağlıklı bir zeminde üyeliğine hizmet edecek bir siyasî zemin yaratılabilmiş olacaktır.

Ancak bu tür bir kimlik inşası başarılabildiği takdirde AB, bölgesel bir güç olmaktan çıkıp küresel bir aktör hâline dönüşebilir. Demokrasi, hukukun üstünlüğü, çok-kültürlülük ve kültürel çoğulculuk gibi evrensel değerlere atıfta bulunan ve tamamen bu değerler üzerinde yaratılacak olan bu yeni kimlik, medeniyetler çatışması yerine medeniyetler ittifakını, mütemadiyen yüzleşilen savaşlar ve kısır döngüler yerine refah yaratan kalıcı bir barışı ve ortak değerler etrafında birleşerek dünyaya istikrar kazandıran bir bütünlüğü yeryüzüne hakim kılacaktır. *Avrupa'nın İcadı* bu yolda yapılan uzun soluklu yolculuğun temel yörüngelerini ufuk açıcı çözümlemelerle okuyucuya sunmakta ve tartışmaya açmaktadır.

liberte.com.tr
KDV dâhil ₺16.5
ADRES yayınları
ISBN 13: 978-975-250-002-0